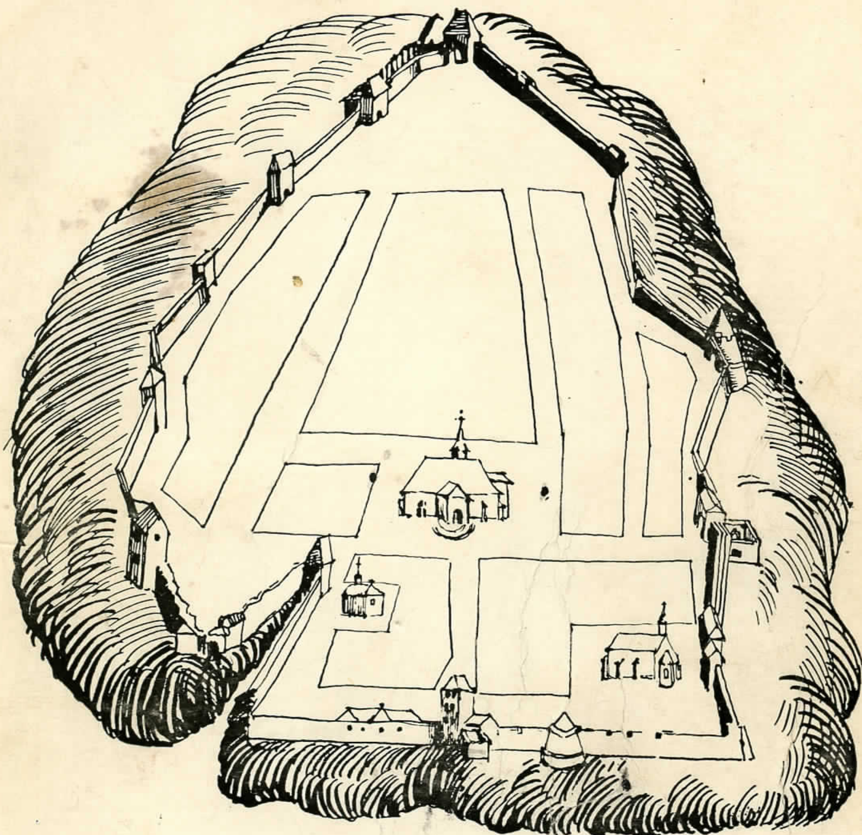
LELJA DOBRONIĆ

ZAGREBAČKI
GORNJI GRAD
NEKAD I DANAS

LELJA DOBRONIĆ

ZAGREBAČKI GORNJI GRAD NEKAD I DANAS

Urednik
akademik GUSTAV KRKLEC

Izdanje
Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
Zagreb – Gundulićeva 24

LELJA DOBRONIĆ

ZAGREBAČKI GORNJI GRAD NEKAD I DANAS

ZAGREB
1967

Lelja Dobronić: Zagrebački Gornji grad nekad i danas

Likovna oprema

BORIS DOGAN

Autori fotografija: Ljerka Krtelj, Branko Balić, Lelja Dobronić, Muzej grada Zagreba, Arhiv Hrvatske u Zagrebu i Albertina u Beču.

Tisak: Izdavačkog zavoda Jugoslavenske akademije – Zagreb, Gundulićeva 24

POPIS KUĆA PO ULICAMA

GORNJI GRAD

Ovaj je rad pokušaj da se građanima Zagreba i domaćim i stranim posjetiocima Gornjega grada pruži uvid u prošlost i sadašnjost ovog najzanimljivijeg i najcjelovitijeg dijela starog Zagreba.

Gornji grad je dio Zagreba o kojemu se više pisalo i govorilo nego o ikojem drugom dijelu ovoga grada, a i znatno više nego o mnogim drugim našim gradovima i mjestima, ako isključimo neke istaknute u Dalmaciji i Istri. O njemu je riječ u svim turističkim vodičima od onih najstarijih, izdanih u prošlom stoljeću, pa do onih koji danas izlaze. Gornji grad, uz Kaptol, sadržaj je pojma kojemu je Đuro Szabo između dva rata dao širok publicitet pod imenom »Stari Zagreb« i za njega se veže velikim dijelom povijest Zagreba.

Gornji grad je onaj dio Zagreba koji je već 1242. godine priskrbio sebi tada časno ime i privilegirani položaj »kraljevskog i slobodnoga grada na brdu Gradecu zagrebačkome«, a koji se u izvorima spominje već 1201. godine (kako se dosad smatra). Iako su Kaptol i Vlaška ulica, prema sačuvanim povijesnim izvorima, više od stotinu godina stariji od Gradeca (osnutak zagrebačke biskupije 1094. godine), ima i Gornji grad svoju povijest od preko sedam stoljeća.

Usprkos starosti Gradeca i činjenici da se o njemu dosta pisalo, javnost ipak ne poznaje dovoljno objekte koji ga tvore i koji sačinjavaju ono što mi danas vidimo kao Gornji grad — kontinuirani nastavak srednjovjekovnoga Gradeca.

Poznato je da Gornji grad leži na brežuljku koji je uvjetovao oblik Gradeca: trokut s vrhom na sjeveru (kod današnje škole u Opatičkoj ulici 22), a hipotenuzom na južnoj strani (današnje Strossmayerovo šetalište). Katete mu leže na zapadu i istoku, što je na terenu istovetno s vanjskim rubom kuća u Visokoj i Demetrovoj ulici (na zapadu), odnosno u Opatičkoj ulici (na istoku). Jednako je tako poznato da je u smislu srednjovjekovne strategije taj položaj bio povoljan i da su bedemi i kule oko Gradeca bili podignuti između 1242. i 1266. godine. Gradec se mogao izgrađivati samo unutar toga strogo omeđenog prostora. Malobrojna naselja »izvan zidina« smatrala su se i nazivala

»podgrađem« (suburbium). Ime Gradec (Mons Graecensis Zagrabiensis) upotrebljavalo se duga stoljeća, a tek početkom 19. stoljeća javlja se pojam i ime Gornji grad (Superior civitas).

Povijest izgradnje Gornjega grada nije još napisana, a teško će i biti, jer za nju nedostaju podaci, a i materijalnih ostataka je malo sačuvano. Za srednji vijek uglavnom smo upućeni na činjenice koje je iznio Ivan Kr. Tkalčić u »Uvodima« I i II sveska »Povijesnih spomenika grada Zagreba«. (Monumenta civitatis Zagrabiae, Zagreb 1889, 1894). Tu on govori o gradskim vratima i utvrdama, ulicama, odnosno o devet insula (blokovi kuća) u XIV stoljeću, crkvama, građanskim kućama i gospodskim palačama. On veli (MCZ I, p. XX): »Trojim se nazivom označivahu privatne sgrade: palačom (palatium), dvorom (curia) i kućom (domus), a bijahu ili zidane (domus murata), il drvene (domus lignea), ili takove, kojim je prizemlje zidano bilo, a sprat drven (domus partim murata partim lignea). Građa bijaše: kamen, opeka, te hrastovina, koju kupovahu najviše u kaptolskih šumah. Jelovinu nabavljahu iz Kranjske . . .«. I dalje ih opisuje na temelju svog poznavanja izvora (MCZ II, p. XXIII): »Gradjanske kuće, toliko u gradskoj tvrdji, koliko u podgradju, prozvane bijahu i dvori (curia). Kućno zemljište bilo je različita obsega, te se dielilo: u cieli dvor (una curia, curia integra), u poludvor (media curia), u tri četvrti dvora (tres quarte), u cieli dvor sa četvrtinom (una curia cum quarta), u cieli dvor manje osminu (una curia minus octava), u četvrtinu dvora (una quarta), u četvrtinu s osminom dvora (quarta cum octava), napokon u jednu osminu (una octava), što bijaše najmanji kućni prostor.«. . . »U kućah običajan bijaše triem i predvorje (atrium), jedaća soba, u kojoj se ujedno i radilo (stuba), spavaća soba (camera) i kuhinja. Krovovi im bijahu ili slamnati ili drveni, a nekojim i od criepa. Pod kućami su obično bili izkopani podrumi ili pivnice.« Tkalčićeva mišljenja o položaju nekih javnih zgrada kao i o broju kuća Gradeca u srednjem vijeku u najnovije su vrijeme ispravljena ili dopunjena (među ostalim: N. Klaić, Iz topografije zagrebačkog Gradeca, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, knj. I, 1951; F. Buntak, Kuće Zrinjskih i srednjovjekovni kraljevski dvor u Gornjem gradu u Zagrebu, Iz starog i novog Zagreba II 1960; I. Kampuš, Prilog pitanju o poreznom sistemu u Gradecu od XIV do XVI stoljeća, Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odsjek za povijest 5, 1963.), ali naše poznavanje srednjovjekovnih stambenih zgrada, među kojima su pretezale one građanske, još uvijek se temelji na Tkalčićevim opisima.

Kraj svega spomenutog predradnja za ovaj rad gotovo da i nije bilo. Još danas popularne povijesti Zagreba (Đ. Szabo, Stari Zagreb, 1940; R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, 1942, i neke druge) dotiču i konkretne ostatke prošlosti, građevine, pretežno one javnog i crkvenog značaja. O onim najbrojnijim, stambenim zgradama u kojima su živjeli zagrebački građani, u kojima su se odvijale sudbine ljudi, pa prema tome i grada i zemlje, koje daju osnovnu intonaciju gradu, jedva da ima i govora. Poteškoća je i u tome što su arhivski materijali kao najautentičniji izvori koji nam otvaraju pogled u prošlost objavljeni dosad nažalost samo do 17. stoljeća (MCZ I–XIX, Zagreb 1889–1953), pa nedostaje kontinuitet s Gornjim gradom kakav je zateklo naše vrijeme. S druge pak strane opisi i analize sadašnjeg stanja pojedinih objekata ograničuju se samo na formalne elemente, a ti kraj današnjeg stepena poznavanja razvoja domaće građanske arhitekture nisu pouzdan oslonac čak ni za sigurno datiranje kuća.

Prema tome preostalo je prikupljanje sitnih, razmjerno malobrojnih i razbacanih podataka, skrivenih u arhivskoj građi iz prošlosti Zagreba (Historijski arhiv u Zagrebu). Posao se morao obavljati natraške da bi se podaci uopće mogli povezati: trebalo je od novije građe ići prema starijoj, od 19. stoljeća prijeći u 18. stoljeće, da se utvrdi da kuće 17. stoljeća (osim nekih izuzetaka) nemaju veze s onima koje danas susrećemo u ulicama Gornjega grada. Izgradnja, naime, Gornjega grada, tj. onoga što je došlo do našeg vremena, započinje uglavnom iza velikih požara od kojih je posljednji katastrofalan bio 1731. godine, a oblikovanje Gornjega grada vršilo se još u toku čitavog 19. stoljeća. To se može razabrati , idući korak po korak unazad, prateći podatke o svakom pojedinom objektu. Ranijim stoljećima pripadaju samo sačuvani dijelovi gradskih utvrda, crkve, samostani, zgrada gimnazije, konvikta i palača na Markovićevu trgu 3.

Da bi se dobila ikakva predodžba o stanovnicima Gornjega grada u prošlosti, kod pojedinih kuća istaknuti su vlasnici u prvom redu obzirom na zanimanje i klasnu pripadnost, a kod nekih su navedena i njihova imena, da bi se upoznalo stanovništvo obzirom na narodnost. Da se ovaj rad ne optereti prevelikim brojem imena i podataka, učinjeno je to uglavnom za 18. stoljeće, jer je pregled vlasnika gornjogradskih kuća od 1797. do 1878. godine već objavljen (L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu, Zagreb 1959), pa se ovi podaci mogu lako onima popuniti.

Opseg Gornjega grada određen je njegovim historijskim granicama »unutar gradskih zidina i bedema« (intra muros et moenia civitatis). Redni brojevi (redoslijed) kuća preuzeti su iz posljednje popisne numeracije gornjogradskih kuća koja je prestala služiti 1878. godine, kad su uvedeni kućni brojevi po ulicama. Iza današnjih imena ulica označena su imena koja su bila u upotrebi u drugoj polovini 19. stoljeća koja su u nekim slučajevima od današnjih različita. To nisu, doduše, najstarija imena ulica Gornjega grada, ali su ipak rezultat tradicije, pa mogu objasniti koji podatak iz spisa i literature 19. stoljeća. Zbog

lakšeg služenja ovom knjigom na kraju su nabrojene ulice abecednim redom. Svi povijesni izvori i upotrebljena literatura navedeni su u bilješkama iza svakog pojedinog objekta.

O zgradama Gornjega grada zanimalo bi nas, dakako, mnogo više nego što ova knjiga može pružiti. Ipak se nadamo da je ona temelj koji će poslužiti kod daljih istraživanja, i da će ujedno biti izvor informacija za sve one koji sa zanimanjem prolaze dragim i toplim ambijentom Gornjega grada, starog središta glavnog grada Hrvatske, po svojim mjerilima i kvalitetama tako karakterističnog za prošlost ove zemlje.

KRATICE I NAPOMENE

Izvori, literatura i ustanove koji se najčešće spominju označivani su kraticama.

p. – stranica

Pr. – Protocollum fassionum, knjige kupoprodajnih i drugih ugovora koje je vodio gradski magistrat. Brojka označuje svezak. Čuvaju se u Historijskom arhivu u Zagrebu.

HAZ – Historijski arhiv u Zagrebu, Opatička ul. 29.

GS – skupina građevnih spisa u Historijskom arhivu u Zagrebu.

Acta pol. – Acta politica, skupina upravnih spisa gradskog magistrata, 18. i 19. stoljeće; u Historijskom arhivu u Zagrebu.

ASGU – arhiv Sekretarijata za građevinarstvo i urbanizam (Sekretarijat za komunalne poslove Skupštine grada Zagreba), u novoj vijećnici, Ulica proleterskih brigada 45.

MCZ – Monumenta civitatis Zagrabiae (Povijesni spomenici grada Zagreba, sv. I–XIX, Zagreb 1889–1953.

A. Z. – Agramer (politische) Zeitung, zagrebačke novine počele izlaziti 1826 godine.

ELU – Enciklopedija likovnih umjetnosti.

MGZ – Muzej grada Zagreba.

Krčelić, Annuae – izdanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1952. (prijevod prof. dra Veljka Gortana).

Stari planovi Zagreba – izdanje Urbanističkog zavoda grada Zagreba, Zagreb 1961. (tekst L. Dobronić).

Prof. ing. arh. Jurju Denzleru, doc. ing. arh. Srebrnki Gvozdanović i doc. ing. arh. Meliti Viličić zahvaljujem nazive svodova.

Zvanja, položaji i časti pojedinih osoba, koliko nisu navedeni u kupoprodajnim ugovorima, navode se prema djelu B. A. Krčelića, Annuae ili historija 1748–1767. (Zagreb 1952).

Zbog lakšeg razumijevanja svi latinski i njemački citati prevedni su na hrvatski jezik (prijevod autora).

1. (14, 15). ĆIRILOMETODSKA ULICA 5

(Gospodska ul. 5, Vijećnička ul. 2 – Gospodska ul. 7, Markov trg 11 – Kazališna ul. 1)

Današnji kompleks u Ćirilometodskoj ulici 5, koji se proteže od Kuševićeve ulice do Freudenreichove ulice 1, poznat je u Zagrebu po nazivu »stara gradska vijećnica«. On se sastoji od dva, odnosno tri različita objekta koji su istom krajem 19. stoljeća kao cjelina počeli služiti za potrebe gradskog magistrata.

Nekad je gradska vijećnica stajala samo na samom uglu Ćirilometodske ulice i Markova trga. Dosad nije utvrđeno da bi vijećnica ikad bila na kojem drugom mjestu u gradu. Ona se spominje još u srednjem vijeku, na primjer: 1439. godine kao »kuća vijeća Gradeca zagrebačkoga«.[1] Historičar Vjekoslav Klaić navodi da ju je 1615–1616. dao sagraditi gradski sudac Jakob Gasparini.[2] Međutim, iz računa gradskih primitaka i izdataka 1614.[3] godine može se razabrati da je tada u već postojećoj vijećnici nadsvedena neka soba i da su zidali sobu (»hižica«, »boltica«) za stražu »po gos. sudca zapovedi«. Prema tome može se zaključiti da je tada zgrada vijećnice pregrađivana i dograđivana, kao kao što je morala biti više puta, naročito nakon velikih požara u 17. i 18. stoljeću. Krajem 18. stoljeća (1788)[4] ona je imala osam soba, jednu kuhinju, tri zatvora, dva dućana i jedan podrum. Početkom 19. stoljeća ona je već bila »tijesna i nedovoljna za potrebe javne svrhe, tako da u njoj nema mjesta ni za blagajne, ni za zatvore, ni za sudovanje«,[5] Zato je gradska općina 1803. godine[6] kupila susjednu kuću (na uglu Ćirilometodske i Kuševićeve ulice) od grofa Adama Oršića uz cijenu od 22.000 forinta na otplatu u sedam godina »za proširenje gradske vijećnice«.

Ta nekadašnja Oršićeva kuća je druga zgrada koja tvori kompleks stare vijećnice. Njena je povijest vrlo zanimljiva. Na prijelazu 17. u 18. stoljeće[7] stajala je na tom uglu kuća grofova Kristofora i Aleksandra Erdödyja, a između nje i gradske vijećnice (na uglu Markova trga) nalazila se zidana jednokatna kuća Nikole Gradskoga. Kuće Erdödyja i Gradskoga bile su 1713. ruševne[8], što bez sumnje znači da su stradale u velikom požaru 1706. godine. Grad je po tadašnjim propisima o ne-

popravljenim objektima kuću i zemljište Gradskoga ustupio grofu Erdödyju sa »sagradi kuću koja bi se protezala do vijećnice i da bude na stupovima, tako da donji prostor ispod kuće služi općoj i javnoj potrebi grada u vrijeme sajmova i izvan njih«. Godine 1721.[9] još se spominje Erdödyjeva »ruševna kuća«, ali od 1726.[10] dalje govor je samo o njegovoj zidanoj kući. Spajanjem gradilišta Erdödyja i Gradskoga bila je, kao i u mnogo slučajeva u to vrijeme, izbrisana jedna mala srednjovjekovna parcela da se stvori gradilište za veću zgradu. Prema tome, gospodska kuća koja je morala imati otvorene arkade u prizemlju (kasnije zazidane) građena je dvadesetih godina 18. stoljeća. Pravilni kvadratni križni svodovi u prizemlju, poprugama podijeljeni u traveje, nošeni snažnim pilastrima profiliranih vijenaca, sačuvana su konstrukcija prve četvrti 18. stoljeća. U ovoj svojoj kući umro je 1753. i dva dana ležao izložen banski namjesnik grof Ludovik Erdödy, »čovjek pobožan i razborit«, kako kaže Krčelić.[10a] Godine 1786.[11] od grofa Ladislava Erdödyja kupio je ovu kuću grof Adam Oršić koji ju je 1803.[6] prodao gradu Zagrebu.

Svoju staru vijećnicu grad je namjeravao rušiti da na njenu mjestu podigne kazalište. Projekt kazališta izradio je zagrebački graditelj Bartol Felbinger,[12] ali on nije bio izveden. Do rušenja je vijećnice došlo kad je zagrebački trgovac Kristofor Stanković 1832. godine dobio na bečkoj lutriji veliku svotu novaca i odlučio sagraditi kazališnu zgradu. Tada je grad na jednokatnici kupljenoj od grofa Adama Oršića dao nadograditi drugi kat, što je 1833. izveo graditelj Antun Cragnolini.[13] Čim je nadogradnja bila dovršena, gradski se magistrat preselio u tu kuću, a srušio staru vijećničku zgradu na uglu da se dobije gradilište za kazalište. Ono ipak nije bilo dovoljno prostrano za relativno veliku kazališnu zgradu koja je bila projektirana tako da u njoj bude i plesna (tzv. »redutna«) dvorana. Zato su bile prikupljene još dvije parcele u današnjoj Freudenreichovoj ulici 1. Na tim parcelama u to vrijeme stajale su dvije kuće. Ranije, u 17. i prvoj polovini 18. stoljeća, nalazila su se tu tri drvena objekta od kojih je srednji služio kao gradska klaonica[14] (laniena, macella Civitatis). Zanimljiv je slučaj da su i jedna i druga kuća uz klaonicu kraće vrijeme pripadale zagrebačkim slikarima, inače nepoznatima: Franji Zogaru 1727.[14] i Joakimu Sitthu 1737.[15]

Početak gradnje kazališne zgrade bio je za Zagreb, koji tada nije imao ni petnaest tisuća stanovnika, značajan događaj o kojemu su novine opširno pisale:[16]

»12. kolovoza (1833) temeljni kamen za novu kazališnu zgradu koja se ovdje ima graditi posvetio je prečasni gospodin gradski župnik Petar Horvatić, a gradonačelnik gospodin Ignac Andrijević i prvorođeni sin gospodina Kristofora Stankovića su ga položili nakon prikazane misne žrtve u prisustvu cijelog slavnog magistrata i općine uz neprestano pucanje prangija i druge uobičajene svečanosti. Iako je ovdašnji slavni magistrat hvalevrijednim razumijevanjem dodijelio u tu svrhu ne samo bivšu vijećničku zgradu na Markovom trgu potpuno besplatno, već i druge značajne prednosti poduzetniku ove gradnje, ipak još ne bi dosad bilo došlo do gradnje kazališta koje nam je vrlo potrebno, da se nije gosp. Kristofor Stanković (dobitnik imanja Roguzno i Nizniow) slobodnom i plemenitom pobudom na to odlučio. Moramo otvoreno priznati da još ni jedan sretan dobitnik dosad na lutriji izvučenih imanja nije za svoj zavičaj učinio tako mnogo, a s tako malo vlastite koristi kao gosp. Stanković koji je osim skupocjene zgrade kazališta, kojom će naš grad dobiti jedan od svojih najljepših ukrasa, kupio još druge značajne objekte i njihovom obnovom mnogo pridonio poljepšanju grada; zbog svega toga zaslužuje da javno sa zahvalnošću bude spomenut. Izvedbu zgrade koja će stajati ukupno preko 70.000 forinti preuzeo je graditelj Antun Cragnolini iz Ljubljane i mi smijemo od njegove proslavljene vještine sigurno nešto lijepo očekivati. Prema ugovoru zgrada mora biti gotova do rujna iduće godine. Nakon završene svečanosti podijelio je gosp. Stanković brojnim radnicima zaposlenima kod gradnje u izobilju vina i kruha, pri čemu je gosp. gradonačelnik i zamjenik gradskog suca Ignac Andrijević održao zdravice za dugo zdravlje Njihovih veličanstava premilostivog vladarskog para, Njegovog veličanstva mlađeg kralja Ugarske, Njegove preuzvišenosti gospodina bana, velikog župana i generala Vlašića, Njegove preuzvišenosti gospodina zagrebačkog biskupa i banskog namjesnika Aleksandra Alagovića, slavnog magistrata i izabrane općine, i konačno u zdravlje gosp. Stankovića i njegove porodice, koje su bile popraćene glasnim klicanjem velikog broja gledalaca.«

Iz navedenog novinskog izvještaja doznaje se da je kazališnu zgradu sagradio isti graditelj Cragnolini koji je nadogradio susjednu zgradu za gradsku vijećnicu. Kazalište je bilo svečano otvoreno 4. listopada 1834. dramom »Zriny« od Körnera.

Zgrada Stankovićeva kazališta, koje je kasnije postalo gradsko, a u Jelačićevo vrijeme »narodno«, bila je jednokatna s nizom manjih prozora u potkrovlju. Trostruka ulazna vrata nalazila su se u Ćirilometodskoj ulici, a nad njima su u nišama stajale dvije alegorijske figure. U prizemlju je bio prostran vestibul, brijačnica, slastičarnica i druge nusprostorije, a nad njima u prvom katu plesna (»redutna«) dvorana. Ona ima galeriju i još danas služi kao dvorana za zasjedanja gradske skupštine. U kazalište se ulazilo iz vestibula. Gledalište je imalo osim par-

keta 58 loža u tri reda. Nalazilo se u krilu zgrade u Freudenreichovoj ulici do susjedne jednokatne kuće (koja danas više ne postoji).[17]

U tom kazalištu na Markovu trgu pjevana je 1835. u međučinu neke njemačke predstave Gajeva budnica »Još Hrvatska ni propala« i time se prvi put čuo hrvatski jezik na zagrebačkoj kazališnoj pozornici. Dana 10. lipnja 1840. godine izvedena je prva predstava na hrvatskom jeziku, Kukuljevićeva drama »Juran i Sofija ili Turci kod Siska«, a 28. ožujka 1846. prva hrvatska opera »Ljubav i zloba« od Vatroslava Lisinskoga, pa je ovo kazalište odigralo značajnu ulogu ne samo u kulturnom životu Zagreba, već i u buđenju narodne svijesti.

Gradska vijećnica i kazalište stajali su jedno kraj drugoga u glavnoj gornjogradskoj ulici, tada zvanoj »Gospodska ulica«, punih šezdeset godina – do otvorenja nove kazališne zgrade na Trgu Maršala Tita 1895. godine. Nakon toga je grad preuzeo napuštenu kazališnu zgradu i 1897. godine izvršio na njoj adaptacije za potrebe gradske vijećnice (graditelj Carnelutti).[18] Tada su spojene u Ćirilometodskoj ulici vijećnica i kazališna zgrada, plesna dvorana uređena je za skupštine, zadržano je glavno stubište i načinjen zajednički ulaz.[18] U Freudenreichovoj ulici gledalište i pozornica su srušeni i na njihovu mjestu sagrađena je uredska zgrada s ulazom na sjevernoj strani (Freudenreichova ul. 1). U ulaznom prostoru uzidana je u stijenu spomen-ploča s tekstom:

OVDJE JE STAJALO PRVO
HRV. ZEM. KAZALIŠTE, SAGRAĐENO
G. 1834, A PORUŠENO G. 1897,
TE JE NA ISTOM MJESTU SAGRAĐEN
NOVI DIO GRAD. VIEĆNICE. ZA
NAČELNIKOVANJA ADOLFA MOŠINSKY-A.

Historijat i značenje čitavog ovog kompleksa društvo »Braća hrvatskog zmaja« nastojalo je sažeto prikazati tekstom spomen-ploče koju je 1917. postavilo na pročelju u Ćirilometodskoj ulici:[19]

»OVDJE JE DO G. 1810. STAJALA STARA GRADSKA VIJEĆNICA. GOD. 1833. POLOŽEN JE TEMELJ KAZALIŠTU I REDUTNOJ DVORANI. 7. I. 1835. BILA JE PRVA KAZALIŠNA PREDSTAVA, 10. VI. 1840. PRIKAZIVANA JE PRVA HRVATSKA DRAMA JURAN I SOFIJA OD IVANA PL. KUKULJEVIĆA. 29. VII. 1845. PALO JE NAJVIŠE ŽRTAVA PRED OVOM ZGRADOM. U REDUTNOJ DVORANI KASNIJOJ GRADSKOJ VIJEĆNICI ODRŽAVANI SU HRVATSKI SABORI G. 1845, 1847, 1848, 1861, 1910. i 1911. 23. X. 1847. PROGLASIO JE HRVATSKI SABOR NA PRIJEDLOG IVANA PL. KUKULJEVIĆA HRVATSKI JEZIK UREDOVNIM SLUŽBENIM JEZIKOM. 5. VI. 1848. SASTAO SE TU PRVI HRVATSKI NARODNI SABOR KOJEMU JE PREDSJEDAVAO BAN JOSIP BARUN JELAČIĆ. 28. III. 1847. PJEVANA JE PRVA HRVATSKA OPERA LJUBAV I ZLOBA OD VATROSLAVA LISINSKOGA. 24. XI. 1860. ISTISNUT JE NJEMAČKI JEZIK IZ POZORNICE. 16. II. 1895. BILA JE U OVOJ ZGRADI POSLJEDNJA PREDSTAVA. GODINE 1897. PREUDEŠENO JE KAZALIŠTE ZA UPORABU GRADSKOG POGLAVARSTVA. B. H. Z. 1917.

O značajnom datumu i čovjeku iz naše novije povijesti, koja je vezana za ovu zgradu, govori spomen-ploča velikom fizičaru Nikoli Tesli.

SMATRAM SVOJOM DUŽNOŠĆU KAO ROĐENI SIN OVE DOMOVINE DA POMOGNEM GRADU ZAGREBU U SVAKOM POGLEDU SAVJETOM I ČINOM, REKAO JE U OVOJ ZGRADI NIKOLA TESLA 24. SVIBNJA 1892. GODINE KAD JE GRADSKOJ OPĆINI PREDLOŽIO IZGRADNJU CENTRALE IZMJENIČNE STRUJE.

O prvoj pobjedi komunista na gradskim izborima u Zagrebu govori treća spomen-ploča.

U OVOJ ZGRADI 10. TRAVNJA 1920. ODRŽANA JE SKUPŠTINA GRADSKOG ZASTUPSTVA KOJOJ JE PRISUSTVOVALO 20 ZASTUPNIKA KOMUNISTA IZABRANIH OD NARODA. ONI SU SA JOŠ 7 DRUGIH ZASTUPNIKA IZABRALI KOMUNISTU ZA NAČELNIKA GRADA ZAGREBA. ZASTUPNICI KOMUNISTI ISTUPILI SU KAO PROTIVNICI MONARHISTIČKOG UREĐENJA DRŽAVE TRAŽEĆI PROGLAŠENJE JUGOSLAVENSKE SOCIJALISTIČKE SOVJETSKE REPUBLIKE. BURŽOASKI REŽIM PONIŠTIO JE NJIHOVE MANDATE I SILOM IZBACIO KOMUNISTIČKE ZASTUPNIKE IZ VIJEĆNICE. U SJEĆANJU NA TE DOGAĐAJE I BORBU KOJOM JE RUKOVODILA KPJ OVU SPOMEN-PLOČU POSTAVLJA NARODNI ODBOR GRADA ZAGREBA STUDENI 1962.

Što se tiče same zgrade u 20. stoljeću, izvedena je 1910/11. godine dvokatna prigradnja u Kuševićevoj ulici, 1930. nadogradnja prema dvorišnoj strani, a 1941. godine adaptacija tavanskih prostorija u uredske svrhe.[18] Skupština grada Zagreba (odnosno Narodni odbor grada Zagreba) napustila je ovu historijsku vijećnicu krajem 1958.[20] godine, kad se preselila u novu vijećnicu u Ulici proleterskih brigada 45, ali se zasjedanja skupština još uvijek održavaju u bivšoj »redutnoj« dvorani nekadašnje vijećnice.

Izvori i lit.: [1] MCZII p. 183. – [2] Vj. Klaić, Statut grada Zagreba od 1609, Zagreb 1912; isti, Zagreb 1910–1913, Zagreb 1913. – [3] MCZ XIX, p. 72 i d. – [4] E. Laszowski, Gradske zgrade u Zagrebu god. 1788, Stari i novi Zagreb, p. 57, Zagreb 1925. – [5] Pr. 92, p. 504. – [6] Acta pol. 1803, No. 957, sessio 6. IX. – [7] 1701, Pr. 77, p. 423. – [8] Pr. 77, p. 998, 1057, 1059. – [9] Pr. 78, p. 551. – [10] Pr. 79, p. 302. – [10a] Krčelić, Annuae, p. 117. – [11] Pr. 88, p. 328. – [12] D. Jurman-Karaman, Zagrebački arhitekt Bartol Felbinger, Zagrebačka panorama, Zagreb 1961, br. 3. – [13] Acta pol. 1883, br. 2301, sjednica 6. VIII. – [14] 1697, Pr. 77, p. 194; 1737, Pr. 80, p. 311. – [15] Pr. 79, p. 242; Pr. 80, p. 85. – [16] A. Z. 13. VIII 1833. – [17] A. Freudenreich, Rekonstrukcija starog kazališta na Markovu trgu, Kazališni almanah 1937. – [18] HAZ, GS. – [19] U tekstu ploče ima pogrešnih podataka. – [20] M. Stilinović, 3 zagrebačke vijećnice, Zagrebačka panorama, Zagreb 1966, broj 1–2.

CRKVA SV. MARKA

Crkva sv. Marka župna je crkva današnjega Gornjega grada, nekadašnjeg »slobodnog i kraljevskog grada na brdu Gradecu zagrebačkome«. Prvi spomen o njoj je indirektan: godine 1256. dao je kralj Bela

IV dozvolu da se u Gradecu održava svake godine markovski sajam, tj. sajmovanje osam dana prije i osam dana poslije blagdana sv. Marka (25. IV). Ta činjenica navodi na pretpostavku da je tada već postojala Markova crkva.

Ništa pobliže nije poznato o toj crkvi u najstarije vrijeme. Ipak je bilo uočeno da je njena najveća umjetnička vrijednost njen južni portal. Istom nedavno utvrdila je dr A. Horvat (a dr F. Buntak potvrdio podacima iz povijesnih izvora) da je taj portal djelo članova znamenite kiparske, klesarske i graditeljske porodice Parler iz Praga koji su živjeli i radili u Zagrebu krajem 14. i početkom 15. stoljeća. Južni portal je velika gotička kompozicija u kojoj je između zaobljenog luka nadvoja i visokog vanjskog šiljatog luka smješteno petnaest kipova u jedanaest plitkih niša. U sredini gore stoje Krist i Marija s Isusom, a ispod njih zaštitnik crkve sv. Marko s lavom. Sa strana je razmješteno dvanaest apostola. (Četiri figure apostola su drvene, barokne, izrađene u 17. ili 18. stoljeću, a bez sumnje stoje na mjestu starijih uništenih.) Po broju kipova to je najbogatiji gotički portal u Jugoslaviji, a po umjetničkoj obradi srodan je s Parlerovim djelima u Pragu (u katedrali, Tynskoj crkvi i na tornju kraljevog mosta na Vltavi). On je najznačajniji srednjovjekovni umjetnički spomenik u Gornjem gradu. Zajedno s novim pogledom na nastanak portala iznijela je A. Horvat mišljenje da je Markova crkva bila u drugoj polovini 14. i u 15. stoljeću nanovo sagrađena ili temeljito pregrađena, pa je tada dobila unutrašnjost kakvu danas poznajemo: oblik crkve kasnogotičkog dvoranskog tipa s tri lađe. Masivni okrugli stupovi nose jaka klesana gotička rebra, a prostor djeluje mirno i uzvišeno u svojoj jednostavnosti.

Crkva sv. Marka stradavala je u nesrećama koje je proživljavao Zagreb u prošlosti. Bio je to među ostalima potres 1502. godine, kad se srušio zvonik, pa veliki požari 17. i početka 18. stoljeća (1645, 1674, 1707). Štete je trebalo popravljati, pa su se na crkvi često vršili razni radovi. Među drugima započeo je zagrebački graditelj Antun Maczetto 1660. godine gradnju zvonika, koji je bio dovršen 1669. godine, kad je na njega postavljen sat. Zvonik je stradao u požaru 1674, pa ponovno 1706. godine, njegova je gradnja dovršena tek 1725. godine, kad je, bez sumnje, postavljena na vrh barokna lukovica. Ona je bila pokrita bakrom istom 1841. godine. I u drugoj polovini 18. stoljeća moralo je biti znatnijih radova na zvoniku, o čem svjedoči krnje sačuvan natpis na žbuci u zoni prvoga kata s istočne strane:

ANNO D
177.

Patron crkve sv. Marka bila je gradska općina koja se morala brinuti za uzdržavanje, a crkva je zato imala značajno mjesto u životu Gradeca. Pred župnikom sv. Marka i pred oltarom sv. Križa (u sjevernoj apsidi) polagali su svake godine 3. veljače (Blaževo) zakletvu tada izabrani najviši gradski funkcioneri: gradski sudac, gradski bilježnik, senatori i prisjednici. Pred tim oltarom polagali su zakletvu i hrvatski banovi. Osim oltara sv. Križa, glavnog oltara sv. Marka i oltara sv. Marije (u južnoj apsidi) nekad su se uz pobočne zidove crkve i uz stupove među lađama nalazili brojni oltari. Njihov se broj mijenjao u toku stoljeća, a 1622. godine bilo ih je u crkvi ukupno dvanaest. Taj je velik broj oltara razumljiv, kad se zna da je Gradec bio pretežno obrtnički grad, a obrtnici su bili udruženi u cehove. Svaki je pak ceh imao svog sveca zaštitnika i oltar u župnoj crkvi. Tako je Markova crkva u prošlosti bila na neki način i središte društvenog života Gradeca. Gradska općina plaćala je stalnog orguljaša i pjevače, pa se u sv. Marku stalno gajila i crkvena muzika. U kripti ispod crkve (a u najstarijim vremenima i oko nje) pokapali su se odličniji građani.

Oko Markove crkve odvijao se velik dio života gradečkih građana. Od kraja 15. stoljeća na crkvu su bili naslonjeni drveni dućani koje je gradska općina davala trgovcima u zakup, a na trgu se svakog dana trgovalo i na njemu su se održavali tjedni sajmovi. Pred južnim portalom stajao je pranger (stup sramote) uz koji su srednjovjekovni Zagrepčani ispaštavali svoje prijestupe i izdržavali kazne na koje ih je osudio gradski sudac.

U posljednjih devedeset godina prošla je crkva sv. Marka dvije velike restauracije. Prvu su vodili 1876–1882. bečki arhitekt Fridrik Schmidt i njegov pomagač arhitekt Herman Bolle. Ideja vodilja te restauracije bila je regotizacija. Tada su bili uklonjeni barokni oltari i zamijenjeni neogotičkima, mjesto oblo nadsvedenih prozora izvedeni su današnji sa šiljastim lukovima i oslikanim prozorima, izrađen je zapadni portal, a unutrašnjost je bila ornamentalno oslikana. U to vrijeme izveden je i krov od šarenih glaziranih crijepova kojima su na južnoj strani prikazani grbovi »trojedne kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije« (lijevo) i grada Zagreba (desno).

Drugu radikalnu restauraciju doživio je sveti Marko 1936–1938. godine. Nju su vodili kipar Ivan Meštrović, slikar Jozo Kljaković i tadašnji župnik dr Svetozar Rittig. Njena je svrha bila da se crkva oslobodi svega neogotičkoga. Ostavljeni su od prijašnje restauracije samo šareni krov s grbovima, prozori sa slikanim staklima i zapadni portal. Tada je u unutrašnjosti skinuta žbuka sa zidova i stupova tako da je vidljiv originalan kamen iz Bizeka i Vrapča i da crkveni prostor i struktura mogu doći do izražaja. Polja među rebrima su pozlaćena, a pod na stari način pokrit kamenim pločama. Uklonjeni su svi oltari, a na mjesto glavnog oltara sv. Marka i pobočnih sv. Križa i sv. Marije postavio je Meštrović nove oltare sa svojim djelima. Na glavnom oltaru danas stoji velik Meštrovićev razapet Krist, gotički koncipirana drama muke i smrti. Desno i lijevo od glavnog oltara uzidani su u stijeni

apside Meštrovićev reljef sv. Marka i najstariji grb Zagreba (u Meštrovićevoj obradi). Na kamenoj jednostavnoj propovijedaonici Meštrović je isklesao orla raširenih krila. Na oltaru sv. Križa stoji Meštrovićeva potresna Pietà, a srebrni križ s razapetim Kristom postavljen je u nišu (desno od tog oltara). Na oltaru sv. Marije nalazi se jedna od Meštrovićevih Madona (pozlaćena bronca), glorifikacija majke-seljakinje.

Zidove crkve oslikao je fresko slikarijom Jozo Kljaković, i to dijelom već 1923–1925, a većim dijelom u vrijeme druge restauracije crkve. Velik ciklus biblijskih prizora upućen je poput onih u srednjem vijeku širokom krugu vjernika, a figure su inspirirane plastičnošću i monumentalnošću Meštrovićevih skulptura. U svetištu se nalaze velike kompozicije »Uskrsnuće« i »Apoteoza Euharistije«. U južnoj apsidi uz oltar sv. Marije freske prikazuju »Blagovijest« i »Božić«. Na ovoj drugoj prikazani su seljaci iz svih krajeva Hrvatske. Na južnoj stijeni crkve naslikana su četiri proroka Starog Zavjeta, a oko portala komponiran je »Mojsije na Sinaju«. U lijevom donjem uglu te freske Kljaković je naslikao Meštrovića, dra Rittiga i sebe. U sjevernoj apsidi uz oltar sv. Križa povezao je Kljaković kompozicije »Bičevanje Krista« i »Polaganje u grob«. Na sjevernoj stijeni crkve nižu se veliki prizori: »Uskrsnuće Lazarovo«, »Propovijed na gori« i »Krštenje Isusovo«.

Pošto je dovršio slikanje crkve, započeo je Kljaković rad na freskama u sjevernoj kapeli sv. Fabijana i Sebastijana. Teme su uzete iz hrvatske povijesti, ali ciklus nije završen, jer je rad na njemu bio prekinut ratom. Izvedene freske prikazuju: Svece-zaštitnike grada Zagreba (Juraj, Rok, Fabijan i Sebastijan, Blaž i Florijan – nad oltarom), »Splitski sabor s Grgurom Ninskim, »Krštenje Hrvata« (s Višeslavovom krstionicom) i »Krunisanje Zvonimirovo«.

Na vanjskom zapadnom zidu ove kapele uzidana je kopija najstarijeg grba Zagreba uklesanog u kamen na kojem je označena godina 1499. (Original se nalazi u Muzeju grada Zagreba). Sakristija se nalazi kao nekad ispod zvonika sv. Marka.

Lit.: A. Horvat, Odraz praškog Parlerovog kruga na portalu sv. Marka u Zagrebu, Peristil III, Zagreb 1960. – F. Buntak, Da li su praški Parleri klesali srednjovjekovni portal Sv. Marka u Zagrebu, Iz starog i novog Zagreba III, Zagreb 1963. – J. Barle, Povjest župa i crkava zagrebačkih, Župa sv. Marka, Zagreb 1896. – MCZ, sv. XIX, p. XXXVIII, XLIII. – R. Horvat, Župna crkva sv. Marka, Prošlost grada Zagreba, Zagreb 1942. – I. Šrepel, Obnova crkve sv. Marka u Zagrebu, Obzor, Zagreb 26. II 1938.

2. ĆIRILOMETODSKA ULICA 3

(Gospodska ul. 3)

Jednokatnica u Ćirilometodskoj ulici 3 jedna je od najljepših gornjogradskih gospodskih baroknih palača. Osim cjeline pročelja pogled privlače asimetrično smještena ulazna vrata kojima se ulazi u dugačku barokno nadsvedenu vežu.

Zanimljivo je kako je i kada došlo do današnje kuće. Ona svojim ugaonim položajem zaprema prostor na kojem su krajem 17. stoljeća bila četiri objekta.[1] Onaj na uglu imao je još dva (što više, veli se na jednom mjestu, i tri) gradilišta,[2] valjda na prostoru današnjeg krila u Kuševićevoj ulici. Tada ugledan redoviti podžupan Zagrebačke županije Josip Raffay (koji je kasnije postigao još više položaje) postepeno ih je kupovao: 1742. godine »kuću dijelom zidanu kojoj je potreban velik popravak«[2] od Nikole Grličića, 1743. »kuću u posljednjem požaru potpuno izgorenu kojoj nije ostalo ništa osim golog zida« od Josipa Roića,[3] 1750. godine zemljište Prima Kosanca na kojem je prije bila kuća[4] i 1752. zemljište zagrebačkog kanonika Adama Stepanića na kojem je također prije stajala kuća.[5] Sve su te kuće najvjerojatnije stradale u požaru koji je izbio travnja 1743. godine.[6] O društvenu položaju Raffayevu i o izvorima njegovih prihoda detaljno piše Krčelić:[6a] »Gospodin Josip Raffay, sin Bužanove sestre, muž Najšićeve štićenice gospođe Ane Škrlec, čovjek koji se isticao brbljavošću i častohlepljem,uživao je naklonost bogova Hrvatske, naime podbana Ivana Raucha, protonotara Adama Najšića i blagajnika Ivana Bužana. Vidjelo se, da ga ti bogovi žele sebi pridružiti, pa su mu stoga podjeljivali sve moguće časti i unosne položaje, da bi ga se ostali bojali. Stoga se činilo, da je on jedini sposoban za sve službe. Kako bi povećao svoje bogatstvo, on je postavljen za komesara u Senju, on je imenovan podtavernikom, iako bez uspjeha, on je postao opunomoćenik obitelji Erdödy u Hrvatskoj, gospodar njihovih imanja i tlačenjem puka obnovitelj njihova gospodarstva, pa je tako sebi zgrnuo mnogo hiljada. Premda je naime imao masnu plaću i prihode u naravi, tlačio je ljude u Moslavini i preko Save utjerivanjem gornice, daće za krčevine i drugih nameta. Povećavao je u ime obitelji Erdödy daće, a za sebe pridržavao višak iznosa, koji su bijednici morali plaćati za vinograde i za iskrčena zemljišta. On je u zagrebačkoj županiji nakon smrti Žigmunda Bušića bio i jedini podžupan, on je također bio imenovan od grofa Erdödyja podžupanom u varaždinskoj županiji. Koliko mu je taj položaj za dvije godine donio prihoda od plaće, globa i parnica, svatko će lako razabrati. On je bio bilježnik kaptola, on je bio izaslanik za sve poslove, gdje je bilo znatnije koristi ili dnevnica, kao npr. za ugarski sabor g. 1751. Kako se dakle sve to mnogima činilo nepodnošljivim i kako je bahatost gospodina Rafaya neobično porasla, tako da je prezirao svakoga osim gore spomenutih svojih zaštitnika, njegovo je djelovanje bilo izneseno dvoru«. Ovaj je Krčelićev opis zanimljiv, jer daje sliku o prilikama u Hrvatskoj i o vlasniku vrlo značajne zagrebačke građevine 18. stoljeća. Kupovanjem parcela Raffay je postao neposrednim susjedom kompleksa grkokatoličkog sjemeništa (Ćirilometodska ul. 1) i pripremio sebi dovoljno gradilište za impozantnu baroknu palaču. Ona je doskora morala biti i građena, što se može zaključiti i po vrlo lijepim barok-

nim križnim svodovima (u veži i prizemnim prostorijama) koji su se najviše primjenjivali na zgradama poslije šezdesetih godina 18. stoljeća. Tada je, međutim, bila sagrađena samo jednokatnica u nekadašnjoj Gospodskoj ulici.

Još u vrijeme izradbe starog katastra (1862–1864)[7] bilo je krilo u Kuševićevoj (tada Vijećničkoj) ulici nisko i završavalo je gospodarskom zgradom koja je 1876. godine[8] bila adaptirana za stan. U jugozapadnom uglu dvorišta nalazila se još jedna gospodarska zgrada, također prizemna.

Sve su dvorišne zgrade porušene, kad su 1913–1914.[8] zagrebački arhitekti Ehrlich i Kovačić podigli oko dvorišta – oblikujući ga osmerokutno – tri krila povezana sa starom uličnom zgradom. Od njih potječu krila u Kuševićevoj ulici, te zapadno i južno (prema crkvi sv. Ćirila i Metoda). Tako je osim vrijedne barokne jednokatnice uz Ćirilometodsku ulicu ovdje zanimljiva kombinacija baroka s djelom istaknutih predstavnika naše »moderne« u arhitekturi.

Poslije investitora Josipa Raffaya i njegove porodice, koja je bila vlasnikom ove zgrade do početka 19. stoljeća, kuća je uvijek bila u rukama aristokratskih i plemićkih porodica: 1809–1816. Eleonore Patačić, a zatim decenijama Jelačića i Kuševića. Danas se u jednom dijelu prostorija prvoga kata nalazi Galerija primitivne umjetnosti.

Izvori: [1] 1695, Pr. 77, p. 59; 1698, Pr. 77, p. 226. – [2] 1742, Pr. 80, p. 688. – [3] Pr. 81, p. 70. – [4] Pr. 81, p. 519. – [5] Pr. 81, p. 649. – [6] Krčelić, Annuae, p. 549. – [6a] Krčelić, Annuae, p. 124. – [7] MGZ. – [8] ASGU.

3. ĆIRILOMETODSKA ULICA 1, VRANICANIJEVA UL. 2
(Gospodska 1, Sjemenišna 2)

Historijat ove zgrade proučio je na povijesnim izvorima i objavio zajedno s poviješću grkokatoličkog sjemeništa dr Janko Šimrak i u svojoj knjizi »Spomenica o 250-godišnjici grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu 1681–1931.« (Zagreb 1931).

Na mjestu današnje zgrade grkokatoličkog sjemeništa, tj. u Vranicanijevoj ulici do ugla Ćirilometodske stajala je prizemna čvrsto zidana kuća grofa Ernesta Patačića koju je 1680. godine kupio grkokatolički biskup Pavao Zorčić iz Marče. U njoj je smjestio žumberačku uskočku djecu i kaluđere koji su pohađali škole kod isusovaca. Prizemnica je teško stradala u požaru 1706. godine, pa ju je biskup Gabrijel Turčinović dao obnoviti. Iz računa od 1761. godine se razabire da je ta prizemna kuća imala ulaz iz Sjemenišne ulice koja je po njoj dobila ime i da je bila pokrivena slamom. U jednoj je sobi bila smještena kapela sv. Vasilija, pa se i sjemenište nazivalo imenom zaštitnika kapele (seminarium sancti Basilii). U dvorištu su se nalazili staja i zdenac.

Godine 1766. prizemnica je ponovno stradala u požaru i to tako temeljito da je ostala upotrebljiva samo jedna prostorija. Tadašnji biskup Božičković iste je godine počeo vršiti predradnje da sagradi novu zgradu. Predračun za dvokatnicu u Sjemenišnoj ulici (samo s kraćim pročeljem u Gospodskoj ulici) iznosio je 4429 forinta i 32 krajcara. Novac je dodijelila tadašnja vladarica carica Marija Terezija. Grad Zagreb dao je besplatno komad ceste u Sjemenišnoj ulici da se izravna građevna linija, a susjeda udovica Josipa Raffaya odstupila je dio svog vrta na sjevernoj strani (u današnjoj Ćirilometodskoj ulici, gdje je ona bila vlasnikom kuće broj 3). Projektant sjemenišne zgrade, koja je za svoje vrijeme bila vrlo velikih dimenzija, nije poznat, a zna se samo da je gradnju nadzirao Benedik Arbanas, vlasnik kuće u Vranicanijevoj (Sjemenišnoj) ulici 1. Poznati su i majstori koji su iz Slovenije dovozili drvenu građu, zatim zagrebački zidari Đuro Marković, Andro Lovreković i Luka Delenić, ciglar Mihalj Kosar; za željezo je isplaćen račun Josipu Stileru. Pošto su izvršene pripreme, sama je gradnja započela 21. travnja 1768, a završila u rujnu 1774. godine. Kolni ulaz u zgradu ostao je i u dvokatnici na južnoj strani (u Sjemenišnoj ulici), a osobni je ulaz postavljen na istočnoj strani (u Gospodskoj ulici). Drugi kolni ulaz (u dvorište) bio je na mjestu tornja današnje crkve koje tada još nije bilo. Prozori prizemlja osigurani su krasnim baroknim kovanim rešetkama koje ujedno označuju dio zgrade iz 18. stoljeća. Prizemne prostorije nadsvedene su baroknim križnim svodovima i krasan su tačno datirani primjer te vrste konstrukcije svodova, karakteristične za posljednju trećinu 18. stoljeća. I lijepa kovana željezna vrata u hodniku sjemeništa s mogućnošću datiranja imaju znatnu vrijednost.

Sjemenište žumberačke djece postalo je vremenom pretijesno, pa ga je biskup Konstantin Stanić nakon mnogih neprilika oko zemljišta produljio u Ćirilometodskoj ulici na njegovu današnju duljinu.[1] Dogradnju je izveo 1827. godine, a iduće godine sagradio je novu kapelu sv. Vasilija, sjeverno od sjemenišne zgrade. To je bio za Zagreb događaj koji je objavila tadanja štampa:[2] »Na gradilištu koje leži u Gornjem gradu uz grčki seminar, bit će dograđena crkva za grkokatoličku općinu, i ovih će dana gospodin biskup Konstantin Stanić položiti za nju temeljni kamen.« Kapela je bila dovršena krajem lipnja 1828, a posvećena 1830. godine.[3] Imala je jednu lađu okomito položenu na os ulice. Visina kapele bila je jednaka visini sjemenišne zgrade, tornja nije imala, a pročelje je završavalo klasicističkim zabatom. Bila je to jedina klasicistička crkvena građevina u Gornjem gradu, a njen projektant nije poznat. U vrijeme nadogradnje sjemeništa i gradnje kapele bila je cijela sjemenišna zgrada renovirana.[4]

Potres 1880. godine znatno je oštetio kapelu sv. Vasilija koja je osim toga postala i premalena. Zato se vladika Ilija Hranilović 1883–1885. pobrinuo za gradnju nove crkve koju je posvetio slavenskim apo-

stolima sv. Ćirilu i Metodu. Po zaštitnicima crkve dobila je ime i bivša Gospodska ulica. Projekt u bizantskom stilu izveo je arhitekt Herman Bollé, a gradnju je izveo zagrebački graditelj M. Faleschini. Crkva je podignuta na mjestu kapele, a toranj na mjestu kolnog ulaza u dvorište. Pročelje je ukrašeno mozaicima među kojima se ističu likovi sv. Ćirila i Metoda (s obje strane srednjeg prozora). U čast slavenskih apostola postavljena je na crkvi i spomen-ploča s tekstom:

U SPOMEN TISUĆU I PEDESETE
GODIŠNJICE BLAŽENE SMRTI SV. METODA
KOGA UZ NJEGOVA BRATA SV. ĆIRILA
APOSTOLSKA STOLICA U RIMU
ZA PAPE HADRIJANA II I IVANA VIII
PODIŽE, POTVRDI I USTALI KAO HIJERARKE
TE VJEČNOM SLAVOM OVJENČA
U ZAGREBU, LJETA GOSPODNJEGA 1935.
HRVATI KATOLICI ZAPADNOG I ISTOČNOG OBREDA

U unutrašnjosti crkve ikonostas je oslikao ukrajinski slikar Bučevski. U lađi na zidovima vise četiri velike slike Ivana Tišova.

Od manjih preinaka u novije doba treba na zgradi sjemeništa spomenuti nova ulazna vrata u Ćirilometodskoj ulici iz 1890 godine po nacrtu arh. Hönigsberga i Deutscha,[5] s grbom biskupa Hranilovića, i neke prigradnje u dvorištu. Ipak je zgrada ostala gotovo netaknuta u svojoj impozantnoj ugaonoj masi i lijepim svodnim konstrukcijama. Tačni historijski podaci čine je još vrijednijom.

Izvori i lit.: [1] M. Predović, Crkva sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu, Žumberački kalendar 1966, p. 257. – [2] AZ 1828, 16. III. – [3] AZ 1830, p. 141. – [4] M. Kunić, Rhapsodien über Gärtnerei, Anlagen, Obstbaumzucht und Landwirtschaft in Croatien, Allg. Deutsche Gartenzeitung, 1834, p. 228. – [5] HAZ, GS 21232 4. VII 1890.

4. VRANICANIJEVA ULICA 4
(Sjemenišna ulica 4)

Stara kuća, vjerojatno drvena, izgorjela je u požaru 1731. godine i zemljište je ostalo prazno svakako do 1749.[1] godine. God. 1752.[2] stajala je ovdje već kuća bačvara Prima Kosanca. Ona se 1807.[3] spominje kao zidana, pa se uz brojne pregradnje održala do danas.

Ova prizemnica pripada u najstariji tip stambenih objekata Gornjega grada. Zabatom je okrenuta prema ulici, a duljom stranom se proteže u dvorište. Brojnim adaptacijama i prigradnjama (koje su poznate od 1882. do 1960)[4] kuća je mnogo izgubila od svog prvotnog karaktera. U dvorištu je 1892. godine izgrađena stambena jednokatnica.

Kuća je u toku vremena promijenila mnogo vlasnika, među kojima je bilo obrtnika, a i viših činovnika.

Izvori: [1] Pr. 81, p. 425 – [2] Pr. 81, p. 636 – [3] Pr. 92, p. 247 – [4] ASGU.

5. VRANICANIJEVA ULICA 6
(Sjemenišna 6)

Na ovom je mjestu stara kuća Stjepana Magdalenića izgorjela već u požaru 1706,[1] pa ponovno 1731,[2] a zemljište je bilo prazno još 1749.[3] godine. Zidana kuća spominje se prvi put 1752.[4] kad ju je kupio »liječnik Kraljevine« Rok Gabrieli. Iza njega 1760.[5] kupio ju je staklar Ivan Stadlhuber, zatim ex-jezuita i pisac Ivan Krst. Mulih, pa tesar Sebastijan Hubman i drugi obrtnici, po čemu se vidi da je ova kuća u razno vrijeme pripadala vlasnicima raznih društvenih slojeva.

Ova prizemnica (poput susjedne broj 4) okrenuta je zabatom prema ulici, a duljom stranom prema dvorištu u koje se ulazi kolnim ulazom uz kuću. I ona pripada najstarijem tipu gornjogradskih kuća koji vuče porijeklo od srednjovjekovne kuće, a u malobrojnim se primjercima održao do danas. Kuća je bila u toku vremena pregrađivana, a možda i iznova građena. O jednoj takvoj značajnijoj promjeni govori godina 1 8 2 3 uklesana na kamenom dovratniku kolnog ulaza u dvorište.

U dnu dvorišta stajala je nekad gospodarska zgrada (prizemlje nadsvedeno), na koju je nadograđena stambena jednokatnica.

Izvori: [1] Pr. 77, p. 924 – [2] Pr. 79, p. 256 – [3] Pr. 81, p. 425 – [4] Pr. 81, p. 636 – [5] Pr. 82, p. 528.

6. MARKOVIĆEV TRG 3
(Kapucinski trg 3, Sjemenišna ul. 6, Kapucinska ul. 2)

Ova ugaona jednokatnica velikih dimenzija: na južnom pročelju (prema trgu) pet prozorskih osi, a na zapadnom devet, vrlo je značajan objekt Gornjega grada. Problem i historijat ove zgrade detaljno je proučio dr Franjo Buntak i iznio zanimljive činjenice u radnji »Kuće Zrinskih i srednjovjekovni kraljevski dvor u Gornjem gradu u Zagrebu«. (Iz starog i novog Zagreba II, Zagreb 1960).

Kuća ima osobine arhitekture 17. stoljeća: proporcije i svodne konstrukcije (križni svodovi). Ta svojstva označuju je kao građevinu 17. stoljeća. Ivan Kukuljević, a za njim i Emilij Laszowski[1] smatrali su je domom bana Petra Zrinjskoga što je i označeno na glavnom pročelju zgrade natpisom (prije spomen-pločom). Međutim, istraživanja dra Buntaka potaknuta nešto ranijom pretpostavkom dr Nade Klaić[2] dokazala su da kuća nikad nije pripadala Petru Zrinjskom, već njegovom bratu banu Nikoli Zrinjskom, i što je možda još značajnije, da ona stoji na mjestu srednjovjekovne kraljevske palače koja je bila sagrađena oko 1335. godine za kralja Karla Anžuvinskog. Kad je prije nekoliko godina prilikom popravka zgrade bila odbita žbuka s njenih pročelja,

vidjelo se da su ona kao i temeljni zidovi građeni na način srednjovjekovnih gradskih utvrda. Jasno se razabiru tragovi starije građevine na koje je krajem 17. stoljeća nadograđena nova zgrada pošto je kraljevski dvor u 16. stoljeću prestao služiti svojoj svrsi (u kojoj se posljednji put spominje 1504. godine) i nasljedstvom preko porodice Frankopana došao u ruke Zrinjskih.[3]

Poslije izumrća Zrinjskih kuću je od gradske općine kupio grof Ivan Drašković 1691. godine.[4] God. 1779.[5] kupio ju je od Draškovića Matija Bornemissa ili Stolneković, kraljevski savjetnik i podžupan zagrebačke županije. Od njegovih nasljednika kuća je ženidbenim vezama prešla u vlasništvo turopoljskog komeša Jurja Josipa Josipovića i njegova sina, a 1859. kupio ju je barun Levin Rauch. Dvije godine kasnije (1861) prodao ju je Pavlu Lentulaju, a od njega je rodbinskim vezama prešla obitelji Mednjanski i zatim Hržić koji su joj i danas vlasnici.

Ova je zgrada istaknuti spomenik kulture Gornjega grada i po svojoj historijskoj funkciji (kraljevski dvor – kuća bana Nikole Zrinjskog) i po svojoj strukturi (temelji srednjovjekovne palače – građevina 17. stoljeća).

Izvori, literatura i bilješke: [1] E. Laszowski, Kuće Zrinjskih, Stari i novi Zagreb, Zagreb 1925, str. 235. – [2] N. Klaić, Iz topografije zagrebačkog Gradeca, Zagreb 1951, p. o. iz Zbornika radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, knj. I. – [3] Iz 17. st. nađene su u podrumu i topovske kugle. – [4] 1696. Pr. 77, p. 130. – [5] Pr. 86, p. 265.

7. MATOŠEVA 4
(Kapucinska ul. 4)

Na ovom uglu krajem 17. stoljeća, 1696. godine[1] spominje se »kuća drvena u prednjem dijelu« koju je gradski fisk Juraj Belle prodao Katarini Lukavec (gdjegdje pisano Hukavec). Stajala je sjeverno od bivše kuće Zrinjskih (Markovićev trg 3).

Pisani su izvori oskudni, pa nije poznato što se je s tom kućom događalo u vrijeme velikih požara u prvoj polovini 18. stoljeća. Da li je i nju plamen zahvaćao ili nije, nemoguće je reći, ali je svakako 1749. godine[2] krznar Ivan Asperger prodao zamjeniku plemićkog suca zagrebačke županije Mihovilu Mikšiću »kuću odozdo zidanu, u ostalim dijelovima drvene građe«. Vjerojatno je taj vlasnik kuću sagradio od »čvrstog materijala«, jer ju je takvu prodao 1763.[3] barunici Rozini Vojnović, udovici Josipa Jelačića, a ona 1766. godine[4] Matiji Bornemissi – Stolneković, podžupanu zagrebačke županije. I većina kasnijih vlasnika ove kuće bila je iz plemićkih i velikaških redova: Josip Černić, Nikola Crnković, grof Aleksandar Drašković, obitelji Bedeković i Kušević.

Kuća, prema navedenim podacima zidana nešto poslije sredine 18. stoljeća, pregrađena je u vrijeme klasicizma, pa je naročito na pročelju dobila atribute tog stila (zabat na vrhu središnjeg rizalita i plitke polukružne niše nad prozorima). Prizemlje je znatno pregrađeno 1887. godine[5] (graditelj Ivan Bašić) kad je uz neke druge preinake kolni »uvoz« (veža) zazidan i od njega načinjena soba.

Izvori: [1] Pr. 77, p. 130. – [2] Pr. 82, p. 506. – [3] Pr. 83, p. 81. – [4] Pr. 83, p. 486. – [5] ASGU.

8. KUŠEVIĆEVA ULICA 5
(Vijećnička 5 i 7)

Na terenu ove kuće bila su nekad dva vlasnika, a jedan je od njih bio južni susjed, tj. vlasnik kuće na Markovićevu trgu 3. I danas tu stoji gospodarska zgrada sa zazidanim ulazom u dvorište. Drugu kuću (1730.[1] prazno zemljište) koja je 1748. godine[2] bila »dijelom zidana, dijelom od drvene građe« kupio je od kotlara Franje Schmitta Nikola Baboča ili Čeh. Promijenila je više vlasnika, a prvi put se spominje da je zidana 1798. godine[3] kad ju je prodao Juraj Bužan, a kupila Katarina Jelačić, udovica Petra Spišića.

Kuća ima u veži barokne križne svodove, što je u skladu s načinom gradnje svodova posljednjih decenija 18. stoljeća.

Izvori: [1] Pr. 79, p. 489. – [2] Pr. 81, p. 318. – [3] Pr. 91, p. 76.

9. KUŠEVIĆEVA ULICA 3
(Vijećnička ul. 3)

Prazno zemljište – bez sumnje opustošeno požarom 1706. godine – kupio je 1717.[1] »kirurg« (ranarnik) Josip Rudić (Radić) i 1730. godine[2] na njemu već imao kuću. Godine 1757.[3] opisana je ona kao »kuća u nutarnjem dijelu zidana, a u stražnjem od drvene građe«, a 1758.[4] kao »prizemnica jednim dijelom zidana, a u ostalima drvene građe«, kad ju je gradski prisjednik Matija Špulko prodao stolaru Jakobu Kirchstetteru. Taj je 1770. godine[5] imao zidanu kuću. Da li je to bila kakva prizemnica, ili ova današnja jednokatnica, teško je reći.

Različite vrste svodova u veži i prizemnim prostorijama upućuju najvjerojatnije na prijelaz 18. u 19. stoljeće kao vrijeme gradnje.

Izvori: [1] Pr. 78, p. 249. – [2] Pr. 79, p. 489. – [3] Pr. 82, p. 207. – [4] Pr. 82, p. 354. – [5] Pr. 84, p. 210.

10. KUŠEVIĆEVA ULICA 4
(Vijećnička ul. 4)

I ovo zemljište, poput okolnih, ostalo je prazno nakon požara 1731. godine, a 1737.[1] kupio ga je Antun Pohinger te je već 1742. godine ovdje imao kuću. Godine 1753.[2] ona je opisana kao »dijelom zidana, a dijelom od drvene građe«. Prizemna je bila još 1862.[3] kad je zagrebački fotograf F. D. Pommer sagradio uz nju »fotografički salon«.[4] Time je Gornji grad dobio svoj prvi fotografski atelier. Kad je stara kuća porušena, nije tačno utvrđeno; vjerojatno je to bilo 1938.[5] kad je prigrađeno u Kuševićevoj ulici krilo tadašnje vijećnice.

Izvori: [1] Pr. 80, p. 51. – [2] Pr. 81, p. 705. – [3] Katastar u MGZ. – [4] HAZ GS 1864, Iskaz dužnika 1862. – [5] ASGU.

11, 12. KUŠEVIĆEVA ULICA 6
(Vijećnička ul. 6, Kapucinska ul. 6)

Kuća na uglu Kuševićeve i Matoševe ulice sastojala se od dva objekta od kojih je svaki imao drugog vlasnika, pa je ona do 1878. godine zadržala dva popisna broja.[1] Od sredine 19. stoljeća pripadao je cijeli ugao jednom vlasniku.

U početku 18. stoljeća zla kob je pratila ovo mjesto. Zemljište je opustjelo u požaru 1706. godine i ostalo prazno.[2] Kupila ga je Barbara Bedeković, udovica Gabrijela Jelačića, i na njemu podigla kuću, valjda opet drvenu.[3] Ponovno je požar 1731. godine uništio zgradu, pa je zemljište bilo prazno[4], ali je 1737. na njemu već stajala nova kuća Katarine Jelačić, udovice Petra Pucza.[5]

Slično se događalo i sa susjednom parcelom. Na jednom od tih zemljišta sagrađena je kuća 1778. godine, o čemu govori brojka uklesana na kamenom dovratniku ulaznih vrata u dvorište (1 7 7 8). Na drugom je zemljištu stajala drvena kuća još 1793,[6] a 1835. godine »dijelom drvena, a dijelom zidana«. Svakako sama današnja uglovnica pokazuje da nije građena odjednom, jer ima raznih konstruktivnih elemenata: djelomično bačvasti svod s isječcima trokutasta završetka, a djelomično sferne kape kvadratične i pačetvorinaste. Prizemni hodnik bio je prema dvorištu otvoren s tri luka arkada. Prozori prvoga kata na uličnim pročeljima također imaju dvije vrste prozorskih okvira. Godine 1879.[7] sagrađene su tri sobe i kuhinja, pa je prema pričanju istom tada srušena stara djelomičo drvena kuća.

Poslije porodica Kukovića, grofova Voikffyja, Farkaša i Barca kuću je kupio gradski magistrat i pripojio je kompleksu stare gradske vijećnice.[8]

Izvori i lit.: [1] L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu, Zagreb 1959. – [2] 1710. Pr. 77, p. 847. – [3] 1713. Pr. 77, p. 998; 1722. Pr. 79, p. 43. – [4] Pr. 79, p. 522. – [5] Pr. 80, p. 51. – [6] Pr. 89, p. 427. – [7] ASGU. [8] I. Ulčnik, Iz prošlosti obitelji Vojković-Vojkffy, revija »Zagreb« 1943, p. 289.

13. FREUDENREICHOVA ULICA 3
(Kapucinska ul. 8, Kazališna ul. 3)

Ugaona jednokatnica na raskršću ulica Freudenreichove i Matoševe pred palačom Oršić-Rauch djeluje skromno u odnosu na tog svog impozantnog susjeda. Nema dekorativnih elemenata na pročeljima osim jednostavnog kamenog dovratnika na ulaznim vratima koji ima jednostavan ornament s donje strane svoda. Na trošnom zaglavnom kamenu tog dovratnika uklesana je godina 1 7 8 6. Prema tome je ovaj ugao izgrađen osam godina poslije susjednog južnog ugla (Kuševićeva 6).

Zanimljivo je kako je došlo do gradnje ove kuće. U velikom požaru 1731. nestala je starija kuća, ali je vlasnik zgarišta 1737. godine[1] već imao novu. Ona je 1768. bila drvena kad ju je kupio srebrnar Juraj Igerčić.[2] Bila je svakako znatno manja od današnje kuće, jer je bila uvučena od današnjeg ugla. Igerčiću koji je bio i gradski senator gradski je fisk 1776.[3] odstupio ugaonu česticu gradskog zemljišta od samog ugla do susjedne kuće (Kuševićeva 6) s obrazloženjem da on »nastoječi oko ukrasa i ljepote grada i ulica može povući pravilniju liniju«. Čestica je bila široka 1 hvat i 4 stope, a dugačka 7 i pol hvati. Time je oblikovano gradilište na kojem je već 1786. godine[4] stajala zidana kuća, a Igerčić ju je odmah prodao udovici grofa Ivana Patačića i njenom sinu Bartolu Patačiću. Za vrijeme gradnje kuće karakteristični su svodovi: u prizemlju križni barokni svodovi, u veži i hodniku prvoga kata pačetvorinaste sferne kape. Pod u veži do danas je ostao drven.

Kakogod je kuća neugledna, naročito vanjštinom, pripadala je velikaškim porodicama jednako kao i susjedna palača Oršić-Rauch. Poslije Patačića koji su joj bili vlasnici do 1803. godine, bila je kraće vrijeme svojina vojnog komesara Ernesta Annakera, a od 1810. gotovo do pred kraj 19. stoljeća porodice Jelačić (najprije Ane, majke bana Josipa Jelačića, a kasnije njegova brata Đure).

Izvori: [1] Pr. 80, p. 311. – [2] Pr. 84. p. 20. – [3] Pr. 85, p. 169. – [4] Pr. 88, p. 347.

14, 15, Vidi 1. na strani 11

16. RADIĆEV TRG 1
banski dvori

(Markov trg 1, Kazališna ul. 2, Kapucinska ul. 10)

Jednokatna palača na Radićevu (Markovu) trgu broj 1 danas služi kao reprezentativni dvor Sabora i Izvršnog vijeća SR Hrvatske. Do Drugog svjetskog rata bila je poznata u Zagrebu i Hrvatskoj kao »banski dvori«, a prvotni joj je naziv bio (u prvoj polovini 19. stoljeća) »zemaljska kuća« (domus regnicolaris). Kako su se u toj zgradi odvijali mnogi značajni događaji posljednjega stoljeća i pol hrvatske povi-

jesti, njezin su historijat detaljno proučili i prikazali Rudolf Horvat[1] i dr Franjo Buntak.[2]

Palača ima osim dugačkog jednokatnog krila na Radićevom trgu dvokatna krila u Freudenreichovoj i Matoševoj ulici. Na tom kompleksu prema navedenim istraživanjima nalazila se u 17. stoljeću na samom uglu Markova trga i Freudenreichove ulice kapela sv. Uršule (prije: sv. Marije), na Markovu trgu kuća bana Petra Zrinjskoga, a u Freudenreichovoj ulici (prema Matoševoj ul.) gradska oružana »domus civica Puskarnicza dicta«.[3] Uz nju su se nizale tri parcele s kućicama građana koje su stradavale u požarima i ponovno bile podizane. Godine 1784. Uršulina je kapela bila desakrirana, a zemljište predano barunu Kulmeru koji je nakon Petra Zrinjskog, Čikulinija, Draškovića i Sermagea već bio vlasnikom kuće na dijelu tog terena (na Markovu trgu). Ipak je zvonik kapele stajao do 1801. godine. Te je godine na čitavom tom kompleksu Ivan Emilijan Kulmer započeo gradnju palače s tri jednokatna krila. Gradnja se otezala tako da je on umro, a njegov je sin nepotpuno dovršenu palaču prodao kraljevini Hrvatskoj za »zemaljsku kuću«, o čemu je 1808. godine[5] sklopio ugovor s banom Gyulayem. »Zemaljska kuća« bila je prijeka potreba tadašnje državne uprave i sudstva, jer su uredovne prostorije bile stješnjene zajedno s upravom zagrebačke županije u zgradi na suprotnom uglu Markova trga (otprilike u sjeverozapadnom uglu današnje sabornice). U »zemaljskoj kući« trebalo je biti prostora za sudove (tzv. Banski stol i Zemaljski sudbeni stol), arhive zemaljske i sudske, dvoranu za sabore i za banov stan. (Prije toga za stan banova plaćala se skupa stanarina u privatnim kućama). Za smještaj svih tih upravnih organa bila je Kulmerova palača vrlo podesna i po svom opsegu i po položaju na glavnom zagrebačkom trgu u blizini gradske vijećnice, županijske zgrade i župne crkve sv. Marka. Ipak je odmah odlučeno da se na južnom i zapadnom krilu (u Freudenreichovoj i Matoševoj ulici) podigne drugi kat. Ta nadogradnja i adaptacija čitavog kompleksa izvršena je 1808. i početkom 1809. godine, pa je palača tada počela služiti svojoj svrsi. Gradnjom je rukovodio zagrebački graditelj Ivan Either. Tada je palača dobila svoj današnji oblik. Ustanove su u zgradi bile raspoređene ovako: u prizemlju na Markovu trgu zemaljski arhiv, a u prizemlju u Freudenreichovoj ulici saborska dvorana s pet prozora na ulicu. U cijelom prvom katu stanovali su banovi, a u drugom katu nalazili su se sudovi. Staje za konje bile su u prizemlju prema Matoševoj ulici. U banov stan ulazilo se glavnim ulazom iz Markova trga, a u urede posebnim ulazom iz Freudenreichove ulice. U toku vremena izvršene su neke promjene, i pregradnje na palači. Među ostalim zazidan je ulaz u Freudenreichovoj ulici i južna vrata na Markovu trgu.

Palača ima na pročeljima jednostavne kasnobarokne dekorativne elemente: lizene i blago valovite kamene prozorne okvire, a u veži svodove (pačetvorinaste sferne kape s poprugama).

Osim kao stan banova ovi su dvori služili, a služe i danas za odsjedanje domaćih i stranih vladara kad posjećuju Zagreb.

Izvori i lit.: [1] R. Horvat, Povijest banske palače, Vjesnik zem. arhiva, Zagreb 1915. – [2] F. Buntak, O povijesti i ubikaciji dvaju nestalih sakralnih objekata u zagrebačkom Gornjem gradu, Iz starog i novog Zagreba I, Zagreb 1957; Kuće Zrinskih i srednjovjekovni kraljevski dvor u Gornjem gradu u Zagrebu, Iz starog i novog Zagreba II, Zagreb 1960. – [3] 1715. Pr. 78, p. 73. – [4] 1740. Pr. 80, p. 539. – [5] Pr. 93, p. 141.

16. RADIĆEV TRG 2, MATOŠEVA ULICA 12
(Kapucinska ul. 12, Markov trg 2, Markova ul. 1)

Na »zemaljsku kuću«, odnosno »banske dvore« sa sjeverne strane nastavlja se također jednokatna palača koja zatvara drugi ugao trga (prema Ulici Brezovačkoga). Od 1839. godine ona služi istoj svrsi kao i susjedna palača (najviši upravni uredi Hrvatske).

Ovu palaču je 1839. godine[1] kupila tadašnja vlast od Elizabete Farkaš, udovice baruna Danijela Raucha. U vlasništvu obitelji Rauch bila je na ovom mjestu kuća od 1742. godine.[2] kad ju je tadašnji podban i veliki župan zagrebačke i križevačke županije Ivan Rauch kupio od grofa Dizme Auersperga. Iako je ta kuća bila zidana, ona je bez sumnje stradala u požaru koji je izbio 8. lipnja 1766. u susjednoj Sermageovoj kući[3] (na mjestu banskih dvora). Njen današnji oblik potječe vrlo vjerojatno iz vremena gradnje ili temeljite obnove kuće nakon tog požara. Ona ima u veži barokne križne svodove koji također potvrđuju gradnju posljednje trećine 18. stoljeća. I dekorativni elementi pročelja imaju oznake visokog baroka, naročito barokno razbijeni gornji dio kamenog dovratnika glavnog portala.

Na tu bivšu Rauchovu palaču nadogradila je »kraljevina« krilo u Matoševoj i Brezovačkoga ulici tako da se zatvorio kompleks poput susjednih banskih dvora. Na prigrađenu zgradu nadograđen je 1882.[4] drugi kat, osnovana je današnja fasada i podignuta staja u dvorištu.

Ova palača zajedno sa susjednom čini izvanredno skladnu cjelinu zapadne strane Markova trga, koja je do danas ostala u starim dimenzijama i proporcijama, to jest jednokatna kakve su do kraja prošlog stoljeća bile gotovo sve kuće na Markovu trgu, a i danas je velika većina kuća Gornjega grada.

Izvori i lit.: [1] Pr. 102, p. 112. – [2] Pr. 80, p. 680. – [3] Krčelić, Annuae, p. 521. – [4] ASGU.

17. BREZOVAČKOGA ULICA 3
(Markova ul. 3, Mesnička ul. 44, Kapucinska ul. 17)

Pratiti se može iz povijesnih izvora zanimljiva činjenica da su kući na zavoju Mesničke, Brezovačkoga i Matoševe ulice preko stotinu godina vlasnici bili bravari. Godine 1768.[1] kuća je pripadala bravaru Vilhelmu (Vilibaldu) Vathoferu (Batthofferu), a on ju je kupio poslije smrti bravara Ivana Cotta.[2] Ta je kuća bila »dijelom zidana, a dijelom od drvene građe«. Idući vlasnik bio je bravar Antun Pečnik, pa zatim bravar Andrija Hamel. Godine 1857.[3] bila je »kuća nenastanjena i bit će nanovo građena«. Te iste godine spominje se adaptacija stambene zgrade Elizabete Ružička.[4] Projektant i izvađač bio je zagrebački graditelj Leonhard Pfeiffenberger. Nacrti nažalost nisu sačuvani, ali kako je kuća tada građena kao dvokatna, može se s vjerojatnošću pretpostaviti da je današnja uglovnica Pfeiffenbergerovo djelo.

Izvori: [1] Pr. 84, p. 17. – [2] Pr. 85, p. 7. – [3] HAZ, Popisnice popisa stanovništva 1857. – [4] HAZ GVO spis No. 264 od 5. VII 1857, No. 421 od 1857.

18. MATOŠEVA ULICA 15
(Kapucinska ul. 15)

Do godine 1835. na zemljištu između Matoševe ulice 15 i Mesničke ulice (42) bio je samo jedan vlasnik i jedna kuća, i to ona na strani Mesničke ulice. Od tada je teren bio razdijeljen i svaki je dio imao svog posebnog vlasnika.[1]

Kako je tada bio kupac grof Aleksandar Drašković, a već je 1845. godine[2] on prodao zidanu kuću s detaljnom procjenom svih obrtničkih radova Jurju Pisačiću, može se zaključiti da ju je dao graditi Drašković u onih deset godina koliko je bio vlasnikom tog objekta. Tačniji podaci o njenoj gradnji zasad nisu poznati. Karakteristični su za ovu kuću jedino široko zavojno drveno stubište u unutrašnjosti i jednostavan masivan zabat nad ulaznim vratima, reminiscencija na klasicističke građevine.

Izvori i lit.: [1] L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu. – [2] Pr. 103, p. 357.

19. MATOŠEVA ULICA 13 – MESNIČKA ULICA 40
(Kapucinska ul. 13, Mesnička ul. 40)

U prvoj polovini 18. stoljeća bila je odvojena parcela u Matoševoj ulici 13 od one u Mesničkoj ulici 40, pa su bila i dva vlasnika. Tako se kuća Franje Cvetkovića u Mesničkoj ulici spominje 1709.,[1] a Pavla Igorčića u Matoševoj 1728. godine.[2] Iza sredine 18. stoljeća taj je kompleks imao jedan vlasnik. Kad su nasljednici gumbara Matije Cvetkovića 1823. tu cjelinu prodali Ivanu Brigljeviću, bile su to »dvije zidane kuće«. O gradnji današnjih kuća nije dosad ništa tačnije utvrđeno. I u Mesničkoj i u Matoševoj ulici one su jednokatne, kolni je ulaz u zajedničko dvorište iz Mesničke ulice. Obje imaju jednaku koncepciju pročelja: raspored otvora u masi zida i iste ornamente (niz istaknutih konzola u krovnom vijencu, istaknute arhitrave nad prozorima i pleterni ornament). Sve to upućuje na gradnje sredine druge polovine 19. stoljeća.

Izvori: [1] Pr. 77, p. 777. – [2] Pr. 79, p. 239.

20. MATOŠEVA ULICA 11 – MESNIČKA ULICA 38
(Kapucinska ul. 11, Mesnička ul. 38, Klanac 2)

Ugaona jednokatnica (ugao Matoševe ulice i Tepečićevih stuba) ističe se »erkerom« u prvom katu nad ulaznim vratima i ornamentima na pročelju među jednokatnicama bivše Kapucinske ulice.

Prizemna drvena kuća na tom mjestu spominje se od 1725. godine[1] dalje. Godine 1765.[2] bila je ta drvena kuća »gotovo ruševina« kad ju je krznar Juraj Fabijanec prodao »prisjedniku kraljevskog sudbenog stola gospodinu Jurju Karlu Levačiću«. Taj je vlasnik morao biti investitor današnje kuće, jer je njegova udovica 1885.[3] prodala »zidanu kuću«. Taj se podatak podudara s godinom 1 7 7 8. označenom na željeznim vratima, ukrašenima rokoko ornamentima, u sjevernom dijelu prizemlja. Ona su po svoj prilici odjeljivala nekadašnju kuhinju s otvorenim ognjištem od sobe. Svod u predvorju kuće (barokni križni svod) i u prizemlju s dvorišne strane (bačvasti svod s isječcima trokutasta završetka) odgovaraju 1778. godini kao vremenu gradnje. Lijep je kameni dovratnik i ornamenti na »erkeru« i pročeljima kuće s motivima tzv. Zopf-stila, karakterističnog za to doba.

Vlasnici kuće bili su krajem 18. stoljeća Franjo Čolnić i profesor Pasztory. Đuro Szabo[4] kuću naziva Valečićevom, odnosno Walterovom, prema vlasnicima iz 19. stoljeća. Po njegovim podacima ovdje su stanovali književnici i kulturni radnici Ljudevit Gaj, Ivan Perkovac i Josip Torbar.

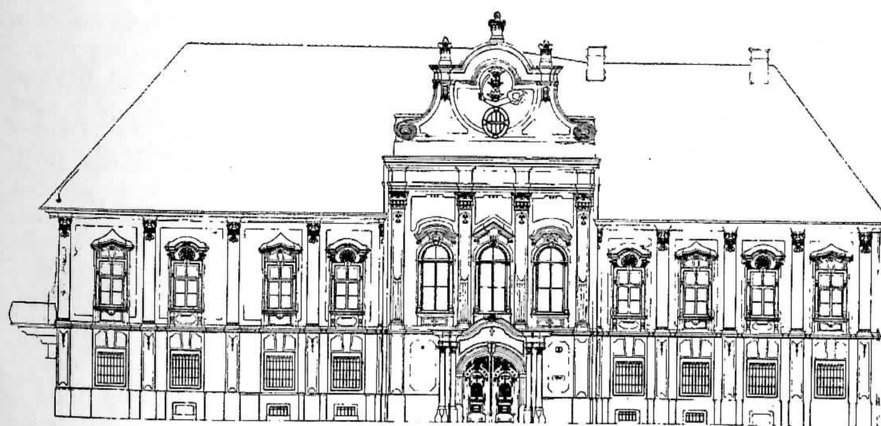
Kuća u Matoševoj ulici 11 ima prostrano dvorište koje dopire do Mesničke ulice (broj 38) i tamo se u nj ulazi velikim kolnim ulazom nadsvedenim kamenim dovratnikom u punom luku. Na sjevernoj strani dvorišta stoji nekadašnja gospodarska zgrada (danas stambena) s pultnim krovom.

Izvori i lit.: [1] Pr. 79, p. 97. – [2] Pr. 83, p. 341. – [3] Pr. 88, p. 239. – [4] Đ. Szabo, Stari Zagreb, p. 73.

21. MATOŠEVA ULICA 9
(Kapucinska ul. 9, Klanac 1)

Na mjestu najpoznatije zagrebačke barokne palače, danas zvane »palače Oršić-Rauch«, stajale su još sredinom 18. stoljeća dvije kuće. Jedna od njih pripadala je »kirurgu« (ranarniku) Ivanu Barleu (Wärle)[1] koji ju je nakon požara 1731. nanovo podigao. Druga kuća bila je zidana svakako već 1702. godine[2], a vlasnici su joj bili zagrebački plemići (porijeklom s područja današnje Trešnjevke) Ilijašići: Jakob, Adam i konačno Žigmund. Barleova je kuća bila malena, svega na jednom »fundušu« (mjera za zemljište), a Ilijašićeva četiri puta veća, jer je zapremala četiri »funduša«.[3] Žigmund Ilijašić rasprodao je sva svoja imanja u Hrvatskoj, jer je selio u Kranjsku, pa je prodao i ovu kuću Žigmundu Vojkoviću za 3000 forinta 1764. godine (o čemu piše B. A. Krčelić)[4], pošto se kupoprodaja otezala dvije godine.[5] Otada se više ne spominje ni susjed Barle, već isključivo Vojković koji je 1763. postigao grofovski naslov i prezime promijenio u Voykffy.[6] On je stekao velik imetak dvjema ženidbama s postarijim i vrlo bogatim ženama: udovicom protonotara Ivana Branjuga i Reginom Rauch, pa je bez sumnje imao sredstava da gradi palaču. Grof je 1764. godine[7] uzeo u najam gradsku ciglanu na Tratinama (dio Trešnjevke) »da sagradi veoma veliku kuću na doličan ukras i diku grada, za koju je potrebno mnogo stotina tisuća opeka« i obvezao se da će drva za palenje opeke kupovati od gradske općine. Tako se godina 1764. može smatrati godinom gradnje najljepše zagrebačke barokne aristokratske palače. Sudeći po asimetričnosti koja se očituje u tlocrtu i pročeljima ne može se isključiti mogućnost da su kod gradnje uzeti u obzir zatečeni stariji objekti, to više što se u podrumu razabiru zid i luk starije konstrukcije. Da li je gradnja dovršena iste godine kad je i započeta ili nešto kasnije, nije zasad poznato. Godine 1772.[8] Vojković-Voykffyjeva kuća svakako je bila jednokatna, odnosno svakako je stajalo njeno sjeverno krilo, što se razabire iz spora sa susjedom pekarom Andrijom Bezjakom u Mesničkoj ulici (broj 34) koji je svoj zid tako visoko podigao da je zaklonio »polovicu prozora gornjega kata gospodina grofa«. Poznato je da su se u Voykffyjevoj palači održavali plesovi i kazališne predstave 1787. godine[9], što također dokazuje da je ona već tada imala dimenzije i oblike raskošne palače za svoje vrijeme. Prema tome koncepcija palače (široka veža natkrita pačetvorinastim sfernim kapama, dva kraka stubišta s kamenim različito perforiranim balustradama i dvorana u prvom katu koja dopire od uličnog do dvorišnog pročelja – uz druge detalje) može se pripisati zahtjevima Žigmunda Voykffyja. Njegov sin i nasljednik Franjo bio je vlasnikom ove palače svakako do kraja 18. stoljeća. Projektirati ju je morao izvanredno vrstan arhitekt, ali nažalost njega do danas nije bilo moguće otkriti.

Da pitanje prvog vlasnika ove palače bude što jasnije, potrebno je dati neka tumačenja. Detaljnim analizama vlasnika i razmještaja kuća Gornjega grada u 18. stoljeću utvrđeno je da se Ilijašićeva, pa kasnije Vojkovićeva kuća nalazila upravo na mjestu danas obilježenom kao »Matoševa ulica 9« i da se ovdje ili u blizini u 18. stoljeću Oršići ne spominju. Grofovi Oršići imali su u prvoj polovini 18. stoljeća kuću u Basaričkovoj ulici 9, grof Krsto Oršić od 1754. kuću u Opatičkoj ulici 12 i od 1779. i susjednu u Opatičkoj ulici 14, a grof Adam Oršić od 1786. kuću u Ćirilometodskoj ulici 5 (na uglu Kuševićeve ulice). Prema tome nije moguće da bi grof Krsto Oršić bio sagradio ovu palaču poslije 1763, pošto se tada nastanio u Zagrebu, kako tvrdi jedan od njegovih potomaka,[11] a koje je mišljenje općenito rašireno. Još godine 1797. vlasnikom je ove palače bio grof Franjo Voykffy, a tek 1806. naveden je kao vlasnik grof Adam Oršić. Kako nikakav kupoprodajni ugovor ove zgrade nije upisan u »fasije« (gradske knjige kupoprodajnih ugovora), može se pretpostaviti, da je palača promijenila vlasnika rodbinskim vezama (Franjina bratučeda Leonarda bila je udata za grofa Adama Oršića)[11a] ili da je kupoprodaja obavljena bez potvrde grada, kakvih primjera ima više kad se kupoprodaje vrše među članovima porodica visokog plemstva. Samo se, dakako, nagađati može da ju je kupio grof Adam Oršić, pošto je 1803. godine prodao gradu svoju kuću na uglu

Matoševa ulica 9, ulično pročelje (snimka Zavoda za fotogrametriju Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu)

Cirilometodske i Kuševićeve ulice. On je svakako 1806. godine[12] bio vlasnikom ove »sjajne zidane kuće«. Da li je on preuredio pročelje u oblicima rokokoa nije utvrđeno, ali je bez sumnje on na sam vrh pročelja dao staviti grb grofovske porodice Oršića[13] (ruka koja izlazi iz oblaka i drži mač; nad njom tri krune s po pet šiljaka).

U drugoj polovini 19. stoljeća palača je udajom Adamove kćeri Josipe pripala barunu Ferdinandu Kulmeru, a zatim je bila u vlasništvu bana Levina Raucha. Godine 1931.[14] kupilo ju je gradsko poglavarstvo od nasljednika Gejze Raucha, pa je služila kao sjedište gradskog načelnika, a poslije 1945. godine kao predsjedništvo Narodnog odbora grada Zagreba. Od 1959. u njoj se nalazi Povijesni muzej Hrvatske sa svojim bogatim zbirkama predmeta iz hrvatske prošlosti.

Izvori i lit.: [1] Pr. 80, p. 66. – [2] Pr. 77, p. 462. – [3] Acta pol. 1736–37, br. 46/1737. – [4] Annuae, p. 479. – [5] Pr. 72, p. 171. – [6] Annuae, p. 452–455. – [7] Pr. 72, p. 217. – [8] Pr. 84, p. 303. – [9] B. Breyer, Das deutsche Theater in Zagreb, p. 18; A. Kassowitz-Cvijić, Prve javne pozornice u Zagrebu, Kolo Matice Hrvatske 1933, p. 68. – [10] L. Dobronić, rukopis – [11] Adam grof Oršić, Rod Oršića, Zagreb 1943. – [11a] I. Ulčnik, Iz prošlosti obitelji Vojković-Vojkffy, revija »Zagreb« 1943, p. 283. – [12] Pr. 92, p. 93. – [13] I. Bojničić, Der Adel von Kroatien und Slavonien, Nürnberg 1899. – [14] Zapisnik skupštine zastupstva grada Zagreba g. 1931, p. 8, čl. 5.

22. MATOŠEVA ULICA 7
(Kapucinska ul. 7)

Kuća u Matoševoj ulici 7, uz susjednu broj 5, pripada među rijetke ostatke građanskih kuća u Gornjem gradu koje se po tipu ne razlikuju mnogo od srednjovjekovnih. Karakteristika im je da su prizemne, užom stranom sa zabatom okrenute prema ulici, a duljom prema dvorištu u koje se ulazi kolnim ulazom. Ipak ova kuća nije ni izdaleka tako stara. Godine 1737.[1] bilo je tu napušteno zemljište, pošto je starija drvena kuća 1731. stradala u požaru. Ponovno podignuta kuća bila je i opet drvena i takva je stajala svakako još u početku 19. stoljeća (1806).[2] Kada je na njenu mjestu sagrađena »zidana kuća« koja i danas stoji, nije tačnije poznato, ali je to bilo prije 1837. godine, kad ju je prodao postolar Mayer, a kupio stolar Jakob Stoffer. Kuća je u unutrašnjosti bila dosta pregrađivana, a danas je potpuno trošna.

Izvori: [1] Pr. 80, p. 89. – [2] Pr. 92, p. 93. – [3] Pr. 101, p. 229.

23. MATOŠEVA ULICA 5
(Kapucinska ul. 5)

Prizemna kuća u Matoševoj ulici 5 pripada među rijetke građanske kuće Gornjega grada o kojima je već pisano. Prikazao ju je Branko Lučić u članku »Drvena građanska kuća u Gornjem gradu«.[1] Ona je

građena od drva, užom stranom s dva prozora i splošteним zabatom okrenuta prema ulici, a duljom prema dvorištu. U starijem dijelu sastoji se od dviju prostorija: sobe i kuhinje. Na gredi na sljemenu ima urezanu godinu 1 7 3 8. Zemljište na kojemu stoji spominje se kao prazno još 1737.[2] godine (nakon požara 1731). Makar je podignuta u četvrtom desetljeću 18. stoljeća, ona predstavlja tip srednjovjekovne kuće zagrebačkog Gradeca i pripada među rijetke sačuvane primjerke te vrsti arhitekture. Podigao ju je stolar Juraj Lederer, a u toku vremena promijenila je mnogo vlasnika i često bila pregrađivana[3] sve do u najnovije vrijeme. Zanimljivo je da je već 1826.[4] prilikom kupoprodaje postojala odluka koja nikad nije provedena: »Hižu ovu, koja iz dreva je i pogibelna, zato kupec za leto dan drugu hižu iz čverstego materiala postaviti iliti zazidati mora«.

Izvori i lit.: [1] Iz starog i novog Zagreba I, Zagreb 1957, str. 165. – [2] Pr. 80, p. 89. – [3] HAZ GVO 1868. Iskaz gradnja. – [4] Pr. 97, p. 352.

24. MATOŠEVA ULICA 3
(Kapucinska ul. 3)

Pri kraju 18. stoljeća ostalo je ovo zemljište iz danas nepoznatih razloga prazno (a opustošeno požarima bilo je već i u prvoj polovini tog stoljeća). Kupio ga je 1839. godine[1] »zidarski majstor« Aleksandar Brdarić od vlasnika susjedne kuće (Matoševa ul. 1) Nikole Udbinca, pa je doskora na njemu sagradio sebi kuću. Ona je 1843.[2] navedena kao »novo zidana hiža gospona Berdarića«. Brdarić je[3] graditelj županijske zgrade građene u to vrijeme na istočnoj strani Markova trga, koja je dijelom ugrađena u noviju saborsku zgradu. Ova njegova privatna kuća zanimljiva je kao primjer kasne bidermajerske arhitekture skromnih dimenzija i kao jedini dosad poznati sačuvani rad graditelja Brdarića.

Kuća je prema ulici prizemna s vratima u sredini i samo jednim prozorom sa svake strane, a glavno joj je pročelje okrenuto prema vrtu gdje je jednokatna. Po toj osobini razlikuje se od drugih gornjogradskih kuća. Neki skromni detalji imaju klasicističke oznake: plitke polukružne niše nad prozorima i vratima, motiv kopalja na vratima prema vrtu.

Tlocrt kuće sačuvan je iz 1858. godine.[4]

Izvori i lit.: [1] Pr. 102, p. 314. – [2] Pr. 103. – [3] F. Buntak, Prilog građevnoj povijesti stare županijske i saborske zgrade na Markovom trgu u Zagrebu, Zbornik Klasične gimnazije u Zagrebu, Zagreb 1957. – [4] HAZ, GS No. 20. XII 1858.

25. MATOŠEVA ULICA 1, KAPUCINSKE STUBE 2

(Kapucinska ul. 1, Kapucinske stube 2)

I ovo je zemljište ostalo prazno u požaru 1731. godine,[1] ali je već 1737.[2] na njemu stajala drvena kuća Judite Bedeković, udovice Fodroczy. Godine 1743.[3] kuću je kupila obitelj Zdenčaj, kraće ju je imao Stjepan Galjuf, pa zatim porodica plemića Babočaja koja ju je prodala 1826. godine. Na mjestu te stare kuće trgovac Nikola Udbinac sagradio je 1847/48.[4] sadašnju kuću. Godine 1851.[5] prigodom »Dobrovoljne prodaje kuće« bio je objavljen i njen opis: »U kapucinskoj ulici broj 25 prie 4 lieta od temelja na jedan kat iznova sazidana kuća koja imade u pèrvom katu 8 sobah, od kojih 5 malanih, na ulicu sa 9 prozorah; osim toga ima 2 kuhinje, 1 komoru i širok zatvoren ganjak; razizemlje pako 6 sobah s predsobljem, štalu na 6 konjah sa komoricom, 2 suše, 2 posebne pivnice, s prostranim ulazom, dvorištem i vèrtom«.

Ova je kuća građena upravo pred revolucionarnu 1848. godinu i rijedak je primjer gradnja tog razdoblja. Na ulaznim vratima ima drveni dovratnik i štitnike, veža je popločena daskama, a nadsvedena sploštenim bačvastim svodom. Dvokrilna kovana podrumska vrata u veži, ukrašena su skromnim rokoko ornamentima.

Izvori i lit.: [1] Pr. 79, p. 495. – [2] Pr. 80, p. 89. – [3] Pr. 80, p. 171. – [4] Pr. 107, p. 9. – [5] Nar. novine 8. VII 1851, p. 460.

26. TRG FRANJE MARKOVIĆA 2, KAPUCINSKE STUBE 1, GRIČ 2

(Kapucinski trg 1, Kapucinske stube 1, Grič 2)

Jednokatna kuća pruža se kraćim krakom prema trgu, duljim prema Kapucinskim stubama, a prema Griču prostire se pred njom vrt.

Vrijeme gradnje kuće moguće je vremenski tačno odrediti. Godine 1821.[1] prodao je odvjetnik Juraj Kralj profesoru fizike na zagrebačkoj Akademiji Antunu Šuflaju (Shufflay) južni dio gradilišta za ovu kuću, koji je 1815. kupio od Narcise Jelačić, a nekad je pripadao kapucinima. Godine 1822.[2] isti Juraj Kralj, tada u funkciji gradskog fiska, prodao je profesoru Šuflaju sjeverni dio gradilišta na kojemu je tada stajala »oružana, pučki zvana Puškarnica, koja sada služi za spremanje protupožarnih sprava«. Pred njom se nalazilo još jedno gradsko spremište. U ugovoru stoji da je Šuflaj dužan »na mjestu postojeće zgrade u najkraće vrijeme podići drugu zidanu zgradu prema priloženom planu (Plan nažalost nije sačuvan.) – u prizemlju spremište za čuvanje protupožarnih sprava i drugog gradskog alata smjestiti pod svodom, osigurati ga čvrstim vanjskim vratima i prozorima, i u sve vrijeme uzdržavati ga u dobrom i savršenom stanju vlastitim troškovima, i konačno za

proširenje javne pješačke staze sa sjeverne strane zid koji se ima podići, treba uvući za četiri stope«. Nažalost nije poznato koji je graditelj gradio ovu lijepu kuću koja u prizemlju prema trgu ima prostoriju bačvasto nadsvedenu s oblim isječcima (nekad dvorana veličine 9,5 × 5,3 m). Ulazna vrata bila su s južne i zapadne strane što se vidi na akvarelu iz 1862. godine.[3] Prema tradiciji[4] ovdje je u Šuflajevoj kući 1826–1828. imalo sjedište »Glazbeno društvo«, preteča Hrvatskog glazbenog zavoda.

Stare su novine zabilježile da se u vrtnom dijelu kuće 1835. godine[5] (»u prvom katu stražnje zgrade«) iznajmljivao stan »s naročito lijepim izgledom«, što doista odgovara krasnom položaju toga krila. Uz kuću se nalazila staja za osam konja, kolnica i sjenik[6], koji su kasnije srušeni. Svečano stubište u vrtnom dijelu zgrade, a i čitavu kuću pregradio je početkom ovoga stoljeća, te prigradio »erker« u prvom katu arh. Janko Holjac. Ipak je najistaknutije na toj zgradi bidermajersko pročelje na Markovićevu trgu s reljefnim festonima, vazama i orlovima.

Ova je kuća značajna i po tome što joj je vlasnikom bio pjesnik i estetičar Franjo Marković (umro 1914) po kojemu je i trg dobio ime, a tu su živjele i književnice Jagoda Truhelka (umrla 1957.) i Camilla Luzerna (umrla 1963.).

Izvori i lit.: [1] Pr. 96, p. 105. – [2] Pr. 96, p. 170. – [3] Original u MGZ. – [4] A. Goglia, Hrvatski glazbeni zavod 1827–1927, Zagreb 1927. – [5] A. Z. 1835, Int. 6. – [6] A. Z. 1829, p. 378; 1832, Int. 3 i 36.

27. GRIČ 1

(Grič 1)

Ova zgrada ima nepravilan (trapezoidan) tlocrt i u sadašnjem je obliku dvokatne visine. Stoji izolirano na sjeverozapadnom uglu Griča. Godine 1830.[1] spomenuta je kao »stari toranj gradskog bedema« iznad Mesničkih vrata. Shematski joj je tlocrt ucrtan (zajedno sa srušenom kulom na jugozapadnom uglu Griča) u nacrtu jugozapadnog dijela Gradeca iz 1776. godine[2] s oznakom »Gradske kule koje služe ocima kapucinima«.

Među stambene kuće ubrojen je ovaj objekt istom 1848. godine, kad mu je vlasnikom bio Antun Šuflaj, vlasnik susjedne kuće (Grič 2, Markovićev trg 2), koji je po svoj prilici ruševnu kulu uredio. Zgradi koja u prizemlju ima i danas debele zidove gradske kule nadogradio je drugi kat s balkonom od lijevana željeza njen idući vlasnik Mirko Daubači 1875. godine.[3] Novija prigradnja opaža se na zapadnoj strani (jedna

soba prema vrtu i nad njom terasa na nivou drugog kata). Na istočnoj strani vidi se trag porušenih gospodarskih zgrada susjedne kuće (Grič 2).

Iako pregrađena, ova je kuća ostatak gradskog obrambenog pojasa.

Izvori i lit.: [1] M. Kunić, Agram öffentliche Promenade, Allg. deut. Gartenzeitung, 1830, p. 137. – [2] Original u Arhivu Hrvatske, Acta consilii croatici 1776; objavio A. Schneider, Perivoji, vrtovi i šetališta u starom Zagrebu, Nar. starina 20, p. 172. – [3] HAZ GS br. 47, 17. III 1875.

28, 29. GRIČ 3, STROSSMAYEROVO ŠETALIŠTE 16, MARKOVIĆEV TRG 1

(Grič 3, Strossmayerovo šetalište 16, Kapucinski trg 1)

Veliki kompleks tlocrta u obliku slova U s dvorištem na zapadnoj strani (prema Griču) nalazi se na području nekadašnjeg kapucinskog samostana, crkve, groblja i vrta,[1] pa se i danas kod svakog prekopavanja dvorišta nailazi na ljudske kosti.

Na prikazu Gradeca iz 1792. godine, akvarelu Ludovika Bužana,[2] vidi se da je taj prostor bio prazan. Pošto je Josip II 1788. ukinuo red kapucina, samostanska je crkva počela propadati, pa je 1806. i 1808. godine vršena rasprodaja terena i objekata.[3] Plemić Ludovik Jelačić, po zanimanju profesor zagrebačke Akademije, dao je srušiti kapelu i sagradio sebi palaču. Ona se prvotno sastojala od dvokatnog sjevernog krila kojemu je glavno pročelje okrenuto prema Markovićevu (Kapucinskom) trgu i dvokatnog istočnog krila koje se protezalo otprilike

Gornji grad s južne strane 1792. godine (akvarel L. Bužana)

u dužini dvije trećine današnjeg istočnog krila. Jelačićeva palača bila je 1826. godine[4] već izgrađena i tada se pokrivala škriljevcem, a prodavalo se 20.000 crijepova kojima je najprije bila prekrita. Kuću su suvremenici smatrali ukrasom Zagreba i isticali da je sagrađena »s mnogo ukusa«.[5] Otada su se u toj palači iznajmljivali stanovi: peterosobni u drugom katu s izgledom na ulicu,[6] čitav prvi kat koji se sastojao od osam parketiranih soba s nusprostorijama,[7] a češće po dvije sobe, valjda u prizemlju. Uz kuću su se nalazile dvije staje, svaka za četiri konja, sjenik, spremište za četvora kola,[8] drvarnice, ledvenica (jama za led četiri hvata duboka, a promjera jedan hvat i pol).[9] Sobe su okrenute prema ulici, odnosno trgu, a sa strane dvorišta prate ih uski nadsvedeni hodnici.

Glavno pročelje, okrenuto prema trgu, obrađeno je klasicistički: u sredini plitki rizalit završava zabatom, u prvom katu četiri polukolumne, postrani dijelovi raščlanjeni lizenama: među tima dva reljefa konjanika i tri medaljona s reljefnim glavama. Jelačićevu palaču Szabo pripisuje graditelju Bartolu Felbingeru.[10] Na istočnom (neobrađenom) zidu palače pokazao se ostatak gotičkog crkvenog prozora (kapucinske kapele), pošto je 1940. bila srušena susjedna zgrada. Taj zanimljiv fragmenat uočljiv je i danas.

Osim ove svoje palače Jelačić je prema Promenadi (Strossmayerovu šetalištu) imao prostorije u kojima je namjeravao urediti »Cassino«.[5] Taj je dio zgrade prema dvorištu bio prizeman, a prema Promenadi (južni dio) jednokatan zbog spuštanja terena. Ovakvo stanje prikazano je na akvarelu Josipa Svobode iz 1862. godine.[11]

Godine 1857. Jelačićevu je palaču kupila gradska općina i u nju smjestila školu, novoosnovanu »gradsku realku«. Godine 1864. izvršene su velike promjene na objektu. Prema sačuvanim nacrtima[12] uklonjeno je staro stubište, istočno je krilo produljeno i stubište smješteno u njegovu središnju os, a južno je krilo podignuto simetrično sa sjevernim na starijoj prizemnoj (odnosno jednokatnoj) zgradi (Cassinu), na gradskom bedemu i to tako da je zbog pada terena južno pročelje (na Promenadi) podignuto trokatno.[13]

U razvoju zagrebačke arhitekture druge polovine 19. stoljeća vrlo je značajno južno pročelje kao jedan od rijetkih primjera romantičke mješavine stilova u koncepciji pročelja i u plastičkim detaljima. Stilu južnog pročelja prilagođena su zapadna pročelja obaju krila, a dvorište je ograđeno ogradom od lijevana željeza koja neogotičkim elementima odgovara obradi tada novih dijelova zgrade.

U prizemlju južnog krila nalazila se kavana, a zgrada je poslije »realke« služila ženskom liceju, pa sudovima (Banski stol, a između dva rata Apelacioni sud), pa konačno Hidrometeorološkom i Geofizič-

kom zavodu (od 1948. godine). U unutrašnjosti zgrade vršene su u toku vremena razne pregradnje, a prigrađen je i opservatorij na krovu.

Izvori i lit.: [1] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, p. 230, 259. – [2] Original u MGZ. – [3] Pr. 92, p. 62, 65; Pr. 93, p. 4. – [4] A. Z. 1826, Int. 21. – [5] M. Kunić, Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung 1834, p. 228; isti, Agramer öffentliche Promenade, Allg. deut. Gartenzeitung 1830, p. 129. – [6] Luna – A. Z. 1826, Int. 18; 1834, Int. 27; 1836, Int. 56; Int. 4. – [7] A. Z. 1840, Int. 2. – [8] A. Z. 1840, Int. 2. – [9] A. Z. 1838, Int. 4. – [10] Đ. Szabo, Stari Zagreb, p. 115. – [11] Original u MGZ. – [12] HAZ GS, sv. 229. – [13] HAZ GS br. 16 od 1. II 1866.

30, 31. VRANICANIJEVA ULICA 5, 7
(Sjemenišna ulica 5, 7)

Godine 1940. i 1941. porušene su zgrade na prostoru između Vranicanijeve ulice (kuće br. 3, 5, 7) i Strossmayerova šetališta (kuće br. 10, 12, 14), tako da danas na tom mjestu stoji tek prazno zemljište i ostaci gradskih bedema prema Strossmayerovu šetalištu. Objekti na tom mjestu poznati su po opisima očevidaca rušenja: amateura Viktora Kučinića i historičara umjetnosti dra Željka Jirouševa, tada sveučilišnog asistenta, koji je prilikom rušenja tih zgrada temeljito obradio i njihov historijat. Fotografije tih zgrada iz faze rušenja čuvaju se u fototeci Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i Muzeja grada Zagreba. Taj se kompleks sastojao od prvotnih dvaju: kuće uz kulu Lotrščak koja je prema Strossmayerovu šetalištu bila dvokatna (Vranicanijeva 3 – Strossmayerovo šetalište 10) i jednokatnice njoj na zapad (Vranicanijeva 5, 7 – Strossmayerovo šetalište 12, 14). Prilikom rušenja izrađen je shematski tlocrt čitavog kompleksa, a sačuvan je i plan iz 1776. godine.[1]

Bivše zgrade između Vranicanijeve ulice i Strossmayerova šetališta koje su na zapadu završavale kapelom Uznesenja Marijina (Grič 1) građene su kao kapucinski samostan.

Jiroušek[2] smatra da je samostan podignut na mjestu dviju kuća nekih redovnica (valjda dominikanki koje su napustile Gradec). Krovovi tih kuća razabiru se na prikazu Zagreba iz trećeg decenija 16. stoljeća[3] Na tom mjestu htio je grof Ivan Drašković 1613. podići »seminar za siromašne đake« isusovačke gimnazije, ali su konačno 1618. gradnju samostana započeli kapucini koji su dvije godine kasnije počeli graditi i kapelu. Jiroušek je mišljenja da je zgrada samostana bila dovršena oko 1650. godine,[4] a R. Horvat[5] da je zgrada bila upotrebljiva već 1645, jer su se u njoj sklonili isusovci kad im je te godine njihov samostan bio teško oštećen u požaru. Kakogod je kapucinski samostan ostao pošteđen u velikim požarima 1645. i 1674, ipak su stradali on i crkva u požaru 1706. godine. To je opisao suvremenik kanonik Đuro Paravić riječima:[6] »Samostan i crkva kapucina s krovovima od crijepa i čitavim njihovim siromašnim namještajem, knjižnicom, oltarima itd. strašno su uništeni, a sačuvani su samo predmeti iz sakristije u kriptama«. Poslije tog požara samostan i crkva su bili obnovljeni i takvi se vide na prikazu iz 1729. godine.[7] Tlocrt samostana poznat je i po spomenutom planu iz 1776. godine.[1]

Zgrada kapucinskog samostana uvijek je ostala jednokatna. Na dvorišnoj strani imala je arkade. O tome piše Jiroušek: »Arkade su tokom 19. stoljeća bile postepeno zazidane (kako je to ustanovljeno prilikom rušenja), dok su pojedine ćelije bivšeg kapucinskog samostana već 1820/22. adaptirane za privatne stanove. U isto vrijeme prigrađena je izvan sjevernog trakta samostanskog dvorišta kuća u bivšoj Sjemenišnoj (sad Vranicanijevoj) ulici broj 7 (s kamenim portalom, u kojem je bila uklesana god. 1822), i to na način da je pod viši krov te kuće uklopljen već postojeći niži sjeverni trakt samostana. S stočne strane otvarao se hodnik samostanskog dvorišta na pet polukružnih arkada s južne na tri, a sa sjeverne strane na dvije arkade različite širine, dok je zapadnu stranu dvorišta zatvarao istočni zid kapucinske crkve«.

Dalja sudbina samostana i njegovih zgrada bila je ova:

1788. ukinut red kapucina, zgrade preuzima vjerozakonska zaklada,
1803. predloženo da kapela posluži kao župna crkva, a samostan kao župni dvor,
1805. Zagrebačka županija kupila taj kompleks,
1806. kupili su kapucinski kompleks Zagrebačke županije Petar Komaroni, barun Adam Peharnik i general Ivan Jelačić,[8] a 1808.[9] barun Ferdinad Kulmer i Vinko Jelačić. Doskora su bivšu samostansku zgradu prekupili plemići Ivan Nep. i Vinko Jelačić i od tada do rušenja služila je ona u stambene svrhe. Kasnije je bila poznata po posljednjoj vlasnici kao »Hellenbachičina palača«. Barunica Klotilda Hellenbach vršila je pregradnje u ovoj i svojoj susjednoj kući godine 1882.[10]

Izvori i lit.: [1] A. Schneider, Stari zagrebački perivoji, vrtovi i šetališta, Nar. starina 26, 1930. – [2] Ž. Jiroušek, Kapucinski samostan s crkvom sv. Marije na Griču, Hrvatski glas, Zagreb 8. i 9. VI 1941. – [3] Urbanistički zavod Zagreba – L. Dobronić, Stari planovi Zagreba, br. 1, Zagreb 1961. – [4] Pozivajući se na: J. Bedeković Natale solum S. Hieronymi, N. A. 1752 I, p. 248. – [5] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, p. 259. – [6] Vj. Klaić, Suvremeni opis zagrebačkog požara od 1706. god., Vjesnik zem. arhiva XIII, 1910, str. 236. – [7] Weiss, Relatio germanica de statu limitum contra Turcos in Croatia, Nacionalna knjižnica u Beču, rukopisi br. 8655. – [8] Pr. 92, p. 62, 65. – [9] Pr. 93, p. 108. – [10] HAZ GS br. 447 od 4. X 1881, br. 13681 od 23. V 1882.

32. VRANICANIJEVA ULICA 3, STROSSMAYEROVO ŠETALIŠTE 10
(Sjemenišna ul. 3 – Strosmayerovo šetalište 10)

Zgrada koja je zapremala prostor između Vranicanijeve ulice i Strossmayerova šetališta naslanjajući se zapadno na kulu Lotrščak bila je

kuća remetskih pavlina.[1] Oni su je sagradili 1639. godine. Zato Ž. Jiroušek[2] i može konstatirati da na slici Zagreba iz trećeg decenija 16. stoljeća[3] još nema barokne kuće remetskih pavlina, koja se pojavljuje kasnije na slikama starog Zagreba od druge polovine 17. stoljeća dalje. Tako na slici Zagreba iz devetog decenija 17. stoljeća koju je objavio kranjski polihistor J. Valvasor u svom djelu »Die Ehre des Herzogthums von Krain« (Ljubljana 1689.) spomenuta pavlinska kuća ima samo prizemlje izgrađeno na starom gradskom bedemu. Tada svojim skromnim dimenzijama nije još graničila neposredno s južnim traktom kapucinskog samostana (kako se vidi na akvarelu iz 1792. godine). Te samostanske kuće spajao je tada još samo stari, razmjerno visoki gradski zid providen puškarnicama i prozorima. Kasnije je postao taj zid djelomično sastavnom česti proširene pavlinske kuće. Ona se spominje u vlasništvu remetskih pavlina još 1760. godine,[5] a pripadala je njima najvjerojatnije do ukinuća pavlinskog reda 1784. kad je zajedno sa susjednim kapucinskim samostanom prešla u državnu svojinu.

S navedenim tokom događaja oko ove zgrade slaže se mišljenje V. Kučinića koji je temeljito pregledavajući kuću prilikom rušenja izjavio:[6] »Zapadno se krilo barokne palače Hellenbach začudo sastoji od dviju fasada, kako se to očigledno raspoznaje na tavanu. Ovo je krilo nekada bilo za tri metra kraće, naknadno je za toliko produljeno. Kod tog posla stari zabat na sreću nije bio porušen. Na tom zabatu otkrili smo lijepu dekorativnu fresku«. Jiroušek nastavlja:[2] »U trećem deceniju 18. stoljeća imala je ta kuća već i prvi kat, a zauzimala je čitav prostor između visokog tornja uz Dverce i zgrade kapucinskog samostana – kako je to nedavno prigodom rušenja ustanovljeno – izgradili su Pavlini u prvom katu na osam polja svođeni križni hodnik, koji se otvarao na arkade s trbušastim kolumnama (tipičnim za 17. stoljeće), kako na pr. nalazimo kod predvorja kapele sv. Magdalene u Kuzmincu. Na akvarelu iz 1792. kuća je još jednokatnica s visokim prizemljem. Drugi kat kao i njezino sjeverozapadno dvorišno krilo nadograđeni su u početku 19. stoljeća (v. Szemanovu sliku iz 1822.). Klasicistički zabat prema Strossmayerovu šetalištu dobila je navodno 1862. godine. Remetskim Pavlinima pripadala je ta kuća sve do ukinuća njihova Reda (1784), a zatim do 1812. bila je vlasništvo erara. U 19. stoljeću spominju se kao vlasnici kuće grofovi Jelačić, grofovi Sermage i najposlije obitelj Hellenbach (do 1918)«.

Iz spomenute Kučinićeve izjave doznajemo još neke činjenice o zgradi: kako je bila podignuta na gradskom bedemu, prozori su bili duboki preko 2 m. »Podrum, prizemlje i I kat nose badnjaste svodove sa šiljatim lunetama, a hodnici križaste (samostanske) svodove«. »Podrumski plafoni urešeni su prastarim dekorativnim freskama simboličkog značenja. – Prvi je kat veoma važan, jer tu smo u zidu hodnika pronašli lijepe kamene stupove s lukovima; dakle prave samostanske arkade.

Podovi su opločeni starim kamenim taracom, a svodove je već radila umjetnička ruka. Imade još i drugih interesantnosti, koje su nam bile od prije poznate: ulični balkon iz doba empira, lijepo djelo zagrebačkog meštra – kovača, stare kamene konzole, njih 10 na broju, na kojima počiva balkon II kata, barokna fasada dvorišta s timpanonom i gesimsom iz kamena, koja se na žalost nije nikada popravljala. Osim toga kao kuriozum spominjem i onaj desni trakt palače koji se na tavanu sastoji iz dva zabata i ukrašen je ovom lijepom freskom iz doba ranog klasicizma« (slika).

Kao ilustracija o prostranosti ove zgrade mogu poslužiti podaci iz 1836. godine.[7] Tada se u drugom katu iznajmljivao stan od sedam soba, sobe za služinčad i kuhinje, a kuća je imala podrum, tavan, prostranu nadsvedenu staju za šest konja, komore uz staju, kolnicu za četvora kola i sjenik.

Izvori i lit.: [1] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, p. 259, Nekadašnji kapucinski samostan. – [2] Ž. Jiroušek, Kapucinski samostan s crkvom sv. Marije na Griču, Hrvatski glas, Zagreb 8. i 9. VI 1941. – [3] Urbanistički zavod Zagreba – L. Dobronić, Stari planovi Zagreba, br. 1, Zagreb 1961. [4] Akvarel Ludovika Bužana u MGZ. – [5] Pr. 82, p. 537. – [6] V. Kučinić, Da se ne smiju rušiti dragi ostatci, Novi list, Zagreb 7. V. 1941. – [7] A. Z. 1836, Int. 75.

33. VRANICANIJEVA ULICA 1, KATARINSKI TRG 1

(Sjemenišna ul. 1, Trg sv. Katarine 1)

Krajem 17. stoljeća stajala je na ovom uglu drvena jednokatnica[1] koju je Doroteja Vragović, udovica protonotara Kraljevine Ludovika Vagića, dala mladiću Nikoli Patačiću. Da li je ta drvena kuća stradala u požaru 1706. ili 1731. (ili u kojoj drugoj nesreći, što je manje vjerojatno), nije sigurno utvrđeno. Najvjerojatnije je izgorjela 1731. godine, kad je požar uništio i druge zgrade u tadašnjoj Sjemenišnoj ulici (a i drugdje). Činjenica je da je na ovom mjestu 1742/43. bilo prazno zemljište koje je pripadalo gradu. Pošto gradska blagajna od napuštenog zemljišta nije imala koristi, a od kuća je dobivala poreze (kako se veli u obrazloženju),[2] dao je fisk 1753. godine ovo zemljište na dražbu, a kupio ga je gradski špan Matija Špulko. Sedam godina kasnije tj. 1760.[3] prodao je on kuću, koju je sazidao, Benediktu Arbanasu, plemićkom sucu zagrebačke županije. Prema tome današnja kuća s bačvastim svodovima i šiljatim isječcima u prizemlju potječe iz šestog decenija 18. stoljeća.

Iako ova jednokatnica ima dva pročelja, istočno i sjeverno (od 1940. nakon rušenja susjednog kompleksa slobodna je i njena zapadna strana), podsjeća na tip prizemnica koje su zabatom okrenute prema ulici.

Prozori prvog kata drugačiji su od prozra prizemlja: veći su od donjih i nemaju kamenih doprozornika kao oni. Po tome bi se eventualno moglo zaključiti, da je kuća prvobitno bila prizemnica, a da joj je prvi kat naknadno nadograđen.

O ovoj kući pisao je usput E. Laszowski.[4] On iznosi na temelju tlocrta Dverca i okolice iz 1793. godine, da ove kuće tada još nije bilo. Zaključio je to, jer je na planu upisan »Hausgrund der Gnädigen Frau von Arbanasz«, što je Laszowski pogrešno smatrao praznim zemljištem. Nije opazio da su na planu i drugi objekti koji su tada postojali (Katarinin trg 6) označeni tim nazivom. »Domus Arbanasziana« ucrtana je već 1776. godine[5] u tlocrtu jugozapadnog dijela Gradeca.

Na planu iz 1793. najzanimljivije je što se vidi po konturama tlocrta kuće da je između nje i kule Lotrščak bio slobodan prostor, pa je trakt kuće prema kuli (u Ulici Dverce – koji se prema malom dvorištu otvara velikim ulaznim vratima) podignut u 19. stoljeću; jednako tako i sjeverna prigradnja uz Dverce, a i malo dvorište potječu iz 19. stoljeća.

Poslije Arbanasove udovice vlasnik je kuće od 1806–1839. godine bio profesor zagrebačke Akademije Tomo Čučić, a tada ju je kupio vlasnik susjednih kuća u Vranicanijevoj ulici Karlo Jelačić.[6]

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 233. – [2] Pr. 81, p. 695. – [3] Pr. 82, p. 537. – [4] E. Laszowski, »Dverce« u Zagrebu na Griču 1793, Nar. starina 8, str. 206. – [5] Nar. starina 20, p. 172. – [6] Pr. 101, p. 588.

34. DVERCE 1
(Dverce 1, Strosmayerovo šetalište 8)

Kula uz nekadašnja mala vrata Dverce na Strossmayerovom šetalištu smatra se do danas najbolje sačuvanim objektom gradskog obrambenog sistema. Samo Dverce porušeno je 1812/13. kad se uređivala »Južna promenada« (danas Strossmayerovo šetalište), a kula je ostala u nizu zgrada podignutih uz južni gradski bedem. Kula uz Dverce, nazvana i Lotrščak (po zvonu »campana latrunculorum« – zvono lopova – koje je zvonilo navečer prije zatvaranja gradskih vrata)[1] bez sumnje je podignuta sredinom 13. stoljeća (između 1242–1266) kad i ostale utvrde Gradeca. Njen izgled u srednjem vijeku nije poznat, jednako kako nisu poznate po slikama ni druge srednjovjekovne građevine Gradeca. Bez sumnje je upravo ovu kulu htio prikazati crtač-strateg koji je izradio shematski tlocrt Zagreba u trećem deceniju 16. stoljeća,[2] a obrambene objekte uz južni rub Gradeca izuzetno precizno prikazao. Tu se uz vrata Dverce vidi dvokatna kula kvadratna presjeka s po dva prozora u svakom katu i krovom (kako se na crtežu razabire) četveroslivnim. Kula dominira nad južnim bedemom i na prikazu Zagreba iz druge polovine 17. stoljeća.[3] Najslikovitije je ona prikazana na akvarelu Ludovika Bužana iz 1792. godine.[4] I ovdje je kula uz Dverce dvokatne visine, a ističe se nad susjednim nizom kuća. Vrh četveroslivnog krova završava malim tornjićem s baroknom lukovicom. Nacrtana su dva prozora u gornjem katu, a u donjem samo jedan. Na slici Zagreba na uglu Szemanove zemljopisne karte Zagrebačke biskupije iz 1822. godine kula je neproporcionalno stanjena i protegnuta u visinu, a povećan joj je broj katova na četiri, što ne može odgovoriti stanju u ono vrijeme.

Što se tiče tlocrta, kula Lotrščak je u izuzetno povoljnom položaju. Plan od 1793. godine objavio je Laszowski.[5] Ona je u tlocrtu čista četvorina, a ulaz u prizemlje imala je na sjevernoj strani i izvana stube koje su vodile u prvi kat. Danas je ulaz u zgradu smješten na zapadnoj strani, a u 19. stoljeću bio je na južnoj strani. Međutim, ova kula nije u povoljnom položaju samo obzirom na sačuvan tlocrt iz kraja 18. stoljeća, već i po tri kompletna projekta za njenu adaptaciju iz sredine 19. stoljeća.[6] Nama danas nepoznati graditelj »zemaljskog graditeljskog ravnateljstva« izradio je tri varijante za nadogradnju trećeg (odnosno četvrtog) kata čim je kula imala postati vatrogasni nadzorni i dojavni toranj. Svaki projekt sadrži: južno pročelje kule, presjek, tlocrt trećeg kata, projektirani tlocrt četvrtog kata i krovište. Krovište na svakoj varijanti završava drugačije: na jednoj malim otvorenim tornjićem s vidljivim zvonom (»Lotrščak«), a za promatranje grada predviđen je na svakoj strani četveroslivnog krova po jedan tavanski prozor; na drugoj i trećoj varijanti predviđeni su na vrhu drveni poligonalni tornjevi različito oblikovani, a okruženi malom galerijom za promatranje grada. Izvedena je srednja varijanta, ona s poligonalnim drvenim tornjem, diskretnijim po dimenzijama i oblikovanju od treće varijante. Po tom nacrtu izvedeni su i romanički prozori s polukružnim lukom u prvom i drugom katu, a bifore u trećem i četvrtom katu, te krovni vijenac od malih slijepih arkada. Ostale dvije varijante predviđale su pačetvorinaste prozore. Na temelju ovih projekata, sačuvanih među građevinskim spisima iz 1858. godine, može se zaključiti da je približno tačna tvrdnja Szaboa, da je »1857. dobio toranj uz Dverce onu formu, koju je u bitnom do danas zadržao.«[7]

Kula Lotrščak građena je poput drugih sačuvanih dijelova gradskih utvrda od nepravilnog kamenja mjestimično nešto miješanog opekom. Debljina njenih zidova iznosi oko 195 cm, što je uobičajena debljina zida i u drugim kulama Gradeca. Prizemlje i prvi kat su nadsvedeni širokim križnim svodovima. Okomiti bridovi tornja izgrađeni su od kamenih kvadera, osim donjeg dijela jugozapadnog brida na koji se neposredno nastavlja gradski bedem. Četvrti kat izgrađen je opekom, a zidovi su mu znatno tanji od onih kamenih u nižim dijelovima kule. Zanimljiv je način kako je riješena komunikacija među katovima koje prije adaptacije nije bilo: većim dijelom zavojno stubište prigrađeno je na sjevernoj strani (na kojoj ga prikazuje i plan od 1858. godine), i to

polovinom unutar zgrade, a polovinom izvan nje. Na sjevernoj strani uz ulicu Dverce prigrađena je u prvom katu kuhinja, čime je uništen slobodan prostor koji je odvajao kulu od susjedne parcele (Katarinin trg 1, Vranicanijeva ul. 1), kako se vidi na planu od 1793. godine.

Za povijest kule uz Dverce zanimljivo je, kao i za druge gradske kule, da ih je grad u nestašici sredstava za popravljanje i održavanje davao u zakup, a i prodavao pojedinim građanima uz obavezu da ih oni popravljaju i uzdržavaju, a u slučaju neprijateljske navale ustupaju gradu za obranu. Ta se praksa pojavljuje već u 15. stoljeću, a za kulu uz Dverce poznato je zakupljivanje 1651. godine,[9] kad ju je Martin pl. Kovačić preuzeo od grada za skladište svoje robe uz godišnju zakupninu od 10 rajnskih forinti. Isto su tako zabilježili gradski perceptori 1669.[10] godine:»Prielizmo od kneza Istuana Marusicha interessa od turna pri Duercheh forinta 4 denara 80«. – U prizemlju kule nalazila su se i skladišta vina kapele sv. Jurja koja je gradski fisk dodijelio toj kapeli 1698. godine.[11]

Nakon raznog korištenja kule uz vrata Dverce u civilne svrhe odstupio ju je gradski fisk 1808.[12] vlasniku susjednih kuća generalu Ivanu Jelačiću pod uobičajenim uvjetima pod kojima je grad svoje obrambene objekte predavao na upotrebu privatnicima: Jelačić je dužan plaćati u ime odštete jedan zlatnik godišnje, ostaviti podrum u toj kuli gradu za njegove potrebe i održavati kulu u dobru stanju i dobro natkritu. Ipak ovu kulu grad Zagreb nikad nije prodao, već ju je zadržao kao svoju imovinu. U njoj je u 19. stoljeću bila smještena kavana u koju se ulazilo vratima na južnom pročelju s »Promenade« (Strossmayerovog šetališta). Danas ona nažalost služi u stambene svrhe.

Kula uz Dverce po svom četvorinastom tlocrtu, po strukturi zidova i po proporcijama romanički je fortifikacioni objekt koji se nakon svoje obrambene funkcije prilagođivao potrebama raznih vremena (trgovačko skladište, kavana, stanovi), a sredinom 19. stoljeća, u vrijeme romantičkog vala restauriranja srednjovjekovnih građevina bila je ona reromanizirana, pa se u tom obliku održala do danas.

Ova kula popularna je među zagrebačkim građanstvom po topu koji već oko stotinu godina svakog dana označava tačno podne.[13]

Izvori i lit.: [1] MCZ II, p. X. – [2] Stari planovi Zagreba, plan 1. – [3] Zbirka Montecuculi u bivšem Ratnom (sad Državnom) arhivu u Beču. – [4] Original u MGZ. – [5] E. Laszowski, »Dverce« u Zagrebu na Griču 1793, Nar. starina 8, p. 205. – [6] HAZ GS, sv. 297. – [7] Đ. Szabo, Stari Zagreb, p. 139. – [8] MCZ II, p. VI. – [9] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, p. 503. – [10] MCZ XIX, p. 247. – [11] Pr. 77, p. 254. – [12] Pr. 93, p. 126. – [13] Ing. R. V, Historijat nabave topa na Griču za davanje vremenskog znaka o podne, Gradski vjesnik, Zagreb 1930, br. 6.

35. KATARININ TRG 6

(Trg sv. Katarine 6, Dverce 2, Strossmayerovo šetalište 6)

Zgrada na Katarininom trgu broj 6, često nazivana i »palača Dverce«, jedna je od najpoznatijih gornjogradskih kuća, jer od 1912. služi za svečana primanja grada Zagreba, pošto ju je tada njena posljednja vlasnica kontesa Klotilda Buratti rođena Vranyczany-Dobrinović oporučno ostavila gradu u reprezentativne svrhe. Usprkos popularnosti zgrade i činjenici da je nju (uz ostale nekretnine porodice Vranyczany) posebno proučavao posljednji potomak te obitelj dr Milan Vranyczany,[1] o zgradi nije mnogo poznato. Dugo se smatralo da se na tom mjestu nalazio kraljevski dvor, dok nisu to mišljenje definitivno pobili N. Klaić i F. Buntak.[2]

Podatke o stambenom objektu koji se nalazio na tom mjestu u 15. stoljeću iznijela je N. Klaić. Uz niz vlasnika koje je utvrdila za vrijeme od 1432. do 1472. godine najznačajnija je činjenica »domus murata muro Civitatis adherens« (zidana kuća koja se drži gradskog zida). Prema tome, kuća se već u 15. stoljeću naslanjala na gradski bedem; podatak koji je u suprotnosti s mišljenjem da je između kuća i bedema moralo biti slobodnog prostora.

Kako je u 15. stoljeću ovdje bila zidana kuća, to je zanimljivije da je tu sredinom 17. stoljeća stajala drvena kuća. Spomenuto je to 1657. godine,[3] kad ju je gradski fisk prodao graditelju Antunu Maczettu[4] »za njegov trud oko gradskih bedema«. (Fisk je tu kuću dobio nakon smrti Franje Spruka zbog njegovih dugova.) Maczettova udovica Lukrecija Donati (Maczetto i Donati bile su talijanske zidarske ili graditeljske porodice.) udala se za gradskog suca Ivana Uzolina koji je kuću isplatio njenom sinu Bartolu Maczettu. Godine 1693.[5] iza Uzolinove smrti Juraj Pozuinsky kupio je tu kuću koja je tada bila »dijelom zidana, dijelom naslonjena na gradski zid«, a pripadali su uz nju vinograd i gospodarstvo koji su se pružali do Ilice.

Iz tog vremena potječe Valvasorov prikaz Zagreba (1689).[6] Na njemu se ova kuća jasno razabire. Iznad gradskog bedema dizao se samo njen krov. Po tome se zna da je ona krajem 17. stoljeća bila još samo prizemna. Kroz bedem virila su prema jugu samo dva mala otvora.

Godina 1 7 0 1. uklesana je na maloj kamenoj pločici na južnom pročelju zgrade, odnosno na dijelu bedema u njoj. Tu godinu Đ. Szabo[7] smatra godinom pregradnje, očito misli srednjovjekovne zgrade. Ipak nije nemoguće da se ta godina odnosi na neki podatak u vezi sa samim bedemom. Međutim nije isključena ni mogućnost da je tada na mjestu kuće iz 17. stoljeća izgrađena nova, iako je danas vrlo teško tvrditi koji bi dijelovi zgrade potjecali iz tog prijelaza 17. u 18. stoljeće. Manji dio prizemlja, i to upravo onaj istočni na kojem je uklesana godina, a i podrum pod južnim krilom, imaju jednostavan bačvasti svod iskvaren

kasnijim pregradnjama, za koji bi se eventualno moglo pretpostaviti da potječe iz tog vremena. Ostali (zapadni) dio južnog krila u prizemlju, a isto tako i prizemlje istočnog krila, nadsvedeni su pretežno baroknim križnim svodovima. Među njih se utisnula jedna prostorija (druga na južnoj strani do ugla od Dverca) sa širokim križnim svodom s jednom širokom poprugom i jednim isječkom trokutasta završetka uz prozor. Po tim oblicima može se zaključiti na gradnju prizemlja južnog i istočnog krila u drugoj polovini 18. stoljeća; možda ne svih prostorija istovremeno, ili na neke adaptacije. Uz prostorije južnog krila prema dvorištu hodnici u prizemlju i prvom katu nadsvedeni su kvadratnim sfernim kapama s poprugama, što bi također upućivalo na drugu polovinu ili kasno 18. stoljeće. Zanimljivo je da jedna prostorija u prvom katu istočnog krila (najvjerojatnije nekadašnja kuhinja) ima barokni križni svod, pa ona dokazuje da je u drugoj polovini 18. stoljeća istočno krilo bilo jednokatno. Sobe prvog kata u južnom krilu imaju ravne stropove.

Ova etapa života zgrade, već jednokatne, iz kraja 18. stoljeća prikazana je na dva grafička prikaza. Njeno južno pročelje naslikao je 1792. Ludovik Bužan[8] na svom poznatom akvarelu Gradeca. Sedam prozora u visini prvoga kata (bez prozora u prizemlju koje se sastoji od gradskog bedema) odgovara i današnjem stanju. Iz iduće godine (1793)[9] sačuvan je shematski tlocrt. Tada je naime tadašnji vlasnik ove kuće Franjo Petrović htio prigraditi u uličici Dverce jednu omanju zgradu i pregraditi sama vrata Dverce. Sačuvan plan (graditelj nije potpisan) prikazuje samo zapadni dio kompleksa današnje palače (uz uličicu Dverce). Na njemu je nejasno označeno da li je na toj strani stajala zgrada s ulazom u sredini ili je bilo dvorište, možda s gospodarskim zgradama. Međutim, uspoređujući ovaj tlocrt sa znatno kasnijim (1881.) može se utvrditi da je tada postojalo (osim istočnoga) samo južno krilo čija se širina u uličici Dverce protezala do označenih vrata. Na uglu Katarinina trga mogla je biti samo gospodarska zgrada. Zapadnog krila, koje danas ima pročelje na Katarininu trgu, nije bilo. Njega je dala sagraditi Klotilda Buratti po planu arhitekta Kuna Waidmana 1881. godine.[10] Tom velikom dogradnjom dobila je zgrada malu dvoranu u prizemlju, plesnu dvoranu u prvom katu, novo stubište, spremište za kola i pročelja prema Dvercu i Katarininom trgu. Unutrašnjost su joj vlasnici upravo raskošno opremili (intarzirani podovi, štukature na stropu plesne dvorane, pokućstvo prema ukusu kraja 19. stoljeća).[11] Tada je palača dobila oznake historicizma. Posao ipak nije još bio završen. Dvije godine kasnije (1883.) ista vlasnica i isti arhitekt vršili su dalju adaptaciju zgrade. Tada je na Katarininom trgu staro pročelje istočnog krila s visokim krovištem i malim prozorima dobilo svoj današnji oblik. Povišeni su stropovi uličnih soba, a sniženo krovište. Po obradbi fasade i krovišta istočno krilo prilagođeno je zapadnome s kojim je tada i spojeno dvorišnim zidom i svečanim portalom. Na njega je stavljen grb obitelji Vranyczany-Dobrinović: ruka sa sabljom i zvijezdom, a ispod nje brežuljak iz kojeg rastu tri ljiljana.[12] Tako je taj objekt u pretposljednjem desetljeću 19. stoljeća poprimio oblik palače koja s tri krila zatvara tzv. cour d'honneur.

Kod ovakve zgrade koja je nakon različitih faza izgradnje postala reprezentativna palača grada Zagreba za svečana primanja, vrijedno je znati i njene vlasnike. Nakon smrti već spomenutog Pozuinskog 1750.[13] kupio ju je Nikola Bedeković, god. 1783.[14] prodao ju je prisjednik Banskog stola Franjo Bedeković profesoru prava Ignaciju Galjufu, god. 1787.[15] kupio ju je kraljevski savjetnik Ivan Čačković, a 1790.[16] profesor Franjo Petrović. U 19. stoljeću vlasnici su joj bili grofovi Rogendorf, pa plemići Josipovići (poznati madžaroni u borbama oko 1848. godine), te od 1849. do 1912. godine barunska obitelj Vranyczany-Dobrinović, odnosno Buratti.

Na uspomenu nekadašnjih vrata »Dverce« na zapadnom pročelju ove palače, u uličici Dverce, uzidana je spomen-ploča s tekstom:

NAKON PROVALE TATARA GODINE 1242
HRVATSKO UGARSKI KRALJ BELA IV
IZDAO JE GRADECU POVELJU NAZVANU
ZLATNA BULA
KOJOM GA JE UZVISIO NA POLOŽAJ
SLOBODNOG KRALJEVSKOG GRADA
UZ OBVEZU DA SE ZA OBRANU OGRADI
ZIDOVIMA I KULAMA.
OVDJE SU BILA JEDNA OD ULAZNIH
VRATIJU GRADA IMENOM
POLJSKA VRATAŠCA
PORTELLA CAMPESTRIS
NAZIVANA KASNIJE JOŠ I DVERCE.
GODINE 1812 SRUŠENA SU.

Izvori i lit.: [1] Građa pohranjena u Arhivu Hrvatske. – [2] N. Klaić, Iz topografije zagrebačkog Gradeca, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, knj. I, 1951, str. 148.; F. Buntak, Kuće Zrinskih i srednjevjekovni kraljevski dvor u Gornjem gradu u Zagrebu, Iz starog i novog Zagreba II, Zagreb 1960. – [3] Pr. 77, p. 10. – [4] MCZ XVIII, p. 145; XIX, p. XLIII. – [5] Pr. 77, p. 10–13. – [6] Valvasor, Die Ehre des Herzogthums von Krain, Ljubljana 1689. – [7] Đ. Szabo, Stari Zagreb, p. 72/73. – [8] Original u MGZ. – [9] E. Laszowski, »Dverce« u Zagrebu na Griču 1793, Nar. starina 8, p. 205. – [10] HAZ GS br. 149 od 5. V 1881. – [11] Vidi 11 kolor-reprodukcija u »Zagrebačkoj panorami« 1962, br. 4, str. 14. – [12] I. Bojničić, Der Adel von Kroatien und Slavonien, Nürnberg 1899. – [13] Pr. 81, p. 512. – [14] Pr. 88, p. 9. – [15] Pr. 89, p. 89. – [16] Pr. 89, p. 284.

36. KATARININ TRG 5
(Trg sv. Katarine 4 i 5, Strossmayerovo šetalište 4)

O zagrebačkoj gimnaziji mnogo se već pisalo, naročito prilikom 350-godišnjice njena osnutka (1607–1957).[1] To se, međutim, odnosi na značenje gimnazije kao školske ustanove. Znatno manji dio literature osvrnuo se na zgradu u kojoj se održavala nastava klasične gimnazije nekoliko stoljeća, a i danas služi jednoj od zagrebačkih gimnazija.

Kratku bilješku o zgradi s arhitektonskim snimkama objavila je arh. Srebrnka Gvozdanović.[1] Đ. Szabo o gimnazijskoj zgradi rekao je nekoliko riječi: »Uz crkvu bude rano (u 17. st. – op. aut.) podignuta akademija, kasnije gornjogradska gimnazija, nu ta je građevina u XIX st. dvaput znatno izmijenjena: prvi puta g. 1851, kad je prema istoku produljena, a drugi puta 1872., kad je nadograđen drugi sprat, kamo se je smjestilo sveučilište«.[2] R. Horvat nešto je opširniji.[3] Citirajući izvore iznosi da je grad Zagreb 1606. godine isusovcima poklonio napuštenu zgradu samostana koji je dominikancima služio od 1473. do 1592. godine, kad su oni napustili Zagreb iz straha pred Turcima. Kako se za zgradu četrnaest godina nitko nije pravo brinuo, isusovci su je morali popraviti, a u svibnju 1607. godine već je nastava započela.

Iduća vijest o zgradi u vezi je s požarom 1645. godine, kad su izgorjele gotovo sve kuće u Gradecu (Gornjem gradu), pa među njima i gimnazija. Isusovci su odmah nakon tog požara popravili krovove na svom samostanu i crkvi sv. Katarine, ali gimnazijska zgrada prilikom tog popravka nije spomenuta.[4] Može se pretpostaviti da je bila drvena i potpuno izgorjela ili tako oštećena da se morala graditi gotovo nova zgrada. U to je vrijeme hrvatski sabor dodjeljivao pomoć isusovcima za popravak pogorjelih školskih zgrada (1645, 1649).[5] U prilog datiranja gimnazijske zgrade u drugu četvrtinu ili oko polovine 17. stoljeća govore i konstruktivni oblici: široki bačvasti svodovi sa šiljatim isječcima u podrumu i u prizemnim sobama krila na Strossmayerovom šetalištu i djelomično na Katarininom trgu; svodovi kakvi se susreću u zgradi konvikta u Habdelićevoj ul. 1 (građenoj između 1628 i 1631) i u prostorijama koje je Ivan Zakmardi dao sagraditi uz Popov toranj 1657. godine (Opatička ul. 2). Hodnici u prizemlju nadsvedeni su križnim svodovima, a gotovo identični su u konviktu u Habdelićevoj ulici. (Izuzetak čine naknadno građeni svodovi stubišta i dijela hodnika u prizemlju — vidi niže).

Gimnazijska je zgrada bila povećana prigradnjom 1667. godine, da bi se u nju mogao smjestiti tada novi odjel filozofije.[6] Već 1660. dodijelio je hrvatski sabor pomoć zagrebačkim isusovcima za gradnju škole za učenje filozofije.[7] Prema Horvatu »gradilo se zapadno krilo uz susjednu kuću«, ali ne veli da li krilo na Strossmayerovu šetalištu ili Katarininu trgu. Činjenica je da na sjevernom krilu zgrade ima nepra-

vilnosti: prozorske osi zapadno od ulaza u zgradu drugačije su raspoređene od onih na istočnom dijelu pročelja, pa je možda to posljedica prigradnje 1667. godine ili neke druge.

U velikom požaru 1674. ostao je pošteđen jedino južni rub Gradeca, pa s njim i isusovačka gimnazija.[8] Ipak je hrvatski sabor 1680. odredio javne radove za popravak isusovačkih škola u Zagrebu.[9] Krajem 17. stoljeća, tačnije 1695,[10] bila je zgrada gimnazije opet trošna i na njoj je uz pripomoć sabora izvršen temeljit popravak.

Popravljena i uređena gimnazijska zgrada stradala je u velikom požaru 1706. godine. Bila je »na zapanjujući način zahvaćena plamenom izvanredno otmjena gimnazija, krasno nedavno podignuta na zavist svih škola u ovoj pokrajini«.[11] Do koje je mjere požar oštetio školu, nije poznato. Može se pretpostaviti da su se održali zidovi i nadsvedeni dijelovi, a da su stradali dijelovi od drva: krovište, podovi i dr. Sigurno je zgradi opet bio potreban popravak, ali nije sigurno da li iz vremena ove restauracije potječu pročelja: jednostavnije južno (na Strossmayerovu šetalištu) koje se odlikuje mirnim ritmom izmjeničnih lukova i zabata nad prozorima prvoga kata, ili ono nemirnije sjeverno s pilastrima od iznad prizemlja do krovnog vijenca.

Među promjene na zgradi izvedene u toku 18. stoljeća pripada po svoj prilici pregradnja ili dogradnja niza prostorija istočno od glavnog ulaza; od uličnog pročelja (dvije prozorske osi) do južnog krila. Po baroknim križnim svodovima može se zaključiti da su izvedene u trećoj trećini 18. stoljeća. Na kraju 18. stoljeća (1792.) gimnaziju je akvarelom prikazao Ludovik Bužan.[12] Južno pročelje je jednokatno s trinaest prozora i tri u okrugloj kuli na zapadnom dijelu zgrade. Prikaz neće biti sasvim vjeran, jer je trinaest prozora bilo 1850. godine (prije produljenja na istočnoj strani), a od njih su dva prozora bila probijena na mjestu nekadašnje gradske kule. Ta okrugla kula vidi se i na Szemanovoj slici Zagreba iz 1822. godine. (Godine 1850. te kule više nije bilo).

Crna mramorna spomen-ploča s pozlaćenim metalnim slovima, uzidana na glavnom stubištu, govori o događaju 1829. godine, vrlo značajnom za gimnazijsku zgradu. Tada je »ravnatelj viših škola u Hrvatskoj i Slavoniji« grof Josip Sermage dao izgraditi stubište, možda namjesto starijeg drvenoga. Ono ima plemenito oblikovan prostor i detalje na klasicistički način: sferne kape s poprugama, ograde od lijevana željeza i raščlanjene prozorske plohe. Na vrhu spomen-ploče nalazi se grb obitelji Sermage[13] i dvije (jedna nedostaje) akantusove vitice. Tekst glasi:

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO D. IOSEPHO COMITI SERMAGE
DE SZOMSZEDVAR
ABBATI B. M. V. DE ABRAHAM S. C. R. A. M.
CONSILIARIO

CATH. ECCL. ZAGR. CAN. VEN. CAP. LECTORI
SS. THEOL. DOCTORI
REGNORUM CROATIAE ET SLAVONIAE SUP. STUD.
DIRECTORI
HORUM GRADUUM STATORI
MUNIFICO
IN PERPETUAM MEMORIAM
GRATUM ATHENAEUM
ZAGRABIENSE
MDCCCXXIX

(Prijevod: »Presvijetlome i prečasnome gospodinu Josipu grofu Sermageu od Susedgrada, opatu B. D. M. od Abrahama, cesarsko-kraljevskom dvorskom savjetniku, kanoniku lektoru prečasnog kaptola zagrebačke katedralne crkve, doktoru svete teologije, ravnatelju viših škola kraljevina Hrvatske i Slavonije, velikodušnome postavljaču ovih stuba na trajan spomen, zahvalan zagrebački »Atenej« (akademija i gimnazija) 1829«).

U Historijskom arhivu u Zagrebu sačuvani su nacrti ove zgrade od 1850. godine.[14] Tada su se vršile pripreme za nadogradnju južnog krila prema istoku. Pročelje na Strossmayerovu šetalištu bilo je tada produljeno za pet prozorskih osi.

Još veću promjenu doživjela je zgrada kad je nad čitavim južnim krilom nadograđen drugi kat 1872. godine.[15] Tim dogradnjama 19. stoljeća ona je potpuno izgubila prvobitne proporcije, a i izmijenila izgled čitave južne fasade Gornjeg grada. Drugi je kat bio nadograđen da se u staru gimnazijsku zgradu smjesti tada osnovano novo sveučilište. Vjerojatno je tada podignuto drugo stubište (u istočnom dvorišnom dijelu zgrade, ukoliko to nije bilo izvedeno 1851. godine prilikom produljenja južnog krila).

Poslije Drugog svjetskog rata u samoj zgradi u prostoru glavnog stubišta postavljene su dvije spomen-ploče koje svojim tekstovima komemoriraju neke momente i ličnosti vezane uz ovu zgradu: Tekstovi glase:

1. U POVODU ŠEZDESETGODIŠNJICE OSNUTKA I RADA PRVE DRŽAVNE ŽENSKE SREDNJE ŠKOLE U HRVATSKOJ POSTAVLJAMO OVU SPOMENPLOČU MARIJI JAMBRIŠAK, KOJA JE ZASLUŽNA ZA OSNIVANJE OVE ŠKOLE, ŽRTVAMA USTAŠKOG TERORA PROFESORICAMA I UČENICAMA OVE ŠKOLE: JOVANKI POPOVIĆ, PROFESOR. IVANI HIRŠMAN, PROFESOR. OLGI MIČINOVIĆ-CLEMENT, RAJKI BAKOVIĆ, RAJNI KRAVAR. OVO NEKA BUDE NJIMA PRIZNANJE, A DANAŠNJIM I BUDUĆIM GENERACIJAMA PRIMJER SAMOPRIJEGORA I ŽRTVE ZA SLOBODU I NAP REDAK ČOVJEČANSTVA.

ZAGREB, AUGUSTA 1953.

NASTAVNIČKI ZBOR VI. GIMNAZIJE (ŽENSKE)

2. NA SJEĆANJE ŽRTVAMA FAŠIZMA
VERI WERTHEIM-LUSTIG
BLANKI SCHNELLER-STERN
SAUČENICE

ZAGREB – LIPNJA 1961

Izvori i lit.: [1] Zbornik zagrebačke Klasične gimnazije 1607–1957, Zagreb 1957. – [2] Đ. Szabo, Zagrebačke građevine XVII. stoljeća, Nar. Starina 10. – [3] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Kako je u Zagrebu god. 1607. otvorena gimnazija. – [4] Historia Collegii Societatis Jesu in monte Graeco Zagrabiae siti, sv. I (Sveuč. knjižnica u Zagrebu). – [5] Zaključci hrvatskog sabora 1631–1693. – [6] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Kamenarske radnje za gimnaziju god. 1667. – [7] Zaključci hrvatskog sabora 1631–1693. – [8] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Požar u Zagrebu god. 1674. – [9] Zaključci hrvatskog sabora. – [10] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Popravak zagrebačke gimnazije god. 1695. – [11] Vj. Klaić, Suvremeni opis zagrebačkog požara od 1706. godine, Vj. zem. arhiva XII, 1910. – [12] Original u MGZ. – [13] Grb se u nekim detaljima razlikuje od grofovskog grba obitelji Sermage, kako ga je objavio I. Bojničić, Der Adel von Kroatien und Slavonien, Zagreb 1896. – [14] HAS GS. – [15] Nar. novine 11. V 1872, Akademičko-gimnazijalna zgrada povećat će se još ovog ljeta za jedan kat.

CRKVA SV. KATARINE

Već u 15. stoljeću postojala je u Gradecu dominikanska crkva sv. Katarine, otprilike na mjestu današnje crkve istog imena. Kad su dominikanci 1592. otišli iz Zagreba, ona je napuštena. Isusovci, koji su 1607. u njenu neposrednu susjedstvu (Katarinski trg 4, 5) otvorili gimnaziju, srušili su tu staru ruševnu crkvu i od 1620. do 1632. gradili današnju crkvu sv. Katarine koja je znatno veća od prethodne. Nešto kasnije, sredinom 17. stoljeća, sagradili su oni na sjeveroistočnoj strani uz crkvu sv. Katarine svoj samostan i time spojili u svojim rukama čitav jugoistočni ugao gornjogradskog platoa.

Uzor za crkvu sv. Katarine bila je isusovačka crkva Il Gesù u Rimu, djelo arhitekta Vignole, pa naša crkva poput rimske ima jednu lađu i po tri kapele na lijevoj i na desnoj strani. Za unutrašnju opremu sv. Katarine bogate darove davalo je hrvatsko plemstvo, naročito ono visoko, među kojima su se darežljivošću isticali članovi porodice Erdödy. Dobrotvori su bili pokapani u crkvi. Međutim, crkva je više puta teško stradala. Grom, požar i potres (1642, 1645, 1646) upropastili su ne samo krov, već i svu unutrašnjost i inventar katarinske crkve. Pošto je ona bila potpuno obnovljena, ponovno je bila teško oštećena u požaru 1674. godine. Iz vremena obnove nakon tog požara, izvedene u posljednjoj četvrti 17. stoljeća, potječu drveni polihromirani oltari u kapelama, propovjedaonica, klupe u lađi i dva barokna piramidalna relikvijarija (u svetištu). U požaru 1706. stradao je krov, ali je ostala pošteđena unutrašnjost crkve.

Glavna umjetnička djela izvedena su u trećem deceniju 18. stoljeća. To su stucco-dekoracije, fresko-slike u medaljonima na stropu i dva mramorna oltara. Vrlo bogate i umjetnički izrađene dekoracije u stucco-tehnici na svodu lađe, zidovima kapela, svetišta i sakristije djelomično su komponirane od biljnih ornamenata, a djelomično prikazuju momente iz života Krista i svetaca. Na svodu iznad pjevališta mali plastični anđelčić raširenih krila drži pločicu s natpisom: Anton Joseph Quadrio fec. Po tome je sigurno da su ove izvanredno vrijedne štukature djelo jednog od članova znamenite milanske porodice štukatera Quadrio, koji je djelovao krajem 17. i početkom 18. stoljeća, a došao je u Zagreb iz Ljubljane.

Na svodu crkvene lađe u velikim medaljonima naslikani su prizori iz života sv. Katarine (redom od svetišta prema pjevalištu): Zaruke sv. Katarine, Vojskovođa Porfirije i sv. Katarina, Sv. Katarina među aleksandrijskim filozofima i književnicima, Smrt sv. Katarine, a u šiljatim isječcima s obih strana crkvene lađe prikazano je dvanaest apostola. Ove fresko-slike izrađivane su između 1726–1729. godine, a pripisuju se najistaknutijem slovenskom baroknom fresko-slikaru Franji Ilovšeku.

Među umjetničkim djelima u ovoj crkvi naročito je značajan oltar sv. Ignacija (u prvoj kapeli od glavnog oltara na sjevernoj strani). Autor mu je istaknuti ljubljanski barokni kipar Francesco Robba, a izveden je 1728–1729. godine. Kvalitetne mramorne statue sv. Frane Ksaverskoga i sv. Franje Regisa uz čitavu kompoziciju oltara i ulaza u kapelu (kovana željezna vratašca) predstavljaju vrhunac barokne skulpture u Zagrebu. Oltarna slika sv. Ignacija Lojole pripisana je značajnom slovenskom slikaru 18. stoljeća Valentu Metzingeru. Djelo Francesca Robbe je i oltar Blažene Djevice Lauretanske (mramorna menza s medaljonom iznad nje).

Oprema unutrašnjosti crkve sv. Katarine vrijednim umjetničkim ostvarenjima baroka zaključena je istom u drugoj polovini 18. stoljeća. Godine 1762. bio je podignut glavni oltar. Tada je iza njega donacijom iz ostavštine porodice Erdödy naslikana velika barokna iluzionistička fresko-slika »Sv. Katarina među aleksandrijskim filozofima i književnicima«. Ona je djelo Kristofora Andrije Ilovšeka, sina Franje Ilovšeka, rodom iz Ljubljane (1729–1776). Freska ima svrhu da probije pozadinu svetišta i produlji ga u nedogled iluzionističkom arhitekturom. Glavni lik sv. Katarine lebdi na vrhu stubišta, a filozofi i književnici barokno su grupirani oko nje. Na lijevoj strani freske dolje uz baroknu balustradu autor Kristifor Andrija Ilovšek potpisao se (Christofor Andreas Illouscheg Labaci pictor fec.) na svojem autoportretu mladenačkog izgleda, uz koji je naslikao starački lik svog oca Franje, slikara fresaka na stropu.

Sv. Katarina služila je kao isusovačka crkva do ukinuća reda 1773. godine. Tada ju je preuzela državna vlast i predala je gimnaziji i kasnije osnovanom sveučilištu za školsku crkvu.

Veliki potres 1880. godine teško je oštetio crkvu sv. Katarine. Srušio se gornji dio pročelja, popucali su zidovi, oštećeni su bili neki oltari. Prema projektu arhitekta Hermana Bollea pročelje je dobilo svoj današnji oblik. Na njega su postavljena četiri kipa koji prikazuju evanđeliste Mateja, Marka, Ivana i Luku, i kip sv. Katarine ispod vrha zabata. Usprkos popravcima unutrašnjost ove crkve predstavlja jedan od najvrednijih interieura barokne crkvene umjetnosti u Hrvatskoj.

Lit.: Ž. Jiroušek, Dekoracija unutrašnjosti crkve sv. Katarine u Zagrebu, Jutarnji list, Zagreb 28. VI 1936. – R. Horvat, Iz prošlosti crkve sv. Katarine i dr., Prošlost grada Zagreba, Zagreb 1942. – V. Horvat-Pintarić, Francesko Robba, Zagreb 1961.

37. KATARININ TRG 2 i 3, JEZUITSKI TRG 1
(Gospodska ul. 2, Trg sv. Katarine 2 i 3, Jezuitski trg 1)

Sjevernu stranu Katarininog trga zaprema dugačka jednokatnica koja osim glavnog pročelja na trgu krilima ulazi u Ćirilometodsku ulicu 2 i na Jezuitski trg 1. Danas se u zgradi nalaze Galerije grada Zagreba (Gradska galerija suvremene umjetnosti i Galerija »Benko Horvat«), pa javnost ulazi u unutrašnjost te lijepe zgrade. Ona je još uvijek poznata po imenu grofova Kulmera kojima je pripadala preko stotinu godina; od 1837.[1] do nacionalizacije.

Ovaj je kompleks za relacije gornjogradskih stambenih zgrada vrlo velik i nije izgrađen odjednom. Godine 1706.[2] prodao je zidanu kuću na istočnom dijelu tog kompleksa grof Žigmund Rattkay, a kupio ju je Andrija Krajačić. Od njega je kuću naslijedio Benedikt Krajačić koji je među ostalim javnim funkcijama bio gradski senator i bilježnik, a stekao je i visoke položaje u kraljevini.[3]

Veliki požar 1731. godine zahvatio je i kuću nasuprot gimnazije.[4] Vjerojatno kao posljedica tog požara na uglu nasuprot crkve sv. Katarine godine 1754. nije bilo kuće. Tada je, naime, Benedikt Krajačić postavio »stobor« (Riječ označuje »dvorište«, »obor« i »štalicu«). Godine 1760.[5] bio je neizgrađen i drugi ugao današnje zgrade, onaj nasuprot grkokatoličkog sjemeništa, koji je tada bio označen kao »Erdödyev funduss« (Erdödyjevo zemljište). Krajačić je doskora morao kupiti susjedno Erdödyjevo zemljište i na njemu sebi sagraditi kuću što dokazuje tlocrt jugozapadnog dijela Gornjega grada iz 1776. godine,[6] gdje je označen ugao Katarininog trga i Ćirilometodske ulice kao »Krajačićeva kuća« (domus Krajachichiana). Iako ona nije sezala sasvim do Ćirilometodske ulice, možemo zapadnu polovinu današnje zgrade datirati između 1760. i 1776. godine. Ovo vrijeme gradnje go-

spodske palače podudara se s karijerom njena vlasnika Benedikta Krajačića koji je oko 1756. dulje vremena boravio u Beču, vodio tamo gotovo sve hrvatske poslove i postao osoba povjerenja bečkog dvora. Nešto kasnije (1758) bio je upleten u veliku aferu gradskog magistrata u Zagrebu,[3] a sve mu je to, bez sumnje, donijelo materijalne koristi. Barokni križni svodovi potpuno su u skladu s ovom datacijom kuće. Tlocrt iz 1797.[7] prikazuje ovu kuću nešto kraću od današnje na zapadnoj strani i namjeru tadašnjeg vlasnika Josipa Petrovića da je proširi do današnje građevne linije Ćirilometodske ulice. Nacrt je potpisao graditelj Johann Eyther. Tako je krajem 18. stoljeća ovaj ugao dobio svoj definitivan oblik, a Gospodska (Ćirilometodska) ulica svoj određeni početak. Nad tim dijelom zgrade krov je nešto viši nego nad istočnim dijelom.

Istočni dio zgrade završavao je do kraja 19. stoljeća na Katarininom trgu (pred skošenim uglom nasuprot crkve), a na Jezuitskom trgu nalazila se prizemna gospodarska zgrada. Kako istočni dio zgrade na Katarininom trgu nema podruma, može se sa svom vjerojatnošću pretpostaviti, da je prvotno služio kao kolnica ili staja, a po obliku svodova u veži (izdužene sferne kape s poprugama) da je stambeni objekt izgrađen u prvoj polovini 19. stoljeća, možda poslije 1837. godine, kad su Kulmerovi kupili kuću.

Kosi ugao nasuprot crkve sv. Katarine i krilo na Jezuitskom trgu sagrađeni su 1897. godine[8] prema planu i u izvedbi graditelja Aleksandra Seća.

Između Benedikta Krajačića i obitelji Kulmer, tj. između 1777. i 1837, vlasnici su kuće i tadašnjeg gospodarskog dvorišta bili: grof Petar Sermage (svakako 1783–1793), prisjednik Sudbenog stola Josip Petrović (1797–1810), Ferdinand Tomeković (1810–1814), grof Juraj Oršić (1814–1837). Kupoprodajom s Josipom Kulmer rođenom Oršić prešla je kuća u ruke obitelji Kulmer.

Izvori i lit.: [1] Pr. 101, p. 163. – [2] Pr. 77, p. 67. – [3] Krčelić, Annuae, p. 261, 370. – [4] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, p. 54. – [5] Acta pol. 24. XI 1760. [6] Nar. starina 20, p. 172. – [7] Acta pol. 1797, No. 835. – [8] Podatak o graditelju zahvaljujem pok. Aleksandru Kulmeru. U ASGU tlocrti signirani: Prister i Deutsch.

38. ĆIRILOMETODSKA ULICA 4, VITEZOVIĆEVA ULICA 1, JEZUITSKI TRG 2

(Gospodska ul. 4, Vitezovićeva ul. 1, Jezuitski trg 2)

Ćirilometodska, Vitezovićeva ulica i Jezuitski trg omeđuju veliki kompleks koji zatvara dugačko pačetvorinasto dvorište. Današnja zgrada dobila je svoja tri krila postepeno u toku vremena.

Na terenu ove zgrade bile su još u prvoj polovini 18. stoljeća dvije kuće. Jedna je od njih 1702. godine[1] bila vlasništvo »pok. gosp. grofa Franje

Erdödyja« i prema njegovu testamentu iz 1694.[2] naslijedio ju je grof Mirko (Emerik) Erdödy. Drugu kuću, djelomično zidanu jednokatnicu, kupio je 1702.[3] od Martina Fabijanca grof Petar Keglević. Od Keglevića kupio ju je 1727.[4] susjed Emerik Erdödy, ali je ona 1742.[5] označena kao »napuštena kuća grofa Erdödyja«, a 1760.[6] bilo je tu samo »Erdödyjevo zemljište«. Zemljište s nekom kućicom kupio je 1777.[7] grof Petar Nepomuk Sermage, a 1784. godine[8] dao u zamjenu kuću, koju je valjda on sagradio, Franji Tisztapatakyju.

Od kuće 18. stoljeća ništa nije ostalo. Godine 1813. zidanu kuću kupio je trgovac Ivan Delnegro, 1839. godine barun Emerik Inkey, a 1846. vođa »iliraca« Ljudevit Gaj. Svakako iz prve polovine 19. stoljeća potječu svodovi u veži i prizemlju (dugačke i široke pačetvorinaste sferne kape). Tada je još uvijek zgrada imala samo krilo u Gospodskoj ulici, a iza njega veliko dvorište s gospodarskim zgradama.

Iz Gajeva vremena potječu značajne promjene na tom kompleksu koje je on izvršio za smještaj svoje tiskare, a djelomično možda i u stambene svrhe. Sačuvan je nedatiran nacrt graditelja Mihovila Strohmayera za prizemno krilo u Vitezovićevoj ulici[9] (za slagarnu) i nacrt iz 1856. godine[10] graditelja Leonharda Pfeiffenbergera za iste prizemne prostorije tiskare. Koji je projekt bio izveden, danas nije poznato, jer je to sjeverno krilo zgrade bilo pregrađeno i nadograđeno 1887, kad je podignuto i istočno krilo na Jezuitskom trgu. To je urađeno, pošto je tadašnja zemaljska vlada poslije Gajeve smrti kupila njegovu kuću i dogradila je za potrebe suda (kr. sudbeni stol). Dogradnja i adaptacija izvedene su po osnovi vladinog inženjera M. Antolca.[11] Tada je i pročelje na staroj zgradi u Ćirilometodskoj ulici stilski prilagođeno ostalim pročeljima ovog velikog kompleksa.

Ljudevit Gaj umro je u ovoj kući 1872. godine. Spomen-ploča nad glavnim ulazom govori o najznačajnijem razdoblju u postojanju ove zgrade:

U OVOJ KUĆI UMRO JE
GOD. 1872. 20. IV.
DR. LJUDEVIT GAJ
PREPORODITELJ HRVATSKOGA NARODA
O STOGODIŠNJICI NJEGOVA RODJENJA
PODIGLA BRAĆA HRV. ZMAJA
1909.

Danas se u zgradi nalaze odjeli Pravnog fakulteta.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 496. – [2] Pr. 79, p. 192. – [3] Pr. 77, p. 496. – [4] Pr. 79, p. 195. – [5] Vizitacija kanonika Pepelka, J. Barle, Zagreb i njegovi žitelji g. 1742. i 1743, Vj. zem. arhiva XI, 1909. – [6] Acta pol. 24. XI 1760. – [7] Pr. 86, p. 16 – [8] Pr. 88, p. 164. – [9] L. Dobronić, Zaboravljeni zagrebački graditelji, Zagreb 1962, p. 14. – [10] ASGU. – [11] ASGU.

39, 40. ĆIRILOMETODSKA ULICA 6
(Vitezovićeva ul. 6, Gospodska ul. 6a, Gospodska ul. 6)

Ovaj je ugao postao zgarište 1706. godine,[1] pošto su u požaru stradale dvije stare drvene kuće. Nekoliko godina kasnije[2] opet su ovdje stajale dvije kuće i one su promijenile u toku 18. i 19. stoljeća veći broj vlasnika, pretežno iz obrtničkih krugova.

Godine 1878.[3] prilikom uvođenja numeracije kuća po ulicama i davanja novih imena ulicama stajale su na tom uglu još uvijek dvije kuće. Prema katastru iz 1862–1864. i modelu Gornjega grada u Muzeju grada Zagreba poznato je da je u Vitezovićevoj ulici stajala podulja prizemnica koja je kratkim pročeljem gledala na Gospodsku (danas Ćirilometodsku) ulicu. Uz nju je u Ćirilometodskoj ulici bila mala jednokatnica. Prema navodu Szaboa obje su kuće bile drvenjare.[4] Međutim, za ovu drugu zabilježeno je već 1837.[5] da je »hiža zidana vu Gospodskoj vulici ležeča«.

Prema tome današnja uglovnica građena je poslije 1878. godine. Ima oznake kasnih historijskih stilova, a na njenu uglu ističe se drveni »erker«. Godina gradnje ni projektant nisu utvrđeni, jer nacrti nisu nađeni.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 834. – [2] Pr. 78, p. 434. – [3] L. Dobronić, Stare numeracije kuća, Zagreb 1959, p. 38, 39. – [4] Đ. Szabo, Stari Zagreb, p. 170. – [5] Pr. 101, p. 138.

41. ĆIRILOMETODSKA ULICA 8, RADIĆEV TRG 10
(Gospodska ul. 10, Markov trg 10)

Na mjestu današnje kuće na uglu Markova trga i Ćirilometodske ulice stajale su nekad dvije kuće različitih vlasnika. Krajem 17. stoljeća (1696)[1] zidanu kuću je od grofice Barbare Seliščević, udovice grofa Franje Ivanovića, kupio liječnik Sebastijan Paczalia, a drugoj je vlasnikom bio poštar Jakob Hohnemer. Veliki požar 1731. godine poharao je i ovaj ugao. »Zidana kuća poslije sudbonosnog nedavno nastalog požara prijeti urušavanjem čak u svodovima i zidovima«,[2] a na mjestu susjedne, bez sumnje drvene kuće, ostalo je zemljište prazno. Nakon ovog požara došlo je do velikih promjena na tom uglu i na južnoj strani Markova trga prema Kamenitoj ulici. Matija Mulih je svoje zgarište podijelio na tri parcele.[3] Danas je vrlo teško odrediti njihove međe i položaj. Činjenica je da su oko tog ugla 1742. godine[4] već stajale tri kuće (otprilike: Radićev trg 9, 10 i Ćirilometodska ul. 8). Godine 1766.[5] jednu zidanu kuću kupio je trgovac Augustin Pirling, a 1769.[6] bio je on jedini vlasnik na uglu (Ćirilometodska ul. 8, Markov trg 10). Usput: osim zanimanja »trgovac« označen je i kao »kavanar« (kaffecoctor). (Vjerojatno je on spojio obje kuće u jedan objekt).

Kuća, kako danas stoji, dugačka je jednokatnica s kraćim pročeljem prema Markovu trgu (samo dvije prozorske osi). U prvom katu na uglu ima mali »erker«, a u plitkoj niši između prozora prvoga kata na Markovu trgu bio je naslikan svetački lik. Na samom uglu u prizemlju nalazi se dućan još od Pirlingovih vremena. Kućna veža (u Ćirilometodskoj ulici) nadsvedena je baroknim križnim svodom. Hodnik u prizemlju ima djelomično križni svod, a djelomično bačvasti nepravilan što bi moglo ukazivati na ostatke zgrade od prije požara 1731. godine, i na pregrađivanje i dograđivanje poslije požara. Željezna podrumska vrata imaju rokoko ornament oko ključanica. Trgovina na uglu naročito je mnogo pregrađivana do u najnovije vrijeme. Visina krova nije jednaka nad čitavom kućom, što također upućuje na dvije etape gradnje ili spajanje dvaju objekata izvršeno vjerojatno u 18. stoljeću. I u 19. stoljeću bilo je adaptacija. Trgovac Franjo Kann prije 1834. godine »ukusno je pregradio ovu kuću i otvorio u njoj dva ugledna i elegantna izloga« i time uljepšao Markov trg, kako tvrdi suvremeni pisac Mihovil Kunić.[7]

Trgovina na uglu nekadašnje Gospodske ulice i Markova trga, bez sumnje na najživljoj tačci starog Zagreba, nalazila se ovdje svakako krajem 18. stoljeća, kad je vlasnikom dućana bio August Pirling. Cimer njegove trgovine u obliku sidra s inicijalima njegova imena i prezimena čuva se u Muzeju grada Zagreba. Poslije njega i njegove udovice niz vlasnika preuzimalo je trgovinu koja je bila i kavana, gostionica, pa i kazališna restauracija (preko puta kazališta), što je detaljno prikazao I. Ulčnik.[8] Današnji dućan na ovom uglu vjerojatno je najstarija zagrebačka prodavaonica koja se sačuvala i održala na istom mjestu od 18. stoljeća do danas.

Ova uglovnica ima još jednu zanimljivost: na samom njenom uglu uzidana je muška glava nadnaravne veličine s jakim brkovima. Prema usmenoj predaji glava prikazuje Matiju Gupca, vođu seljačke bune, koji je pogubljen u Zagrebu 1573. godine. Glava je do 1923. stajala na istom uglu niže, iznad samog pločnika. Bila je kamena i trošna. Tada je izrađena njena kopija,[8] uzidana na povišenom položaju, a original pohranjen u Muzeju grada Zagreba. Vjerojatnost o portretnom prikazu Matije Gupca nije velika, jer je poznata činjenica da sličnih kamena s ljudskim prikazima ima i u drugim evropskim (naročito austrijskim) gradovima, smještenih iznad tla na ulazima i uglovima kuća da ih zaštite od oštećivanja.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 180. – [2] Pr. 79, p. 538. – [3] Pr. 79, p. 516. – [4] Vizitacija kanonika Pepelka, J. Barle, Zagreb i njegovi žitelji 1742. i 1743, Vj. zem. arhiva XI, 1909. – [5] Pr. 83, p. 552. – [6] Acta pol. 18. VII 1769, Conscriptio fundorum. – [7] M. Kunić, Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung, 1834, p. 228. – [8] I. Ulčnik, Franjo Kann, revija »Zagreb«, 1938, p. 219, 223.

42. RADIĆEV TRG 9
(Markov trg 9)

S. vratiti pažnju

Gradilište ove kuće bilo je u vezi sa sudbinom susjednih, jer je čitav ovaj ugao bio opustošen u požaru 1731. godine. I ovo je zemljište ostalo prazno, a kupio ga je od Matije Muliha Kristifor Deffon (De Fon).[1] Godine 1734.[2] već je Josip De Fon ovdje imao neku kuću. Od 1776.[3] vlasnikom je zidane kuće bio visoki oficir Nikola Fridrik Grlečić,[4] a od 1784. godine[5] do druge polovine 19. stoljeća plemićka obitelj Jelačić. Na temelju oblika svodova u veži (krasni barokni križni svodovi) i ornamenata kamene balustrade nad stubištem u prvom katu može se zaključiti da je današnja kuća građena u vrijeme Grlečića ili neposredno prije njega, jer su ti oblici karakteristični za zagrebačku arhitekturu posljednje trećine, a naročito prvog dijela posljednje trećine 18. stoljeća.

Ova kuća je zanimljiva i po svojim kvalitetnim umjetničkim detaljima i po svom kulturno-historijskom značenju. Jednokatna je, a veža joj je smještena sasvim na zapadnoj strani. Osim već spomenutog baroknog križnog svoda u njoj se sačuvao drveni pod. Stubište ima svečani izgled uslijed perforiranih kamenih balustrada koje mnogo podsjećaju na one u palači Vojković-Oršić-Rauch u Matoševoj ulici 9. Soba u prvom katu nasuprot stubišta oslikana je s četiri vrijedne zidne slikarije, koje prikazuju pejzaže s nekim gradovima, što je u Zagrebu sasvim naročito. U ovoj kući stanovao je ban Gyulay 1806–1809. dok još nije u Zagrebu bilo banskih dvora.[6] Prema tradiciji prikazani su na zidovima gradovi u kojima se Gyulay kao mladić borio u vrijeme Sedmogodišnjeg rata 1756–1763. godine, pa Szabo pretpostavlja da ove zidne slikarije potječu iz vremena kad je taj ban stanovao u ovoj kući.[7] U prizemnim prostorijama kuće izvršene su neke adaptacije 1892. godine po nacrtu arhitekta Kuna Waidmana.[8] Poslije zagrebačkog odvjetnika Adalberta Shauffa kuća je bila vlasništvo porodice Rakovac i u njoj su se čuvale mnoge uspomene na zaslužnog »ilirca« Dragutina Rakovca.

Kulturno-historijski značajna je ova kuća za Zagreb, a i za Hrvatsku i po tome što je gospodarska zgrada u dvorištu 1926. bila uređena za studio prve naše radio-stanice. U tim skromnim dvorišnim prostorijama emitirane su emisije dvadeset godina, dok nije poslije oslobođenja Radio Zagreb preseljen u novi studio. Danas dvorišna zgrada stare radio-stanice služi u stambene svrhe. Na uspomenu ove ustanove na pročelju ulične zgrade postavljena je spomen-ploča s tekstom:

U DVORIŠTU OVE ZGRADE NALAZILI SU
SE ODAŠILJAČ I STUDIO IZ KOJIH JE
15. SVIBNJA 1926. GODINE
RADIO-STANICA ZAGREB

POČELA EMITIRATI PRVI RADIO
DIFUZNI PROGRAM U NAŠOJ ZEMLJI.
15. V 1966. GODINE
RADIO-TELEVIZIJA ZAGREB

Izvori i lit.: [1] Pr. 79, p. 516. – [2] Pr. 79, p. 587. – [3] Pr. 85, p. 479. – [4] Vidi: Krčelić, Annuae. – [5] Pr. 88, p. 121. – [6] R. Horvat, Povijest banske palače, Vj. zem. arhiva, 1915, p. 187. – [7] Đ. Szabo, Stari Zagreb, p. 113. – [8] HAZ GS br. 3196–1892.

43. KAMENITA ULICA 15
(Kamenita ul. 15, Vitezovićeva ul. 14)

Jednokatnica s pet prozora u prvom katu spojena je 1910. godine sa susjednom kućom broj 13 i tada im je podignuto zajedničko stubište. Spojene su i arkade u prizemlju prema ulici. Lukove pred ovom kućom nosi šest tankih stubova. Uski ulazni hodnik nadsveden je u uličnom dijelu jednostavnim bačvastim svodom (vjerojatno rezultat adaptacije), a dublje (prema vrtu) križnim svodom. I u drugim prizemnim prostorijama svodovi su različiti: križni, bačvasti sa šiljatim isječcima i barokni križni svodovi. Sve to govori o burnoj prošlosti kuće. Zidana kuća je stajala na ovom mjestu već krajem 17. stoljeća (1695),[1] od 1699.[2] do 1726. godine[3] pripadala je Franji Baiszmanu i njegovoj udovici, dok je nije kupio Juraj Petković, tajnik biskupa Branjuga i visoki upravni i sudski činovnik.[4] Otada punih stotinu godina kuća je pripadala članovima porodice Petković. U vrijeme Jurja Petkovića morala je kuća 1731. godine stradati u velikom požaru, jer je u susjednoj kući (broj 13) u dućanu eksplodirao barut.[5] Nejednakost svodova, bez sumnje, je posljedica adaptacije zgrade poslije požara 1731. godine kao vjerojatno i kasnijih pregradnja koje nisu tačnije poznate. U prizemlju kuće bili su poslovni lokali, u prvom katu stan, a u dvorištu iza kuće koje dopire do Vitezovićeve ulice udobna staja i velika kolnica.[6] U prostrani podrum ulazi se iz dvorišta.

Danas u prizemlju ove kuće ima svoje društvene prostorije, izložbeni prostor i prodavaonicu souvenira Turističko društvo »Gornji grad«. Ono je u dvorištu uredilo »Lapidarij dra Milovana Zoričića« s kamenim spomenicima posuđenim od zagrebačkih muzeja.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 92. – [2] Pr. 77, p. 371. – [3] Pr. 79, p. 167. – [4] Vidi: Krčelić, Annuae. – [5] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba. p. 181. – [6] A. Z. 1841, p. 312.

44. KAMENITA ULICA 13
(Kamenita ul. 13, Vitezovićeva ul. 2)

Jednokatnica s tri prozora u prvom katu spojena je 1910. godine sa susjednom kućom (broj 15) u jedan objekt. I ona ima prema ulici arkade, ali za razliku od susjedne, ovdje stupovi nose lukove. Lijepa kovana

željezna vrata s rokoko ornamentima zatvaraju nekadašnji trgovački lokal.

Starost kuće uglavnom je utvrđena činjenicom da je starija zidana kuća na tom mjestu stradala u požaru 1731. godine kad je u njoj eksplodirao barut uskladišten u trgovini.[1] Kuća je naime prije i poslije tog požara izmijenila mnogo vlasnika, a mnogi od njih bili su trgovci: krajem 17. stoljeća Lenard Milpoher, poznat pod imenom »knez Lenard, Kaptoloma zagrebačkoga kramar«,[2] u 18. stoljeću porodice Del Negro[3] i Delreoni[4]. U drugoj polovini 19. stoljeća ovdje je imao radionicu poznati stolar M. Eisenhut.

Kuća je bez sumnje ili nanovo građena ili temeljito pregrađena nakon spomenutog požara 1731. godine, ali je i 1886.[5] mnogo izmijenjena. Tada je načinjen novi raspored pregradnih zidova u prostorijama prizemlja i prvoga kata, radionice su pretvorene u stanove, a izvedena je i prigradnja u dvorištu iza stubišta.

Izvori i lit.: [1] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, p. 181. – [2] Pr. 77, p. 371. – J. Matasović, Knez Lenard, Kaptoloma zagrebačkoga kramar, Nar. starina 28. i d. – [3] Acta pol. 1783. Conscriptio domorum. – [4] Acta pol. 1793. 1. V. Census s. Martini. – [5] ASGU, sign. Šafranek i Wiesner.

45. KAMENITA ULICA 11, HABDELIĆEVA ULICA 1, JEZUITSKI TRG 3

(Kamenita ul. 11, Jezuitska ul. 1, Jezuitski trg 3)

Zgrada nekadašnjeg »Sjemeništa sv. Josipa«, kasnije »Plemićkog konvikta«, a danas Škole za odgajatelje, jedan je od najljepših zagrebačkih primjera kompleksa od četiri krila koja zatvaraju unutarnje pačetvorinasto dvorište. Samo je dvorište tako ugodan prostor da ga Turističko društvo »Gornji grad« upotrebljava za ljetne priredbe pod nazivom »Atrij Tita Brezovačkog«. Osim dvorišta koje u prizemlju ima lukove s tri strane (južne, istočne i sjeverne) – vjerojatno nekad otvorene arkade, ova je uglovnica jedna od vrlo malog broja gornjogradskih kuća kod kojih su otvorene arkade na uličnoj strani sačuvane do danas. Sastoje se od devet lukova koji počivaju na devet stubova od kamena pješčenjaka, a na pročelju su u Kamenitoj ulici.

Historijat zgrade prilično je obrađen i objašnjen, iako ne u potpunosti. Godine 1627.[1] poklonio je isusovcima grof Ivan Drašković svoju zidanu kuću i vrt koju je 1602.[2] dobio od gradske općine na dar za svoje zasluge, a nekad je pripadala podbanu Gašparu Allapyju (Alapiću), poznatom iz seljačke bune. Drašković je dao svoju kuću s dvorištem u blizini isusovačkog samostana isusovcima pod uvjetom da oni tamo urede konvikt za siromašne đake koji su se školovali u zagrebačkoj gimnaziji. Isusovci su Draškovićevu kuću srušili da na njenu mjestu

podignu novu zgradu.[3] Uz materijalnu pomoć hrvatskog sabora koji je u tu svrhu raspisao poseban porez za niže i više plemstvo (jer se nije pretpostavljalo da bi se školovali sinovi seljaka) gradili su dvokatnicu za konvikt od 1628. do 1631. godine.

Zgradu su u njenoj egzistenciji ugrozila tri velika zagrebačka požara. Prvi put je bila oštećena u požaru 1645. godine. Tada je na zgradi izgorio krov, a hrvatski je sabor opet pomogao isusovcima da poprave ovaj i druge objekte (samostan i gimnaziju). Zgrada je ponovno stradala u požaru 1706. godine[4] kad se srušio svod nad »palačom« (dvoranom).[5] U kojem dijelu zgrade se nalazila ta dvorana, danas nije poznato. Veliki požar 1731. godine buknuo je upravo u »sjemeništu sv. Josipa« i poharao, razumljivo, samu zgradu odakle se širio. Izgorjeli su drveni dijelovi, uključivši krov i podove, sobe i spavaonice u gornjem katu, a vatra je prodrla i u podrume.[6]

Zgrada je zanimljiva naročito obzirom na njene konstruktivne oblike. Podrumi južnog i istočnog krila nadsvedeni su širokim bačvastim svodom sa šiljatim isječcima. Podrum pod sjevernim krilom je dvobrodan zbog konstrukcije arkada u nivou prizemlja. Oba broda imaju križne svodove međusobno odijeljene širokim pojasnicama, po čemu su dosta osebujni u arhitekturi Gornjega grada. Može se postaviti pitanje, jesu li svi podrumi, odnosno sva krila zgrade građena istovremeno, ili su u nju ugrađeni elementi starije kuće. Te lijepe prostore i konstrukcije istočnog i sjevernog podruma danas mogu razgledati građani, jer ih je Turističko društvo »Gornji grad« otvorilo javnosti time što ih je uredilo za »Lapidarij« u kojem se održavaju izložbe i koncerti. – Svodovi ulaznog prostora, hodnika prizemlja i dijela prvoga kata pravilni su kvadratni križni svodovi koji završavaju pomakom na zidu. Takvi su bili i svodovi arkada, samo su popravcima nešto izmijenjeni. Hodnik prvoga kata u istočnom krilu, tj. onaj u Habdelićevoj ulici, razlikuje se od ostalih: križni svodovi izlaze iz jakih pilastara koji završavaju snažno profiliranim vijencima. Bez sumnje je to rezultat pregradnje poslije požara 1731. godine, jer se izrijekom spominje da su stradale prostorije prvoga kata. Drugi kat nema nikakvih značajnijih osobina; brojna oštećenja krovišta i popravci su ih uništili. Zabilježio je pisac prve polovine prošlog stoljeća da je plemićki konvikt bio renoviran (prije 1830).[7] Misli valjda obnovu pročelja, jer govori o »poljepšanju Kamenite ulice«. Graditeljsko poduzeće Pilar, Mally i Bauda izvršilo je 1895.[8] pripajanje kuće u Kamenitoj 13, zgradi Plemićkog konvikta. Temeljito popravljen i obnovljen bio je i 1916. godine.[9]

Zgrada je do ukinuća isusovačkog reda 1773. godine služila kao isusovačko sjemenište za 45 đaka. Zatim su kraće vrijeme sjemeništem upravljali svjetovni svećenici. Od 1796. do 1913. godine (s prekidima od 1814–1820. i 1848–1851. bila je sjedište tzv. Plemićkog konvikta. Godine 1913. nalazio se u njoj Odjel za bogoštovlje i nastavu tadašnje

zemaljske vlade, od 1914. do 1929. Statistički ured, do II svjetskog rata konvikt za istarsku djecu, 1941–1945. vojska, a poslije toga Partizanski đački dom Maršala Tita i zatim Škola za odgajatelje. Spomen-ploča blizu ulaznih vrata govori o jednoj od funkcija ove zgrade:

»OVDJE JE BIO PARTIZANSKI ĐAČKI DOM GIMNAZIJE MARŠALA TITA OD 1945–1948. G.
POVODOM PROSLAVE 20-GODIŠNJICE OSNIVANJA GIMNAZIJE PLOČU POSTAVILI ĐACI I ODGOJITELJI«.

Ova zgrada nije značajna samo po činjenici što su se u njoj gotovo tri i pol stoljeća odgajale mnogobrojne generacije naših intelektualaca, već ima i neposredne zasluge za kulturni život Zagreba. »Godine 1632. prilikom svečane posvete crkve sv. Katarine isusovci su pozvali iz Klagenfurta (Celovca) stručne glazbenike da u povodu svečane proslave održe koncert. Oni su se toliko svidjeli Zagrepčanima da su odgovorni faktori odlučili da ih zadrže, kako bi osnovali orkestar i poučavali zagrebačku djecu. Smjestili su se u konviktu sv. Josipa, i zajedno sa svojim nasljednicima ostali su u njemu sve do ukinuća isusovačkog reda«.[10] Konvikt je bio i jedno od kazališnih središta starog Zagreba. »Konvikt je kao samostalni internat bio otvoren 1796, a u njemu se 1802. davao komad »Nazloba med bratmi« od A. Kotzebua, a u preradbi F. Strehea, i 1804. »Matijaš Grabancijaš dijak« Tita Brezovačkoga, jedan i drugi o pokladama. Spominje se, da su se u konviktu o pokladama često davale različne priredbe i predstave, ali potanjih podataka o tome nema«.[11] Na naslovnoj strani još danas popularne komedije Brezovačkoga istaknuto je da je izvedena u ovoj zgradi: »Mathias Grabantzias diak vu trojem dogodu izpelyan po Titussu Brezovatsky prevendaru szv. Ivana y igran vu kralyevzkom konviktu vu Zagrebu dana 12. szechnia letto 1804. Vu Zagrebu pritizk pri Josefu Karolu Kotche«.

Zgrada današnje Škole za odgajatelje monumentalna je građevina 17. stoljeća. Usprkos nekih kasnijih radova na zgradi sačuvala je karakteristike arhitekture prve polovine 17. stoljeća, naročito po konstrukciji svodova. I materijal koji se vidio ispod žbuke prilikom popravka pročelja 1964. godine, a vidi se i u nežbukanom dijelu podruma, susreće se na zgradama 17. stoljeća: opeka miješana s kamenom.

Izvori i lit.: [1] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Nekadašnje sjemenište sv. Josipa. – [2] MCZ XVII, p. 11. – [3] Zagrebački plemićki konvikt, Vijenac, Zagreb 1880, br. 35; Kr. plemićki konvikt u Zagrebu, Nar. novine, Zagreb 1885, br. 203. – [4] Vj. Klaić, Suvremeni opis zagrebačkog požara od 1706. g., Vj. zem. arhiva XII, Zagreb 1910. – [5] R. Horvat, Zagreb, Zagreb 1942, p. 83. – [6] Isto, p. 86. – [7] M. Kunić, Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung, 1834, p. 228. – [8] ASGU. – [9] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, p. 285. – [10] E. C. Nastavak tradicije, Razgovor s drom Franjom Buntakom o historijatu bivšeg isusovačkog konvikta, Večernji list, Zagreb 23. VIII 1965. – [11] S. Batušić, Komediografija Tituša Brezovačkoga, – Stari pisci hrvatski, knjiga 29, Jug. akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1951. p. XI.

46. JEZUITSKI TRG 4

(Jezuitski trg 4, Strossmayerovo šetalište 2)

Veliki četverostrani kompleks na Jezuitskom trgu 4, koji zatvara prostrano nepravilno četverokutno dvorište, sastoji se od dva historijski i arhitektonski različita dijela: srednjovjekovne gradske kule i samostana iz 17. stoljeća u koji je ta kula ugrađena, iako se danas izvana ona ni ne primjećuje. Kula se nalazi na sjeveroistočnom uglu kompleksa kojemu se istočna strana oslanja na gradski bedem.

Historijat ovoga kompleksa u glavnim je crtama već poznat. Isusovci, koji su se 1606. doselili u Zagreb, dobili su doskora od austrijskog nadvojvode Ferdinanda zgradu,[1] s istočne strane naslonjenu na gradski zid. Ona je dotad služila kao stan čuvara oružane i bila prilično ruševna. Ta je zgrada vremenom isusovcima postala pretijesna, pa su počeli 1640. graditi velik samostan koji i danas postoji. Gradnju je podupirao hrvatski sabor koji je 1641. doznačio isusovcima svotu od 800 ugarskih forinta. Gradnja još nije bila potpuno dovršena, kad je velik požar 1645. godine zahvatio i samostan. Izgorio je krov na samostanu kao i na susjednoj isusovačkoj crkvi sv. Katarine, gimnaziji i sjemeništu. Sabor je pomogao popravak isusovačkih zgrada raspisivanjem novih poreza za plemiće.

Čitav kompleks nije bio građen istodobno. Najkasnije je građeno sjeverno krilo velikog nepravilnog četverokuta. Gradnja tog krila bila je započeta 1654, a dovršena 1655. godine, kad je književnik isusovac Juraj Habdelić nabavljao pokućstvo za nove prostorije, samostanske ćelije.[2] Svakako je istom gradnjom sjevernog krila stara srednjovjekovna kula mogla biti uklopljena u masu samostanske građevine iz koje ponešto viri samo svojim sjevernim zidom (prema susjednoj kući u Habdelićevoj ulici 2). Samostan je gradio zagrebački graditelj 17. stoljeća Antun Maczeto (Macetti, Mazeto).[3] Izveo ga je »polovinom 17. stoljeća po prvotnim nacrtima jednog zagrebačkog isusovca«.[4] Graditelj Maczeto spominje se češće u gradskim spisima.[5] Bio je zagrebački građanin i gradski zastupnik, bez sumnje talijanskog porijekla. Osim gradnje samostana poznat je njegov rad na zvoniku crkve sv. Marka, gradskim bedemima i drugo.

Samostanska zgrada stradala je i drugi put u velikom požaru 1674, kad joj je opet izgorjelo krovište. Iste godine povjerio je rektor isusovačkog reda Mihovil Škerlec tesarske radove tesaru Jurici Jušeku[7] iz Brežica, da izradi potrebnu konstrukciju za krov od opeka. Samostan je bio zahvaćen i u idućem velikom zagrebačkom požaru 1706. godine kad je u njemu osim ostaloga izgorjela i »plemenita i dragocjena ljekarna«.[8] Tada su se rastalila zvona u tornjiću nad glavnim ulazom u samostan.[9]

Isusovački samostan bio je bez sumnje prvotno jednokatan, kao što su jednokatna i druga dva gornjogradska samostana sagrađena gotovo isto-

vremeno s njime: samostan klarisa (u Opatičkoj ulici 20) i samostan kapucina (nekad stajao u Vranicanijevoj ulici 5–7). Drugi kat na istočnom krilu samostana zajedno s kulom (iznad Radićeve ulice) nadograđen je 1719. godine o čemu je objavljen ugovor.[10] O nadogradnji drugog kata nad južnim i sjevernim krilom dosad nisu poznati izvori. Pretpostaviti se može da su i ta krila povišena otprilike u isto vrijeme, u prvim desetljećima 18. stoljeća, a poslije požara od 1706. godine. Jednokatno je ostalo jedino zapadno krilo prema Jezuitskom trgu koje je do potresa 1880. imalo tornjić nad glavnim ulazom. Tornjić je bio sagrađen 1684. godine, a obnovljen nakon požara 1706. godine.

Zgrada je 1773. prestala služiti isusovcima, pošto je njihov red ukinut. Predana je ugarskoj komori, a 1784. vojsci koja ju je upotrebljavala do poslije Drugog svjetskog rata. Tu je bilo sjedište 1784. godine formirane »hrvatske general-komande«.[12]

Navedene historijske podatke o samostanu potvrđuje sama građevina. Na sreću se u bečkoj Albertini nalaze planovi isusovačkog samostana u Zagrebu, nedatirani, ali izrađeni nakon ukinuća reda[13] i planovi adaptacije za potrebe general-komande.[14] Iz ovih potonjih doznajemo značajne činjenice: tada su izvedeni veliki barokni portal i veža kojima se i danas ulazi u dvorište, a za ulično (zapadno) krilo bilo je predviđeno prema dvorištu proširenje koje nije izvedeno. Bilo je to predviđeno za prizemlje i dva kata. Na planovima je ucrtana na sjeveroistočnom uglu gradska kula s njenom impozantnom debljinom zidova i otvorima (prozor, odnosno puškarnica, i vrata). Na planovima prizemlja vidi se tlocrt još jedne gradske kule koja je stajala u jugoistočnom uglu drugog (južnog) prostranijeg dvorišta. Ona se razlikuje od susjedne (sjeverne) time što su joj samo dva vanjska zida debela, a dva unutarnja znatno tanja, što znači da to nije bila kula punog opsega. Na trećem kompletu nacrta[15] nije ucrtano prošireno ulično krilo. Na njemu je vidljivo, a to je očigledno i na samom objektu da se oko nepravilnog četverokutnog dvorišta nižu na sve četiri strane kvadratni križni svodovi koji završavaju pomacima na zidovima. Oni daju glavni akcent i glavna su karakteristika ovog samostanskog kompleksa. Iza tih hodnika s triju strana (sjeverne, istočne i južne) nižu se sobe s ravnim stropovima (uz neke izuzetke). Zapadno krilo sastoji se samo od nadsvedenog hodnika, pa je znatno uže od ostalih. (Jednako tako bilo je konstruirano i zapadno ulično krilo samostana klarisa u Opatičkoj ulici 20, ali je ono temeljito pregrađeno).

Zasebnu konstrukciju ima kula u sjeveroistočnom uglu. Po debljini zidova (cca 2 m) i po kvadratnom tlocrtu gotovo je identična s drugim gradskim kulama (Lotrščakom, Popovim tornjem, kulom u Opatičkoj ulici 2). Poput njih nadsvedena je križnim svodom. U zidovima ima otvore: jedan prozor na istočnoj strani i dvoja vrata (na južnoj i zapadnoj strani) od kojih su zapadna zazidana. Komunikacije između katova

unutar kule nema, jer su bez sumnje poput ostalih gradečkih kula i uz ovu bile izvana naslonjene drvene stube.

Podrumi ispod istočnog i sjevernog krila zgrade podijeljeni su poput katova na uži prostor hodnika i širi prostor soba. Nadsvedeni su bačvastim svodom sa šiljatim isječcima poput podruma nekih gornjogradskih građevina 17. stoljeća (južno i istočno krilo u Habdelićevoj ulici 1). U istočnom zidu podruma, nekadašnjem gradskom bedemu, i danas postoji nekoliko puškarnica.

U drugom katu sve prostorije, uključivši hodnike, imaju ravne stropove.

Od glavnih dijelova samostana, karakterističnih za ovo najljepše i po opsegu najveće zdanje zagrebačke arhitekture sredine 17. stoljeća, odvajaju se neke prigradnje 18. stoljeća. Jedna je od njih produljenje istočnog krila koje izlazi iz četverokuta samostanske mase prema jugu. Taj je dio nadsveden baroknim križnim svodom; oblik treće trećine 18. stoljeća. Istim tim tipom svoda nadsvedena je i veža u južnom krilu zgrade koja je otvorena bez sumnje onda kad je izgrađeno to novo malo krilo u vrtu. Kod svršetka uličnog (zapadnog) krila uz crkvu sv. Katarine susreće se također kratak barokni svod. Izdužene sferne kape s poprugama, oblik koji se javlja u prvoj polovini 19. stoljeća, ima mala prostorija u južnom dijelu zapadnog krila iza Katarinske crkve. Spominje se da je zgrada bila renovirana oko 1830. godine.[16]

Bivši isusovački samostan osim kvaliteta rasporeda masa i oblikovanja prostora jedan je od rijetkih objekata u Zagrebu koji ima plastično-dekorativne elemente na pročeljima, naročito onim dvorišnima. Svi prozori prizemlja i prvoga kata završavaju polukružno, a uokvireni su kasnorenesansnim ornamentiranim uglatim okvirima. Osim profiliranog luka koji počiva na kaneliranim pilastrima trokuti ispod arhitrava popunjeni su stiliziranim biljnim ornamentima; konstrukcija i motivi koji se osim u talijanskoj renesansi 15. stoljeća susreću u susjednoj Mađarskoj početkom 16. stoljeća.[17] Kako i kojim putom je taj element došao na našu građevinu sredine 17. stoljeća, ostaje zasad otvoreno pitanje. Nekadašnji kameni portal na zapadnom pročelju prema trgu (kasnije zazidan), rustičnim kvadrima i samom konstrukcijom također odaje renesansnog graditelja. (Vrlo je sličan, na primjer, srednjem dijelu Sanmichelijevih gradskih vrata u Zadru, podignutih 1543. godine).[18] Potpuno različit je drugi portal na istom pročelju, izveden između 1773. i 1784, djelo visokog baroka, koji je zapravo strano tijelo na kasnorenesansnoj građevini, ali s njome sraslo.

Izvori i lit.: [1] E. Laszowski, Povijest zagrebačkih Isusovaca 1608–1618, Vj. zem. arhiva, XV, Zagreb 1913, p. 161; R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Nekadašnje sjemenište sv. Josipa, p. 283. – [2] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Što je u Zagrebu god. 1656. stajala izradba pokućstva?. – [3] I. Kukuljević, Slovnik umjetnikah jugoslovenskih, Zagreb 1858, p. 26. Ž. Jiroušek, Pregled razvoja likovnih umjetnosti

u banskoj Hrvatskoj, Naša domovina, sv. 2, p. 690 – [4] Nažalost Ž. Jiroušek ne navodi izvor za taj podatak. – [5] MCZ XIX, p. XLIII. – [6] Pr. 77, p. 10. – [7] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Obnova isusovačkih zgrada god. 1674. – [8] Vj. Klaić, Savremeni opis zagrebačkog požara od 1706. g. Vj. zem. arhiva, XII, 1910, p. 236. – [9] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Gradnja tornjića na isusovačkom samostanu u Zagrebu. – [10] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Dogradnja isusovačkog samostana u Zagrebu god. 1719. – [11] R. Horvat, Prošlost grada Zagreba,Gradnja tornjića na isusovačkom samostanu u Zagrebu god. 1684. – [12] R. Horvat, Povijest banske palače, Vj. zem. arhiva, XVII Zagreb 1915, p. 185. – [13] Inv. br. 7216–7219. – [14] Inv. br. 7213–7215. – [15] ASGU. – [16] M. Kunić, Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung, 1834, p. 228. – [17] Radocsay Denes, Magyarországi Reneszánsz Müvészet, Müveszettörténet 34, Budapest 1959, p. 16, 18, 20. – [18] Lj. Karaman, Umjetnost u Dalmaciji XV i XVI vijeka, Zagreb 1933.

47. HABDELIĆEVA ULICA 2
(Jezuitska ul. 2)

Jednokatna kuća u Habdelićevoj ulici 2 danas s četiri krila zatvara unutarnje dvorište, ali joj taj oblik nije prvotan. Nekad je imala samo istočno krilo podignuto na istočnom gradskom bedemu.

O kući ima brojnih i zanimljivih podataka. Sredinom 17. stoljeća stajala je ovdje već »zidana kuća«, a vlasnik joj je bio Ivan Zakmardi, istaknuti politički i javni radnik svog vremena i »protonotar Kraljevine«. Kako je u požaru 1645. godine izgorio gotovo čitav Gornji grad, pretpostaviti se može da je poslije tog datuma Zakmardi sagradio ovu svoju kuću uz isusovački samostan. Glavna njegova aktivnost i pada u to vrijeme. Poslije Zakmardijeve smrti 1667. nastao je dugotrajan spor[2] oko ove kuće između isusovaca kojima ju je on oporučno ostavio »za odijevanje siromašnih đaka koji žive u ovom gradu« i obitelji Prašinski koja ju je nepravom posjedovala. Godine 1696.[3] ipak su došli isusovci do te kuće u neposrednoj blizini svog samostana. Isusovci su je kasnije opet napustili, jer joj je 1738.[4] vlasnik barun Gotthal. Godine 1746.[5] opet je imaju isusovci i prodaju Ladislavu Bistriceju, tajniku kraljevske dvorske kancelarije. Krajem 18. stoljeća vlasnikom joj je bio Donat Lukavsky, također visoki činovnik.[6] Nekako iz tog vremena čuva se u bečkoj Albertini situacioni plan isusovačkog samostana u Zagrebu (nažalost nedatiran).[7] Na njemu se vide i konture tlocrta ove kuće. U tom času pripadala je ona gradu. Vidi se da je kuća oslonjena na gradski bedem, a između nje i ulice prostiralo se dvorište. (»Haus von der Stadt« – »Hof dazu«). Pripadala je, dakle, i ona tipu kuća karakterističnim za obod grada: uvučenima od ulice i od nje odijeljenima dvorištem. (Taj se tip susreće u Visokoj, Demetrovoj i Opatičkoj ulici.) Južno krilo bilo joj je vrlo kratko. Prema tome su tri krila ove kuće (južno, zapadno i sjeverno) građena poslije tog vremena. I doista: Judita Jelačić, supruga podbana Lukavskog, prodala je 1806. godine[8] »svoju kuću kojoj je potreban velik popravak, koju ne može popraviti bez teških troškova i teškoća . . ., a koja je sazidana na gradskom zidu

i gleda prema kaptolskoj strani«. Bez sumnje je novi vlasnik profesor Julije Diković kuću dogradio tako da ju je pretvorio u mali četverokrilni kompleks. Da je zgrada 1838.[9] imala već približno svoj današnji opseg, svjedoči oglas kojim je nuđena na prodaju. Tada je imala 22 sobe i 4 kuhinje, a uz to staju za četiri konja i četiri krave, četiri manja podruma za drvarnice i vrt s bunarom. Povećanjem je bila pretvorena u najamnu kuću.

Ipak ni tu tom obliku prve trećine 19. stoljeća kuća nije ostala do danas. Godine 1929.[10] izvršena je adaptacija prilikom koje je dvorište smanjeno, jer su namjesto uskih drvenih veranda podržavanih tankim stupovima sagrađene arkade i zatvorene prostorije nad njima. Prema tome se objekt sastoji od tri dijela: istočnog krila koje potječe iz 17. stoljeća, južnog, zapadnog i sjevernog krila iz početka 19. stoljeća i dvorišta formiranog u trećem deceniju 20. stoljeća kojim se htjelo kući dati arhaički ton.

Izvori i lit.: [1] MCZ XVIII, p. 187. – [2] MCZ XVIII, p. 191, 196, 249 i d. – [3] Pr. 77, p. 150. – [4] Pr. 80, p. 346. – [5] Pr. 81, p. 277. – [6] Acta pol. 1. V 1793. Census s. Martini. – [7] Inv. br. 7219. – [8] Pr. 92, p. 98. – [9] A. Z. 1838, p. 177. – [10] ASGU.

48. KAMENITA ULICA 9, HABDELIĆEVA ULICA 4
(Kamenita ul. 9, Jezuitska ul. 4)

Na mjestu današnje uglovnice ostalo je nakon požara 1674. godine prazno zemljište s nekim ruševinama zidova. Kako na tom mjestu u roku od godine dana nije bila sagrađena kuća, prema gradskoj odluci,[1] zemljište je s ostacima nekadašnje kuće pripalo gradskoj općini. To je zabilježeno 1683. godine.[2] Zidana se kuća spominje na tom mjestu 1711. godine.[3] Da li je ona sagrađena poslije požara 1706. godine ili prije njega, nije poznato. Bez sumnje je bila oštećena u požaru 1731. godine koji je naročito zahvatio upravo ovaj dio Gradeca. Kuća je u 18. stoljeću morala imati arkade na zapadnoj strani, što se zaključuje po uskom hodniku (širine oko 1,5 m) nadsvedenom križim svodovima koji su odijeljeni od svodova prostorija iza apoteke. Zanimljivo je da jedna ulična prostorija u prizemlju (danas prodavaonica apoteke) nije nadsvedena (ravan strop), pa nije isključeno da je ona rezultat dogradnje, odnosno produljenja kuće u vrijeme kad je izvedeno i klasicističko pročelje. To se dogodilo oko 1830. godine. O tome je 1834.[4] napisano: »Kamenita ulica dobila je poljepšanje . . . suvremenim preoblikovanjem kuće gospodina trgovca Ivana Leitnera i pristalom dekoracijom njegova dućana »Djevojci s ružom«. Nije nemoguće da su prilikom te adaptacije zazidane arkade na zapadnoj strani, a vjerojatno od tada potječu u prvom katu drveni dovratnici s jednostavnim bidermajerskim ukrasom u uglovima.

Danas je osim svodova u prostorijama prizemlja u zapadnom dijelu kuće najvrednija klasicistička oprema sjevernog kraćeg pročelja u Kamenitoj ulici. Ovdje se ulazi u apoteku koja je nastavak najstarije zagrebačke ljekarne, a iza nje je uređena spomen-izložba »600 godina zagrebačkog ljekarništva«.

Izvori i lit.: [1] MCZ XVIII, p. 253. – [2] Pr. 75, p. 259. – [3] Pr. 77, p. 893. – [4] M. Kunić Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung, 1834, p. 229.

49. KAMENITA ULICA 7
(Kamenita ul. 7)

Na terenu današnje kuće u Kamenitoj ulici 7 stajale su krajem 17. i početkom 18. stoljeća dvije kuće. Zidana se spominje 1682. godine,[1] a drvena jednokatnica 1705. godine;[2] uz nju opet 1707. zidana kuća.[3] Vjerojatno je drvena kuća izgorjela u požaru 1706, jer kasnije o njoj nema spomena, a 1725.[4] bila je prodana kuća sa zemljištem, te 1768.[5] »zidana kuća, gotovo ruševina« i zemljište. Pošto je 1768. ta zidana kuća, koja je stajala na zapadnom dijelu terena današnje kuće, bila u tako lošem stanju, ona je vjerojatno doskora bila obnovljena, odnosno izgrađena u duljini čitave parcele uz ulicu. Vjerojatno je uz stariji zapadni zidani dio na istočnoj strani prigrađena nadsveđena veža, a možda je tada podignut i prvi kat. Ulaz u vežu imao je kameni dovratnik u obliku luka (dijelovi se čuvaju u podrumu kuće). Vrlo lijepi barokni križni svodovi u veži odgovaraju konstrukciji posljednje trećine 18. stoljeća, odnosno u slučaju ove kuće, gradnji poslije 1768. godine.

Ulične prostorije ove kuće nadsvedene su pačetvorinastim sfernim kapama s poprugama, što upućuje na adaptaciju početkom 19. stoljeća. Vjerojatno je ona bila izvedena za dućane koji su se u to vrijeme nalazili gusto nanizani u Kamenitoj ulici, tada jednoj od glavnih trgovačkih ulica. Godine 1832.[6] ističe se da je kuća »solidno građena s trgovačkim lokalom«. Trgovačke obitelji Radovančević, Rajković, Kinderman, Kamauf i Hegedüs bile su vlasnici kuće od kraja 18. do kraja 19. stoljeća. Investitor zgrade poslije 1768. bio je »gospodin Josip Lukinić ili Pavun«, advokat i gradski senator.[5]

Stambena jednokatnica u dnu dvorišta izgrađena je u drugoj polovini 19. stoljeća na starijoj gospodarskoj zgradi, što potvrđuje činjenica da pod njom nema podruma. Prigradnje na istočnoj i zapadnoj strani dvorišta i ulično pročelje kuće izvedeni su početkom ovog stoljeća.

Izvori i lit.: [1] Pr. 75, p. 244. – [2] Pr. 77, p. 650. – [3] Pr. 77, p. 738. – [4] Pr. 79, p. 135. – [5] Pr. 81, p. 23. – [6] A. Z. 1832, Int. 46.

50. KAMENITA ULICA 5
(Kamenita ul. 5)

Srednjovjekovna zidana kuća sa zemljištem, podrumom i gospodarskom zgradom »blizu gradskih Kamenih vrata, unutar i uz zid istog grada s istočne strane« spominje se već 1435.[1] a zatim 1448.[2] i 1473.[3] August Šenoa pripisao ju je zlataru Petru Krupiću, čuvaru ključeva Kamenitih vrata, i u nju smjestio središte radnje svog historijskog romana iz zagrebačkog života 16. stoljeća »Zlatarevo zlato«.

Međutim, u 18. stoljeću, tj. 1731. stradala je ova kuća u vrijeme vlasnika Andrije Križana u požaru, pa je gradilište kupio grad,[4] da spriječi mogućnost da bilo na koji način podizanje zgrade na tom mjestu ne naškodi gradskoj kuli (Kamenitih vrata) koja je također izgorjela u požaru, a grad ju je popravio velikim troškovima. Grad je ovo gradilište 1745. godine prodao gradskom prisjedniku Franji Fabijancu uz strogi nalog da zbog opasnosti od vatre ovdje ne smije podići nikakvu drvenu zgradu. Taj je Fabijanec gradilište doskora prodao,[5] a kupac, stenjevački župnik Jakob Mikulić, gradnju je doskora izveo o čemu svjedoči godina uklesana na kamenom dovratniku 1 7 4 9. Ta zidana kuća sagrađena je neposredno na gradskom bedemu tako da je on vidljiv u prizemnoj prostoriji.

U veži su barokni križni svodovi, a u unutarnjem dijelu veže obični križni svodovi. Od 1772. godine kući je bio vlasnikom plemićki sudac zagrebačke županije Pavao Thausy, a u 19. stoljeću promijenila je više vlasnika. Poslovni lokal u prizemlju koji se spominje u 19. stoljeću,[7] održao se do danas.

Izvori i lit.: [1] MCZ IX, p. 287. – [2] MCZ X, p. 90. – [3] MCZ XI, p. 163. – [4] Pr. 81, p. 211. – [5] Pr. 81, p. 246. – [6] Pr. 84, p. 364. – [7] A. Z. 1838, p. 227.

51. KAMENITA ULICA 3 (KAMENITA VRATA)
(Kamenita ul. 3, Kamenita vrata)

Kamenita vrata služila su, a služe još i danas, kao istočni izlaz iz Gradeca, a sastavni su dio obrambenog sistema koji je podignut između 1242. i 1266. godine. To su jedina gradska vrata koja još danas stoje. Njihov prvotni oblik nije poznat, jer nema opisa ni grafičkih prikaza Zagreba iz prvih stoljeća njegova postojanja. Upućeni smo na oskudne vijesti iz sačuvanih pisanih izvora. Kamenita vrata u njima su prvi put spomenuta 1362. godine,[1] kad je gradska općina platila troškove za daske i čavle za »zidani arberium pred kamenim vratima«, isplatila nadnice tesarima koji su »radili izvan kamenih vrata gdje čuvari sjede na okuki zidova«[2] i nekom tesaru Matiji »koji je postavio grede za

jarak pred kamenim i mesničkim vratima«.[2] Već samo ime »porta lapidea« označuje da su vrata bila građena od kamena. Godine 1375.[3] označena su ta vrata kao »velika kamena vrata«, a 1387.[4] gradska je općina dala mjesto »stacuna« blizu kamenih vrata nekom Antunu, sinu Marena Renisa. Svi ovi podaci dokazuju da nisu tačni navodi Đ. Szaboa[5] i R. Horvata[6] koji vele da se Kamenita vrata spominju prvi put tek 1429. godine i što više slave 500-godišnjicu tog navodnog prvog spomena. Podatak iz 1429.[7] odnosi se na odredbu gradske općine kojim će redom građani čuvati ključeve svih gradskih vrata, pa među ostalima i Kamenitih. Iz idućih godina 15. stoljeća potječe niz sitnih podataka koji su u bližoj ili daljoj vezi sa samim Kamenitim vratima, ali su ona u njima uvijek na neki način spomenuta. Godine 1430.[8] govori se u posjedovnim knjigama o nekoj zidanoj kući sa zemljištem, podrumom i zgradama (gospodarskim) »blizu gradskih kamenih vrata«, godine 1431.[9] o »vanjskom naselju postolara blizu zida i gradskih kamenih vrata«. Godine 1432.[10] i 1434.[11] spominju se kuća i toranj kraj kamenih vrata, godine 1435.[12] opet zidana kuća »blizu gradskih kamenih vrata unutar i blizu gradskog zida s jedne strane«, godine 1438.[13] »vanjsko naselje ili njemačka ulica izvan kamenih vrata rečenoga grada«, godine 1439.[14] ponovno kuća i toranj uz kamena vrata, godine 1448.[15] kuća uz kamena vrata na suprotnoj strani, godine 1473.[16] ista ta kuća. Godine 1478.[17] govori se u sudskim spisima o kamenim vratima kao o prometnici kojom su građani uvodili stoku u grad. Godine 1475.[18] spomenuta je kuća s dućanom blizu kamenih vrata, 1503.[19] zemljište uz kulu kamenih vrata, a 1521.[20] čitav kompleks zgrada sjeverno uz kulu kamenih vrata.

Iz svih navedenih podataka 15. i početka 16. stoljeća ne doznajemo doduše, ništa o samoj zgradi Kamenitih vrata, ali ih upoznajemo kao značajan objekt po kojem su se u ono vrijeme građani orijentirali i služili se njime kao oznakom položaja kuća jugoistočnog dijela Gradeca i tadašnjeg podgrađa (naselje postolara i Njemačka ulica – u donjem dijelu današnje Radićeve ulice i na sjevernoj strani Trga Republike).

Za sama Kamenita vrata značajnije je 16. stoljeće. To je doba najvećeg straha od Turaka i najintenzivnijih radova na popravljanju i održavanju gradskih utvrda. Vijest iz jedne parnice 1509. godine[21] govori da je pred Kamenitim vratima bio most, bez sumnje preko obrambenog jarka. Iz trećeg decenija 16. stoljeća sačuvan je najstariji grafički prikaz Zagreba na kojem se u sklopu zidina Gradeca tačno razabiru Kamenita vrata. Ona su tada bila otvorena zgrada bez krova, a ucrtana je i kula sjeveroistočno od vrata.[22] (Jednako je tako tada i Dverce bilo otvoreno s kulom uz bok). Oko sredine 16. stoljeća troše se sredstva tridesetnice za uzdržavanje i pojačavanje utvrda. Tako je 1545. godine[23] dva puta bilo plaćeno dvojici tesara koji su izradili most kod kamenih vrata, a 1553.[24] također dvojici tesara koji su izrađivali stube kod tih vrata. Godine 1555.[25] kupljene su hrastove daske za »pokrivanje i izradbu krovova gradskih vrata«, među ostalima (Mesnička, Nova, Dverce) i Kamenitih. Taj je podatak neobično važan, jer po njemu doznajemo da su Kamenita vrata prestala biti otvorena zgrada, već da su bila natkrita krovom. Radovi na utvrdama su se nastavljali: 1556.[26] opet se popravljao most pred kamenim vratima, 1557.[27] vršeni su neki klesarski radovi, 1558.[28] klesari su izrađivali žljeb za vodu u kamenim vratima i prevozio se građevni materijal od ovih k Mesničkim vratima,[29] 1559.[30] njemački klesari Mihovil i Grgur nanovo su postavili most kamenih vrata. Istraga vođena te iste godine odnosi se na aferu koja je nastala nasilnim vladanjem podbana Stjepana Gregorjanca prema zagrebačkom građaninu zlataru Petru Krupiću koji je tada bio zadužen čuvanjem ključeva kamenih vrata[31] i po dužnosti ih otvorio Gregorjancu, na što ga je ovaj ošamario. Proces se vukao do 1591. godine.[32] Po tom događaju iz života Gradeca Kamenita su vrata ušla u Šenoin roman »Zlatarevo zlato« i u našu književnost.

I krajem 16. stoljeća vršeni su radovi oko uzdržavanja Kamenitih vrata: 1572. godine[33] popravljan je most kamenih vrata, a također 1577,[34] 1584,[35] i 1588.[36]. Uz to je 1578.[37] kod kamenih vrata postavljena željezna ograda za topove.

Čini se po svemu da su Kamenita vrata bila smatrana glavnom prometnicom i glavnim ulazom u grad. U vrijeme kuge 1647.[38] sva su gradska vrata osim Kamenitih na temelju odluke gradske općine morala biti zatvorena. Za čuvanje Kamenitih vrata određen je bio 5. studenog te godine niz najuglednijih građana koji su po dvojica morali bdjeti nad tim vratima. Nakon 21 dan čuvari su ponovno dolazili na red po istom utvrđenom rasporedu.

U 17. stoljeću izvori ne spominju neke veće radove na Kamenitim vratima, što je i razumljivo, jer je glavna turska opasnost minula. Tada je (1650) – što je naročito simptomatično – bio uređen jedan dućan (štacun) »na Kameneh vrateh»;[39] činjenica koja također potvrđuje prodiranje mirnodobskog života u fortifikacione objekte Gradeca. Godine 1656.[40] »Staczun dolni« u Kamenitim vratima bio je opremljen »pantima« i verigama; znači da su se u vratima nalazila tada već bar dva dućana. Dućani (bolte) održali su se do danas. Ulaz u jedan je zazidan. Polukružno svedeni kameni dovratnici oblikuju ulaze, polovina drvenih vrata se otvara, a polovina služi za izlog. Prostor dućana nadsveden je križnim svodom.

Kamenita vrata stradavala su u velikim požarima koji su harali po Gradecu i nanosili mu golemih šteta. Bili su to požari 1645, 1674, 1706. i 1731. godine. U vezi s ovim posljednjim nastala je legenda o Kamenitim vratima. Prema pričanju suvremenika Krčelića[41] tada su izgorili svi drveni dijelovi na zgradi, vrata i pokućstvo u stanu udovice Modlar u prvom katu. (Gornje prostorije u zgradi vrata služile su tada već u stambene svrhe). Ostala je pošteđena jedino slika djevice Marije s dje-

tetom koja je nađena neoštećena u pepelu. Toj slici kojoj nije poznata provenijencija pripisana je zbog te zgode čudotvorna moć. Prema mišljenju dr Anđele Horvat slika je provincijski rad na razmeđu gotike i baroka. Njena vlasnica udovica Modlar dala je pod svodbom Kamenitih vrata podići oltar i smjestila ju je na nj, gdje i danas stoji. (Na glave Marije i Isusa prigodom 200-godišnjice tog čudesnog događaja pričvršćene su zlatne krune s draguljima 1931. godine.) Otada se u izvorima govori o »Imago B. V. Mariae infra Portam lapideam«. Sačuvana su iz 18. stoljeća tri inventara[41a] u kojima je nabrojena imovina u novcu i predmetima te slike na isti način na koji su se u to doba popisivale imovine kapela i crkava. Inventari su sačuvani iz 1757, 1768. i 1772. godine. Iz njih se može osim nekih danas manje važnih pojedinosti utvrditi vrlo zanimljiva činjenica: datacija velike kovane rešetke pod svodom Kamenitih vrata. U inventaru iz 1757. o njoj još nema govora, a u onome iz 1768. spominje se: »Item kliuch od ressetka zelezna koia pri isztom kipu je okolu posztavlena«. Kako je na sjevernom pročelju Kamenitih vrata uklesana na kamenoj ploči godina 1 7 6 0, što bez sumnje označuje jednu veću adaptaciju zgrade, a kako se vremenski s time podudaraju podaci iz inventara, može se gotovo sa sigurnošću zaključiti da je 1760. izrađena, odnosno postavljena kovana rešetka koja odvaja prostor oltara od prostora za prolaz građana. Ova je rešetka jedan od najljepših primjeraka, a svakako u Zagrebu najveći po dimenzijama, kovačke umjetnosti 18. stoljeća s motivima rokokoa. Nažalost nije poznat majstor koji ju je izradio. Iz 18. stoljeća potječe i brava s ključem Kamenitih vrata, koja se čuva u Muzeju grada Zagreba; dokaz da su još u 18. stoljeću na vratima bila drvena krila koja su se zatvarala tom velikom bravom.

Spomenuta adaptacija Kamenitih vrata izvršena 1760. godine i zabilježena u kamenu nad sjevernim ulazom, bila je tako velikog opsega da se u gradskim računima kaže: »Kamenita vrata novopodignuta«.[42] U tim je računima zabilježeno da su tada vršeni zidarski radovi, da su vrata proširena, svod bojadisan, a zgrada pokrita crijepom.

Historijat Kamenitih vrata u 19. stoljeću poznat je u glavnim crtama po radu R. Horvata.[43] Prvi kat je neko vrijeme do 5. VIII 1841. služio za djevojačku školu, kad je javnom dražbom (tada uobičajenim načinom) iznajmljen za stan Barbari Lenar,[44] a dvadeset dana kasnije[45] donesen je zaključak da se Kamenita vrata sruše. Nakon toga specijalna gradska komisija sastavljena od najviših funkcionera (gradski sudac, dva senatora, gradski fisk, pet prisjednika i bilježnik) izvršila je očevid, o čemu je sačuvan zapisnik.[46] Tom su zgodom gradski zidarski majstori Felbinger i Horbeld izložili svoje mišljenje: »Rušenje zgrade ovih vrata i iznad njih smještene djevojačke škole ne samo da je moguće, već je i s razloga usrećivanja grada većim ukrasom i zbog pružanja tražene udobnosti i sigurnosti javnosti koja ovuda neprekidno prolazi potpuno

poželjno«. Zatim je Felbinger pokazao svoj plan (nažalost izgubljen) po kojem bi se »zavjetno svetište blažene djevice Marije koje tamo postoji uklopilo u budući prazan prostor . . .«. Na to je trgovac Daniel Jakšić, susjed Kamenitih vrata, predložio da će on sam snositi sve troškove rušenja i gradnje novih Kamenitih vrata. Nakon tog prijedloga komisija je od njega zahtijevala da u roku od petnaest dana iznese svoj projekt. U studenom iste godine[47] bio je izrađen koncept ugovora između Daniela Jakšića »purgara i tergovca varashkog« i gradskog fiska kao predstavnika grada. Jakšić će na svoj trošak srušiti vrata, dobiti materijal i sagraditi nova vrata prema planu Ferenca Kappnera, i u njoj »staczune kak y priliku za recheni kip«. Do ljeta 1842. mora nova zgrada biti dovršena. Jedan dućan pripadat će Jakšiću, a drugi potpuno dovršen ima do listopada 1842. predati u vlasništvo grada. Vrlo su zanimljiva dva plana graditelja Kappnera kao protuprijedlog danas nažalost nepoznatom Felbingerovom projektu. Kappner je osnovao polukružno savinut prolaz za pješake, a isto tako u tlocrtu savinuto prizemno pročelje zgrade. Izradio je dvije varijante. Prema prvoj bi u zgradi bila smještena dva dućana s izlozima i mali prostor kapelice uz sjeverni ulaz. Prema drugoj varijanti bi u toj jugoistočno položenoj zgradi bila tri dućana, a prostor za sliku Majke Božje predvidio je nasuprot te dućanske zgrade, to jest nasuprot današnjem položaju slike. Do sklapanja ugovora iz danas nepoznatih razloga nije došlo, pa ni do realizacije ovog izrazito klasicistički zamišljenog rješenja kompliciranog zadatka: kombinacije prometnog prolaza, trgovačkog objekta i kapelice. Tako su ostala pošteđena stara Kamenita vrata.

I godine 1875. postojala je ideja o rušenju Kamenitih vrata. Na nju se obara I. Kršnjavi[48] i iznosi pri tom svoje estetske nazore i konkretne prijedloge koji u izvatku glase: »Ne rušimo starine! (Dr I. Kršnjavi). Razmišljanja u vezi s prijedlogom da se ruše Kamenita vrata . . . Kupole, vrata, tornjevi gradski i crkveni najprikladnija su sredstva lijepu profiliranju gradova. Ne rušimo dakle onih naših kamenitih vrata, već od njih kušajmo što liepog stvoriti nalik na onu krasnu kulu stare gradske kuću u Monakovu, koja također vratima služi. Takova bi, liepim živahno izmišljenim krovom urešena kula gornjemu gradu pram istoku nakitom bila, a promet među gornjim i dolnjim gradom lje nije tolik, da bi tu ljepotu kakvom neprilikom platiti morali. Tko pako da plati gradnju? Na to estetik naravno ne ima dužnosti odgovarati, ali ako ne budne takovu poljepšanju novaca, a ono neka vrata čekaju onakova, kakova su, jer praznina nije estetični element . . .«.

Namjeru da se sruše stara Kamenita vrata nije napuštao gradski magistrat koji je u proračun za 1878. godinu stavio svotu za troškove rušenja. Međutim, reagirali su građani:[49] »Predstavka građana i žitelja Zagreba proti rušenju Kamenitih vrata. Sl. gradsko zastupstvo! U proračunu grada Zagreba za god. 1878. nalazi se za rušenje kamenitih

vrata opredieljena svota od 2500 for. a. vr. Mi potpisani žitelji i građani grada Zagreba (potpisa nema – op. aut.) obraćamo se na sl. gr. zastupstvo molbom, da istu ovu stavku iz proračuna briše i rušenje kamenitih vrata ne dozvoli iz sliedećih razloga: a) kamenita su vrata uz stolnu crkvu i uz crkvu sv. Marka jedini znamenitiji graditeljski spomenik našega grada, koji nas kao živi svjedok sjeća na nekadašnje živovanje i na nekadanju municipalnu slobodu Griča grada, predšastnika današnjem Zagrebu ... Drugdje se svagdje nastojavaju ovakovi povjestni spomenici ne samo netaknuti sačuvati, nego se oni i svojoj nekadanjoj prvobitnoj formi povraćaju, da pučanstvu tim življe dozivlju u pamet njegovu prošlost. U tom je pogledu sl. gr. zastupstvo pokazalo pravi put, odrediv popravak Markove crkve« ...

Još i početkom 20. stoljeća (1907.) htio je grad rušiti zgradu Kamenitih vrata, jer je smatrao da ničemu ne služi. Tada je društvo »Braća hrvatskog zmaja« preuzelo tu staru građevinu i tamo osnovalo tri danas značajne kulturno-prosvjetne i naučne ustanove: Gradsku knjižnicu, Historijski arhiv u Zagrebu i Muzej grada Zagreba.

Svakako je zanimljiv tok pogleda i mišljenja o Kamenitim vratima u 19. i početkom 20. stoljeća, dakle u vrijeme kad ona već odavno nisu služila kao gradska vrata, već jedino kao prolaz. Prijedlozi o rušenju iz 1841. i o novogradonji u praktične svrhe rezultat su realistički i utilitaristički orijentiranog stava predromantičnog čovjeka. Stavovi 70-tih godina (Kršnjavi i možda Šenoa) vrhunac su naše romantike bazirane na zanosu nad historijom i na želji da se ona prikaže suvremenicima što ljepšom. Dvadeseto je stoljeće već na svom početku privelo historijski objekt novoj funkciji, a vrata su danas ne samo jedan od najznačajnijih spomenika kulture starog Zagreba, već i turistička atrakcija.

Godine 1929. postavio je na zapadnom pročelju zgrade Kamenitih vrata kipar Ivo Kerdić svoj kip »Zlatarevo zlato« (lik djevojke Dore Krupićeve).

Izvori i lit.: 1 MCZ XI, p. 222. – 2 MCZ XI, p. 224. – 3 MCZ V, p. 19. – 4 MCZ IX, p. 32. – 5 Kamenita vrata u Zagrebu, Hrvatska revija, Zagreb 1930, p. 64. – 6 Prigodom 200-godišnjice oltara Majke Božje, u spomenici: Majka Božja u Kamenim vratima 1731–1931, Zagreb 31. V. 1931., p. 13; članak ponovno štampan u: R. Horvat, Prošlost grada Zagreba, Zagreb 1942, p. 171. – 7 MCZ II, p. 68. – 8 MCZ IX, p. 185. – 9 MCZ IX, p. 211. – 10 MCZ IX, p. 226. – 11 MCZ IX, p. 264. – 12 MCZ IX, p. 287. – 13 MCZ IX, p. 320. – 14 MCZ IX, p. 325. – 15 MCZ X, p. 99. – 16 MCZ XI, p. 16. – 17 MCZ VII, p. 478. – 18 MCZ XI, p. 22. – 19 MCZ XI, p. 80. – 20 MCZ XI, p. 113. – 21 MCZ VIII, p. 192. – 22 Stari planovi Zagreba, plan 1. – 23 MCZ XIII, p. 250, 273. – 24 MCZ XIII, p. 284. – 25 MCZ XIII, p. 287, 294. – 26 MCZ XIII, p. 345. – 27 MCZ XIII, p. 354. – 28 MCZ XIII, p. 308. – 29 MCZ XIII, p. 317. – 30 MCZ XIII, p. 393. – 31 MCZ XV, p. 203, 206, 207. – 32 MCZ XVI, p. 8, 17, 32, 39. – 33 MCZ XVI, p. 200. – 34 MCZ XVI, p. 218. – 35 MCZ XVI, p. 255. – 36 MCZ XVI, p. 276. – 37 MCZ XVI, p. 231. – 38 MCZ XVII, p. 113, 114. – 39 MCZ XIX, p. 170. – 40 MCZ XIX, p. 202. – 41 Annuae, p. 549. – 41a HAZ. – 42 Prot. 231, Rationes proventuum et erogationum 1760–1761. – 43 Prošlost grada Zagreba, p. 181. – 44 Acta pol. Nr. 3275 1841. – 45 Sjednica 26. VIII 1841. – 46 Acta pol. Nr. 4021 1841. – 47 Acta pol. Nr. 3509 1841. – 48 Vienac 1875, br. 35, p. 568. – 49 Obzor 3. I 1878.

52. OPATIČKA ULICA 2
(Opatička ulica 2)

Na uglu Opatičke i Kamenite ulice leži impozantan jednokatan kompleks koji se pročeljima ne proteže samo u te dvije ulice, već se trećim (istočnim) pročeljem diže nad gradskim bedemom nad početkom Kamenite ulice i nad Radićevom ulicom. Na njegovu sjevernu stranu nastavljaju se kuće Opatičke ulice. Na jugoistočnom uglu veže se na zgradu Kamenitih vrata.

U tom kompleksu ističe se svojom odvojenom masom, visinom i načinom oblikovanja četverouglasta kula koja zapravo čini cjelinu sa susjednim Kamenitim vratima. Od nje prema sjeveru izlazi istočni gradski bedem. Ova kula kao objekt za obranu Kamenitih vrata i sastavni dio gradskih srednjovjekovnih utvrda, bez sumnje, vuče porijeklo iz vremena kad je podizan čitav obrambeni sistem Gradeca (sredina 13. stoljeća). Po svom kvadratnom tlocrtu, nadsvedenom velikim križnim svodom (sačuvanom u prizemlju i drugom katu), debljini zidova (oko 180 cm) i visini (otprilike visina dvokatne zgrade) ima znatnih sličnosti s kulom Lotrščak i Popovim tornjem (prije nadogradnje) i s kulom uzidanom u isusovački samostan (Jezuitski trg 4). Ova kula nije nadograđena u visinu, a završava četveroslivnim krovom. Poput ostalih kula ni ova nema stubišta među katovima, jer se nekad uspinjalo na katove izvana drvenim stubama.

U povijesnim izvorima kula se izrijekom spominje već krajem 14. stoljeća.[1] Tada je neka »gospođa Franciska« darovala svome mužu Ivanu Gračinu »neku svoju kulu, kuću i kapelu bl. Uršule«. Kako je utvrđeno[2] da se kapela sv. Uršule nalazila na mjestu današnje kuće u Opatičkoj ulici broj 4, a uz kulu Kamenitih vrata često se spominjala zidana kuća i čitav kompleks od kule do kapele sv. Uršule smatrao se jedinstvenim, vijest se gotovo sa sigurnošću može pripisati kuli Kamenitih vrata. Sama kula jasno je spomenuta nazivom »kula uz kamena vrata« 1432, 1434. i 1439. godine,[3] kad je opet riječ o kući, zemljištu i gospodarskim zgradama između kule i kapele sv. Uršule. Godine 1503.[4] ona je označena kao »kula kamenih vrata«, a između nje i kapele sv. Uršule nalazilo se tada pusto zemljište. Opis iz 1521. godine[5] još je zanimljiviji. Govor je o »zidanoj kući s tri dućana, podrumom i kulom, također zidanima, potpuno ruševnima i već osamnaest godina bez gospodarskih zgrada, zajedno s nekom drvenom kućom, također ruševnom i kapelom bl. Uršule blizu iste zidane kuće na gradskom zidu uz kamena vrata između dviju javnih ulica s južne i zapadne strane, i kuće časnog čovjeka Nikole brijača, našeg sugrađanina, sa sjeverne strane«. Time je opisano stanje početkom 16. stoljeća na kompleksu između Kamenite ulice i kuće broj 4 u Opatičkoj ulici.

Vremenski gotovo istodobno s tom viješću prikazana je kula uz Kamenita vrata i grafički na najstarijem prikazu Zagreba iz trećeg decenija 16. stoljeća.[6] Tamo se sjeverozapadno uz nenatkritu zgradu Kamenitih vrata (tj. na mjestu kule) vidi poviša zgrada s dvostrešnim krovom i otvorenim vratima. Da li je nekadašnji crtač htio njome prikazati sama Kamenita vrata ili kulu uz njih, ili nije li se možda prolazilo kroz samu kulu uz njih, danas je teško tvrditi. Svakako je zanimljivo na tom nacrtu da se široki gradski bedem koji dolazi s juga, ispred Kamenitih vrata (u današnjoj Kamenitoj ulici) spaja s tom zgradom. Po tlocrtnom odnosu nenatkrite zgrade gradskih vrata i ove zgrade, najveća je vjerojatnost da je prikazana upravo ova kula.

Među gradskim računima zabilježen je 1556.[7] detaljan iskaz radova i troškova na pokrivanju kule. On glasi u prijevodu: »Iste godine za pokrivanje velike kule iza kamenih vrata kupnja hrastovih dasaka i debla za grede, stropova i željeznih čavala i plaćanje majstora tesara za tesanje dasaka; zatim plaćanje majstora stolara za krov ili pokrivanje i osnovu iste kule prema ugovoru sklopljenome s njima, sve zajedno sračunavši u svemu je potrošeno 28 forinta, 32 denara«. Tako je sredinom 16. stoljeća već otprije natkrita kula (zaključujući prema spomenutoj slici) dobila novi krov.

Podatke iz 17. stoljeća o kuli Kamenitih vrata nije sasvim tačno iznio R. Horvat[8] navodeći da su je 1646. prisvojili baruni Konjski koji su kraj kule imali i kuću. (Primjećuje se da su kula i zidana kuća kraj nje prema svim izvorima imale zajedničkog vlasnika). Već je, naime, 1627. godine[9] bio sklopljen sporazum između Gašpara Konjskog i grada kojim mu je grad otpustio dužan porez od 342 ugarske forinte za njegovu kuću kraj kamenih vrata, a Konjski je gradu poklonio svoj vrt za gradnju ubožnice (u Radićevoj ulici 30). Godine 1641. gradski su zastupnici prosvjedovali protiv »kule uz kuću uzvišenog gospodina Gašpara Konjskog za koju se ne zna kojim ju je pravom sebi prisvojio«. Ugovor s Konjskim iz 1627. obnovljen je 1641. godine,[10] ali samo za kuću, a ne za nepravom prisvojenu kulu. Prosvjed radi kule ponovljen je još 1647.[11] radi neplaćanja poreza za kuću i 1652. godine.[12] Iza Konjskog vlasnik kuće bio je Franjo Špoljarić, a ona je tada bila vrlo zapuštena i trošna. [2'8] Kuću je 1691.[13] kupio Martin Vojnović, a kulu preuzeo od grada pod uvjetom da je »popravi što bolje za svoju udobnost i rečenoga grada« i da je posjeduje zajedno s kućom. Tu zidanu kuću s kulom poslije Vojnovićeve smrti 1705. godine[14] kupili su »gospodin Gašpar Domyk i gospođa Eva Domyk, supruga Franje Berislavića«. Kako su i oni doskora umrli, godine 1713.[15] »zidanu kuću s kulom uz nju« kupio je građanin Marko Sumrak. Od Sumrakovih nasljednika kuću je kupio gradski fisk, znatno je popravio i obnovio, a poslije velikog požara 1731. nanovo je pokrio i 1740.[16] prodao »gospodinu Stjepanu Gudiću, podžupanu zagrebačke županije, i njegovoj supruzi gospođi

Mariji Horany, prije udovici Andrije Šandora«. Oni su se obvezali da će za kulu gradu plaćati neke vrsti najamninu od jednog zlatnika godišnje, a grad će u slučaju požara popravljati krov kule. Oni su kuću »dovedenu u savršeno stanje povećali i poboljšali« i »jer je s kućom gradska kula tako povezana da se čini kao jedna zgrada... svojim troškovima udesili su je za udobno stanovanje i što više za ukras«.[17] U to su vrijeme izumrli plemići Gudići, a Marija Horany preudala se za Ivana Juršića, kraljevskog savjetnika i župana zagrebačke županije. Grad je kuću s kulom predao njemu uz odštetu od jednog zlatnika godišnje. Makar je kula služila u stambene, a ne u obrambene svrhe, ipak je u ugovor ušla klauzula: »u slučaju da u požaru izgori krov kule (tada pokriven crijepom) ili da je trošan od starosti, grad je dužan popraviti ga i natkriti«.

Konstrukcije svodova podudaraju se uglavnom s navedenim podacima iz izvora. U istočnom krilu zgrade hodnik u prizemlju nadsveden je jednostavnim kvadratnim križnim svodom, koji upućuje na 17. ili početak 18. stoljeća. Hodnik nad njime u prvom katu ima barokne križne svodove, pa potječe iz vremena gospođe Horany, supruge Juršićeve, dakle iza sredine 18. stoljeća. Istočno pročelje nad gradskim bedemom ima osam prozorskih osi. Ornamenti na tom pročelju (baldahinasti završetci nad prozorima, plosne lezene među prozorima) pripadaju tzv. nježnom stilu baroka.

Ulično (zapadno) krilo zgrade ima prizemne prostorije nadsvedene baroknim križnim svodovima, pa prema tome građene istovremeno s prvim katom istočnog krila. Od ostalih krila zgrade po konstrukciji svodova razlikuje se sjeverno krilo koje ima izdužene sferne kape s popruгama, koje se spuštaju do poda. To se razlikuje od uobičajenih tipova i može potjecati iz prve polovine 19. stoljeća. Kako to krilo nema podruma, vjerojatno je tako konstruirana prostorija služila za kolnicu i staju. Tu pretpostavku mogla bi potvrđivati činjenica da se sjeverno krilo ne naslanja neposredno na južno krilo susjedne kuće (Opatička ul. 4), već je između njih uzak slobodan prostor.

Kako se iz historijata i konstrukcije kompleksa vidi, pojedini njegovi dijelovi postepeno su građeni u raznim epohama. Najstarija je srednjovjekovna kula uz koju je već rano na južnoj strani kompleksa stajala kuća. Vjerojatno je današnje južno krilo kompleksa izvedeno na mjestu starije kuće ili njenom adaptacijom krajem 17. stoljeća, a tada je valjda građen i donji (prizemni) dio kompleksa na istočnom gradskom bedemu. Zapadno krilo i prvi kat istočnog krila potječu iz druge polovine 18. stoljeća. U 19. stoljeću je podignuto sjeverno krilo. Na uglu kuće nalazio se u 19. stoljeću kao i danas trgovački lokal koji se izrijekom spominje 1830.[19] kao trgovina pomodne robe. Ovoj cjelini pripada i mala prizemnica s pultnim krovom u Kamenitoj ulici. Ona služi

za radionice. Kameni dovratnici na vratima upućuju na prvu polovinu 19. stoljeća kao vrijeme podizanja te prigradnje.

Zanimljivo je da su tom kompleksu, otkako postoji u svom punom opsegu, vlasnici pripadali različitim društvenim slojevima. Bili su to poslije velikog župana Ivana Juršića (od 1775.) obitelj Peharnik, (od 1792.) plemić Ignacije Verbega, pa u 19. stoljeću grof Bartol Patačić, iza njega trgovac Florijan Vidale i njegov sin Žigmund, pa grof Artur Nugent s Trsata. Tradicija[20] pripisuje upravo njemu da je donio lanac s Nelsonova broda i upotrijebio ga na ogradnom zidu svog vrta u Radićevoj ulici, a isto tako i uz ugao u Kamenitoj ulici.

Izvori i lit.: [1] MCZ IX, p. 91. – [2] F. Buntak, O povijesti i ubikaciji dvaju nestalih sakralnih objekata u zagrebačkom Gornjem gradu, Iz starog i novog Zagreba I, p. 139. – [3] MCZ IX, p. 226, 264, 325. – [4] MCZ XI, p. 80. – [5] MCZ XI, p. 113. – [6] Stari planovi Zagreba, plan 1. – [7] MCZ XIII, p. 295. – [8] Prošlost grada Zagreba, p. 176. – [9] MCZ XVIII, p. 49. – [10] MCZ XVIII, p. 68, 72–74. – [11] MCZ XVIII, p. 108. – [12] MCZ XVIII, p. 125. – [13] MCZ XVIII, p. 309, 310. – [14] Pr. 77, p. 634. – [15] Pr. 77, p. 1004. – [16] Pr. 80, p. 581. – [17] Pr. 84, p. 155, 163. – [18] Annuae, p. 551. – [19] A. Z. 1830, Int. 6. – [20] Dr (F) D(eak), Večer 11. VI 1938, Zagreb.

53. OPATIČKA ULICA 4
(Opatička ul. 4)

Na mjestu današnje kuće broj 4 na gradskom zidu stajala je u srednjem vijeku kapela sv. Uršule.[1] Ona je prvi put spomenuta u knjizi gradskih posjeda 1397. godine. Bila je malena i vrlo skromna. Postojala je još 1622. kad ju je opisao vizitator zagrebački kanonik Benko Vinković, ali je već bila zapuštena i nije više služila vjerskoj svrsi. Godine 1686. zemljište, na kojem je ona prije stajala, kupio je gradski senator Nikola Trebinac i 1691. godine ovdje je već imao svoju kuću. Iza smrti Trebinčeve udovice Ane Fabry prodana je ta zidana kuća 1715.[2] Petru Magdiću. Zatim su joj pola stoljeća bili vlasnici razni članovi grofovske porodice Erdödy. Prvi od njih, Emerik, koji ju je kupio od Magdićevih nasljednika 1727. godine[3] »kuću je iz temelja sagradio« i s privolom sjevernog susjeda podbana Danijela Raucha otvorio prozore na sjevernoj strani »u donjem i gornjem katu« (što znači, u prizemlju i u prvom katu). Po tome znamo da je kuća u prvoj polovini 18. stoljeća bila jednokatna. Godine 1744. došlo je do spora, jer su Rauchovi nasljednici pred prozorima Erdödyja »na udaljenosti od svega jedne stope podigli staju, time lišili dvije sobe svijetla i izgleda, i što je još gore, ispod prozora načinili odvodni kanal ...« I poslije porodice Erdödy (poslije Emerika dvorski sudac Juraj i njegov sin Kristofor, komornik Marije Terezije do 1776.[4]) ova je kuća pripadala višim društvenim slojevima: plemiću Petru Spišiću, grofovima Nicki, plemićima Babočaj, grofu Festetiću i grofovima Sermage. Ipak to nije

smetalo da oni u kući iznajmljuju stanove. Tako je na primjer 1836.[5] bio oglašen stan od »četiri bojadisane i jedne nebojadisane sobe, kuhinje, smočnice, drvarnice, staje za dva konja, spremišta za sijeno i stelju i prostorije za sedla«.

Ta stara jednokatna kuća potpuno je pregrađena i izmijenjena 1926, kad je prema projektu arh. Huga Erlicha[6] nadograđen drugi kat na uličnoj zgradi. Tada su izvedena oba nova pročelja (prema Opatičkoj i Radićevoj ulici), dva nova stubišta i drugo.

Izvori i lit.: [1] F. Buntak, O povijesti i ubikaciji dvaju nestalih sakralnih objekata u zagrebačkom Gornjem gradu, Iz starog i novog Zagreba I, p. 140–143. – [2] Pr. 78, p. 128. – [3] Pr. 79, p. 185. – [4] Pr. 85, p. 461. – [5] A. Z. 1836, Int. 93, p. 494. – [6] ASGU.

54. OPATIČKA ULICA 6
(Opatička ul. 6)

Godine 1719. i 1721.[1] na mjestu ove kuće bila su dva prazna zemljišta i jedna kućica koje je stekao uglavnom po svojoj ženi tadašnji podban Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Adam Danijel Rauch. On je tu 1727.[2] imao kuću, ali je ona bez sumnje stradala u požaru 1731. godine, kad je prvi put spomenuta »zidana kuća«.[3] Dugo joj je bila vlasnicom »gospođica Regina Rauch«. O njenim skandalima i kasnoj udaji za mladog Žigmunda Vojkovića opširno piše Krčelić u »Annuama«.[4] U drugoj polovini 18. stoljeća do početka 19. stoljeća vlasnici kuće su bili grofovi Sermage, iza njih grofovi Nicki, pa plemići Zdenčaj i grofovi Jelačić. Prema tome ova je kuća jedan od izrazito aristokratskih domova Gornjega grada. Ipak su se i u njoj iznajmljivali stanovi: peterosobni[5] i šesterosobni[6] »u gornjem traktu straga«.

Dvorišna zgrada podignuta je poput susjednih na gradskom bedemu što se jasno vidi po debljini zida u prizemlju (oko 185 cm). Prizemne prostorije nadsvedene su bačvastim svodom s nepravilno razmještenim šiljatim isječcima, a hodnik prvoga kata kvadratnim križnim svodovima. To može odgovarati gradnji iz vremena Danijela Raucha. Ulična zgrada ima neke kasnije značajke: u veži barokni križni svod, a na pročelju ornamentiku tzv. Zopfstila, pa je ona nekoliko desetljeća mlađa od istočnog krila. U južnom dijelu dvorišta bila je staja zbog koje je došlo 1744. do spora s južnim susjedom (vidi 53). Na staji je 1861. godine[7] nadograđen prvi kat, čim je pretvorena u stambene prostorije. U podrumu dvorišne zgrade na sjevernoj strani dvorišta zatrpane su cisterne ili bunari.

Izvori i lit.: [1] Pr. 78, p. 359. – [2] Pr. 79, p. 185. – [3] Pr. 79, p. 493. – [4] p. 409, 453, 478. – [5] A. Z. 1829, p. 246. – [6] A. Z. 1835, Int. 13. – [7] ASGU.

55. OPATIČKA ULICA 8
(Opatička ul. 8)

Povijest ove kuće slična je donekle susjednoj (vidi 54). Na njenu mjestu stajale su dvije kuće (jedna od njih svakako drvena) do požara 1706. godine,[1] a nakon njega 1707.[2] prazna gradilišta. »Gospodin Juraj Branjug« sagradio je ovdje zidanu kuću, ali je ona nakon požara 1731. bila srušena.[3] Gradilište je Branjug dao Ivanu Bužanu; on ga je povećao 1737.[4] nabavom susjedne kućice (na sjevernoj strani) i podigao sebi kuću, bez sumnje ovu današnju. To potvrđuje i Krčelić u »Annuama«[5] navodeći da je Ivan Bužan, kojeg on naziva jednim od »bogova Hrvatske« sredinom 18. stoljeća, »proširio i povećao za dvostruko svoju kuću i umnožio svoj kapital i imutak«, i to – prema uvjerenju Krčelićevu – krivotvorenjem plemićkih listova. To se zbivalo prije 1756. kad Krčelić o tome piše. Prema tome, današnja je kuća sagrađena oko sredine 18. stoljeća, a do kraja tog stoljeća (1793) pripadala je istom znamenitom Ivanu Bužanu, koji je bio i prisjednik Banskog stola i savjetnik Marije Terezije i blagajnik Kraljevine, a od 1761. i podban Hrvatske.[5] Iza Bužana (umro 1767.) i njegovih nasljednika, od 1793. do 1807. godine vlasnikom je kuće bio Antun Raffay, također visoki sudski i državni činovnik. Od njega je kuću kupio državni erar i ona više nije prešla u ruke privatnika.

Ova krasna barokna palača zadržala je na sva svoja tri krila (zapadnom uličnom, sjevernom i istočnom dvorišnom) jednokatnu visinu, a prema dvorištu otvorene arkade. Prizemne prostorije nadsvedene su djelomično bačvastim svodovima s trokutasto završenim isječcima, djelomično baroknim križnim svodovima. Ispod arkada na zapadnoj strani su kvadratne sferne kape s poprugama, a na sjevernoj strani križni svodovi. Godine 1941.[6] zgrada je temeljito obnovljena po projektu arh. Bruna Bauera. Danas je u njoj Sabor SR Hrvatske.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 653. – [2] Pr. 77, p. 683. – [3] Pr. 79, p. 560. – [4] Pr. 80, p. 570. – [5] Krčelić, Annuae, p. 289 i Kazalo imena. – [6] ASGU.

56. OPATIČKA ULICA 10
(Opatička ul. 10)

Prostor palače Instituta za historiju radničkog pokreta bio je još u prvoj polovini 18. stoljeća podijeljen na četiri parcele na kojima su poslije velikog požara (1706) bile sagrađene četiri kućice,[1] čini se po svemu, u dva reda: dvije uz ulicu, a dvije uz gradski bedem. Samo jedna od njih bila je zidana (jedna od onih na bedemu), a vlasnikom joj je bio podžupan Ivan Hyacinthy. Prilikom kopanja cisterna za mazut u jugozapadnom dijelu dvorišta ove palače 1963. godine nađene

su u zemlji debele drvene grede, ispaljene i pougljene, i krhotine keramičkih suđa. Bez sumnje su to tragovi drvenih kuća koje su izgorjele u drugom velikom požaru 18. stoljeća 1831. godine. Godine 1742. stajala je na tom mjestu samo jedna kuća, i to Josipa Magdića, »prisjednika Sudbenog stola i savjetnika Njezina Veličanstva« (Marije Terezije). Tako je i na ovom terenu podignuta samo jedna kuća, a i ona se, poput susjednih u Opatičkoj ulici, našla u rukama ugledne ličnosti svoga vremena. Međutim, okolnosti pod kojima je Magdić stekao ovu kuću bile su ovakve:[2] »Nakon smrti podžupana Hyacinthyja, čija je žena bila Julijanina sestra (Julijana udata Sermage – op. aut.), premda je on bio sve ostavio zagrebačkom kaptolu koji je na temelju toga bio zaposjeo i kroz više godina u miru posjedovao, uz ostalo i kuriju Lužnicu, tada još zidanu (danas je ona ruševina i čisti alodij obitelji Sermage, a zakonito ju je imala dobiti u nasljeđe Julijana kao subaštinica svoje sestre) Josip Sermage sa svojom ženom Julijanom izbaci odanle i istjera upravitelja, pokojnog kanonika Gabrijela Bistriceja, koji nije stigao ni da obuje cipele, te zaposjedne tu kuriju. Odatle je poteklo dugo parničenje, koje je trajalo godinama i godinama, najviše jer je kaptolu nedostajalo poznavanje prava, i jer su se odvjetnici željeli obogatiti, pa su zavaravali svećenstvo formalnostima. Najposlije kaptol povede parnicu na temelju same oporuke i podigne tužbu zbog nasilja. Za vrijeme toga dugogodišnjega parničenja obogatio se Josip Magdić, koji je dobio i negdašnju Hyacinthyjevu kuću, koja se kasnije zvala Magdićeva, a danas pripada gospodinu Nikoli Škrlcu . . .«. Osim te kuće stekao je Magdić za sebe i gradsku kulu koja je stajala uz njegovu kuću i dvorište. Godine 1749.[3] grad mu je o tome izdao rješenje. Kulu koja je gradskim troškom samo godinu dana ranije obnovljena grad je prepustio Magdiću »na upotrebu, stanovanje i posjedovanje« s obvezom da godišnje plaća jedan zlatnik odštete, da je čuva dobro natkritu i da je u slučaju navale neprijatelja odstupi gradskom magistratu, a taj će u slučaju požara na svoj trošak popraviti krov kule. Isti ugovor s gradom obnovio je deset godina kasnije novi vlasnik Nikola Škrlec, veliki župan zagrebačke županije (1759).[4] S Nikolom Škrlcem Lomničkim, koji je među ostalim visokim službama bio i protonotar Kraljevine, a i vijećnik Kraljevskog vijeća, i s njegovim nasljednicima ušla je ta kuća u 19. stoljeće, kada ju je početkom drugog decenija stekao »gospodin savjetnik« Josip Vojković. On je 1810. godine[5] kupio gradsko zemljište ispod kuće i gradskog bedema, a iznad Duge (Radićeve) ulice da sebi uredi vrt. Od njega je kuću preuzela Ana Paravić rođena Voykfy (Vojković). Ona je izvršila velik građevinski zahvat. Do godine 1838. uz kuću je još stajala gradska kula. Ona je predložila gradu[6]: »U svojoj kući započevši pregradnju u svrhu ljepote željela je kulu spojiti s kućom . . . Budući da ures, sklad i red upravo nagovaraju da spomenuta kula, poput drugih gradskih kula, za veći ukras bude dovedena u pravilan red i niz

kuća... tako veliko zidano zdanje, koje strši iz niza susjednih kuća, treba svesti u pravilnu liniju«. Grad je njen prijedlog smatrao korisnim, jer mu kule više nisu bile potrebne, i namjesto jednog zlatnika godišnje, koje je Ana Paravić kao i drugi korisnici gradskih kula plaćala u ime odštete, prepustio joj kulu za svotu od 100 forinta. Obvezao ju je da na svoj trošak »doveвši spomenutu kulu u pravu liniju i niz susjednih kuća na njenom mjestu podigne građevinu suglasnu s uresom i ljepotom«. Gotovo pedeset godina kasnije (1886) zapisao je nama danas nepoznati pisac, da je Paravićevu kuću gradio Bartol Felbinger.[7]

U drugoj polovini 19. stoljeća kuća je bila iznajmljena »Banskom stolu« (tadašnjem najvišem sudu). Godine 1882. kupljena je za javne svrhe, a 1892. obnovljena, o čemu govori spomen-ploča u prizemnom hodniku nasuprot glavnog ulaza. Tekst glasi:

AEDES PUBLICAE
SUMPTU PUBLICO ACQUISITAE
LADISLAO COMITE PEIACHEVICH DAL CRO SLA BANO
IN MELIOREM STATUM RENOVATAE
P. P. CAROLO COMITE KHUEN HEDERVARY DAL CRO SLA BANO
MDCCCXXXII MDCCCXCII

Kad je, naime, značajan kulturni radnik i esteta svog vremena Izidor Kršnjavi postao »predstojnikom odjela za bogoštovlje i nastavu« tadašnje zemaljske vlade, našao je kuću zapuštenu, neuglednu i pomalo ruševnu i odlučio da je uredi za sjedište uprave kulture i prosvjete u Hrvatskoj.[8] Po uputama Kršnjavoga arhitekt Herman Bollé i graditelji Šafranek i Wiesner izradili su 1892.[9] osnovu za adaptaciju. Zadržan je uglavnom stari tlocrt (dugačko istočno krilo na gradskom bedemu, kraća krila – južno i sjeverno – pružaju se prema Opatičkoj ulici) i jednokatna visina. Tada su pregrađeni prozori, zazidani oni na pročeljima južnog i sjevernog krila prema ulici i postavljena poprsja Platona i Aristotela, dodana altana pred glavnim ulazom u zgradu, izvedena kupolasta konstrukcija glavne dvorane. »Facade izvesti će se jednako prema dosadašnjim postojećima«.[9] Drugi kat podignut je na zgradi pred Prvi svjetski rat. Umjesto starog zida koji je dvorište zatvarao prema ulici Kršnjavi je dao po Bolléovim nacrtima u Obrtnoj školi u Zagrebu pod vodstvom majstora Đure Burića iskovati veliku željeznu ogradu s dvokrilnim vratima, koja je remek djelo kovanog željeza u Zagrebu u vrijeme i prema shvaćanju historijskih stilova.

Ideja je Kršnjavoga bila da unutrašnjost ove palače, a naročito tzv. zlatna dvorana, budu trajna galerija hrvatskog slikarstva i kiparstva njegova vremena. Zidove dvokrakog stubišta dao je oslikati pompejanskim slikarijama, a izvedbu likovnih djela za veliku dvoranu i dvije

reprezentativne sobe povjerio je tada najuvaženijim domaćim slikarima i kiparima. U velikoj »zlatnoj« dvorani nalaze se ovi radovi:[10]

Ferdo Kovačević, zidna dekoracija u loggi
Vlaho Bukovac, slika »Živio kralj!«
Robert Frangeš-Mihanović, reljef »Jahač koji drži luč prosvjete« i reljefne sopraporte: Filozofija, Justicija, Teologija i Medicina
Celestin Medović, historijske kompozicije: Dolazak Hrvata na more, Splitski sabor 925. godine, Zaruke kralja Zvonimira, Krunisanje kralja Ladislava Napuljskog 1403. godine u Zadru
Bela Csikos-Sessia, Pokrštenje Hrvata
Oton Iveković, Poljubac mira hrvatskih velmoža kralju Kolomanu 1102.
Ivan Tišov, četiri kompozicije na stropu: Bogoštovlje, Nastava, Umjetnost i Znanost.

U »pompejanskoj sobi« zidovi su oslikani dekorativnim slikarijama III i IV pompejanskog stila, a medaljone su slikali Csikos, Iveković, Kovačević i Tišov. U »renesansnoj sobi« strop i zidovi su obloženi hrastovim drvetom prema Bolléeovim nacrtima, a na zidovima se nalazi pet slika Bele Csikosa-Sessie: Smrt Cezarova, Homer uči pjevati Dantea, Shakespearea i Goethea, Walpurgina noć, Odisej ubija prosce, Dante pred ulazom u čistilište. Nastavljajući zamisao Kršnjavoga u jednoj od radnih soba prvoga kata naslikao je Krsto Hegedušić 1943. fresko sliku »Hrvatska renesansa i humanizam«.

Danas se u palači nalazi Institut za historiju radničkog pokreta.

Izvori i lit.: Pr. 77, p. 1056, (1713). – [2] Krčelić Annuae, p. 406. – [3] Pr. 81, p. 469. – [4] Pr. 82, p. 416. – [5] Pr. 93, p. 280. – [6] Pr. 101, p. 239. – [7] Obrtnik, Zagreb 1886, god. III, p. 94, Gradnje u Zagrebu. – [8] I. Kršnjavi, Pogled na razvoj hrv. umjetnosti u moje doba, Hrv. kolo V, Zagreb 1905, p. 261 i d. – [9] ASGU. – [10] Vl. Kušan, Likovna djela u zgradi Ministarstva nastave, Zagreb 1942.

57. OPATIČKA ULICA 12
(Opatička ul. 12)

Na temelju povijesnih izvora moguće je utvrditi glavne momente povijesti i ove kuće. Krajem 17. i početkom 18. stoljeća bio je prostor današnjeg ovog kompleksa podijeljen na četiri zemljišta na kojima su se nalazile četiri drvene kućice, među kojima i jedna jednokatna.[1] Vjerojatno su one, kao i u susjedstvu, stajale u dva reda (uz ulicu i uz gradski bedem). Nakon velikog požara 1731. godine slika se promijenila, pa je 1737.[2] »čitavo zemljište ostalo prazno od posljednjeg velikog požara«. Kupio ga je tada »gospodin Petar Krajačić« i 1740. godine tamo već imao kuću.[3] Osim nje postojala je tada još jedna kuća drugog

vlasnika. Godine 1754.[4] Krajačićeva udovica prodala je kuću grofu Kristoforu Oršiću. Bila je to »zidana kuća zajedno s obližnjom kućom od drvene građe i zemljištima«. Oršić je 1759.[5] prikupio susjedno zemljište na kojem je još dvije godine prije bila neka kućica. Vjerojatno je time kompleks dobio svoju današnju površinu.

I u ovom se slučaju vidi, kako nakon velikih požara prve polovine 18. stoljeća pripadnici visokih društvenih slojeva prikupljaju sitne parcele da na njima podignu sebi domove dostojne njihova društvena položaja, a ipak uvijek u malim okvirima naših skromnih prilika. Grof Krsto (Kristofor) Oršić započeo je kao prisjednik Banskog stola, a svoju karijeru nastavio u vojsci, gdje je na kraju postigao čast zamjenika vrhovnog zapovjednika u banskoj Krajini.[6]

Istočno krilo zgrade podignuto je na gradskom bedemu i po baroknim križnim svodovima odgovara vremenu gradnje šezdesetih godina 18. stoljeća. Na dvorišnoj strani tog krila jedan je prozor zatvoren vrlo lijepom baroknom kovanom rešetkom.

Kako je grof Krsto Oršić dvadeset godina poslije ove kuće (1779)[7] kupio i susjednu (Opatička ul. 14), smatrale su se obadvije kuće jednim objektom koji je nakon smrti Krstina nasljednika Ivana Nepomuka Oršića 1818. godine[8] došao na dražbu. Protezao se od Opatičke ulice do odvojka potoka Medveščaka, a sastojao se od »kuće, štaglja (u Dugoj ulici) i brežuljka (prema Kožarskoj ulici). Tu cjelinu kupili su zajedno tadašnji gradski bilježnik Josip Štajdaher i grof Ernest Oršić. Južni susjed bio im je sličan posjed kraljevskog savjetnika Josipa Vojkovića (Opatička ul. 10), a sjeverni vrt samostana klarisa i Jurkovićeva kuća u Dugoj ulici. Još iste godine[9] prodao je Štajdaher »štagalj od dobrog materijala« u Dugoj (Radićevoj) ulici s obronkom brežuljka do Kožarske ulice. Štagalj je po odredbi gradske uprave imao biti pretvoren u stambenu zgradu.[10]

Vlasnikom »kuće, zemljišta na brijegu i predkuće« u Opatičkoj ulici 12 postao je 1820.[11] Josip Brigljević, odvjetnik grofa Ernesta Oršića. On je iznajmljivao »u gornjem katu« gospodski stan od osam soba, kuhinje, smočnice, dijela tavana, kolnice, staje i podruma«.[12] Od njega je kuću kupio Adalbert Shauff, učitelj crtanja.[13] Godine 1857. i 1858.[14] vršile su se nadogradnje i pregradnje koje su radili graditelji Giovanni Nadalini, Ivan Plochberger st. i Franjo Klein, i 1886.[15] Ferdo Stejskal. Produljena je tada ulična zgrada i nadograđen prvi kat na južnom (dvorišnom) krilu.

Kuća je i danas u vlasništvu porodice Shauff koja u svom stanu ima vrlo vrijednu privatnu zbirku predmeta i starina iz zagrebačke prošlosti i primijenjenih umjetnosti.

Na uličnom pročelju spomen-ploča s reljefnim portretom Antuna Mihanovića, radom kipara Roberta Frangeša-Mihanovića, podsjeća da je ovdje živio autor »Lijepe naše domovine«. Tekst na ploči glasi:

ANTUNU PL. MIHANOVIĆU PJESNIKU HRVATSKE HIMNE
OPĆINA GRADA ZAGREBA I BRAĆA HRVATSKOG ZMAJA 1935

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 308. – [2] Pr. 80, p. 332. – [3] Pr. 80, p. 549. – [4] Pr. 82, p. 345. – [5] Pr. 82, p. 462. – [6] Krčelić, Annuae. – [7] Pr. 86, p. 114. – [8] Pr. 95, p. 176. – [9] Pr. 95, p. 250. – [10] Pr. 95, p. 176. – [11] Pr. 96, p. 16. – [12] A. Z. 1840, Int. 28, p. 126. – [13] O A. Shauffu vidi: M. Stahuljak, Zagrebačka risarska škola i njezini prvi učitelji 1781–1821, Tkalčićev zbornik I, Zagreb 1955, p. 147. – [14] HAZ, ostavština Shauff, fasc. 1 i 8. – [15] ASGU.

58. OPATIČKA ULICA 14
(Opatička ul. 14)

Kompleks u Opatičkoj ulici 14 nešto se kasnije formirao nego susjedni (broj 12). Godine 1751.[1] na njemu su tri vlasnika; od njih dva imaju kuće, a treći gradilište. Još 1765.[2] tu su dva vlasnika, od kojih je jedan imao drvenu kuću, a drugi vjerojatno također takovu. Tek 1769.[3] tu je jedini vlasnik Stjepan Lovinčić. Sjeverno je graničio sa zidom samostanskog vrta. Godine 1779.[4] u izvorima je prvi put spomenuta »zidana kuća sagrađena na gradskom bedemu«. Tada ju je kupio južni susjed grof Krsto Oršić. Prema tome kuća je mogla biti sagrađena krajem šezdesetih ili sedamdesetih godina 18. stoljeća. Njeni svodovi vrlo su zanimljivi, jer su u svakoj prizemnoj prostoriji drugačiji; izmjenjuje je bačvasti svod sa zaobljenim isječcima, bačvasti svod s isječcima trokutasta završetka i barokni križni svodovi. Naročito je karakterističan za ovu kuću njen »dvokatni« barokni krov koji odudara od niza krovova kad se kuće Opatičke ulice gledaju s istočne strane.

Od 1779. do 1818. godine tj. u vrijeme kad su vlasnici kuće bili Oršići, bila je ona smatrana sa susjednom kućom broj 12 jednim objektom. Pošto su je 1818.[5] kupili Josip Štajdaher i grof Ernest Oršić, Štajdaher ju je već 1824.[6] prodao zagrebačkom biskupu Maksimilijanu Vrhovcu koji ju je odmah predao svojim rođacima grofici Ani Sermage rođenoj Novosel i njenu suprugu grofu Ludvigu Sermageu. Tada je tamo bila »hiža tak veška zidana, kak takaj menjša poleg ležeča z svojem gruntom i bregom«. Sermagei su u kući iznajmljivali stanove: 1830.[7] šesterosobni s nusprostorijama, 1834.[8] »veliki stan u drugom katu sa stajama, spremištem za kola, podrumom i drvarnicom i manji stan u prizemlju«, a 1838.[9] stan od osam soba sa stajom i povrtnjakom ili bez njega.

Barokna kuća iz Opatičke ulice uopće se ne vidi, jer je zaklonjena uličnom zgradom koja je građena »iz temelja« 1914. po nacrtima tadašnjeg »kr. vladinog građevnog odsjeka«[10] za djevojački internat, a nastanjena od 1916. godine. Sastoji se od sjevernog krila, i uličnog dvokatnog i jednokatnog dijela uz koje je ostavljen kolni ulaz u dvorište.

Izvori i lit.: [1] Acta pol. 1751. Conscriptio 18. IV. – [2] Pr. 83, p. 454. – [3] Acta pol. 1769.. Conscriptio 18. VII. – [4] Pr. 86, p. 144. – [5] Pr. 95, p. 176. – [6] Pr. 97, p. 67. – [7] A. Z. 1830, Int. 52. – [8] A. Z. 1834, Int. 19. – [9] A. Z. 1838, p. 84. – [10] ASGU.

59. OPATIČKA ULICA 16
(Opatička ul. 16)

Ova kuća stoji na južnom dijelu vrta koji je pripadao obližnjem samostanu klarisa (Opatička ul. 22). Iako je red klarisa bio ukinut već za Josipa II 1782. godine, ugarsko namjesničko vijeće prodalo je samostanski vrt kao gradilište istom 1820. godine.[1] Kupio ga je tada barun Adam Peharnik, a dvije godine kasnije njegova udovica prodala je južni dio gradilišta Josipu Štajdaheru.[2]

Kad je gradski bilježnik Josip Štajdaher 1824. godine[3] prodao svoju kuću u neposrednom susjedstvu (Opatička ul. 14), na ovom je zemljištu već bila u toku gradnja nove kuće: »najmre gde sada mi novu hižu zidamo i iz fundamenta postavljamo«. Gradnja je bila doskora dovršena, jer se u toj kući već 1826.[4] iznajmljivao stan od više prostranih, svijetlih i lijepo bojadisanih soba s nusprostorijama, nadsvedenim podrumom, stajom za šest konja, kolnicom, sjenikom i dr.

Ovu kuću s lijepim bidermajerskim pročeljem pripisuje Đ. Szabo[5] zagrebačkom graditelju Bartolu Felbingeru. Ako je atribucija tačna, bila bi ona jedna od ranijih Felbingerovih zgrada u Zagrebu. I ovdje je istočno krilo kuće podignuto na starom gradskom bedemu, a dvorište je zatvoreno sjevernim krilom i uličnom zgradom. Portal uvučen duboko u nišu i trostruki prozor ukrašen polustupovima i rozetama elementi su klasicističko-bidermajerske dekoracije pročelja.

Poslije Štajdahera kuću je kupila porodica Jakčin koja joj je bila vlasnikom do pred Drugi svjetski rat. Manje adaptacije vršene su 1879. (graditelj J. Jambrišak)[6] i 1932. godine (arh. Vl. Potočnjak).[7]

U kući ima prostorije Društveni centar SSRNH.

Izvori i lit.: [1] Pr. 95, p. 423. – [2] Pr. 96, p. 175. – [3] Pr. 97, p. 67. – [4] Luna-A. Z. 1826, Int. 15. – [5] Đ. Szabo, Lice Zagreba u 19. st., Hrv. kolo 1927, p. 187; Stari Zagreb, p. 114. – [6] HAZ GS br. 70 od 22. IV 1879. – [7] ASGU.

60. OPATIČKA ULICA 18
(Opatička ul. 18)

Zemljište na kojem stoji ova palača (kao i ono susjedno kuće broj 16) pripadalo je od sredine 17. stoljeća samostanu klarisa (Opatička ul. 20) s kojim je činilo zatvorenu cjelinu. Na njegovu sjeverozapadnu dijelu stajala je samostanska crkva sv. Trojstva. Bila je sagrađena 1758–1770. godine,[1] a u nju se ulazilo iz samostanske zgrade. Sve ostalo bio je vrt. Kad nakon ukinuća reda klarisa 1782. crkva više nije bila u upotrebi, te je neko vrijeme služila kao vojni magazin, počela se rušiti, pa je u takvu stanju nakon desakracije barun Adam Peharnik 1820. godine[2] kupio »crkvu bivših klarisa s vrtom i crijepovima preostalima od krova«. Ujedno je preuzeo obavezu da zgrada koja bi se na novom gradilištu imala podići bude udaljena od samostanske zgrade četiri hvata da bi novootvoreni prozori na južnoj strani starog samostana mogli dobivati zraka. Time je bila osnovana uličica koja danas nosi ime Dvoranski prečac. Međutim, od Peharnikove udovice godine 1822.[3] taj je teren kupio gradski bilježnik Josip Štajdaher u zajednici s grofom Vojkffyjem i odvjetnikom Brigljevićem. Godine 1833.[4] gradilište je nuđeno na prodaju, pa je u štampi izašao ovaj oglas: »Prodaje se gradilište i građevni materijal. Slobodno se prodaje u Poštanskoj ulici gradilište crkve ženskog samostana i na njemu više stotina hvati kamena, opeke, crijepa i kamena za taracanje«.

Godine 1835.[5] kupio je grof Karlo Drašković ovo gradilište od Voykffyjeve udovice i dao podići reprezentativnu palaču, djelo graditelja Bartola Felbingera.[6] Felbingeru je ne pripisuje samo Szabo, već i tradicija 19. stoljeća.[7] U Povijesnom muzeju Hrvatske čuvaju se tri nacrta ove zgrade: pročelje u Opatičkoj ulici, pročelje prema Dugoj (Radićevoj) ulici i presjek zgrade. Nacrti su vrlo lijepo izrađeni akvarelom, ali su nažalost bez datuma i potpisa, pa ne mogu potvrditi Felbingerovo autorstvo. O godini gradnje ove palače bilo je raznih mišljenja, dok nije konačno J. Lachner[8] na temelju vjerodostojnih pisanih izvora utvrdio da je palača sagrađena u drugoj polovini 1838. godine. Mijo Krešić, naime, u svojoj »Autobiografiji«[9] opisuje 15. svibnja 1838. ruševine samostanske crkve, a u spisima grada Zagreba[10] od 24. veljače 1839. već se spominje »novosagrađena veličanstvena kuća grofa Karla Draškovića«. Time se gradnja ove kuće sa sigurnošću može datirati u drugu polovinu 1838. godine. Sama palača sagrađena je na gradskom bedemu, a južno i sjeverno krilo dopiru joj do Opatičke ulice i zatvaraju dvorište. Prekrasno zavojno stubište i prostor s klasičnim stupovima predstavljaju jedan od najljepših klasicističkih interieura Zagreba. Velika dvorana do nas nije došla u originalnom obliku, već skraćena na polovinu.

»Ilirski preporoditelji« već su od 1841. skupljali priloge za gradnju »Narodnog doma« koji bi bio sjedište njihova rada.[11] »Na sjednici Čitaonice od 23. listopada 1845. fiškal Vjek. Frigan obavijestio je upravu da je grof Dragutin Drašković spreman prodati svoju kuću »za malu cenu od 28 hiljada for. sr.«, koja ima više od 30 soba, u Zagrebu, »gde bi se Narodni muzeum i š njime Čitaonica, Kasino i Gospodarsko družtvo horvatsko-slavonsko nastaniti moglo. Ova kuća, reče, da bi se mogla na akcie kupiti, svaku po 25 for. sr. računajući . . .«.[12]

Godine 1845. prodavane su dionice za kupnju ove kuće, a 27. veljače 1846. sklopljen je kupoprodajni ugovor.[13] Time su »ilirci« došli do doma koji je dobio ime »Dvorana« po najvećoj prostoriji u kojoj su se održavali društveni sastanci, svečani plesovi i razne skupštine. U srednjem dijelu prizemlja bio je smješten Narodni muzej, a u krilima Gospodarsko društvo.[14]

Osim značenja koje je ova zgrada imala kao sjedište svih važnijih kulturnih, naučnih i prosvjetnih ustanova, u njenoj su se »dvorani« održavali svi važniji nacionalno-politički skupovi. Pravo narodno slavlje bilo je otvorenje Narodnog doma, kad je 8. veljače 1847. upriličen sjajan ples kojemu je prisustvovalo 550 osoba. Historijska skupština od 25. ožujka 1848. koju su organizirali Gaj, Kukuljević i Vranicani, na kojoj je Kukuljević iznio »narodna zahtijevanja«, Josip Jelačić bio predložen za hrvatskog bana, a »domorotkinje« poklanjale svoj nakit za dobro domovine« održana je u ovoj »dvorani«[15] U njoj su se održavali svi značajniji plesovi koji su u 19. stoljeću bili ne samo prilika za sastajanje većeg broja građana, višeg i nižeg plemstva, već i za promicanje rodoljubnih djela. »Dvorana« je postala pojam tako da je slika ove palače ušla čak na igraće karte koje je 1847. izrađivao zagrebački producent igraćih karata Josip Bäck.[16] One su po njoj dobile ime »Dvorane zagrebačke karte«.

Funkcija namijenjena ovoj palači bila je tako visoko cijenjena da je u ilirsko-romantičkom zanosu Vukotinović mogao napisati: »Narodni je dom sveti dom. U njemu je město za muze . . .«.[17] Zato palača Narodnog doma pripada među vrlo rijetke zagrebačke objekte koji su likovno prikazani prije tehnike fotografije. Osim slike na Bäckovim igraćim kartama postoji grafika objavljena u »Koledaru za puk za prestupnu godinu 1848«.[18] Na njoj kao i na igraćoj karti prikazan je Narodni dom sa zapadne strane (pročelje u Opatičkoj ulici) s dvorištem u kojem rastu četiri drveta oblika čempresa, a ograđeno je prema ulici rešetkom od kovana željeza koja i danas postoji. Prema tome drveće u dvorištu i kovana ogradna rešetka s vratima (klasicistički motiv kopalja) sastavni su dijelovi zgrade od samog početka.

Ova palača bila je sjedište kulturnih ustanova ne samo u vrijeme ilirskog pokreta, već je ta njena uloga bila produljena i proširena, kad je prilikom priprema za osnivanje Jugoslavenske akademije znanosti i

umjetnosti bila namijenjena ovoj najvišoj naučnoj instituciji. »Dosta je akademiji zadalo brige, gdje da se pristojno smjesti. Sabor g. 1861. bio je akademiji kuću »narodni dom« namijenio, pošto bi zemlja preuzela njezine naprama dionikom obveze. Ali taj zaključak saborski nije ni potvrđen ni izveden bio.« . . . »Tek naredbom od 2. travnja 1868. bivšega kr. namjestničkoga vieća bi određeno, da se »narodni dom« imade predati Jugoslavenskoj akademiji kano upraviteljici zemaljskog narodnog muzeja, što bi također učinjeno dne 15. svibnja r. g. . .; a pošto je bio »Narodni dom« donekle popravljen (1868), preseli se akademija početkom 1869. u gornji sprat, dočim je dolnji zauzeo arkeologički razdiel muzeja. Akoprem je akademija u toj zemaljskoj kući prilično smještena, to nije ona prestala gojiti želju, da si s vremenom vlastiti dom namakne«.[19]

Kad je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti počela graditi svoju novu palaču na Zrinjskom trgu dala je »u građevnu zakladu« . . . »kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija u ime otkupa »Narodnog doma« u smislu zak. čl. 21. veljače 1878 svotu od 100.000 for.«.[20] Time je država kupila palaču »Narodni dom«, a kralj je potvrdio troškove potrebne za nabavu zgrade za pravosudnu upravu.[21] Kad se Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti preselila u svoju novu zgradu krajem 1880. godine, u bivši »Narodni dom« smješten je Stol sedmorice. Visokom sudstvu služila je ova zgrada do kraja Drugog svjetskog rata, kad ju je ponovno preuzela Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti za svoje institute.

Na uličnom pročelju sjevernog krila palače postavljena je spomen-ploča s reljefnim portretom Stanka Vraza. Tekst glasi:

U OVOJ KUĆI UMRO JE 24. V 1851. SLOVENAC-HRVAT STANKO VRAZ
O STOGODIŠNJICI NJEGOVA ROĐENJA OVU SPOMEN PLOČU
POSTAVIŠE BRAĆA HRV. ZMAJA 1910

Izvori lit.: [1] R. Horvat, Prošlost grada Zgareba, p. 263. – [2] Pr. 95, p. 423. – [3] Pr. 96, p. 175. – [4] A. Z. 1833, Int. 20. – [5] Pr. 100, p. 354. – [6] Đ. Szabo, Lice Zagreba u 19. st.,Hrv. kolo 1927, p. 187. – [7] Obrtnik, Zagreb 1886, p. 94. – [8] J. Lachner, Stari Zagreb. Jedna od najznamenitijih zgrada ne samo u povijesti Zagreba, nego i u hrvatskoj kulturnoj i političkoj prošlosti. Novi list, Zagreb 24. X. 1941, br. 178. – [9] p. 55 i 69. – [10] Acta pol. 1839. br. 1324 od 24. II 1839. – [11] Sveuč. Knjižnica R 4018.. – [12] J. Ravlić, Ilirska čitaonica u Zagrebu, Historijski zbornik XVI, Zagreb 1963, p. 206. – [13] Sveuč. Knjižnica R 3986; Pr. 104, p. 1. – [14] Narodni dom u Zagrebu, Prosvjeta, Zagreb 1901, p. 740. – [15] J. Horvat, 1848, I, Zagreb 1934, p. 152 i d. – [16] M. Schneider, »Dvorane zagrebačke karte«, Iz starog i novog Zagreba II, p. 205. – [17] Lj. Vukotinović, Narodni dom. Nov. dalm.-horv.-slav. 1846, br. 18, p. 75. – [18] L. Dobronić, Propaganda za Narodni muzej u Zagrebu 1848, Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika u Zagrebu, Zagreb 1953, br. 2, p. 30. – [19] Ljetopis JAZU, Prva sveska 1867–1877, p. 12. – [20] Ljetopis JAZU, Druga sveska 1877–1887, p. 11. – [21] Dnevnik saborski 1875–1878, 105. saborska sjednica 9. VII 1878.

61, 62. OPATIČKA ULICA 20
(Opatička ul. 20)

Zgrada koja danas služi Muzeju grada Zagreba građena je na istočnom gradskom bedemu u 17. stoljeću za samostan opatica sv. Klare (klarisa). Po njima je ulica dobila ime Opatička ulica. Kompleks se sastoji od glavnog južnog dijela s ulazom (Opatička ul. 20) koji zatvara gotovo kvadratno dvorište, i sjevernog odnosno istočnog krila pred kojim se do ulice proteže trapezoidno dvorište. Nekad je samostanski kompleks bio znatno veći: južno od zgrade uz Opatičku ulicu protezala se samostanska crkva sv. Trojstva (na mjestu današnje kuće broj 18), a samostansko je dvorište obuhvaćalo i teren današnje kuće broj 16. (O tome vidi 59, 60). Na sjevernoj strani samostanskoj je cjelini pripadao i sam Popov toranj i školska zgrada u Opatičkoj ulici 22 (vidi 63), o čem svjedoči tlocrt samostana iz 1787. godine.[1] Istočna i sjeverna granica ove cjeline bili su gradski bedemi.

Čitav samostanski kompleks nije sagrađen odjednom. Još je Vj. Klaić objavio podatke o gradnji:[2] »Dne 6. svibnja 1647. položen bi temelj njihovu amostanu tik do Popovog tornja« ... »Samostan bi god. 1650. dovršen, te su se opatice 15. srpnja mogle u nj useliti«. Klarise se »inicijativom grofa Gašpara (Draškovića) doseliše iz Požuna u Zagreb. Cecilija (sestra Gašpara Draškovića) postade prvom predstojnicom (abatisom) samostana« ... Za gradnju toga samostana obećao je grof Gašpar Drašković da će besplatno dati kamen i vapno. O tome se raspravljalo na hrvatskom saboru koji se 4. svibnja 1645.[3] sastao u Varaždinu. Hrvatskim staležima bilo je stalo da klarise podignu samostan, jer će u tom samostanu biti prva viša djevojačka škola u Hrvatskoj. Zato je sabor zaključio da će klarisama dati besplatan podvoz za kamenje i vapno. Posao su imali obaviti kmetovi u obliku svojih obveza (tlaka). Ban Ivan Drašković imao je odrediti podvoz kada klarise nađu u Zagrebu podesno gradilište za samostan, a Gašpar Drašković doznači obećano vapno i kamen.[4] I 11. listopada 1649.[5] hrvatski je sabor u Varaždinu raspravljao o tom samostanu. Zaključio je da svaki »dim« (tj. tadašnja porezna jedinica) mora za gradnju samostana klarisa dati 20 denara. Tu svotu ima platiti visoko plemstvo, a niže plemstvo po 10 denara.

Iduća gradnja bila je samostanska crkva. Ona se gradila od 24. srpnja 1658. do 1669, a 20. listopada 1670. godine bila je posvećena sv. Trojstvu. I o njoj je hrvatski sabor raspravljao više puta: 4. veljače 1658,[6] 28. srpnja 1659,[7] 22. kolovoza 1669. godine,[8] a kmetovi su opet morali prevoziti kamen, vapno i pijesak, i plemstvo plaćati izvanredni porez. Samostan je stradao u velikom požaru 1674, kad su od njega preostali samo zidovi, pa redovnice godinu dana nisu mogle u njemu živjeti.

Dosad nije bila uočena činjenica da je sjeverno, odnosno produljeno istočno krilo samostanske zgrade sagrađeno znatno kasnije, na samom

svršetku 17. stoljeća. O tome svjedoči ugovor sklopljen 1698.[9] između tadašnje predstojnice samostana grofice Petronile Zrinjske i gradskog suca. Po njemu je grad odstupio »zemljište ili dio zemljišta između zgrade toga samostana i javne gradske kule i spremišta Kraljevine kod Novih vrata (danas Opatička ul. 22 – op. aut.) rečenom samostanu da se na njemu prošire stanovi gospođa redovnica«. Za ilustraciju prilika onog vremena zanimljive su tačno utvrđene obveze koje su one time preuzele:

»1. da se spomenute gospođe redovnice i samostan na tom zemljištu ne usude podići takve zgrade koje bi mogle spriječiti kraljevini pristup kolima do spremišta, a ovom gradu do njegove kuće, i da bude ostavljen dovoljan prostor za dovoz kolima rečenom spremištu i kuli,
2. da ključ od ulaza i vanjskih ili velikih vrata i samostanske zgrade sagrađene na ovom zemljištu i mjestu koje odredi grad, bude predan jedino gospodinu gradskom sucu i da uvijek u buduća vremena ostane kod njega i njegovih nasljednika u službi gradskih sudaca sa svrhom da se u slučaju buduće potrebe ta vrata i samostan otvore i tamo uđe, bude i ostane mogućnost nezavisna od gospođa redovnica gradskom sucu i samome gradu; drugi pak ključ od istih vrata, jednako nezavisno od grada, neka ostane kod rečenoga samostana i gospođa redovnica.
3. U slučaju, čega se ipak najmanje treba bojati, da gospođe redovnice i samostan sami ili pomoću bilo koga u času potrebe otvaranje rečenog vanjskog zasuna i ulaženje gradu ili Kraljevini spriječe, da se u takvom slučaju ista samostanska zgrada i zemljište oduzimaju samostanu i gospođama redovnicama i prelaze u potpunu vlast grada koji ima mogućnost da ta vrata i tu zgradu i poruši.
4. da gradske bedeme, koji budu pod samostanskim krovom dani na upotrebu gospođama redovnicama, moraju one popravljati i održavati.
. . . .
6. da su gospođe redovnice i samostan za odvod izmetina dužne podzemne kanale izvan grada tako izvesti i urediti da javnom putu (Radićeva ulica – op. aut.) i putnicima ne mogu biti smrad i smetnja; inače u protivnom slučaju takav nedovoljan i neodgovarajući kanal i odvod grad može zatrpati i zatvoriti«.

Toliko osiguravanje grada na upotrebu kule i Kraljevine na njeno spremište razumljivo je upravo u ovo vrijeme velikih ratova protiv Turaka kojima su oni mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. konačno zaustavljeni i prisiljeni na odstupanje nekih našh krajeva.

Iste godine 1698. kad su klarise dobile ovo zemljište za gradnju novog samostanskog krila, posebnim ugovorom s gradom[10] povećale su one svoj kompleks s još jednom zgradom, i to onom koja se zapadno naslanja na kulu (danas zgrada osnovne škole, Opatička ul. 22). Nju je protonotar Kraljevine Ivan Zakmardi 1657. godine (dosad se pogrešno smatralo: 1651.) dao podići za spremište žita (a ne za školu; vidi o tome:

63). Godine 1698. spomenutim ugovorom klarise su preuzele od grada »zidanu pivnicu« zapadno od kule koja je tada pripadala kapeli sv. Jurja. Gotovo je bez sumnje ta pivnica ono spremište koje je podigao Zakmardi. Time su opatice 1698. upotpunile svoju samostansku cjelinu koja se otada pružala od samog sjevernog vrha Gradeca (Opatička ul. 22) do današnje kuće broj 16 u Opatičkoj ulici. One su bez sumnje doskora produljile istočno krilo samostana i sagradile tzv. parlatorij (koji se nalazi na međi danas između školskog i drugog muzejskog dvorišta). Zgrada samostana stradala je ponovno u velikom požaru 1706. godine, a pošteđen je ostao samo zvonik samostanske crkve.[11] Zanimljivo je da najsjeverniji dio istočnog krila koji dopire do same kule (četiri prozorske osi na istočnom pročelju) ima znatno nižu krovnu konstrukciju, a i drugačije oblikovanu fasadu, te je moguće da je on podignut tek negdje u 18. stoljeću, iako nije dosad o tome ništa utvrđeno. Jednako tako nije poznat datum kad je sama kula odstupljena redovnicama. Svakako su to sve bili sastavni dijelovi samostanskog kompleksa u vrijeme kad je Josip II raspustio klarise (1782). To je stanje prikazano na tlocrtima iz 1787, godine.[1]

Zagrebački samostan klarisa bio je na glasu po redovnicama iz najviših društvenih slojeva. One su bile obrazovane (pisale su gotovo isključivo hrvatski), imale su dosta knjiga i bavile su se muzikom. U samostanu su nađena tri clavicemballa i više raznih instrumenata za komorne sastave. »Ma da je svaka djevojka mogla stupiti u red, ipak su u njemu bile pretežno plemkinje i grofovske (kneževske) kćeri. Nema plemenitoga roda 17. i 18. stoljeća u Hrvatskoj, od kojega ne bi bar jedna djevojka ušla u samostan sv. Klare. Počev od knezova Zrinskih ređaju se tu kćeri grofova i baruna Draškovića, Keglevića, Ivanovića, Patačića, Ratkaja, Orehovačkih, Oršića, Vojkovića (Vojkffy) i Čikulina, kao i najodličnijih plemića Domjanića, Berislavića, Ilijašića, Bužana, Krčelića, Galjufa, Vernića, Malenića, Međurečkih, Stručića, Orlika itd.«[12] Sačuvan je i inventar samostanske crkve.[12]

Opis stanja samostanske zgrade i njen historijat nakon raspuštanja reda klarisa dala je Draginja Jurman-Karama.[13] Istaknuti treba da je u vrijeme klarisa glavno pročelje zgrade prema Opatičkoj ulici bilo sasvim zatvoreno (bez prozora i vrata), jer na toj strani nije bilo soba, i da su prozori bili samo naslikani (tragovi boje vidljivi su na pročelju). U samostan se ulazilo kroz današnje školsko dvorište. Današnji portal i neki prozori na pročelju potječu od adaptacije zgrade prije 1816. godine, a ostali prozori od pregradnje prije 1831. godine. O tome svjedoče sačuvani nacrti.[14] Između 1816. i 1831. godine sagrađene su sobe u zapadnom (uličnom) krilu, podignute arkade na toj strani i pregrađene ostale arkade tako da su nadsvedene sfernim kapama s poprugama. Bačvasti svodovi sa šiljatim isječcima 17. stoljeća sačuvani su u podrumu i sjevernom dijelu istočnog krila.

Prostorije bivše samotanske zgrade nakon ukinuća reda služile su u razne svrhe. U njima su davane kazališne predstave, bile smještene razne vojne ustanove (naročito vojna ljekarna), pa pošta, po kojoj se ulica neko vrijeme nazivala »Poštanska ulica«. Od 1851. do kraja Drugog svjetskog rata u zgradi je bilo Financijsko ravnateljstvo. Od 1947. glavni dio zgrade zauzima Muzej grada Zagreba, a uz njega imaju ovdje spremišta Arhiv Hrvatske i Arhiv mapa Geodetske uprave. U veži je postavljena spomen-ploča na kojoj tekst glasi:

> U BORBI NAŠIH NARODA ZA SLOBODU
> 1941–1945 DALI SU SVOJE ŽIVOTE
> MUZEJSKO-KONZERVATORSKI RADNICI
> IZ ZAGREBA
>
> MARIJA HANŽEVAČKI - DRŽISLAV ŠVOB
> IVO ŠREPEL - LADISLAV STROSSER
>
> U ČAST PALIM DRUGOVIMA OVU SPOMEN-PLOČU
> PODIŽE PODRUŽNICA ZAGREB DRUŠTVA MUZEJSKO-
> KONZERVATORSKIH RADNIKA N. R. HRVATSKE
>
> ZAGREB 8. MAJA 1958

Izvori i lit.: [1] Arhiv Hrvatske, Acta cameralia, fasc. B. B. br. 874. – [2] Vj. Klaić, Opatice sv. Klare ili klarise u Zagrebu, Stari i novi Zagreb, Zagreb 1925, p. 61. – [3] Zaključci hrvatskog sabora I, Zagreb 1958, p. 127. – [4] R. Horvat, Opatice »klarise« i Gašpar grof Drašković; Nekadašnji samostan opatica klarisa, Prošlost grada Zgba, p. 261, 263. – [5] Zaključci hrv. sabora I, p. 156. – [6] isto, p. 227. – [7] isto, p. 235. – [8] isto, p. 295. – [9] Pr. 77, p. 243. – [10] Pr. 77, p. 254. – [11] Vj. Klaić, Suvremeni opis zagrebačkog požara od 1706. g., Vj. zem. arhiva XII, Zagreb 1910, p. 236. – [12] E. Laszowski, Crkvene stvari dokinutog samostana opatica sv. Klare u Zagrebu, Stari i novi Zagreb, Zagreb 1925, p. 180. – [13] D. Jurman-Karaman, Zgrada Muzeja grada Zagreba (nekad samostan klarisa), Iz starog i novog Zagreba I, Zagreb 1957, p. 61; Uz uređenje južnog pročelja Muzeja grada Zagreba, Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika, Zagreb 1955, br. 1. – [14] u Muzeju grada Zagreba.

63. OPATIČKA ULICA 22
(Opatička ul. 22)

Na mjestu danas označenom kao »Opatička ulica 22« nalazi se kompleks historijski, arhitektonski i urbanistički izvanredno zanimljiv. Dvokatnica s trokatnom kulom danas služi kao školska zgrada osnovne škole »August Šenoa«, a osim nje u kuli je smještena zvjezdarnica Hrvatskog prirodoslovnog društva. Taj kompleks zauzima dominantan položaj na sjevernom uglu Gornjega grada iznad Vrazovog šetališta, a sa vrha kule pruža se prekrasan pogled na sve četiri strane: na grad i na goru Medvednicu.

Kula unutar tog kompleksa, tako zvani Popov toranj, pripada među objekte Gornjega grada o kojima je publiciran priličan broj izvora.[1] Ivan Kr. Tkalčić je na temelju tih izvora napisao historijat Popovog tornja do kraja 15. stoljeća.[2]

Zagrebački kaptol dobio je 1247. od kralja Bele IV prostor na brdu Gradecu da sagradi kulu u koju bi se mogao skloniti u slučaju ratne opasnosti i uz koju bi i pojedini kanonici mogli sebi sagraditi kule, ako to žele. Vremenski se taj kraljev dar zagrebačkom kaptolu, nakon kojeg je nužno slijedila gradnja kule, podudara s izgradnjom bedema oko Gradeca koji su podizani između 1242. i 1266. godine. Zbog terenske povezanosti s teritorijem Gradeca nastajali su mnogi sporovi između kaptola i gradske uprave oko vlasništva kule, koja je po investitoru pučki prozvana »Popov turen«. (Naziv se prvi put spominje 1392.[3]) Uz taj toranj, koji je bio sagrađen »u rečenom gradu« (turris in praedicta civitate), imao je kaptol stoljećima svoje zemljište s istočne strane i sjeverne prema zapadu do Novih vrata. Zemljište je bilo tačno izmjereno i označeno srednjovjekovnim mjerama. Položaj te kule spomenut je u više isprava. Godine 1433.[4] rečeno je da je kula »ugaona unutar zidina rečenog našeg grada na brdu gradečkom«. Taj položaj »kamene« kule zagrebačkog kaptola »unutar zidina zagrebačkoga grada« istaknut je i u ispravi od 1457,[5] zatim u kraljevoj poruci općini i građanima Gradeca iste godine,[6] pa godine 1459.[7] i 1479.[8] Prema navedenim izvorima, a i kasnijim tlocrtima (vidi dalje), ne može biti sumnje da se Popov toranj nanalio u n u t a r bedema Gradeca, a ne izvan njih, kako se katkada misli.

Za sam Popov toranj osim dokumenata o njegovoj gradnji najvažniji je podatak da su 1433.[4] na kuli bili srušeni krov i zidovi, da je ona bila ruševina te da je trebalo »neke svodove i lukove podići i izgraditi«. Ako se promotri tlocrt Popovog tornja,[9] snimljen 1859. (sačuvana i kopija iz 1862) koji odgovara i današnjem stanju, opaža se da je kula kvadratan toranj, da su prostori prvog i drugog kata prazne četvorine, a da prizemljem dominira stub u njegovoj sredini. Debljina zidina u prizemlju i na katovima iznosi oko 205 cm, a materijal je nepravilan kamen. Iz svega se može zaključiti da je tlocrt romanički iz sredine 13. stoljeća, tj. vremena gradnje kule. Odudara jedino stub sa svodovima i poprugama u prizemlju. Iz citiranog izvora je poznato da je Popov toranj godine 1433. bio u tolikoj mjeri ruševan da mu je trebao temeljit popravak u kojem se spominju svodovi i lukovi, pa su oni vjerojatno tada i izgrađeni. Postoji i razlika u materijalu: vanjski zidovi i stub su od nepravilna kamena, pilastri i pojasnice od opeke, a krpanje opekom opaža se i među kamenim dijelovima. Ako svodovi koji danas postoje ne potiču od te prve adaptacije kule, mogli su biti izvedeni 1479. godine,[10] kad je kralj Matija Korvin prijetio zagrebačkom kaptolu da će mu oduzeti kulu koju je »sasvim zapustio i dopustio da trpi od velike

ruševnosti«, zbog čega je bila ugrožena sigurnost Gradeca sa sjeverne strane. Svodovi se u toj ispravi ne spominju.

Šesnaesto stoljeće je doba najintenzivnije brige za gradske zidine i utvrde, jer je vladao golem strah od Turaka. Svakako u vezi s turskom opasnošću zabilježeni su i drugi popravci Popova tornja: 1546,[11] »kad je »zbog starosti ostao bez krova«, pa ga je kaptol popravio; 1550,[12] kad je grad plaćao dva dana trojicu tesara da urede utvrdu ispod kaptolske kule.

U drugoj polovini 16. stoljeća govori se samo o »velikoj kuli novih vrata« (Nova, kasnije Opatička, vrata stajala su ispred školske zgrade), a kaptol se pri tom ne spominje. Ipak se i takvi podaci odnose na Popov toranj koji je u vrijeme stranačkih borba 1526–1529. definitivno pripao gradu. U toku 16. stoljeća vršeni su popravci koji nisu dirali u konstrukciju zgrade: 1578.[13] popravljani su u kuli podnošci za topove, 1584.[14] izmijenjena je prijevojnica (greda za zatvaranje vrata), 1588.[15] pokriven je krov hrastovim daskama, a za vrata kule izrađeni su »panti i ternek«. Iduće godine[16] zabilježeno je također pokrivanje krova ove kule jelovim i hrastovim daskama.

Kako je već istaknuto, Popov je toranj bio dvokatna građevina s po jednom prostorijom u prizemlju i u svakom katu. Komunikacije među tim prostorijama nema. Pretpostaviti se može i zaključiti prema drugim kulama Gradeca (a i Kaptola – Prišlinova kula) da su izvana vodile u katove drvene stube, i to sa zapadne strane (unutar gradskih bedema), jer u tom zidu postoji u prvom i drugom katu osim strijelnica (odnosno prozora) još po jedan uzak otvor. Oni su vidljivi na navedenom tlocrtu[9] i na tlocrtu iz 1787. godine.[17] Na tim se tlocrtima osim toga vidi da se je na sjeverni zid kule nastavljao prema zapadu gradski bedem jednake debljine kao zid kule, još jedanput tako dug koliko je kula široka, i da je sezao do visine prvoga kata kule. Gradski zid dalje prema zapadu, prema bivšim Novim (Opatičkim) vratima bio je uži, bar je takav ucrtan na tlocrtima. On se jednako kao i Popov toranj može smatrati dijelom obrambenog sistema zasnovanog u 13. stoljeću.

U 17. stoljeću kule i bedemi Gradeca gubili su svoju obrambenu funkciju, jer je prestajala opasnost od Turaka. Novu etapu označuje spomen-ploča, jedna od rijetkih sačuvanih iz 17. stoljeća, koja je uzidana u prizemnom hodniku školske zgrade. Tekst spomen-ploče glasi:

DEO
DIVIS ET REGNO
CROATIAE SCLAVONIAE
SUB
FERD. III. IMP. AC REGE
COM. NICOLA ZRIN BANO
P. PET. PETRETITH EPO ZAGR

COM. GEORG. ERDEODI VARASD.
GASP. OREHOCZI VICEBANO
M. IOANES ZAKMARDI DE
DIANKOCZ PROTONOT. REG.
EX CERTA PARTE GRATUIT
LABORUM ANNI 1657 FF
GRATI FRUANTUR POSTERI
MAIORA TENTENT INVIDI

U prijevodu[18] tekst spomen-ploče glasi:

Bogu
nebesima i kraljevini
Hrvatskoj (i) Slavoniji
za
Ferdinanda III cara i kralja
grofa Nikole Zrinskog bana
oca Petra Petretića biskupa zagrebačkog
grofa Jurja Erdödyja varaždinskoga
Gašpara Orehocija podbana
magister Ivan Zakmardi
od Dijankovca prabilježnik Kraljevine
djelomično uz besplatne
radove godine 1657. dao je načiniti.
Zahvalni neka se služe potomci,
bolje neka pokušaju učiniti zavidnici.

Antun Cuvaj u svojoj »Građi za povijest školstva«[19] citirajući Ivana Tkalčića[20] iznosi tvrdnju da je protonotar Kraljevine Ivan Zakmardi godine 1651. »temeljito popravio Popov toranj i do njega dogradio dvokatnicu, odredivši sve to za gradsku dječačku i djevojačku pučku školu, o čem svjedoči ondje uzidana kamena ploča«. Da Zakmardi nije sagradio dvokatnicu, bit će dokazano daljim razlaganjem. A da uopće nije gradio zgradu za školu, a ni 1651. godine, može se zaključiti iz suvremenih povijesnih izvora. Godine 1657.[21] gradska je uprava prihvatila Zakmardijev prijedlog da primi u grad hranu za vojsku. Za spremanje te hrane trebalo je sagraditi novo spremište od greda, a mjesto za to spremište bit će Zakmardiju određeno kod Novih vrata, što znači zapadno od Popova tornja. Vrlo je zanimljiv drugi izvorni podatak, četrdesetak godina mlađi od ovoga (1698).[22] Grad je tada odstupio susjednom samostanu klarisa »zidano spremište vina« (pivnicu) kod Novih vrata unutar gradskih zidova i bedema«. Njemu je s istoka kula, s juga dvorište samostana, sa zapada ogradni zid toga dvorišta, a sa sjevera gradski bedem. Nalazio se, dakle, upravo na mjestu gdje stoji školska zgrada, a na mjestu ranijeg spremišta hrane koje je podigao Zakmardi, ili je istovjetan s njima. Stihovi na kraju teksta spomen-ploče od kojih prvi glasi u prijevodu: »Zahvalni neka se služe potomci«, upućuju svakako više na utilitarnu, nego na školsku zgradu. Jednako tako je krivo pročitana godina (1651), te je treba čitati 1 6 5 7. (Znakovi 1 i 7 nisu jednaki, već u različito napisani, i imaju osobine brojaka tog vremena). Godina 1657. odgovara tačno gradskom zaključku o podizanju spremišta za hranu. Možda je Zakmardi odmah mjesto drvenog podigao zidano spremište i time se pohvalio posljednjim stihom na spomen-ploči: (»Bolje neka pokušaju učiniti zavidnici!«).

Bez sumnje su klarise bile one koje su preuzeto spremište hrane (vina) pretvorile u školsku zgradu. Teško je tvrditi, da li su to učinile odmah 1698. godine, kad su ga primile od grada, ili nešto kasnije. Činjenica je da su 1698. i to nešto prije spomenutog spremišta, dobile od grada zemljište uz istočni bedem između Popovog tornja i njihove samostanske zgrade. Sve to govori da su klarise tada imale velike građevinske namjere. Nije nemoguće pretpostaviti da su školsku zgradu i sjeverni dio istočnog trakta samostana gradile istovremeno na samom kraju 17. stoljeća, ili možda iza požara 1706. kad im je teško stradala samostanska zgrada. Možda je već Zakmardijevo spremište bilo jednokatno, pa je bila dovoljna adaptacija. To bi se moglo zaključiti po bačvastom svodu sa šiljastim isječcima u školskoj prostoriji u prvom katu, što su oblici 17. stoljeća u zagrebačkoj arhitekturi, ali se isti ti oblici javljaju i u samostanskom traktu građenom poslije 1698. godine. Škola je svakako bila jednokatna, što se vidi i po debljini zidova. Sastojala se od stubišnog prostora, jedne učionice, jedne pomoćne prostorije i prostora kule u prizemlju i prvom katu.[17] Čitava škola imala je 1788. godine četiri sobe za učenike.[23] Drugi kat kompleksa u Opatičkoj ulici 22 (školska zgrada i sjeverno krilo samostana) koji je na posebnom papiru dodan nacrtu iz 1787. godine, ostao je tada samo projekt, što se može zaključiti po činjenici da je sjeverno krilo samostana u dnu školskog dvorišta još i danas samo jednokatno, a drugi kat školske zgrade nadograđen je u 19. stoljeću. Bačvasto nadsvedene prostorije prvoga kata s prostorom kule sačinjavaju jedinstven interieur. Debljina zidova do prvoga kata iznosi 81 cm, osim na sjeverozapadnoj strani gdje je iskorišten stari gradski bedem. Ulaz u samostan i školu bio je zajednički s jednim vratima na mjestu gdje se danas ulazi u školsko dvorište. Iz tog »predvorja« (kako je označeno na planu iz 1787. godine) lijevo se išlo u školsku zgradu, a desno u samostan.

Školska zgrada dočekala je u opsegu iz 18. stoljeća rušenje Novih (Opatičkih) vrata, nakon čega je 1839. godine[24] sagrađen njen zapadni dio, tj. onaj koji seže do Opatičke ulice s koso smještenim pročeljem prema ulici, po kojem je ta zgrada poznata prolaznicima. Tada je školska zgrada ne samo produljena, već i nadograđen i drugi kat. Novi

dijelovi zgrade izvedeni su »marljivošću i naročitom revnošću gospode poštanskog kontrolora Pallaina i graditelja Felbingera«. Budući da Antun Kukuljević Sakcinski, »savjetnik i ravnatelj kraljevskih viših škola«, u ovom citiranom spisu od 1839. godine spominje ne samo Pallaina, koji se oduševljeno brinuo za uređenje »sjeverne promenade« (Vrazovog šetališta), već i Felbingera, ne može se ne pomisliti da je Felbinger autor novog krila školske zgrade i adaptacije starih prostorija. Zgrada je tada bila moderno opremljena: imala je dvije vrsti prozora (zimska staklena krila i ljetna drvena – »žaluzine«). Tu fazu u historiji starog kompleksa pomlađenog novim dijelom škole prikazuju planovi od 1859. i 1862. godine.[9] Na njima se vidi da je školska zgrada tada imala dva kata. Zidovi drugog kata i prigrađenog uličnog dijela tanji su od onih iz 17. odnosno 18. stoljeća (55 cm). U tlocrtu je novi dio zgrade prema dvorištu širi od onog starijeg. Strop u drugom katu je ravan, drven, za razliku od nadsvedenoga u prvom katu. Na planovima se vidi (ucrtano olovkom) da se šezdesetih godina predviđalo proširenje zgrade na dvorišnoj strani. To nije nikad izvedeno. Prigrađeni su samo nužnici uz zapadni dio stare zgrade. Vjerojatno je to učinjeno 1867, kad je bila »preređena grad. školska zgrada na severnom šetalištu«.[25] Ta je prigradnja produljena prema istoku 1906. godine.[26] Potres je 1880. znatno oštetio kulu i školu, pa su idućih godina vršeni popravci (vezanje zidova željeznim šipkama koje se vide i danas).

Posljednju veću promjenu doživio je taj kompleks 1903. godine, kad je na kuli uklonjen šatorast krov (četveroslivni) i nadograđen treći kat s posebnim lukom za dalekozor i terasom, da bi poslužio zvjezdarnici Hrvatskog prirodoslovnog društva. Rad je 1903. bio povjeren arhitektu Vjekoslavu Heinzelu, a zvjezdarnica otvorena 5. prosinca 1903. godine.[27] Zidovi trećeg kata, poput ostalih prigrađenih dijelova zgrade, izvedeni su u opeci, pa se razlika između starih i novih dijelova tačno vidi na mjestima gdje je na pročeljima otpala žbuka.

Na uličnom pročelju školske zgrade postavljeno je u maloj niši godine 1940. poprsje pjesnika i romanopisca zagrebačke prošlosti Augusta Šenoe (rad kipara Vojte Braniša) po kojem je škola dobila ime.

Kako se iz svega vidi, riječ je o rijetko zanimljivoj cjelini: kuli iz 13. stoljeća koja je do nas doprla s kasnijim svodnim konstrukcijama, o zgradi 17. stoljeća – o čemu jasno govori spomen-ploča – koja u 18. stoljeću služi za školu, o uličnom dijelu školske zgrade iz prve polovine 19. stoljeća, možda radu zagrebačkog graditelja Bartola Felbingera, i konačno o nadogradnji trećeg kata s kupolom na kuli početkom 20. stoljeća za potrebe zvjezdarnice.

Izvori i lit.: [1] MCZ I, doc. 23, 172, 362; II, doc. 48, 69, 187, 188, 211, 215, 318. – [2] U »Uvodu« MCZ I i II. – [3] MCZ I, doc. 362. – [4] MCZ II, doc. 69. – [5] MCZ II, doc. 187. – [6] MCZ II, doc. 188. – [7] MCZ II, doc. 211, 215. – [8] MCZ II, doc. 318. – [9] HAZ, GS, sv. 200. – [10] MCZ II, doc. 318. – [11] MCZ XII, doc. 272. – [12] MCZ XIII, p. 279. – [13] MCZ XVI, p. 226. – [14] MCZ XVI, p. 254. – [15] MCZ XVI, p. 276. – [16] MCZ XVI, p. 296. – [17] Arhiv Hrvatske, Acta cameralia, fasc. B. B. br. 874. – [18] Prijevod zahvaljujem prof. dru Veljku Gortanu. – [19] A. Cuvaj, Građa za povijest školstva I, p. 248. – [20] I. Tkalčić, »Popov turen« u Zagrebu, Obzor, Zagreb 1905, br. 14, 15. – [21] MCZ XVIII, p. 144 i XXVII. – [22] Pr. 77, p. 254. – [23] E. Laszowski, Gradske zgrade u Zagrebu god. 1788, Stari i novi Zagreb, 1925, p. 57. – [24] Acta polit. No 2481 od 1839, No 2248 od 1840.; Stj. Srkulj, Zagreb u prošlosti i sadašnjosti 1093–1928, p. 85. – [25] HAZ GS, 1868. br. 1 od 1. I 1868. Izvješće o poslovanju 1867. – [26] ASGU. – [27] ASGU; (Ž) M(arković). Zvjezdarnica Hrvatskog prirodoslovnog društva, Almanah Bošković za godinu 1955.

64. OPATIČKA ULICA 27, DEMETROVA ULICA 22
(Opatička ul. 27, Demetrova ul. 22)

Ugao Opatičke i Demetrove ulice dugo je zadržao patrijarhalan srednjovjekovni izgled. Do godine 1840. stajala je, naime, na tom mjestu drvena kuća.[1] Zanimljivo je kako su u prethodnih stotinu godina vlasnici te drvene kuće pripadali različitim društvenim slojevima. Nakon požara 1706. godine ostalo je ovdje prazno zemljište. Kući koja je na njemu podignuta sredinom 18. stoljeća bili su vlasnici plemić Aleksandar Jelačić, zatim biskupov i kraljevski fiškal i vijećnik kraljevskog vijeća Žigmund Komaroni, o kojemu dosta priča Krčelić,[2] pa zidarski majstor Ivan Eitner, zatim liječnik Ivan Komaroni i krajem stoljeća ugledni Antun Bedeković. U 19. stoljeću vlasnikom je bila obitelj Kamauf i Tropper, pa je gradski senator Ivan Kamauf 1840.[3] prodao drvenu kuću odvjetniku Alojziju Friganu. Uvjet je bio da kupac ima što prije ukloniti drvenu kuću i isprazniti gradilište, to više što je tada već stajala preko puta grandiozna palača grofa Karla Draškovića (Opatička 18). Investitor Frigan ovjekovječio je svoju gradnju inicijalom svojim i svoje žene AMF na jednoj od najljepših klasicističkih balkonskih ograda Zagreba u prvom katu na uglu. Gradnjom ove kuće u roku od nekih pet godina podignut je i treći klasicistički objekt na ovom raskršću (oko 1835. Opatička 29, Demetrova 17, 1838. Opatička 18, 1840. ili 1841. ova zgrada) i time je oblikovana najljepša klasicistička arhitektonsko-urbanistička kompozicija Gornjega grada. Đuro Szabo i ovu kuću pripisuje graditelju Bartolu Felbingeru.[4] Ona se odlikuje poput susjedne uglovnice (Opatička 29) skladnim proporcijama jednokatnih krila, već spomenutim balkonom na zatupljenom uglu i vežom koja ima splоštene popruge kasetirane i ukrašene rozetama. U dnu veže smješteno je blago zaobljeno stubište. Ugaona prostorija u prvom katu je osmerokutna dvorana s klasicističkim stupovima u ulaznom prostoru i ugrađenim ormarima sa zrcalima na vratima. Strop je podijeljen u osam polja i oslikan iza 1925. godine zidnim uljenim slikama alegorijskog sadržaja (rad slikara J. Kljakovića).

Izvori i lit.: [1] L. Dobronić, Izgradnja Zagreba u 19. st., Zagreb 1962, p. 4; A. Z. 1840, p. 377. – [2] Annuae, Registar. – [3] I. Ulčnik, revija »Zagreb« 1942, p. 10 i 234. – [4] Đ. Szabo, Stari Zagreb, p. 114.

65. OPATIČKA ULICA 25
(Opatička ul. 25)

Na mjestu ove kuće stajala je još 1815.[1] drvena kuća koja je bila podignuta poslije 1711,[2] pošto je nakon požara 1706. na ovom mjestu ostalo prazno zemljište. Njeni vlasnici od sredine 18. stoljeća i početkom 19. stoljeća bili su obrtnici: urari Ivan Flehperger i Ignacije Reiff, i postolari Matija Skuly, Ivan Kancijan, Ivan Rubell i Matija Matijašić. Godine 1837.[3] »profesor narodnih škola« Josip Augustin kupio je kuću koja je tada već bila zidana. Prema tome današnja zgrada sagrađena je negdje između 1815. i 1837. godine, ali je početkom 20. stoljeća znatno pregrađena.

Izvori lit.: [1] Pr. 94, p. 480. – [2] Pr. 77, p. 890. – [3] Pr. 101, p. 239.

66. OPATIČKA ULICA 23
(Opatička ul. 23)

Požar 1706. godine ostavio je i ovdje prazno zemljište koje je izgrađeno istom poslije 1711. godine[1] kad ga je kupio Ivan Pozdravljević. Poslije njega i njegove udovice drvena kuća u drugoj polovini 18. stoljeća i početkom 19. stoljeća pripadala je gumbaru Nikoli Huzjaku, čižmaru Tomi Huzjaku, pa čižmaru Jurju Bažulu, krojaču Većeslavu Vibralu i postolaru Jurju Margetiću. Ta drvena kuća nestala je negdje krajem prve četvrtine 19. stoljeća. Godine 1829,[2] naime, stoji ovdje već zidana kuća koju je trgovac Kristofor Stanković kupio od Ivana Bedekovića. Lijepi jednostavni bidermajersko-klasicistički motivi na pročelju (plitke polukružne niše nad prozorima) uvrštavaju ovu malu jednokatnicu među estetski vrednije objekte Gornjega grada, a u skladu su s vremenom gradnje između 1825. i 1829. godine. Godine 1831.[3] kuća je još bila smatrana novom »istom prije nekoliko godina nanovo sagrađena od čvrstog materijala«.

Izvori lit.: [1] Pr. 77, p. 898. – [2] Pr. 98, p. 385. – [3] A. Z. 1831, p. 368; L. Dobronić, Izgradnja Zagreba u 19. stoljeću, Zagreb 1962, p. 4.

67. OPATIČKA ULICA 21
(Opatička ul. 21)

Današnja jednokatnica zaprema dvije srednjovjekovne parcele. Jedna od njih bila je prazna od požara 1706. do 1737. godine.[1] Na drugoj parceli imao je drvenu kuću 1710. godine[2] Ivan Komersteiner, vjerojatno onaj značajan rezbar baroknih kipova zagrebačke katedrale (danas u Muzeju za umjetnost i obrt).[3] Nakon nekoliko vlasnika njen je vlasnik 1751. slikar Bernard Makovec ml.[4] Skoro nakon sredine 18. stoljeća na tom se terenu javlja samo jedan vlasnik. Godine 1782. kuća je još bila drvena, a 1798.[6] spominje se prvi put zidana kuća. Prema tome između ta dva datuma sagrađena je kuća, vjerojatno ova koja stoji i danas i po svojim proporcijama odaje značajke kasnog 18. stoljeća. Bez sumnje je u 19. stoljeću bila pregrađivana, što se među ostalim može zaključiti po dubokoj niši u kojoj su smještena ulazna vrata. Početkom 19. stoljeća promijenila je više vlasnika, a od 1826. u rukama je članova porodice Stöger – Vancaš – Junković. U njoj je u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda uz supruga liječnika dra Aleksu Vancaša vršila značajnu kulturnu misiju njegova supruga Josipa (Pepica), zvana »ilirskom mamicom«. Kod nje su se okupljali svi značajni »ilirci«, a naročito tadašnji pjesnici i umjetnici: Stanko Vraz, Petar Preradović i Vatroslav Lisinski. Tom zagrebačkom »salonu« rodoljubnog društva posvetila je Antonija Kassowich-Cvijić jednu od svojih studija.[7] I danas se u kući kod obitelji Junković čuvaju vrijedni predmeti i dokumenti iz tog vremena.

Matica hrvatska postavila je prilikom proslave 130-godišnjice hrvatskog narodnog preporoda spomen-ploču s tekstom:

> U OVOJ KUĆI DRA VANCAŠA I NJEGOVE
> ŽENE JOSIPE SASTAJALI SU SE
> HRVATSKI PREPORODITELJI. OVDJE JE
> VATROSLAV LISINSKI SKLADAO
> PRVU HRVATSKU OPERU »LJUBAV I
> ZLOBA« IZVEDENU 1846.
> U POVODU 130-GODIŠNJICE HRVAT-
> SKOGA NARODNOG PREPORODA OVU
> SPOMEN-PLOČU POSTAVLJA U SVIBNJU 1966.
> MATICA HRVATSKA

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 836; Pr. 80, p. 107. – [2] Pr. 77, p. 898. – [3] I. Kukuljević Saksinski, Slovnik umjetnikah jugoslavenskih, Zagreb 1858; A. Deanović, Komersteiner Ivan, ELU 3, p. 209. – [4] Acta pol. 18. IV 1751. Conscriptio. – [5] Pr. 87, p. 100. – [6] Pr. 91, p. 121. – [7] A. Kassowitz-Cvijić, Josipa Vancaš, nazvana »Majčica Il ra«, Hrv. kolo X, Zagreb 1929, p. 41.

68. OPATIČKA ULICA 19
(Opatička ul. 19)

Drvena kuća koja je stajala na ovom mjestu sagrađena, kao i susjedne poslije velikog požara 1706. godine, bila je od 1721.[1] do 1835. godine u vlasništvu iste obitelji Matije Stručića, gradskog senatora, Adama Stručića i njegove udovice, što je možda u Gornjem gradu jedinstven

slučaj. Godine 1835. kupio ju je »kirurg« (ranarnik) Adam Skully i iste je godine prodao odvjetniku Franji Banu.[2] Tada je još bila »hiža drevena«. U njoj je živjela Franjina kći Hedviga Ban, velika ljubav i nesuđena zaručnica Vatroslava Lisinskoga.[3] Bez sumnje je taj advokat, koji je bio vlasnikom kuće oko 35 godina, na mjestu stare drvene kuće sagradio današnju zidanu, ali kraću za dvije (južne) prozorske osi. Ta kuća ima oznake zagrebačke arhitekture poslije 1850. godine. Južni dio sagrađen je na mjestu nekadašnjeg dvorišta 1880. godine,[4] a balkon na pročelju prigrađen je 1926. godine.[4]

Izvori i lit.: [1] Pr. 78, p. 461. – [2] Pr. 101, p. 109. – [3] A. Kassowitz-Cvijić, Vatroslav Lisinski u kolu Ilira, Zagreb 1919. – [4] ASGU.

69. OPATIČKA ULICA 17
(Opatička ul. 17)

Godine 1710.[1] ovdje je stajala kuća Matije Celčića, vjerojatno podignuta ili popravljena nakon požara 1706. godine, ali je tu 1740.[2] bilo prazno zemljište, bez sumnje opustošeno požarom 1731. godine. Od sredine 18. stoljeća imao je ovdje kuću tkalac Šimun Vernić, a nakon njega također tkalac Pavao Ivanković. Kuću bez pobliže oznake (što znači da nije bila zidana) kupio je od Ivankovićeve udovice 1803.[3] grof Ivan Nepomuk Oršić. Godine 1816. prodao je zidanu kuću krojaču Ivanu Forkellu, pa iz toga proizlazi da je kuća sagrađena u prvih petnaestak godina prošlog stoljeća.

S time se podudara i brojka (No. 16) naslikana crvenom bojom na staroj žbuki koja se u srpnju 1967. pokazala, pošto je otpao komad novije žbuke. Ona je prvi i dosad jedini poznati kućni broj iz numeracije zagrebačkih kuća koja je bila u upotrebi od 1808. do 1825. godine. Kuća je znatno pregrađivana tako da je danas dvokatna s fasadom iz početka 20. stoljeća.[4]

Izvori lit.: [1] Pr. 77, p. 836. – [2] Pr. 80, p. 542. – [3] Pr. 91, p. 716. – [4] L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu.

70. OPATIČKA ULICA 15
(Opatička ul. 15)

Zemljište na ovom mjestu stajalo je neizgrađeno nekoliko desetljeća u prvoj polovini 18. stoljeća. Bez sumnje je i ovdje starija kuća stradala u požaru 1706, a prazno je gradilište prodavano nekoliko puta do 1740.[1] Godine 1742.[2] Klaudije Kaucz već je vlasnik kuće. Otada počinje povijest ove kuće zanimljiva obzirom na nekolicinu među njenim vlasnicima. Godine 1745.[3] prodao je zidanu kuću Ivan Krstitelj Vaicz, tipograf, jer je bila uska i tijesna za tipografski posao. Prema tome, tu se nalazila, makar i kratko vrijeme, jedna od značajnijih starih zagrebačkih štamparija 18. stoljeća,[4] koja je izdala brojna djela svog vremena na primjer: 1740. vrijedan latinsko-hrvatski rječnik Ivana Belostenca »Gazophylacium« i Callendrium Zagrabiense« – Zagrebački kalendar 1745), Nakon nekih drugih vlasnika imao je ovu kuću 1760–1763., tada označenu kao »zidana u prednjem dijelu« kipar i zagrebački građanin Antun Reiner,[5] koji je također postao štampar i izdavač.[4] Iza ovoga inače nepoznatog kipara Reinera i Ivana Svabellyja, vjerojatno oca poznatog pravnika istog imena, vlasnikom je »zidane kuće« 1772–1783.[6] bio Mihovil Brezovački, gradski službenik i otac kajkavskog komediografa Tituša Brezovačkog; zatim staklar Ilija Liebzeit, krojač Juraj Krieger, pa u 19. stoljeću krojač Ivan Skully i dr.

Današnja kuća, mala po dimenzijama, može služiti kao primjer skromne zagrebačke građanske zidane kuće 18. stoljeća.

Izvori lit.: [1] Pr. 80, p. 542. – [2] J. Barle, Zagreb i njegovi žitelji g. 1742 i 1743, Vj. zem. arhiva XI,Zagreb 1909. – [3] Pr. 81, p. 203. – [4] Vj. Klaić, Knjižarstvo u Hrvata, Zagreb 1922. – [5] Pr. 82, p. 517; Pr. 83, p. 87. – [6] Pr. 87, p. 149.

71. OPATIČKA ULICA 13
(Opatička ul. 13)

Kuća iz 17. stoljeća stradala je u požaru 1706. godine tako da je ovdje još 1722.[1] bilo prazno zemljište. Od godine 1732. do 1772.[2] tu su imali kuću, bez sumnje drvenu, krojač Ivan Golubić i njegova udovica. Tada ju je kupio urar Petar Fröhlich. Kad ju je on prodavao 1787.[3] krojaču Ivanu Svobodi, kuća je već bila zidana. Od 1792.[4] do iza 1840. godine vlasnici su joj bili zlatar i srebrnar Ivan Mayer i njegova udovica.

Do danas sačuvani konstruktivni elementi (barokni križni svodovi u prizemlju i prvom katu) odgovaraju vremenu gradnje kuće, tj. osmom i devetom desetljeću 18. stoljeća.

Izvori lit.: [1] Pr. 79, p. 16. – [2] Pr. 84, p. 33. – [3] Pr. 89, p. 8. – [4] Pr. 89, p. 400.

72. OPATIČKA ULICA 11
(Opatička ul. 11)

Krajem 17. stoljeća (1698)[1] spomenuta je ovdje izrijekom »drvena kuća«. Od prije 1721.[2] do 1753.[3] pripadala je ona gradskom senatoru Ivanu Huzjaku i gumbaru Petru Huzjaku. Godine 1753. bila je »kuća vrlo ruševna«, a kupio ju je gumbar Lovro Vrabec. Kad ju je on prodao 1768,[4] još je bila drvena. Kad je poslije smrti tog vlasnika krojača Antuna Dolovčaka 1785.[5] bila prodana uraru Tomi Leitneru, kuća je već bila zidana. Porodica Geisler, koja je također po zanatu bila urarska, imala je ovu kuću od 1792.[6] do pred kraj 19. stoljeća.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 223. – [2] Pr. 79, p. 448. – [3] Pr. 81, p. 700. – [4] Pr. 84, p. 8. – [5] Pr. 88, p. 301. – [6] Pr. 89, p. 400.

73. OPATIČKA ULICA 9
(Opatička ul. 9)

Drvena kuća stajala je ovdje gotovo čitavo 18. stoljeće. Od 1749.[1] do 1777. pripadala je gumbaru Jurju Dobriloviću. Drvena je bila i godine 1795.[2] kad ju je prodao sudski prisjednik Nikola Jelačić, a kupio postolar Filip Minković. Iz pisanih se izvora ne razabire, kada ju je zamijenila zidana kuća. Svakako je zanimljivo pročelje današnje jednokatnice. Ono je jednako pročelju kuće u Mesničkoj ulici 24 (samo je kraće za jednu prozorsku os i vrata ima drugačije smještena). Za kuću u Mesničkoj ulici je utvrđeno da ju je 1851. gradio zagrebački graditelj Mihovil Strohmayer.[3] Po jednakom pročelju lako se može zaključiti da je i ova kuća rad graditelja Strohmayera i da je građena otprilike u isto vrijeme, kad i ona u Mesničkoj ulici, tj. oko sredine prošlog stoljeća. Međutim, široki bačvasti svod u prizemnim sobama s nepravilno smještenim isječcima trokutasta završetka ukazuje da je preuzet od prizemlja starije kuće koje je moralo biti podignuto na samom kraju 18. stoljeća.

Izvori i lit.: [1] Pr. 81, p. 431. – [2] Pr. 90, p. 69. – [3] L. Dobronić, Zaboravljeni zagrebački graditelji, Zagreb 1962, p. 11.

74. OPATIČKA ULICA 7
(Opatička ul. 7)

I ova je kuća u 18. stoljeću bila drvena, a bila je takva i na svršetku toga vijeka (1795)[1], kad joj je vlasnicom bila »gospođa udovica uglednog Nikole Raffaya«. Godine 1808. već je bila zidana, a otad su joj vlasnici razni zagrebački trgovci: Širnbrant, Suppini, Grajer i Schnapp. Prema tome današnja bi kuća potjecala sa prijelaza 18. u 19. stoljeće. Svodovi u veži i dijelu prizemnog stana (pačetvorinaste sferne kape s poprugama), barokni križni svodovi u dijelu prizemlja i kasnorokoko ornamenti na željeznim podrumskim vratima mogu potvrditi ovu dataciju.

Izvori i lit.: [1] Pr. 90, p. 69.

75. OPATIČKA ULICA 5, ULICA 29. LISTOPADA 1918. 2
(Opatička ul. 5, Županijska ul. 2)

Mihalj (Mihovil) Brezovački, koji je u toku 18. stoljeća vršio razne niže službe u gradskom magistratu, kupio je 1754. godine od Franje Fabijanca novu zidanu kuću, kojoj je istočno bila kuća Franje Karvančića, postolara, a zapadno Bernarda Makovca, slikara. Na sjeveru je

graničila s tadašnjom pivovarom (Basaričkova ul. 4). Iduće godine 1755. kupio je Mihalj Brezovački i susjednu Karvančićevu drvenu kuću koja je stajala na uglu Opatičke ulice i današnje ulice 29. listopada 1918. Prema tome na tom uglu u jednoj od tih dviju malih roditeljskih kuća rodio se 4. siječnja 1757. najznačajniji zagrebački stari pisac kajkavskih komedija Tituš Brezovački[1] (umro 1805. u Mesničkoj ulici 47).

Od vremena Mihalja Brezovačkoga na ovom se uglu spominje samo jedan vlasnik, jer je on vjerojatno obje kuće spojio u jednu. Na samom uglu spominje se sredinom 18. stoljeća (1758)[2] javni bunar, pa prema tome tadašnja kuća nije mogla u tlocrtu biti slična današnjoj. Godine 1803.[3] tu je svakako stajala »zidana kuća« koju je tada kupio krznar Tomo Vuksan i bio joj vlasnikom gotovo do sredine prošlog stoljeća. Kuća je bila temeljito obnovljena krajem 19. stoljeća, u vrijeme historijskih stilova, kad je oblikovano njeno današnje pročelje.

Izvori i lit.: M. Ratković, Tituš Brezovački, p. 223 i d. i Prilozi I i II, Stari pisci hrvatski, knj. 29, Jazu 1951. – [2] Pr. 82, p. 291. – [3] Pr. 91, p. 788.

76, 77, 78, 79, 80, 81 SABORNICA (RADIĆEV TRG 6, 7, 8, KAMENITA ULICA, OPATIČKA ULICA 1, ULICA 29. LISTOPADA 1918.)
(Opatička ul. 1, Kamenita ul. 4, Kamenita ul. 6, Kamenita ul. 8, Kamenita ul. 10 – Markov trg 8, Markov trg 7, Markov trg 6 – Županijska ul. 1 i 3 – Opatička ul. 3)

Istočnu stranu Radićeva (Markova) trga, dio Kamenite ulice, početak zapadne strane Opatičke ulice i južnu stranu Ulice 29. listopada 1918. zaprema velik dvokatan kompleks sabornice Sabora SR Hrvatske. On se po dimenzijama i proporcijama potpuno odvaja od malog mjerila kuća Gornjega grada, pa tako i onih koje zatvaraju Markov trg s ostale tri strane. Ta je zgrada građena 1908–1910.[1] za potrebe tadašnje »kraljevske zemaljske vlade« i sabora, a po projektu arh. Suzana iz Sarajeva i kasnije po nacrtima arh. Lavoslava Kalde.[2] Danas kao i u vrijeme gradnje ona je središte političkog života Hrvatske. U njoj su se odigrali mnogi važni događaji novije hrvatske povijesti; među ostalima s njena je balkona objavljeno krajem Prvog svjetskog rata 29. listopada 1918. otcjepljenje Hrvatske od Austro-ugarske monarhije i zatim stvaranje države Slovenaca, Hrvata i Srba. Stilski pripada ova zgrada posljednjem izdanku historijskih stilova – neoklasicizmu – početka 20. stoljeća.

Da se dobije gradilište potrebno za sabornicu, bilo je srušeno pet privatnih kuća, a nekadašnja zgrada zagrebačke županije ugrađena je u njen sjeverozapadni ugao. Međutim, historijat ovoga kompleksa znatno je kompliciraniji. U vrijeme velikih požara u prvoj trećini 18. stoljeća

(1706, 1731) na ovoj se zemljišnoj pačetvorini nalazilo devet privatnih kuća. Među ostalima bile su tu kuće zagrebačkog liječnika Luke Nikeja Dubrovčanina,[3] apotekara Kristifora Baptiste,[4] gradskog suca Ivana Uzolina,[5] izdavača i štampara Ivana Mihovila Sattnera (Sottnera)[6] i mnogih drugih. Ove su kuće stradavale u obadva požara i nakon svakoga morale biti popravljene. Prva javna zgrada pojavila se na tom terenu 1739.[7] godine, kad su »staleži i redovi kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije« kupili zidanu kuću udovice Kristofora Črnkocija, podžupana zagrebačke županije i pretvorili je u »kraljevinsku kuću« (regnikolarnu), pošto su je posjedovali već od 1730. godine. Historijat te zgrade i onih koje su je slijedile iscrpno je istražio i prikazao dr F. Buntak.[8] On je dokazao da je Kraljevina 1730. kupila na tom mjestu kuću, a ta je 1731. stradala u velikom požaru. Iza njega zgrada je gotovo od temelja bila nanovo građena i proširena. Sačuvani su nacrti iz 1772. godine,[9] prema kojima je ta zgrada bila lijepa barokna jednokatnica, možda jedna od najljepših baroknih kuća u Zagrebu. U njoj je bila smještena zagrebačka županija, a uz nju sudovi, arhivi kraljevine Hrvatske i sudski i županijski zatvori. Od 1776. godine u njoj su se održavala zasjedanja hrvatskog sabora.[10] Ona je bila pretijesna za tolike urede, dok se nije iz nje iselila krajem 1808. i početkom 1809. kraljevinska uprava u nove banske dvore (Radićev trg 1), a zagrebačka županija otkupila zgradu samo za sebe. Međutim je zgrada i za županiju tokom vremena postala pretijesna naročito zbog gomilanja arhivskog materijala i povećanja broja kažnjenika u zatvorima, koji su bili nezdravi. Godine 1839. kupljena je za županiju susjedna kuća na uglu Markova trga i Županijske ulice, a 1841. još jedna u Županijskoj ulici. Time je stvoren teren za gradnju nove županijske kuće. Nacrte i troškovnik za veliku adaptaciju, zapravo novogradnju, izradio je 1841. zagrebački graditelj Bartol Felbinger, ali ih je dvorsko građevno ravnateljstvo odbilo, jer nisu odgovarali tehničkim, sigurnosnim i zdravstvenim zahtjevima. Na to je izradba nacrta županijske zgrade povjerena graditelju Aleksandru Brdariću koji ih je dovršio 1846. godine. Županija je raspisivala posebne poreze za gradnju svoje kuće koja je u Brdarićevoj izvedbi trajala do kraja 1849. godine, a unutrašnji radovi do 1864. godine. Po Brdarićevu projektu županijska je zgrada bila dvokatnica (zapremala je sjevernu polovicu današnje sabornice) i imala je skladno jednostavno klasicističko pročelje. Njeni dijelovi ugrađeni su u današnju saborsku zgradu.

Među privatnim kućama koje su srušene da se podigne ova županijska zgrada, za kulturnu je povijest Hrvatske naročito zanimljiva kuća koja je stajala na uglu Markova trga i Županijske (Ul. 29. listopada 1918.) ulice. Analizom opisa položaja kuće utvrđeno je da je Pavao Ritter Vitezović imao svoju štampariju upravo na tom uglu.[11] Tu je stajala dvokatnica koju je Vitezović službeno kupio 1699, a već ju je nekoliko godina ranije posjedovao. U njoj je do požara 1706. radilo njegovo

štamparsko-izdavačko poduzeće koje se prema tadašnjem običaju nazivalo »muzej«. U tom požaru kuća je bila oštećena i time je prva zagrebačka štamparija prestala radom, pošto je Vitezović nezadovoljan 1709. napustio Zagreb.

Ostale privatne stambene kuće pripadale su vlasnicima raznih klasa (građanima, plemićima i velikašima), iako se po vanjštini nisu međusobno mnogo razlikovale: sve su bile jednokatnice skromnih pročelja i visokih krovova, dok nije oko 1830. jednoj od njih u Kamenitoj ulici njen vlasnik knjižar Župan nadogradio drugi kat.[12] Sve ostale kuće, uključivši i dvije na Markovu trgu, bile su jednokatne do rušenja. U njima je bilo dućana i gostionica i ničim se nisu znatnije razlikovale od sličnog tipa kuća Gornjega grada. Što više, i iza njih su bila dvorišta s gospodarskim zgradama. Tako se spominje da su knjižari braća Župan imali staju za osam konja,[13] a grofica Sermage na Markovu trgu držala je osim konja čak i krave.[14] Ta je slika starog Zagreba potpuno nestala gradnjom saborske zgrade 1908–1910. godine.

Izvori i lit.: [1] ASGU. – [2] A. Freudenreich, Tko je pravi graditelj, Vjesnik 31. VIII 1966, p. 5. – [3] Pr. 80, p. 430. – [4] Pr. 78, p. 470. – [5] Pr. 77, p. 763. – [6] Pr. 79, p. 595. – [7] Pr. 80, p. 430. – [8] F. Buntak, Prilog građevnoj povijesti stare županijske i saborske zgrade na Markovom trgu u Zagrebu, Zbornik zagrebačke Klasične gimnazije, Zagreb 1957, p. 607. – [9] Österreichisches Staatsarchiv, Hofkammerarchiv u Beču. – [10] R. Horvat. Povijest banske palače, Vj. zem. arhiva XVII, Zagreb 1915. p. 189. – [11] L. Dobronić, Gdje se nalazila Vitezovićeva štamparija, Večernji list, Zagreb 18. VI 1966. – [12] M. Kunić, Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung, 1834, p. 228. – [13] A. Z. 1836, Int. 65, p. 358. – [14] A. Z. 1844, Int. 3; L. Dobronić, Izgradnja Zagreba u 19. stoljeću, Zagreb 1962.

82. ULICA 29. LISTOPADA 1918. 4
(Županijska ul. 4)

O starijoj kući na ovom mjestu gotovo ništa nije poznato, što je i razumljivo, jer se čitav ovaj ugao Opatičke i bivše Županijske ulice vremenom preoblikovao (vidi 75). Možda je na tom mjestu stajala jedna od kuća koje su pripadale ocu Tituša Brezovačkoga. Godine 1797.[1] kupio je ovdje kuću gradski senator Juraj Igerčić. Ona je bez sumnje bila drvena ili dijelom drvena, jer nije nikako drugačije opisana osim riječju »kuća«, kad ju je 1830. od Igerčićeve udovice kupio zagrebački »fiškal« Ludovik Sinković. On je investitor izvanredno lijepe klasicističke zgrade koja danas stoji, a dao ju je graditi doskora, pošto je kupio gradilište. Kuća je dvokatna, pa je već svojom visinom unijela novinu u dimenzije gornjogradskih zgrada, ali je ostala osamljena. Fini detalji pročelja s naročito razrađenim srednjim dijelom i kasetirane i ornamentirane popruge svoda u veži uvrštavaju ovu kuću među najljepše klasicističke objekte Gornjega grada. Ovu su kuću i suvremenici njene grad-

nje smatrali vrlo lijepom. Jedan je zabilježio: »... i koliko ugledna toliko ukusna upravo novosagrađena kuća gospodina Ludovika pl. Sinkovića novi je ukras ovoga grada«.[2] Iako se ova kuća obično pripisuje graditelju Bartolu Felbingeru, nažalost nisu dosad poznati nikakvi podaci, po kojima bi se moglo utvrditi njegovo autorstvo, iako je ono lako moguće.

Advokat Sinković stanovao je u prvom katu, a prizemlje i drugi kat je iznajmljivao.[3] Idući vlasnik iznajmljivao je i prvi kat.[4]

Izvori i lit.: [1] Pr. 91, p. 29. – [2] M. Kunić, Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung. 1834, p. 228. – [3] A. Z. 1836, Int. 76, p. 413; 1838, Int. 1, p. 4; 1938, Int. 52, p. 260; 1839. Int. 21, p. 92. – [4] A. Z. 1848, p. 186, 288.

83. ULICA 29. LISTOPADA 1918. 6
(Županijska ul. 6)

O drvenoj kući na tom mjestu ima spomena u 18. stoljeću (na primjer 1730.[1] kad ju je kupio Šimun Jurašić). Ta kuća, kao ni ova današnja, ne bi bila samo po sebi naročito zanimljiva da nisu uz njeno zemljište vezana dva lica iz umjetničke prošlosti Zagreba. Godine 1752.[2] tu drvenu kuću kupio je »zagrebački građanin i slikar« Bernard Markovec, jer ju je smatrao »podesnijom za vršenje svog slikarskog posla« od svoje prijašnje kuće u Opatičkoj ulici 21. Slikarski rad Markovca nije zasad poznat ni utvrđen. Prema njegovoj izjavi nabavio je tu kuću u namjeri da si uredi slikarsku radionicu, a možda bi bilo preuzetno naslućivati da je htio imati atelier – bar tako dugo dok ne znamo domet i opseg njegova slikarstva.

Staru kuću prodavala je 1840. godine[3] porodica gumbara Kukovića koja je u njoj živjela od 1782. godine.[4] Vjerojatno je novi vlasnik Hergešić gradio novu kuću, koja je 1865. svakako već stajala, jer joj je tada zagrebački graditelj Janko Jambrišak prigradio zavojno stubište u dvorištu.[5]

O drugom umjetniku koji je živio u ovoj kući, a pripada kazališnom krugu, govori spomen-ploča na njenu pročelju:

OVDJE JE UMRO 28. IV 1881 JOSIP FREUDENREICH GLUMAC REDATELJ
PISAC I STVARATELJ HRVATSKOG KAZALIŠTA
O 200-TOM PRIKAZIVANJU »GRANIČARA«
POSTAVIŠE BRAĆA HRVAT. ZMAJA 1922.

Fasada kuće pregrađena je secesionistički.

Izvori i lit.: [1] Pr. 79, p. 419. [2] Pr. 81, p. 616. – [3] A. Z. 1840, p. 150. – [4] Pr. 87, p. 113. – [5] HAZ GS nacrt i spis br. 81 od 18. VII 1865.

84. BASARIČKOVA ULICA 2, ULICA 29. LISTOPADA 1918. 8
(Pivarska ul. 2, Županijska ul. 8)

Na ovom uglu stajala je valjda stoljećima drvena kućica. Nju je 1721. godine[1] kupio Juraj Huzjak, a zatim ju je imao Tomo Huzjak. Naslijedio ih je u drugoj polovini 18. stoljeća gumbar Nikola Huzjak. Nakon krojača Mihovila Kralja kuću je kupio krojač Petar Ban kojemu dugujemo tačan podatak o godini gradnje današnje uglovnice. Otac obrtnik, naime, prodao je 1820. godine[2] svome školovanom sinu »uzvišenog banskog stola zakletome biljezniku gospodinu Franji Banu« kuću »pred dvemi leti zidati pričemši«, za koju otac nije imao dovoljno novaca, pa mu je sin dao izvjesnu svotu. Prema tome godina 1818. početak je gradnje ove kuće, koja 1820. još nije bila dovršena. Tako je ova kuća, iako kasnije pregrađivana, jedan od rijeđih primjera zagrebačke građanske arhitekture oko 1820. godine.

Izvori i lit.: [1] Pr. 78, p. 519. – [2] Pr. 95, p. 478.

85. BASARIČKOVA ULICA 4
(Pivarska ul. 4)

Kuća na ovom mjestu bila je svojedobno najpoznatija u čitavoj ulici koja je po njoj gotovo dvije stotine godina imala ime: Pivarska ulica. Već 1721.[1] spominje se ovdje kuća pivara, a 1730.[2] rečeno je da se pivar zvao Franjo Has (Haass, Hoosz). U vrijeme popisa zagrebačkih kuća 1742.[3] već je pivovara bila gradska, jer se ne navodi među kućama privatnika, a u popisu 1751.[4] kao gradska je izrijekom označena. Otada do šestog decenija 19. stoljeća, dakle preko stotinu godina, ovdje je grad Zagreb imao svoju pivovaru. Međutim, tu se nije samo proizvodilo pivo, već su se tu i zabavljali građani. Tu su se, štoviše, davale i neke »komedije i igre« koje je 1780. izvodio komičar Unger iz Graza.[5] Tu su se održavali i pučki plesovi. Godine 1790.[6] molili su dozvolu za javne plesove Augustin Schnepf i Josip Mohović koji su i prethodnih godina muzikom razonođivali publiku. U to vrijeme, naime, u Zagrebu još nije bilo stalne dvorane za kazališne predstave, a plesovi su se ovdje uprilićivali još i u 19. stoljeću. »Obavijest o plesu. Sutra, nedjelju 13. i srijedu 16. siječnja 1828. i zatim dalje sve nedjelje i srijede do svršetka poklada bit će ples u ovdašnjoj Gradskoj pivovari«.[7]

Kako je izgledala ta stara pivovara, teško je i gotovo nemoguće danas utvrditi. Nije isključeno da je i ona poput okolnih kuća sredinom 18. stoljeća bila drvena, a svakako je zapremala manju površinu i imala kraće pročelje nego današnja, jer je između pivare i kuće na uglu (Huzjak) još 1766.[8] stajala jedna kuća. Deset godina kasnije, 1776,[9] već su

Nikola Huzjak i pivara neposredni susjedi. Svakako se proširila pivara, koja se po dužini fronte proteže na dvije stare parcele. Prema tome između 1766. i 1776. godine treba tražiti vrijeme zidanja pivare za koju je 1782.[10] i zabilježeno »zidana kuća pivare«. Barokni križni svodovi u prizemlju i veži to vrijeme i dokazuju. Prema tradiciji, u sjevernom uličnom krilu kuće bila je gostiona, pod njom podrum, a u njemu duboki bunar; u južnom krilu nekad je bila staja i kolnica.

Zgrada je svakako u toku vremena znatno pregrađivana, ali je ipak, naročito u konstrukciji svodova i proporcijama, zadržala oznake vremena u kojem je sagrađena.

Izvori i lit.: [1] Pr. 78, p. 511. – [2] Pr. 79, p. 419 i d. – [3] J. Barle, Zagreb i njegovi žitelji g. 1742. i 1743, Vj. zem. arhiva XI, Zagreb 1909. – [4] Acta polit. 18. IV 1751. – [5] B. Brayer, Das deutsche Theater in Zagreb 1780–1840, Zagreb 1938, p. 11. – [6] HAZ, Acta theatralia 1790, 17. X. – [7] Luna 1828, Int. Nr. 2. – [8] Pr. 83, p. 503. – [9] Pr. 85, p. 230. – [10] Pr. 87, p. 113.

86. BASARIČKOVA ULICA 6
(Pivarska ul. 6)

Godine 1711.[1] nakon požara nalazilo se ovdje »zemljište, izgorena kuća i ostaci«, a 1731.[2] opet »zemljište prazno poslije požara«. Kupio ga je tada Ivan Koller. Kakvu je kuću on ovdje sebi podigao, nije poznato, ali se zna, da je ona 1803. godine[3] bila zidana, kad ju je plemić Nikola Jelačić prodao Jurju Predavcu. Svakako je bila prizemna, jer je na njoj – pošto je još promijenila vlasnika – u vrijeme Mirka Koščice 1868. zagrebački graditelj Leonhard Pfeiffenberger nadogradio prvi kat i bez sumnje nekadašnji kolni ulaz pretvorio u kućnu vežu, čime je frontu kuće produljio. Potpuno je zatvorio pročelje prema ulici što je odgovaralo propisima građevnog reda od 1857. godine.[4] U svom jednokatnom obliku kuća se odlikuje stilskom jednostavnošću skromne zagrebačke arhitekture oko sredine 19. stoljeća.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 109. – [2] Pr. 79, p. 498. – [3] Pr. 91, p. 679. – [4] L. Dobronić, Zaboravljeni zagrebački graditelji, Zagreb 1962, p. 19; Izgradnja Zagreba u 19. stoljeću, Zagreb 1962.

87. BASARIČKOVA ULICA 8
(Pivarska ul. 8)

Poput susjednih (broj 6 i 10) i ovdje je iza požara 1731.[1] ostalo zemljište izgorene drvene kuće koja je tu stajala još u 17. stoljeću.[2] Kupio ga je kožar Matija Mulih[2] i podigao opet drvenu kuću. Godine 1785.[3] u vrijeme vlasnika plemića Nikole Jelačića stajala je ovdje već zidana kuća, poput susjedne (broj 6) najvjerojatnije prizemna. Nakon više vla-

snika od godine 1819. puna četiri decenija imao ju je gumbar Juraj Žunić. Idući vlasnik Franjo Kracl dao je 1866.[4] izvršiti »preređenje, prizidanje i nazidanje« kuće koje je izveo zagrebački graditelj Leonhard Pfeiffenberger. Izveo je bez sumnje slične građevinske zahvate kao na susjednoj kući (broj 6). Produljio je pročelje kuće na cijelu duljinu parcele i nadogradio prvi kat, te je oblikovao uglavnom onako kakva je danas. Zanimljivo je da je nad ulaznim vratima primijenio dovratnik u obliku punog luka – motiv starije zagrebačke arhitekture.

Ova kuća zajedno sa spomenutom susjednom tvori lijepu cjelinu arhitekture šestog decenija 19. stoljeća. Adaptaciju kuće izveo je između dva rata graditelj Jakša Hintermeier.

Izvori i lit.: [1] Pr. 79, p. 482. – [2] Pr. 80, p. 38, – [3] Pr. 88, p. 254. – [4] L. Dobronić, Zaboravljeni zagrebački graditelji, Zagreb 1962, p. 19.

88. BASARIČKOVA ULICA 10
(Pivarska ul. 10)

I na ovom je mjestu izgorjela kuća 1731. godine, a zemljište je ostalo prazno do 1737.[1] Drvena kuća koja je tu bila iza toga podignuta izmijenila je nekoliko vlasnika obrtnika (gumbar Ivan Gorup, gumbar Juraj Delač, čižmar Franjo Radičević, gumbar Jakob Zajčić, krojač Većeslav Vibral). Prodana je 1819. postolaru Ivanu Jurkoviću, a 1829. postolaru Josipu Pirlingeru. Godine 1864. tu je još uvijek stajala prizemnica. Današnja jednokatnica na staroj uskoj parceli zapravo je nadograđena prizemnica. Graditelj Ivan Plochberger ml. i zidar Ivan Osek izveli su 1897. godine ovu nadogradnju.[2]

Izvori: [1] Pr. 80, p. 38. – [2] ASGU.

89. BASARIČKOVA ULICA 12
(Pivarska ul. 12)

Na ovom mjestu održala se stara kuća, vjerojatno drvena iz 18. stoljeća, bez sumnje popravljena i pregrađivana, sve do 1946. godine kada je zbog trošnosti morala biti srušena. Bila je to skromna građanska kuća kojoj su od tridesetih godina 18. stoljeća, tj. poslije velikog požara 1731. godine, vlasnici bili od reda obrtnici: postolar Mihovil Karas, krznar Martin Mežnar, postolar Mihovil Kralj, krojač Ivan Westmayer, postolari Mihovil Jandrijević i Matija Snelec.

Godine 1963. podignuta je na tom zemljištu novogradnja po projektu arh. Ivana Čižmeka.[1]

Izvor: [1] ASGU.

90. BASARIČKOVA ULICA 14
(Pivarska ul. 14)

Poslije požara 1731. godine i na ovom mjestu ostalo je prazno gradilište.[1] Na njemu je drvenu kuću podigao krojač Franjo Fabijanec (Habijanec, 1737).[2] Ona je u toku 18. stoljeća prelazila s jednog obrtnika na drugoga (krznar Adam Gregurić, uzdar Nikola Stepanec, stolar Josip Skarpa, »ugarski krojač« Ivan Jarnević, gumbar Tomo Moguš). Godinu gradnje jednokatnice koja danas postoji srećom je zapisao sam investitor stolar Ivan Kraft na ploči u podrumu »Johan Kraft gebaut A. 1804. 2 juny«.[3] Ovu kuću, kao jedan od rjeđih objekata Gornjega grada na kojima je zabilježena godina gradnje, spominje Đ. Szabo[4] riječima: »Kao primjer malogradske kuće tih dana stoji u Pivarskoj ulici br. 14 kuća, koju je 1804. sagradio neki Kraft: ukusna, jednostavna, donešto stisnuta, ali sve dobro porazdijeljeno i osvijetljeno«.

Kuća se ističe među ostalima i po reljefu nad ulaznim vratima, nažalost tako oštećenom da se motiv jedva razabire. Prikazano je po svoj prilici stablo na nekom brijegu. Svodovi u ovoj kući su raznoliki: pačetvorinaste sferne kape s poprugama, bačvasti s isječcima trokutasta završetka i bačvasti s oblim isječcima. Svakako je ova kuća zanimljiv primjer zagrebačke građanske arhitekture samog početka 19. stoljeća.

Izvori i lit.: [1] Pr. 80, p. 61. – [2] Pr. 80, p. 102. – [3] I. Ulčnik, Naši stari zagrebački privrednici, revija »Zagreb« 1935, p.374 bilj. – [4] Đ. Szabo, Lice Zagreba u 19. stoljeću, Hrv. kolo VIII, Zagreb 1927, p. 117.

91. BASARIČKOVA ULICA 16
(Pivarska ul. 16)

Ovdje je bilo prazno zemljište 1727. godine,[1] što znači da je ostalo podulje neizgrađeno nakon požara. Godine 1729.[2] već je tu imao drvenu kuću stolar Anselmo Belšić (Dietrich-Dely), iza njega uzdar Nikola Dolački, pa »njemački postolar« Mihovil Išak, krojači Andrija Bolčević i Petar Banjodvorec. Drvena kuća stajala je tu još 1811, kad ju je kupio pekar Ivan Filip.

Današnja jednokatnica građena je sredinom prošlog stoljeća, ali o tome ne postoje nikakvi podaci.

Izvori: [1] Pr. 79, p. 234. – [2] Pr. 79, p. 453.

92. BASARIČKOVA ULICA 18
(Pivarska ul. 18)

Građanska kuća Lovre Fuđaka spominje se ovdje od 1727. godine.[1] Sredinom 18. stoljeća (1748)[2] vlasnikom joj je postao gumbar Juraj Štefanić, a zatim do kraja stoljeća uzdar Bartol Klobučarić i njegova udovica. Kuća nije u 18. stoljeću pobliže opisana. Moglo se dosad utvrditi jedino da je 1833.[3] bila jednokatna, građena od »solidnog materijala«, da je u prizemlju imala četiri sobe, dvije kuhinje, dvije smočnice i dva podruma, a u »gornjem« katu četiri sobe i jednu smočnicu. Između dva rata nadograđen je drugi kat i kuća je pregrađena, što je izveo graditelj Jakša Hintermeier.

Izvori i lit.: [1] Pr. 79, p. 234. – [2] Pr. 81, p. 404. – [3] A. Z. 1833, Int. 7.

93. BASARIČKOVA ULICA 20
(Pivarska ul. 20)

Od kraja 17. stoljeća kuća na ovom mjestu bila je po vlasnicima vezana sa susjednim zemljištem, odnosno kućom (Basaričkova ul. 22). Već 1695.[1] tadašnji podban Stjepan Jelačić, koji je bio vlasnik ove drvene kuće, kupio je susjedno prazno zemljište. Ta drvena kuća zajedno s gradilištem bila je u 18. stoljeću u rukama plemića. Poslije Jelačića 1713.[2] dobio ju je podžupan Žigmund Rauch, zatim Nikola Strmački, pa ljekarnik Kristifor Baptista. On je 1784.[3] gotovo ruševnu drvenu kuću prodao Antunu Bedekoviću, ali je »gradilište zadržao za sebe i svoje«. Drvenu kuću kupio je zatim Ivan Peharnik, pa ugledni činovnik svoga vremena (blagajnik Kraljevine) Juraj Bužan i Mihovil Mikšić. Sve su to članovi visokog zagrebačkog društva sredine 18. stoljeća o kojima piše Krčelić u svojim »Annuama«. Godine 1777. kuća je prešla u vlasništvo obrtnika: krojača Josipa Kralja, pa gumbara Ivana Tomašića, uzdara Jurja Jurkovića i kasnije drugih građana. Godine 1805. kuća je opet bila opisana kao drvena. Zanimljivo je da se uz nju javlja u posljednjoj četvrti 18. stoljeća[4] »kuća djelomično zidana, djelomično drvene građe« koja od 1785. godine ima istog vlasnika kao susjedna kuća broj 22. Vjerojatno su to bila dva objekta na jednoj parceli, što je moguće, jer je takvo stanje došlo do naših dana. Ulična kuća srušena je zbog trošnosti, a dvorišna još uvijek stoji.

Izvori: [1] Pr. 77, p. 78. – [2] Pr. 77, p. 1045. – [3] Pr. 81, p. 404. – [4] Pr. 88, p. 283.

94. BASARIČKOVA ULICA 22
(Pivarska ul. 22)

Od kraja 17. stoljeća (1695)[1] ovdje je već bilo prazno gradilište, tj. dvorno mjesto potpune veličine (totalis fundus civilis vacuus).[2] Gradski ljekarnik Kristifor Baptista[3] i njegova supruga Maksimilijana Gradnik na ovom mjestu su 1748.[4] »gradilište zadržali za sebe i svoje«, pošto su prodali susjednu drvenu kuću (Basaričkova 20). Svega pet godina

kasnije (1753)[5] ovdje je već stajala »zidana kuća novo podignuta i još ne do kraja potpuno dovršena«, a vlasnica Maksimilijana Gradnik tada je već bila udovica.

Na ovako velikom zemljištu sagrađena je i velika kuća i ona se doista može smatrati krasnim primjerom ugledne zagrebačke palače iz sredine 18. stoljeća. Nadsvedeno prizemlje i veža baroknim križnim svodovima, drveno stubište, niz soba u prvom katu imaju sve oznake gospodskog stanovanja u drugoj polovini 18. stoljeća. Nije nemoguće da ornamenti na pročelju i na kamenom dovratniku ulaznih vrata potječu iz kasnijeg vremena od vremena gradnje kuće, vjerojatno iz posljednje četvrtine 18. stoljeća. Zanimljivo je – više negoli značajno za povijest zgrade – da je kolnicu uz ovu kuću 1857. gradio poznati zagrebački graditelj Bartol Felbinger.[6]

Od Baptistine udovice palaču je kupila 1754.[7] udovica Petra Krajačića, plemićkog suca zagrebačke županije, a od nje 1769. godine[8] Karlo Desöffy. Godine 1776.[9] kupio ju je kraljevski savjetnik Žigmund Komarony, a od te porodice u kojoj je bilo i liječnika, godine 1805.[10] grof Bartol Patačić. Doskora je kuća prešla u vlasništvo grofovske porodice Sermage, a zatim rodbinskim vezama plemićkoj porodici Jelačić kod kojih je do danas ostala. Uz gospodske vlasnike u kući je povremeno bilo i obrtničkih radionica, na primjer: 1832.[11] ovamo se uselio Karl Köhler, obrađivač bronce i pojasar.

Danas se u kući čuva dragocjena zbirka portreta porodica vlasnika i drugih hrvatskih aristokratskih porodica koje su s njima bile u rodbinskim vezama, kao i vrijedno stilsko pokućstvo.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 78. – [2] I. Kampuš, Prilog pitanju o poreznom sistemu u Gradecu od XIV do XVI stoljeća, Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odsjek za povijest, 5, Zagreb 1963, p. 9, 10. – [3] Krčelić, Annuae. – [4] Pr. 81, p. 404. – [5] Pr. 82, p. 32. – [6] HAZ GS br. 329 od 30. VIII 1957. – [7] Pr. 82, p. 90. – [8] Pr. 84, p. 142. – [9] Pr. 85, p. 474. – [10] Pr. 92, p. 8. – [11] A. Z. 1832, Int. 78.

95. BASARIČKOVA ULICA 24
(Pivarska ul. 24, Demetrova ul. 20)

Ovaj ugao ostao je prazan poslije požara početkom 18. stoljeća, a sastojao se od tri male parcele (1696. stajale su tu tri kuće).[1] Od 1722.[2] godine ovdje stoji samo jedna kuća kojoj je sredinom 18. stoljeća bio vlasnik krojač Franjo Arar, a čitavu drugu polovinu tog stoljeća krojač Josip Kralj. Za kuću izvori ne vele izrijekom ni da je drvena ni zidana. Bila je valjda od miješane građe, dijelom zidana, dijelom drvena. Imala je dvorište prema Basaričkovoj ulici.

Kuća je postala u Zagrebu popularna otkako ju je u posljednjoj četvrti 19. stoljeća kupio Mijo Matejna i u njoj imao gostionicu u kojoj su se sastajali zagrebački bohemi i činovnici gornjogradskih ureda. Ovu kuću još popularnijom učinio je Đ. Szabo koji je o njoj pisao u dva maha. U članku »Stari dom u Gornjoj varoši zagrebačkoj«[3] smatra je nepravim objektom 17. stoljeća. Zanimljiv je njegov opis kuće koju je vidio prije pregradnje i kasnijeg rušenja. On glasi: »... građena dolje od solidnog materijala, a u gornjem dijelu od drveta, dolje su dvije sobe s kuhinjom, gore tri sobe, a u dvorištu još je jedna građevina prislonjena«. Žaleći za kućom i starim vremenima Szabo je napisao toj kući i nekrolog, kad se ona rušila 1938. godine.[4] Tada je već bio gotov projekt arh. Alfreda Albinija[5] za novu kuću na mjestu ove stare, koja se po dimenzijama, proporcijama i rasporedu masa potpuno uklapa u ambijent Gornjega grada i na suvremen način rješava problem stare ugaone parcele.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 66. – [2] Pr. 79, p. 115. – [3] Nar. starina 25, 1931, p. 120, slika p. 121. – [4] Đ. Szabo, »Matejni« za oproštaj, Jutarnji list, Zagreb 23. VIII 1938, p. 18. – [5] ASGU.

96. DEMETROVA ULICA 18
(Pivarska ul. 13, Demetrova ul. 18)

Dvokatnicu na uglu Demetrove i Basaričkove ulice dao je sagraditi 1857. godine trgovac Josip Lovrenčić koji je tu godinu i inicijale svog imena i prezimena označio na samoj zgradi iznad balkonskih vrata na uglu. (Đ. Szabo pogrešno navodi godinu 1854.).[1] Zgrada ima karakteristike arhitekture neposredno iza sredine 19. stoljeća: izdužene prozore, sitnim ornamentom obrubljene plohe ispod prozora prvoga kata, konzolama istaknut krovni vijenac kao nagovještaj historijskih stilova.

Prije ove dvokatnice stajala je na uglu na njenu mjestu drvena građanska kuća[2] kojoj su od početka 18. stoljeća do rušenja bili vlasnici: 1712.[3] Ignacije Belošević, 1741.[4] krojač Petar Guzonić, njegova udovica i udovica Hađak.

Izvori i lit.: [1] Stari Zagreb, p. 139. – [2] F. Buntak, Prilog građevnoj povijesti stare županijske i saborske zgrade, Zbornik zagrebačke Klasične gimnazije, Zagreb 1957, p. 642–643. – [3] Pr. 77, p. 1013. – [4] Pr. 81, p. 633.

97. BASARIČKOVA ULICA 11
(Pivarska ul. 11)

Početkom 18. stoljeća stajala je ovdje drvena kuća koju je 1712. godine[1] prodao tadašnji podban Adam Danijel Rauch, a kupio grof Adam Ratkaj, senjski biskup. Godine 1741.[2] bila je vlasništvo Ivana Jurišića, prisjednika sudbenog stola, kasnijeg velikog župana zagrebačke župani-

je. Kad ju je 1747.[3] od njega kupio zagrebački advokat Juraj Horvat, bila je to kuća »s dva dvorišta (zemljišta) i ondje uređenim vrtićem«. Godine 1750.[4] kupio ju je Ignacije Vojković od Klokoča. Ta porodica koja je kasnije postala grofovska, bila je vlasnikom kuće do 1811. godine. Kuća je bila drvena još 1830. godine,[5] kad ju je Melhior Speletić prodao »fiškalu« Antunu Junkoviću. Godine 1841.[6] u vrijeme kupoprodaje Junković–Amalija Pisačić kuća je bila zidana. Prema tome ova je kuća sagrađena u četvrtom desetljeću 19. stoljeća, u vrijeme u kojem se pretežno gradilo u Zagrebu na klasicistički način, pa je možemo smatrati lijepim primjerom tradicionalne arhitekture koja se održavala usporedo s tada pomodnim klasicizmom.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 1013. – [2] Pr. 81, p. 633. – [3] Pr. 81, p. 261. – [4] Pr. 81, p. 511. – [5] Pr. 98, p. 433. – [6] Pr. 102, p. 257.

98. BASARIČKOVA ULICA 9
(Pivarska ul. 9)

Ova niska jednokatnica ima osobine zgrada 18. stoljeća: male prozore, visok krov. Ona se održala od 18. stoljeća, iako joj je konstrukcija drvena. Već 1712. pripadala je barunu Bernardu Oršiću Slavetičkome. Godine 1756.[1] opisana je kao »drvena kuća na dva kata« (što označuje prizemlje i prvi kat), kad ju je tadašnji vlasnik grof Krsto Oršić prodao grofu Stjepanu Patačiću. Nakon Patačića vlasnikom joj je bio 1772–1778. gradski senator Ivan Krstitelj Škrlec, a zatim ugledna porodica Luketića do 1833, kad ju je opet kupio član porodice Oršić: grof Juraj. Iz 1830.[2] postoji opis ove drvene kuće: ima šest soba i jednu zidanu sobu u dvorištu, staju za četiri konja, kuhinju, podrum i lokal. Godine 1868.[3] sagrađena je u dvorištu suša.

Kuća je zanimljiva kao drvena jednokatnica, a i po vlasnicima koji su pripadali visokim društvenim slojevima.

Izvori i lit: [1] Pr. 82, p. 179. – [2] A. Z. 1830, Int. 38; L. Dobronić, Izgradnja Zagreba u 19. stoljeću, Zagreb 1962, p. 4. – [3] HAZ GS 1869, Izkaz gradnja 1868.

99. BASARIČKOVA ULICA 7
(Pivarska ul. 7)

Prizemnica zabatnom stranom okrenuta prema ulici sa po dva prozora u prizemlju i potkrovlju i skošenim krovom ostatak je srednjovjekovnog tipa prizemnih građanskih kuća koji se do danas održao u malobrojnim primjercima, a do nas je došao u izvedbi 18. stoljeća. (Vidi Vrancanijeva 4 i 6, Matoševa 5 i 7). Drvena prizemna kuća[1] podignuta je 1749. godine,[2] pošto je zemljište od 1743. bilo prazno, valjda nakon požara,[3]

koji spominje Krčelić, iako o njemu ništa detaljnije ne kaže. Dužinom se kuća proteže u dvorište, gdje joj je 1910.[4] nadograđen prvi kat i produljeno krilo (u obliku slova L). Vlasnici ove skromne kuće od sredine 18. stoljeća, iza zlatara Petra Gerkavca koji ju je podigao, bili su redom »kirurzi« (ranarnici): Ivan Herber, Petar Berkiš i Jakob Stifter. Slijedili su remenari Ivan Stanešić i Josip Jurković, pa u 19. stoljeću drugi obrtnici.

Izvori i lit.: [1] Pr. 82, p. 179. – [2] Pr. 81, p. 476. – [3] Krčelić, Annuae, p. 549. – [4] ASGU.

100. BASARIČKOVA ULICA 5
(Pivarska ul. 5)

Poput susjedne kuće broj 7 i ova je prizemnica zabatom okrenuta prema ulici, a južnim duljim pročeljem prema dvorištu, pa je i ona ostatak srednjovjekovnog tradicionalnog tipa građanskih kuća. Drvena kuća iz 17. stoljeća stradala je na tom mjestu u požaru valjda 1731. godine, jer je 1737.[1] tu bilo »zemljište spaljene kuće«, a tada je podignuta i nova.[2] Otada je kuća imala razne vlasnike, pretežno obrtnike: krojač Tomo Vuger,[3] prisjednik Ivan Franković,[4] gumbar Filip Matešić i drugi. Prilikom kupoprodaje Stoffer–Jagatić 1838.[5] izričito je navedeno da je kuća drvena. U namjeri da se i dvorište maksimalno iskoristi, sagrađena je 1885. jednokatnica u dnu dvorišta, koja je građena na stari način, pa ima otvorene drvene stube i otvoreni drveni hodnik u prvom katu. Sagradio ju je poznati zagrebački graditelj druge polovine 19. stoljeća Janko Jambrišak.[6]

Izvori i lit.: [1] Pr. 80, p. 507. – [2] Pr. 81, p. 276. – [3] Pr. 81, p. 433. – [4] Pr. 85, p. 488. – [5] Pr. 101, p. 347. – [6] L. Dobronić, Zagrebački graditelj Janko Jambrišak, Zagreb 1959, p. 50.

101. BASARIČKOVA ULICA 3
(Pivarska ul. 3)

Kompleks u Basaričkovoj ulici 3 imao je do 1825. godine dva kućna broja i dva vlasnika, što znači da su na njemu bile dvije kuće. Oko 1820. vlasnikom obaju objekata postaje dimnjačar Matija Müggendorfer i vjerojatno on gradi jednokatnicu koja se naslanja na župni dvor (Basaričkova ul. 1, Radićev trg 5). Svakako je 1828.[1] jednokatnica već ovdje stajala. Stilski pripada ona grupi kuća građenih oko 1830, kad je nadograđeno i krilo u Basaričkovoj ulici susjednog župnog dvora, i ima neke skromne oznake klasicizma. Godine 1825. čitav dimnjačarev

kompleks dobio je jedan kućni broj, iako je tu osim jednokatnice stajala i mala prizemnica.[2] Krajem 19. stoljeća, međutim, uz tu jednokatnicu, a na mjestu srušene prizemnice, sagrađena je dvokatnica koja volumenom i težinom historijskog stila potpuno odskače od susjednih kuća i ulica Gornjega grada kao cjeline. Spojena je sa starijom jednokatnicom koja ni nema ulaza s ulice. Poslije dimnjačara u drugoj polovini 19. stoljeća vlasnikom je kuće bio liječnik dr Aleksa Vancaš koji je kuću i pregrađivao.[3]

Izvori i lit.: [1] Luna-A. Z. 1828, Int. Nr. 6. – [2] MGZ, katastar 1862. – [3] HAZ GS 1866.

102. RADIĆEV TRG 5, BASARIČKOVA ULICA 1
(Pivarska ul. 1, Markov trg 5)

Ugao Markova trga i bivše Pivarske ulice zaprema kuća koja ima značenje i u povijesti Zagreba. To je župni dvor župnika crkve sv. Marka. Općina »slobodnog i kraljevskog grada na brdu Gradecu« postala je patronom ove župe već 1261. godine.[1] Gradski suci i ostali gradski viši i niži službenici polagali su zakletvu prilikom obnove gradskog magistrata svake godine na Blaževo (3. veljače) pred gradskim župnikom i oltarom sv. Križa u Markovoj crkvi. I sam gradski župnik ubrajao se među gradske službenike, pa je godišnju plaću dobivao zajedno s ostalima. Župnik je primao otprilike polovinu plaće gradskog bilježnika: 1639 godine[2] dobio je gradski bilježnik 22 forinte i 20 denara, a gradski župnik 10 forinta; godine 1650. plaća bilježnika iznosila je 32 forinte, a župnika 16 forinta, a jednako toliko i 1656. godine. Osim toga primao je župnik od grada dohotke i u naravi. Zabilježeno je na primjer da je 1614. dobio 11 kvarta pšenice.[3]

Sam župni dvor spominje se u objavljenim povijesnim izvorima prvi put 1506. godine.[4] Tada je župni dvor bio drven, a već više godina trošan i zapušten. (Tkalčić veli da se nalazio blizu župne crkve što se iz samog izvora – knjige o posjedima – ne vidi, ali se lako može pretpostaviti.) Zato je tadašnji župnik sv. Marka Martin dobio oporukom od kanonika Matije njegovu kuću na zapadnoj strani Markova trga da je proda i novac uz Matijinu gotovinu (40 forinta) ukamati dok se ne nakupi svota za gradnju novog župnog dvora.

Iz isprave od 1519. godine[5] proizlazi da do tada novi župni dvor još nije bio podignut. Tada su, naime, zagrebački kanonik Andrija, naslovni biskup rožmanski i arciđakon kalnički, i »plemenit i ugledan čovjek literat Emerik Mikulić, bivši sudac i naš sugrađanin« poklonili »zidanu i dobro sagrađenu kuću« (dakle, objekt velike vrijednosti – 400 forinta) kojoj je svaki od njih bio vlasnikom jedne polovine, župi sv. Marka za župni dvor. Uvjet je bio da se svakog petka »do svršetka svijeta« služe

mise za spas njihovih duša. Gradsko poglavarstvo i župnik rado su pristali na darovnicu i obvezu te preuzeli poklonjenu kuću, a stari drven i zapušten dvor predali darovateljima na raspolaganje. Oni su ga prodali, a gotov novac i opet predali župniku sv. Marka.

U ispravi o darovanju zgrade za župni dvor naročito je zanimljiv i vrijedan opis položaja te kuće, po kojemu doznajemo da je stajala na istom mjestu gdje stoji i današnji župni dvor, na uglu Radićeva trga i Basaričkove ulice. Godine 1519. položaj novog župnog dvora opisan je ovako: »blizu naše crkve sv. Marka evanđeliste između kuće Petra literata sa zapadne strane, između dviju javnih ulica s južne i istočne strane, a sa sjeverne strane kuće baštinika ili nasljednika pokojnog Jakoba, dekana, nekadašnjeg našeg sugrađanina«. Prema tome župni dvor sv. Marka nalazi se na svom današnjem mjestu od 1519. godine.

Budući da je župa sv. Marka bila pod patronatom gradske općine, brinula se ona za uzdržavanje župnog dvora. Tako su u gradskim računima zapisani izdaci 1555. godine[6] za grede za strop, 1588.[7] za neku cijev ili žlijeb. Godine 1590.[8] župni je dvor bio tako temeljito popravljen, da je bio gotovo nanovo građen. Radove su izvodili stolari Pavao, Ivan iz Donje Lomnice i Bernard kojima je gradski fisk plaćao u novcu, i gradski kmetovi iz Gračana i Otoka koji su dobivali vino i kruh. Vjerojatno je tako obnovljen župni dvor služio cijelo 17. stoljeće.

Poslije velikog požara 1706. godine župnik sv. Marka Juraj Juraić podigao je o svom trošku sasvim nov župni dvor.[9] Po kasnijim dogradnjama može se sa sigurnošću zaključiti da je bio znatno manji od današnjega, da je zgrada zapremala sam ugao, a da se sa zapadne i sjeverne strane protezalo dvorište. Godine 1741–1742. kanonski vizitator[10] opisao je župni dvor ovako: »O župnom dvoru i dvorištu. Župno zemljište proteže se iza tornja župne crkve na trgu prema sjeveru u duljini od 11 hvati, u širini od 7 hvati... Na prednjoj strani tog zemljišta diže se od nedavno župni dvor od zida; ima dva kata, ali još nije dovršen. Izuzevši donji kat (prizemlje – op. aut.) u kojem je sa strane tornja nadsvedena soba župnikova dosta udobna, k tomu dvije manje kupaonice, i zatim kuhinja sa smočnicom, sve nadsvedeno. Gornji pak kat (prvi kat – op. aut.) nije još dovršen i ostao je u zametku. Čitav je dvor pod novim krovom od crijepova. Nadsvedeni podrum proteže se ispod cijelog dvora, a u nj se silazi izvana sa strane trga. Iza dvora sa sjeverne strane je drvena kuća za družinu, pod krovom od šindre, a na krajnjem dijelu drvena staja za konje natkrita šindrom; blizu nje svinjac za svinje i spremište za alat«.

U takvom obliku stajao je župni dvor do oko 1830. godine kad je gradski magistrat kao patrom župe »župni dvor na Markovu trgu preko puta crkve na uglu Pivarske ulice povećao novom prigradnjom od više prozora na uličnoj strani i time ulicu poljepšao«.[11] Tako je krilo u Basaričkovoj ulici gradnja razdoblja klasicizma što mu se u skromnom obli-

ku očituje i na pročelju, a i na svodovima (izdužene sferne kape s popruгama) veže u Basaričkovoj ulici.

Gotovo čitavo 19. stoljeće župni je dvor prema Markovu trgu imao samo dio svog današnjeg pročelja, a druga je polovina bilo dvorište,[12] tako da trg sa sjeverne strane nije bio potpuno zatvoren zgradama kao danas. Svoj današnji opseg dobio je župni dvor 1891. godine. Po odluci gradskog zastupstva graditelji Šafranek i Wiesner[13] preuzeli su radove. Produljeno je krilo na Markovu trgu do susjedne kuće (Radićev trg 4) na koju se naslanja rizalitom i izvedeno je novo pročelje na toj strani zgrade s oznakama kasne faze historijskih stilova.[14] Neke manje adaptacije u unutrašnjosti zgrade vršene su i kasnije.[15]

Osim župnog ureda u kući se nalazi i zbirka crkvenih umjetnina župe sv. Marka.

Današnji župni dvor sadrži u sebi dijelove iz tri različite epohe: ugaoni dio iz 18. stoljeća, krilo u Basaričkovoj ulici iz trećeg decenija 19. stoljeća i krilo na Markovom trgu sa samog kraja tog stoljeća.

Izvori i lit.: [1] MCZ II, p. XV. – [2] MCZ XIX, p. 102, 180, 206. – [3] MCZ XIX, p. 84. – [4] MCZ XI, p. IX i 85. – [5] MCZ XI, p. IX i 105. – [6] MCZ XIII, p. 330, 332, 339. – [7] MCZ XVI, p. 269. – [8] MCZ XVI, p. 315, 318, 320–323. – [9] Vj. Klaić, Zagreb 1910–1913, p. 39. – [10] Nadbiskupski arhiv u Zagrebu, Kanonske vizitacije, knj. XII, p. 734. – [11] M. Kunić, Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung, 1834, p. 306. – [12] MGZ, katastar 1862. – [13] Nar. novine, Zagreb 7. VII 1891. – [14] HAZ GS, sv. 295. – [15] 1926, ASGU.

103. RADIĆEV TRG 4

Ustavni sud N

(Markov trg 4)

Kuća u sredini sjeverne strane Markova trga bila je do 1867. neugledna jednokatnica iz 18. stoljeća.[1] Ona se već 1700.[2] spominje kao »zidana kuća na dva kata« (jednokatnica). Vjerojatno je izdržala požare 1706. i 1731. godine, jer se i kasnije govori o zidanoj kući.[3] Vlasnici su joj bili u 18. stoljeću među drugima ugledni ljudi onog vremena: Franjo Kušević, blagajnik kraljevinske blagajne; senator Ladislav Kralj, udovica Ignacija Vojkovića i Bernard Raizner.

Godine 1867. na kući je nadograđen drugi kat, sva je pregrađena, a pročelje je preoblikovano prema ukusu druge polovine 19. stoljeća u duhu historijskih stilova (neorenesansa-neobarok) s teškom ornamentikom i što više s po dva atlanta na svakom rizalitu. Godina tog velikog građevinskog zahvata, kojemu graditelj dosad nije utvrđen, označena je na samom pročelju (1867), a osim nje i slova D J K, inicijali imena članova barunske obitelji Kušlan koji su joj u to vrijeme bili vlasnici. Ova je adaptacija značajna, jer su po njoj prvi put historijski stilovi druge polovine 19. stoljeća u ovako izrazitom obliku prodrli u ambijent Gornjega grada.

Godine 1896. barun Kušlan dao je dograditi dvorišno krilo, a 1922/23. adaptirana je šupa u dvorištu u stambene prostorije.[4]

Danas se u ovoj zgradi nalazi Ustavni sud SR Hrvatske.

Izvori i lit.: [1] Đ. Szabo, Lice Zagreba u 19. stoljeću, Hrv. kolo VIII, Zagreb 1927, p. 186. – [2] Pr. 77, p. 402. – [3] Pr. 79, p. 6 (1722); Pr. 85, p. 1 (1774). – [4] ASGU.

104, 105. RADIĆEV TRG 3, MLETAČKA ULICA 2 – 4

Sjever

(Markov trg 3, Mletačka ul. 2 i 4)

Izvršno vijeće sabora

Na ovom mjestu stajale su do 1895. godine dvije kuće, jedna na uglu Markova trga i Mletačke ulice, a druga u Mletačkoj ulici 4.

Kuća na uglu spominje se već u 17. stoljeću,[1] ali je poslije požara početkom 18. stoljeća ovdje bilo prazno zemljište. Svakako je 1778. godine[2] stajala ovdje kuća »odozdo zidana, odozgora drvena«. Imućni zagrebački advokat Tadija Ferić kupio je tu starinsku kuću od Ignacija Andrijevića i oko 1830. godine sagradio tada modernu uglovnicu, jednokatnicu s mansardom. Ta »lijepa i ukusna novosagrađena kuća ... služi kao ukras ovoga grada« prema mišljenju suvremenika.[3] Ona je ušla u niz zgrada koje Đ. Szabo – ne navodeći izvore – ubraja u radove zagrebačkog graditelja Bartola Felbingera.[4] Kuća je lijep klasicistički objekt u kojemu se naročito ističe veža. Svodovi su joj pačetvorinaste sferne kape, a popruge su kasetirane i ukrašene reljefnim rozetama. Ova kuća ima značenje i u političkoj povijesti Hrvatske po tome što je iz nje opaljen prvi hitac u okršaju 1845. godine na Markovu trgu protiv omraženog bana Hallera, u kojem su pale tzv. »srpanjske žrtve«. Kuća je šezdesetih godina kupljena za državne urede (zemaljska blagajna) i tada joj je nadograđen drugi kat.

U Mletačkoj ulici 4 do 1895. godine stajala je jednokatnica također iz 18. stoljeća, podignuta nešto poslije 1730,[5] kad je tu bilo prazno zemljište. Kratkim pročeljem bila je okrenuta prema Mletačkoj ulici, a uz kuću je bilo dvorište.[6] Godine 1895. produljena je susjedna uglovnica za zemljište ove kuće (tri prozorske osi) i sagrađeno dugačko dvorišno krilo prema »osnovi kr. vladinog građevinskog odsjeka«.[7]

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 19 (1693). – [2] Pr. 87, p. 179. – [3] M. Kunić, Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung, 1834, p. 228. – [4] Đ. Szabo, Lice Zagreba u 19. st. Hrv. kolo VIII, Zagreb 1927, p. 185; Stari Zagreb, p. 114. – [5] Pr. 79, p. 507. – [6] MGZ, katastar 1862. – [7] ASGU.

106, 107. MLETAČKA ULICA 6 – 8

(Mletačka ul. 6 i 8)

»Atelje Meštrović« zaprema zemljišta starih kuća broj 6 i 8 u Mletačkoj ulici.

Kuća broj 6 bila je drvena prizemnica zabatnom stranom okrenuta prema ulici. Podignuta je nešto prije 1745. godine,[1] a 1743.[2] bilo je tu prazno zemljište. Između ove kuće i susjedne kuće broj 4 bio je kolni ulaz u dvorište. U dnu dvorišta bila je suša (kasnije drvarnica). Kuća se sastojala od četiri sobe, kuhinje i dvaju zidanih podruma.[3] Srušena je 1921. godine. Vlasnici ove kuće bili su različiti po zanimanju: u 18. stoljeću redom tri gumbara, na prijelazu 18. u 19. stoljeće »učitelj poezije« na zagrebačkoj akademiji Tomo Mikloušić, pa zatim krojač i drugi.

Kuća broj 8 jednokatnica je s mansardom s po tri prozora prema ulici. Uz nju (a prema kući broj 6) bio je kolni ulaz u dvorište. Kuća ima u prizemnim prostorijama barokne križne svodove, koji upućuju na gradnju 18. stoljeća, iako se kuća na tom mjestu spominje bez prekida od 17. stoljeća.[4] Godine 1768.[5] bila je »gotovo ruševina«, pa je vjerojatno nakon toga dobila barokne svodove. Kasnije je bila u vlasništvu plemićkih porodica Spišić, Šufflay,[6] Daubači.

Kipar Ivan Meštrović kupio je 1921. kuće broj 6 i 8 (i susjednu broj 10) i adaptacijom ih uredio sebi za stan i atelje. Na mjestu kuće broj 6 uz ulicu je oblikovao atrij za izlaganje svojih skulptura, a iza atrija u bivšem dvorištu atelje. Kuću broj 8 nije rušio, već ju je adaptirao za stanovanje svoje porodice i središnji prostor (prema dvorištu) uklanjanjem starog stropa povisio kroz dva kata (prizemlje i prvi kat).[7] Adaptaciju 1921–1923. vodio je u početku arh. Viktor Kovačić, a kasnije arh. Harold Bilinić (graditelj Stjepan Uršić). Nacrt za ulazna vrata izradio je 1925. arh. Drago Ibler.[8]

Godine 1952. poklonio je Ivan Meštrović svoju kuću s ateljeom gradu Zagrebu. Gradska galerija suvremene umjetnosti preuzela ju je 1956. i uredila trajnu izložbu Meštrovićevih djela. Adaptaciju prostora za izložbene svrhe izvršio je 1961. arh. Miro Begović, a od 1963. »Atelje Meštrović« otvoren je za posjet javnosti.

Izvori i lit.: [1] Pr. 81, p. 201. – [2] Pr. 81, p. 53. – [3] A. Z. 1839, Int. 73, p. 367. – [4] 1693. Pr. 77, p. 20. – [5] Pr. 83, p. 664. – [6] E. Laszowski, Josip pl. Šufflay, revija »Zagreb« 1942, p. 106. – [7] Nacrti u Ateljeu Meštrović. – [8] V. Barbić, Ivan Meštrović, Zagreb 1963.

108. MLETAČKA ULICA 10
(Mletačka ul. 10)

Jednokatnica ima prema ulici po tri prozora i široku vežu, a u dvorištu dugačko krilo. Prizemne ulične prostorije i veža u svom prednjem (uličnom) dijelu imaju barokne križne svodove, a na njih se nastavljaju sferne kape. Prema dvorištu prizemlje se otvara s četiri luka arkada. U podrum se ulazi iz veže, a zatvoren je kovanim željeznim vratima. Po svodovima se kuća može datirati u treću trećinu 18. stoljeća, što se podudara s činjenicom, da je tu 1765. godine[1] bila prodavana drvena kuća. Otad joj je vlasnikom bio dvorski župan Matija Juraić, koji je bez sumnje bio investitor zidane kuće. Iza njega u 19. stoljeću kuća je pripadala oko šezdeset godina advokatu Danijelu Baboku i njegovim nasljednicima, a iz tog vremena ima na kući prigradnja (produljenje veže). Babok je 1834.[2] iznajmljivao u prvom katu »udoban sedmerosobni stan« s tri tavanske sobe, kuhinjom, smočnicom, drvarnicom, podrumom i stajom za četiri konja.

Adaptacija Ivana Meštrovića, koji je kuću kupio za svoju prvu ženu Ružu godine 1921–1923. (arh. Viktor Kovačić, graditelj Stjepan Uršić), donijela je kući velike trokrilne mansardne prozore na južnoj strani dvorišnog krila, novi hrastov pod u veži izveden na stari način, dvokrilna kovana željezna vrata (s motivima kovane ograde iz vrata u Opatičkoj ulici 10) koja zatvaraju vežu prema dvorištu.

Spomen-ploča na pročelju kuće nad ulaznim vratima spominje značajnog stanovnika ove kuće. Uz reljefno izrađen portret Ljudevita Vukotinovića (signatura »V. Drouzek 913«) tekst glasi:

LJUDEVIT VUKOTINOVIĆ
HRVAT. KNJIŽEVNIK
RODIO SE OVDJE 13. I 1813.
1913. B. H. Z.

Izvori i lit.: [1] Pr. 83, p. 365. – [2] A. Z. 1834, Int. 65. – [3] Nacrti u Ateljeu Meštrović, Mletačka ul. 8.

109. DEMETROVA ULICA 14
(Demetrova ul. 14)

Čitavo 18. stoljeće stajala je ovdje drvena kuća kojoj su vlasnici bili i obrtnici i pripadnici viših društvenih slojeva. Kuća je bila drvena još 1832.[1] kad ju je Karolina Josipović prodala Ivanu Ružički, profesoru mađarskog na zagrebačkoj gimnaziji. On je bez sumnje dao graditi današnju kuću, jer je ona upravo primjer arhitekture poslije klasicizma, a prije zamaha historijskih stilova u drugoj polovini 19. stoljeća. Pročelje je potpuno jednostavno bez ukrasa, a završava skromno istaknutim vijencem. U unutrašnjosti četiri krila zatvaraju usko dvorište.

Izvor: [1] Pr. 99, p. 340.

110 DEMETROVA ULICA 16
(Demetrova ul. 16)

Ovdje se u 18. stoljeću spominje drvena kuća. Godine 1722.[1] kupio ju je kožar Petar Vilarić, 1762.[2] tkalac Josip Lacković, a od godine 1790.

izmijenilo se više vlasnika. Godine 1827.[3] još je tu stajala drvena kuća. 1832. godine[4] već je tu bila »novosagrađena« kuća. Nova zidana jednokatnica imala je pet soba s nusprostorijama u prvom katu, a tri sobe u prizemlju.[5] Ta je kuća stotinu godina kasnije bila tako trošna, da ju je 1932.[6] njen vlasnik advokat dr Josip Vizner dao temeljito restaurirati, pri čemu je zadržala proporcije stare kuće, a dobila pročelje u skladu sa shvaćanjima arhitekture tridesetih godina 20. stoljeća. Po svom pročelju ta stara jednokatnica pripada među malobrojne kuće Gornjega grada koje imaju karakteristike arhitekture 20. stoljeća.

Izvori i lit.: [1] Pr. 79, p. 31, – [2] Pr. 82, p. 699. – [3] F. Buntak, Prilog građevnoj povijesti stare županijske i saborske zgrade, Zbornik zagrebačke Klasične gimnazije, Zagreb 1957, p. 642–643. – [4] A. Z. 1832, Int. 74. – [5] Nar. novine 1844, p. 328. – [6] HAZ GS sv. 68; ASGU.

111. MLETAČKA ULICA 11, DEMETROVA ULICA 12
(Mletačka ul. 11, Demetrova ul. 12)

U 18. stoljeću stajala je na ovom uglu drvena kuća kojoj je nakon tkalca Andrije Matkovića krajem stoljeća (1797)[1] bio vlasnik klesar Leopold Czoysz (Czaisz). Godine 1806.[2] prodao je zidarski majstor Juraj Eyther zidanu kuću. Ona je bila prizemna do 1865, kad je na nju graditelj Leonhard Pfeiffenberger[3] nadogradio prvi kat. Time je ugao Mletačke i Demetrove ulice dobio svoj današnji oblik, iako su na kući i kasnije vršene neke preinake.

Izvori i lit.: [1] Pr. 91, p. 27. – [2] Pr. 92, p. 155. – [3] L. Dobronić, Zaboravljeni zagrebački graditelji, Zagreb 1962, p. 19 i 103; ASGU.

112. MLETAČKA ULICA 9, DEMETROVA ULICA 10
(Mletačka ul. 9 – Demetrova ul. 10)

Jednokatnica s vežom u sredini, pet prozora u prvom katu i tri na krovu podsjeća na kuće 18. stoljeća. Međutim, još 1808.[1] stajala je tu »niska kuća dijelom drvena, dijelom zidana«, kad ju je kupio Ivan Juraj Eyther mlađi, zidarski majstor, i njegov bratučed Ivan Eyther stariji; obadvojica graditelji kojih rad još nije dovoljno poznat ni utvrđen. Nije isključeno da su oni sebi pregradili, odnosno nadogradili staru kuću. Mješavina svodova različitih vrsta: plosnatog bačvastog svoda sa šiljatim isječcima i nepravilno razmještenim isječcima trokutasta završetka i tri pačetvorinaste sferne kape s poprugama u veži bez sumnje su posljedica pregrađivanja i prigrađivanja starijoj zgradi. Već 1812.[2] Juraj Eyther prodao je kuću obitelji Zrnčić koja ju je posjedovala preko pedeset godina i u njoj više puta iznajmljivala stanove, i to zasebno u prvom katu, a zasebno prizemlje: u prvom katu tri sobe, kabinet, kuhinju, smočnicu, tavan, tavansku sobu, uz to podrum, drvarnicu i komoru u dvorištu,[3] a u prizemlju također trosobni stan s nusprostorijama.[4]

U Demetrovoj ulici 10 danas stoji stambena prizemnica. Još prije stotinu godina[5] bila je gospodarska zgrada povezana zajedničkim dvorištem s kućom u Mletačkoj ulici.

Izvori i lit.: [1] Pr. 92, p. 427. – [2] Pr. 94, p. 133. – [3] A. Z. 1833, Int. 91 i dr. – [4] A. Z. 1835, Int. 46, p. 197. – [5] MGZ, katastar 1862.

113. MLETAČKA ULICA 7
(Mletačka ul. 7 – Demetrova ul. 8)

Drvena kuća u 18. stoljeću pripadala je ljudima raznih zvanja i položaja: 1744.[1] prodao ju je trgovac Juraj Hoos, a kupio plemić Josip Jelačić. Zatim se od 1762.[2] do 1774. godine[3] javlja kao vlasnik Stjepan Szale, zamjenik plemićkog suca. Tad je kuću kupio pekar Antun Kocman, a oko 1790. Martin Baronay. Godine 1798.[4] kupio je advokat Tomo Klarić već zidanu kuću. Od 1805.[5] do 1809.[6] bila je ona vlasništvo Ivana Eythera, jednog od dvojice zagrebačkih graditelja istog prezimena. (Za njega je utvrđeno da je 1808. vršio nadogradnju banskih dvora – Radićev trg 1). Poput susjedne kuće (Mletačka ul. 9) i ova ima u prizemlju mješavinu svodova, pa pačetvorinaste sferne kape govore o pregradnjama početkom 19. stoljeća. Vjerojatno je istom tada podignut prvi kat. Godine 1829. kuća je svakako bila jednokatna, jer se prilikom iznajmljivanja trosobnog stana ističe da se nalazi u prizemlju.

Dvorište i vrt iza kuće dopiru do Demetrove ulice.

Izvori i lit.: [1] Pr. 81, p. 122. – [2] Pr. 83, p. 20. – [3] Pr. 85, p. 73. – [4] Pr. 91, p. 84. – [5] Pr. 91, p. 895. – [6] Pr. 93, p. 164. – [7] Luna – A. Z. 1829, p. 374.

114. MLETAČKA ULICA 5
(Mletačka ul. 5 – Demetrova ul. 6)

Godine 1709.[1] bilo je ovdje prazno zemljište koje je kupio plemić Gašpar Miloš i na njemu podigao drvenu kuću. Godine 1737.[2] kupio ju je plemić Adam Balog. Članovi te ugledne porodice, među kojima su se isticali Stjepan, plemićki sudac zagrebačke županije, i advokat Petar, bili su vlasnici te drvene kuće do 1793. godine.[3] Nakon Stjepana Pompera, »protokoliste banskog stola«, i profesora Jurja Dionića, te gradskog kastelana-krojača Ivana Ledinskog, kuća je još 1831. bila drvena.

Kuća koja danas stoji sagrađena je na mjestu stare kuće 1874.[4] u visini jednokatnice (graditelj F. Matiassi). U skladu s ukusom vremena gradnje ima na pročelju teške neorenesansne dekorativne elemente. Drugi kat nadograđen je na nju 1904. godine (arh. Martin Pilar),[4] pa

ona visinom i stilom odskače od okolnog ambijenta (poput kuće u Basaričkovoj ulici 3). Na kraju njena dvorišta (u Demetrovoj ulici 6) stajala je gospodarska zgrada, koja je neko vrijeme služila za stolarsku radionicu, a 1925. bila preuređena za stanovanje.[4] Srušena je 1940. godine.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 769. – [2] Pr. 80, p. 305. – [3] Pr. 89, p. 462. – [4] ASGU.

115. MLETAČKA ULICA 3 – DEMETROVA ULICA 4
(Mletačka ul. 3 – Demetrova ul. 4)

Ova prizemnica zabatom je okrenuta prema ulici, a ulaz u dvorište smješten je pokraj kuće. Poput ostalih kuća te vrste (Vranicanijeva ul. 4 i 6, Matoševa ul. 5 i 7, Basaričkova ul. 5 i 7) predstavlja i ona stariji tip zagrebačkih kuća. Njen historijat od oko sredine 18. stoljeća moguće je sasvim lijepo pratiti. Godine 1745.[1] kupio ju je Nikola Špišić, a 1760.[2] prodao gradskom španu Matiji Špulku; tada je drvena kuća bila trošna. Kad ju je on prodao 1774.[3] svećeniku Adamu Stepaniću, kuća je bila »dijelom zidana, dijelom drvena«. Nakon geometra Mihovila Vitunskog, udovice Maurović – Kocka, Mihovila Augustića i advokata Franje Šandora godine 1816. kuća je bila zidana. Bačvasti svod s isječcima trokutasta završetka ukazuje da je kuća građena na prijelazu 18. u 19. stoljeće.

Prizemnica u Demetrovoj ulici 4 služi danas u stambene svrhe, a nekad je bila gospodarska zgrada ove kuće u Mletačkoj ulici.

Izvori i lit.: [1] Pr. 81, p. 217. – [2] Pr. 82, p. 498. – [3] Pr. 85, p. 11.

116. MLETAČKA ULICA 1, BREZOVAČKOGA ULICA 2
(Mletačka ul. 1, Markova ul. 2)

Na ovom mjestu kupio je 1744. godine[1] drvenu kuću svećenik Mihovil Remenar, a od njega 1756.[2] jedan od rijetkih zagrebačkih liječnika 18. stoljeća Deziderij Degovi (Degoy). Njega u prilično čudnom svjetlu prikazuje Krčelić: »Isto tako (1759.) umre u Zagrebu Deziderij Degoy, u narodu nazvan Francuz. On je postao liječnik zbog Najšićeve (protonotar Kraljevine – op. aut.) moći, inače je bio ranarnik, koji je bio istjeran iz mnogo mjesta, pa i iz Kranjske. Imao je od Kraljevine plaću od 100 forinti, prodavao je lijekove, a pravio ih je, kako je htio; bio je sjajan glumac; kroz nekoliko godina sabrao je u Zagrebu do 1500 forinti. On je bio prvi u Zagrebu, koji je želio da bude pokopan na francuski način, tj. da mu mrtvo tijelo bude ušiveno u plahtu. Tome su se Zagrepčani silno čudili i bili u neizvjesnosti, da li je bio pokopan on ili neki panj. Čim je naime izdahnuo, bio je ušiven u plahtu, dok je

ovdje običaj, da se mrtvaci svečano oblače i izlažu, pa istom tada pokapaju«. Obzirom na liječnikove prihode nije čudo, što je njegov sin Deodat 1764.[4] prodao već zidanu kuću, i to podžupanu varaždinske županije Emeriku Pastoryju. Od 1771.[5] vlasnik je kuće bio Juraj Ivančić, plemićki sudac zagrebačke županije, a 1782.[6] do 1797. ponovno advokat Deodat Degoy i njegova udovica; poslije njih oko pedeset godina trgovac Ivan Ebner.

Prema navedenom zidana kuća na ovom uglu podignuta je između 1756. i najvjerojatnije 1759. godine, ali svakako kao znatno manji objekt nego je današnji. Produljenje krila u Mletačkoj ulici izvela je 1785. tvrtka Grahor i Klein[7] sagradivši ga na mjestu bivšeg dvorišta, uz ulicu.

Izvori i lit.: [1] Pr. 81, p. 93. – [2] Pr. 82, p. 181. – [3] Annuae, p. 381. – [4] Pr. 83, p. 309. – [5] Pr. 84, p. 273, – [6] Pr. 86, p. 555. – [7] HAZ GS br. 202, 15. VII 1875.

117. BREZOVAČKOGA ULICA 4
(Markova ul. 4)

Ova kuća zaprema zemljišta dviju kuća koje su ovdje stajale u 18. stoljeću. Jedno od tih zemljišta bilo je 1707. godine[1] prazno nakon požara, a na drugom je bila drvena kuća. Godine 1716.[2] već su stajale obje kuće; jednu od njih imao je 1728.[3] srebrnar Amadej Hoberkorn, a drugu (zapadnu) kupio je 1740.[4] zagrebački slikar Matija Škrlec. Njegovi sinovi prodali su je 1778.[5] a kuća je tada bila drvena. Susjed im je bio postolar Nikola Petravić, a i ta kuća je bila drvena 1786. godine, kad ju je prodao profesor Mihovil Petravić advokatu Franji Šandoru. Oko 1790. godine on je bio vlasnik obiju kuća i dao sagraditi na njihovu mjestu jedan objekt, koji je do početka 19. stoljeća zadržao po tradiciji dva kućna broja. Barokni križni svodovi u prizemnim prostorijama i pačetvorinaste sferne kape s poprugama u veži dokazuju da je vrijeme gradnje kraj 18. stoljeća. U kući su iznajmljivani stanovi: 1832.[7] i kasnije trosobni, a 1839.[8] peterosobni u prvom katu. U dvorištu je bila staja za osam konja, kolnica i dva podruma. Gospodarske zgrade pretvorene su 1881–1882. u stambene.[9]

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 429. – [2] Pr. 78, p. 162. – [3] Pr. 79, p. 287. – [4] Pr. 80, p. 482. – [5] Pr. 86, p. 122. – [6] Pr. 88, p. 366. – [7] A. Z. 1832, Int. 67. – [8] A. Z. 1839, Int. 1, p. 2. – [9] HAZ GS br. 565, 21. XI 1881. i br. 7596–1882.

118, 119. BREZOVAČKA ULICA 6–8
(Markova ul. 6–8)

Današnji objekt sastoji se od dviju kuća, pa i sada ima dva kućna broja. Prema izvorima 18. stoljeća može se o njima utvrditi ovo:

Godine 1777.[1] kuća (na mjestu kuće br. 6) bila je drvena i gotovo ruševina, pa ju je prodala udovica krznara Ivana Gabrielija, jer je nije mogla popraviti. Kupio ju je gumbar Pavao Štajduhar. Od njega je prešla u vlasništvo njegova školovanog sina Josipa Štajduhara, 1820. god.[2] Kako ugovor, sklopljen tom prilikom između roditelja i sina, izvrsno ilustrira socijalne i obiteljske prilike zagrebačkog građanstva, vrijedno je upoznati neke odlomke iz njega:[3] »Valuvanje iliti fasija zverhu hiže naše vu gornem varašu ležeče, – ter od sunčenoga ishoda hižu, dvorišče i štalu gospona Ferenc Šandora, od poldneva občinsku vulicu iz pijaca vu teater peljajuču, od zahoda hižu, dvorišče i mali vert vudovice Marčinkovice, zadnjič od polnoči funduš purgara i šoštarskoga majstora Karla za mejaše imajuče, – koju mi Pavel Štajdaher, varaša ovoga zagrebečkoga purgar i gumbar i Barbara rodjena Horvat, hižni tovaruši i iste hiže zadobitelji, iz zadovoljneh nam najbolje znaneh ter na nekulikom malo niže rečenih zrokuv mlajšemu sinu našemu gosponu Jozefu Štajdaheru, spomenutoga varaša pervomu notariušu i slavne Varmedjije Zagrebečke asesoru, ter njegovom odvetku, kak takaj datariušem, donatariušem, cesionariušem i hipotekariušem obodvojega spola vek na veke i neodzvanem načinom dajemo, predajemo i izručamo stem bolje kajti

Prvič: Isti naš sin tja od onoga vremena, kada notariušku i senatorsku službu vu Požegi ostavil i vu Zagreb vu letu 1804. povernul se bi bil, neprestance nas po mogučnosti, tak vu penezih, tak takaj vu drugih svakojačkih stvarih prez svakoga povratka na tulikom je pomagal tei i sada dan na dan pomaže i za življenje potrebno daje, da za segurno prez njegove pomoči vu naši vre veliki starosti niti živeti i nas zderžavati, jošče menje pako rečenu hižu zaderžati bi mogli, nego nju vre zdavnja zbog velikih potreboč našeh prodati bi bili morali.

Drugoč: Kajti vre onda, kada vu letu 1804. iz Požege isti naš sin bil je došel, ova hiža naša vu zločestom stališu jese nahadjala, velike stroške i popravljanje, koje mi podnesti nismo mogli, je potrebuvala, ter ove stroške i popravljanje sam rečeni sin naš iz svojeh penez je podnesel, i navlastito onda na mesto zpernenih oblokov, podov i vrat i na mesto zločestih pečih nove peči, nova vrata, nove podove, nove nuteršne i zvanske obloke, šalupolke i druga ostala, koja potrebna bila su, vu svojem strošku bil je dal napraviti, dapače i ganjka zezidati i pod zapor, tak da sada odzdol pred kuhnjum za komoricu služi, prirediti, vsa vrata, obloke i šalupolke. kak takaj strop modro pofarbati; z rečjum na hižu više stotine forintov penez tak je potrošil da kešneše, kada bise bil oženil, ter zbog povekšane familie svoje pri nas duže ostati nebi bil mogel, spomenutu hižu na našu vekšu hasen za kvarternike[4] priličneše obernuti i za pomoč našu vekšega cinša dobiti mogli smo, kak i sada dobivamo«. . .

Kuća broj 8 bila je 1793. godine[5] zidana, kad ju je kupio krznar Juraj Marčinko. Nešto ranije, od 1762. do iza 1783. u kući je bio jedan od prvih zagrebačkih kavanara (caffearius, kaffe coctor) Valentin Horro. Ove dvije kuće spojene su u jedan objekt vežom.

Izvori i bilj.: [1] Pr. 85, p. 538. – [2] Pr. 95, p. 449. – [3] Originalan kajkavski jezik transkribirala sam zbog lakšeg čitanja na današnji pravopis – [4] kvarternik – stanar. – [5] Pr. 89, p. 426.

120. BREZOVAČKOGA ULICA 10
(Markova ul. 10)

Drvena kuća izmijenila je u 18. stoljeću više vlasnika različitih društvenih slojeva i zanimanja; među ostalima bili su to Ignacije Bedeković, stenjevački župnik Jakob Mikulić, barun Stjepan Patačić, plemićki sudac severinske županije Franjo Dolovac, pa gumbar Josip Ladešić. Godine 1793.[1] kupio je tu drvenu kuću od profesora zagrebačke akademije Mihovila Stivalića plemić Pavao Antolković s namjerom da na njenu mjestu podigne zidanu kuću, što se vidi iz njegova dogovora sa susjedom krznarom Marčinkom (Brezovačkoga ul. 8) prema kojem može svoju kuću nasloniti na susjedovu.[2] Taj podatak uz svodove veže (pačetvorinaste sferne kape) i oblik dovratnika portala govori o zgradi s kraja 18. stoljeća sa skromnim dekorativnim elementima stila Louisa XVI.

Izvori: [1] Pr. 89, p. 417. – [2] Pr. 89, p. 426.

121 BREZOVAČKOGA ULICA 12, DEMETROVA ULICA 2
(Markova ul. 12, Demetrova ul. 2)

Na ovom uglu bilo je 1713–1714.[1] prazno zemljište, vlasništvo »protonotara Kraljevine« Jurja Plemića, 1728.[2] stajala je tu kuća Matije Videkovića. Godine 1788.[3] prilikom kupoprodaje istaknuto je da je kuća zidana. Vjerojatno je bila podignuta nedugo prije toga, ali je morala biti podvrgnuta većim građevnim promjenama nekoliko godina kasnije, o čemu svjedoče inicijali i godina na zaglavnom kamenu lučnog nadvoja nad kolnim ulazom u dvorište u Demetrovoj ulici. Tu su uklesani inicijali I L i brojke 1 7 ? 4. Kako je ove inicjale među svim vlasnicima ove zgrade ima jedino mesar Josip (Iosephus) Leffler, koji je zapisan kao vlasnik 1794. godine, bez sumnje ona nejasno sačuvana brojka predstavlja brojku 9. S gradnjom ove kuće 1794. godine, tj. na samom svršetku 18. stoljeća, u skladu je i oblik svodova (bačvasti s isječcima trokutasta završetka). Od posljednjeg desetljeća 18. stoljeća do kraja šezde-

setih godina 19. stoljeća vlasnici ove kuće bili su članovi ugledne porodice Blažeković.

Izvori: [1] Pr. 78, p. 3. – [2] Pr. 79, p. 283. – [3] Pr. 89, p. 136.

122 MESNIČKA ULICA 42
(Mesnička ul. 42)

Do 1835. godine zemljište u Mesničkoj ulici 42 dopiralo je do Matoševe ulice 15. Godine 1768.[1] spominje se ovdje drvena kuća koju je kovač Josip Kos prodao krznaru Ivanu Katušiću. Kada je današnja kuća sagrađena, iz izvora se ne doznaje. Na nekadašnjem prostranom gradilištu između dviju ulica nepoznati investitor izabrao je Mesničku ulicu za smještaj svoje kuće. Njen opis poznat je iz 1830.[2] godine: kuća udovice Ane Kocman ima u prizemlju prema ulici jednu sobu, kabinet i kolni ulaz, prema dvorištu jednu sobu, kuhinju i tri podruma, sve nadsvedeno; u prvom katu dvije sobe, kabinet, kuhinju i jednu pokrajnu sobu, a prema Kapucinskoj ulici dvije sobe, kuhinju i poseban ulaz.

Kuća koja i danas stoji u Mesničkoj ulici 42 ima barokne križne svodove u prizemlju (u veži polovina zazidana, jer je kolni ulaz, koji se spominje 1830, pregrađen u pješački ulaz). Osim svodova i proporcije kuće govore za posljednja desetljeća 18. stoljeća kao vrijeme gradnje.

Izvori i lit.: [1] Pr. 84, p. 17–18, – [2] A. Z. 1830, Int. 19.

123 MESNIČKA ULICA 36, TEPEČIĆEVE STUBE 4
(Mesnička ul. 36, Klanac 4)

Na uglu Mesničke ulice i »pješačkog prolaza« (kako se nazivaju u spisima 18. stoljeća današnje Tepečićeve stube) spominje se drvena kuća kojoj je od 1730.[1] do 1742.[2] bio vlasnik mesar Lovro Černe. Dalje su joj vlasnici bili zidar Valent Kudrić (Guderić), gumbar Andrija Šipuš, gumbar Matija Luketić, trgovac žitom Ivan Bajsa, krojači Ivan Regelja, Petar Koščak i Franjo Pilger. Godine 1841.[3] prodana je kuća »čisto zapuščena«, a i danas na tom mjestu stoji neugledna prizemnica.

Izvori: [1] Pr. 79, p. 520. – [2] Pr. 80, p. 686. – [3] Pr. 102, p. 278.

124 MESNIČKA ULICA 34, TEPEČIĆEVE STUBE 3
(Mesnička ul. 4, Klanac 3)

Na mjestu današnje ugaone jednokatnice stajale su do početka 19. stoljeća dvije kuće. Čini se da je i ovdje požar poharao starije zgrade,

jer se 1709.[1] za jednu od njih izrijekom veli da je »drvene građe nedavno podignuta iz temelja«. Kupili su je plemići Malakoczy koji doskora već imaju barunsku titulu (1738).[2] Njihov neposredni susjed, također u drvenoj kući, bio je postolar Munđer. Iza Mallakoczyja (oko 1745) kuća je promijenila više vlasnika dok nije na tom mjestu 1811. stajala zidana kuća Franciske Križar. Godine 1835.[3] oglašena je na prodaju kao »naročito podesna za pekara«, a doista ju je i kupio pekar Godefrid Kraus. I danas se u njoj nalazi pekarna. Tada je kuća zapremala samo polovinu duljine današnje, jer je istom 1852.[4] produljena na današnji opseg.

Kuća je značajna u povijesti kulture, naročito književnosti Zagreba, po tome što je u njoj stanovao i umro najveći zagrebački pripovjedač i romanopisac 19. stoljeća August Šenoa. O njemu govori spomen-ploča s njegovim reljefnim portretom:

U OVOJ KUĆI UMRO JE
AUGUST ŠENOA
MDCCCLXXXI

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 780. – [2] Pr. 80, p. 369. – [3] A. Z. 1835, Int. 26, p. 91. – [4] I. Ulčnik, revija »Zagreb« 1935, p. 50.

125 MESNIČKA ULICA 32
(Mesnička ul. 32)

I ovdje je požar 1706. uništio stariju kuću,[1] 1715.[2] zemljište je bilo prazno, ali je 1722.[3] već na njemu stajala drvena kuća. Pošto je promijenila više vlasnika, većinom stolara, kupio je 1820. godine Matija Snelec drvenu kuću, a 1822. prodao zidanu. Ta zidana kuća bila je prizemna sve do 1870.[4] godine, kad je bila pregrađena, podignut na njoj prvi kat i oblikovano pročelje. Projektant nije poznat.

Izvori: [1] Pr. 77, p. 462. – [2] Pr. 78, p. 194. – [3] Pr. 79, p. 8. – [4] ASGU.

126. MESNIČKA ULICA 30
(Mesnička ul. 30)

Godine 1715.[1] bilo je tu prazno zemljište, pošto je starija kuća[2] stradala u požaru 1706. Drvena kuća bila je podignuta prije 1722.[3] godine, 1766.[4] ona je već potpuno ruševna, ali je već ponovno podignuta od drva, pa su takvu 1785.[4a] prodavali nasljednici remenara Petra Čakovića čižmaru Josipu Horvatiću. Kuća je 1830.[5] bila od »solidnog materijala«, u prizemlju je imala dvije sobe, kuhinju, zatim podrum veći i manji i kolnicu, a na gornjem katu jednu sobu i kuhinju. Takva je stajala do

početka 20. stoljeća. Današnji oblik dobila je 1906–1907. kad je sagrađena nova jednokatnica. Na nacrtima je potpis arhitekta Vjekoslava Heinzela.[6]

Izvori i lit.: [1] Pr. 78, p. 194. – [2] Pr. 77, p. 462. – [3] Pr. 79, p. 8. – [4] Pr. 83, p. 502. – [4a] Pr. 88, p. 156. – [5] A. Z. 1830, Int. 31. – [6] ASGU.

127 MESNIČKA ULICA 28
(Mesnička ul. 28)

Na ovom mjestu drvena kuća stajala je krajem 17. stoljeća (1693, 1695),[1] a spominje se ponovno 1715.[2] godine. Postolar Tomo Hladić (Ladić) bio joj je vlasnik od 1729,[3] oko 1769. gumbar Juraj Štefanić, pa za njim čižmar Ivan Đurašin. Vjerojatno je ta drvena kuća krajem 18. ili početkom 19. stoljeća bila zamijenjena zidanom jednokatnicom o čemu svjedoče svodovi (pačetvorinaste sferne kape s poprugama) u veži. Takva je stajala u vrijeme izradbe katastra (1862).[4]

Današnja kuća ima oznake kasnih historijskih stilova, jer joj je pročelje izmijenjeno 1904.[5] godine, a i znatno je pregrađena.

Izvori: [1] Pr. 77, p. 4, 94. – [2] Pr. 78, p. 194. – [3] Pr. 79, p. 270. – [4] MGZ. – [5] ASGU.

128 MESNIČKA ULICA 26
(Mesnička ul. 26)

Zemljište koje je od požara 1706. ostalo prazno, stajalo je neizgrađeno još 1732.[1] godine. Desetljeće kasnije (1742) gumbar Juraj Kusak imao je na njemu kuću, vjerojatno drvenu. I ona je mijenjala vlasnike; od 1774.[2] do 1784.[3] godine bila je to »hiža Janka Plutovića šoštara«, a zatim Jurja Benčića, također postolara. Godine 1842.[4] na dražbi se prodavala »hiža na stran zidana, na stran pako drevena... vu Mesnički vulici«. U prvom katu imala je tri sobe i kuhinju.[5]

O tome kad je srušena stara kuća i sagrađena današnja, nema vijesti, ali se po stilskim oznakama lako zaključuje, da je dignuta krajem 19. stoljeća.

Izvori i lit.: [1] Pr. 79, p. 435, 539. – [2] Pr. 85, p. 15. – [3] Pr. 88, p. 152. – [4] Pr. 102, p. 456. – [5] A. Z. 1844, Int. 62.

129 MESNIČKA ULICA 24
(Mesnička ul. 24)

Drvena kuća spominje se na ovom mjestu od 1721.[1] godine. Vlasnici su joj bili u 18. stoljeću redom postolari Matija Škof, Božić, Nikola Grahovec, Hadić i gumbar Jakob Jakša. U prvoj polovini 19. stoljeća (1835)[2] bila je ona drvena jednokatnica. Godine 1851. sagradio je ovdje zagrebački graditelj Mihovil Strohmayer jednokatnicu s oznakama kasnog bidermajera,[3] odnosno u oblicima karakterističnima za zagrebačku arhitekturu oko sredine stoljeća. Jednokatno dvorišno krilo podignuto je 1877. godine.[4]

Izvori i lit.: [1] Pr. 78, p. 540. – [2] A. Z. 1835, Int. 53. – [3] L. Dobronić: Zaboravljeni zagrebački graditelji, Zagreb 1962. – [4] ASGU.

130 MESNIČKA ULICA 22
(Mesnička ul. 22)

Drvena kuća kojoj je prijetilo urušavanje stajala je ovdje 1781.[1] godine. Od nasljednika postolara Josipa Trosta kupio ju je tada upravitelj šestinske gospoštije Ivan Popović. Njegova udovica 1806.[2] bila je već vlasnica zidane kuće. Sredinom prošlog stoljeća (1844)[3] spominje se da je kuća jednokatna. Njena vlasnica Josipa Goldstein dala je 1864.[4] nadograditi drugi kat. Tako je današnja kuća poprimila oblike arhitekture šezdesetih godina 19. stoljeća.

Izvori i lit.: [1] Pr. 86, p. 550. – [2] Pr. 92, p. 56. – [3] A. Z. 1844, Int. 1. – [4] HAZ GS Iskaz dužnika 1864.

131 MESNIČKA ULICA 20
(Mesnička ul. 20)

Požar od 1706. upropastio je i ovdje staru kuću i ostavio prazno zemljište.[1] Nova kuća, podignuta 1713.[2] bila je drvena i mijenjala je često vlasnike. Bili su to među drugima: krojač Baltazar Puškarić, bravar Klafurić, čižmar Lovro Tomašić, krznar Juraj Fabijanec. Ta drvena kuća bila je 1778.[3] godine tako trošna da gotovo i nije bila podesna za stanovanje. Tek 1806.[4] godine spominje se poluzidana kuća. Prizemnica je stajala do 1863. kad joj je nadograđen prvi kat i pregrađeno prizemlje. Kuća je dobila oznake skromne građanske arhitekture početka šezdesetih godina 19. stoljeća, a gradnju je projektirao i izveo graditelj Boltižar Maicen.[5]

Izvori: [1] Pr. 77, p. 578, 980. – [2] Pr. 77, p. 1053. – [3] Pr. 86, p. 292. – [4] Pr. 92, p. 56. – [5] ASGU.

134, 135, 136. (nekadašnja Mesnička vrata, kapela sv. Ivana i vrt izvan bedema Gradeca)

132 MESNIČKA ULICA 18, KAPUCINSKE STUBE 4
(Mesnička ul. 18, Kapucinske stube 4)

Kuća iz 17. stoljeća stradala je u »fatalnom požaru čitavog grada« 1706. godine, a zemljište je bilo pretvoreno u vrt.[1] Bilo je neizgrađeno još 1748.[2] godine, a 1751.[3] imao je tu kuću postolar Juraj Britvec. Nakon

dvadeset godina (1768) drvena je kuća bila gotovo ruševina, kad ju je kupio gumbar Andrija Svan (Schvain). Godine 1806.[5] spominje se prvi put na ovom uglu zidana kuća, prizemnica. Njen opis iz 1832.[6] glasi: prema ulici jedna soba i kabinet, prema dvorištu jedna soba i kuhinja i nadsvedeni podrum; osim toga povrtnjak s više voćaka i čokota vinove loze. Prvi kat je nadograđen 1886. godine, kad je pregrađeno prizemlje, pa je čitava kuća dobila svoj današnji oblik. Gradnju je projektirao i izveo zagrebački graditelj Franjo Klein.[7]

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 1053; Pr. 79, p. 495. – [2] Pr. 81, p. 380. – [3] 81, p. 565. – [4] Pr. 84, p. 37. – [5] Pr. 92, p. 56. – [6] A. Z. 1830, Int. 20. – [7] ASGU.

133 MESNIČKA ULICA 16, KAPUCINSKE STUBE 3
(Mesnička ul. 16, Kapucinske stube 3)

Ova je kuća svojevremeno bila u Zagrebu prilično popularna, jer je August Šenoa, najznačajniji zagrebački pripovjedač 19. stoljeća u nju smjestio glavnu osobu svoje pripovijesti »Kanarinčeva ljubovca«. Po nekim verzijama kuća potječe iz 17. stoljeća. Međutim, činjenice su drugačije: godine 1748.[1] uz stazu (na mjestu današnjih Kapucinskih stuba) koja je vodila prema nekadašnjoj kapucinskoj crkvi (na današnjem Markovićevom trgu) bilo je »prazno gradsko zemljište«. Deset godina kasnije (1758)[2] »na zemljištu kupljenom od gradskog fiska« pojavila se »novosagrađena kuća od zida«, kojoj su granice bile: s juga gradski bedem, sa zapada ulica koja vodi Mesničkim vratima (Mesnička ulica), a sa sjevera »uličica ili put koji vodi k crkvi i samostanu otaca kapucina«. Prema tome današnja kuća građevina je sredine 18. stoljeća. Ona se i kasnije spominje kao zidana (1784).[3] Teško je tvrditi da li je odmah sagrađena dvokatna, jer o tome nema pisanih podataka. Ipak po svodovima kojih ima u jednoj prostoriji (vjerojatno bivšoj kuhinji) u prvom i drugom katu i po drvenim otvorenim hodnicima u oba kata može se to pretpostaviti. Kosi smještaj kuće u dvorištu uvjetovan je južnim gradskim bedemom, na koji se naslonila, a vidljiv je i danas u debljini južnog zida. Kuća je u 18. vijeku promijenila više vlasnika, među kojima su bili i obrtnici bravar Matija Krmelić i postolar Ivan Jelić.

Izvori: [1] Pr. 81, p. 380. – [2] Pr. 82, p. 355. – [3] Pr. 88, p. 80.

134, 135, 136. (nekadašnja Mesnička vrata, kapela sv. Ivana i vrt izvan bedema Gradeca)

137, 138. MESNIČKA ULICA 23
(Mesnička ul. 23)

Na ovom mjestu neposredno uz nekadašnja Mesnička vrata stajale su dvije kuće, obje podignute u 18. stoljeću, što se lako zaključuje, pošto su

nakon požara 1706. ostala ovdje dva prazna gradilišta.[1] U toku 18. stoljeća izmijenilo se ovdje mnogo vlasnika, uglavnom obrtnika. U 19. stoljeću, odnosno od 1827. godine dalje, pripadale su obje kuće jednom vlasniku. Njihov opis sačuvan je u oglasu za dražbu 1839.[2] i u kupoprodajnom ugovoru iz 1840. godine.[3] Jedna je kuća bila jednokatna. Imala je zidani nadsvedeni podrum, a gornji dio drven; u prizemlju jednu sobu, kuhinju, lokal, zatim staju za četiri konja, sjenik i dvije sobe »straga«. Na nju je bila prislonjena druga kuća, drvena, bez sumnje prizemna.

Kuće su bile porušene 1865. godine, kad je zagrebački graditelj Janko Jambrišak[4] za Guidu Pongratza, vlasnika susjedne kule u Visokoj ulici i na ovom zemljištu sagradio novu zgradu. Kuća je u početku bila znatno manja od današnje. Vrtno krilo imalo je samo četiri prozorske osi. Ona je izvanredno lijep primjer jednostavne i ozbiljne arhitekture šezdesetih godina. Dvadeset godina kasnije (1885)[5] produljeno je vrtno krilo i postavljen balkon na južnom pročelju zgrade (graditelj Hunderka).

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 756. – [2] A. Z. 1839, Int. 54, p. 276. [3] Pr. 102, p. 45. – [4] L. Dobronić, Zagrebački graditelj Janko Jambrišak, Zagreb 1959. – [5] ASGU.

139. MESNIČKA ULICA 25
(Mesnička 25)

Na ovom mjestu bilo je 1705. i 1708.[1] godine prazno gradilište, budući da je starija kuća stradala vjerojatno u požaru. Njegov je vlasnik bio protonotar Kraljevine Juraj Plemić. Drvenu kuću podigao je svakako prije 1740.[2] Franjo Kavrančić i prodao je Mihovilu Plepeliću. Dvije godine kasnije posjeduje je tkalac Pavao Plepelić.[3] Drvena kuća stajala je svakako još 1790,[4] kad ju je prodala Ana Banović rođena Plepelić, a kupila Uršula Štefanić, udovica gumbara Jakoba Zajetića. Nisu poznati izvori po kojima bi se moglo utvrditi kad je kuća zidana. Sudeći po prizemnoj prostoriji južnog dijela zgrade (polovina bačvastog svoda s isječcima trokutasta završetka) kuća je bila građena krajem 18. stoljeća ili početkom 19. stoljeća. Sobu je presjekla veža sa sfernim kapama s poprugama, građena u prvim decenijima 19. stoljeća. Godine 1862.[5] kuća je bila jednokatna, a 1884. godine graditelj Kuno Waidman pregradio je jednokatnu kuću i izveo prigradnju s dvorišne strane.[6] Drugi kat nadograđen je 1922. godine.[6]

Izvori: [1] Pr. 77, p. 593, 757. – [2] Pr. 80, p. 479. – [3] Pr. 80, p. 690. – [4] Pr. 89, p. 202. – [5] MGZ katastar. – [6] ASGU.

140. MESNIČKA ULICA 27
(Mesnička ul. 27)

Krajem 17. stoljeća[1] stajala je na ovom mjestu jednokatna drvena kuća koju je poslije smrti Matije Plodneca kupio svećenik Jakob Šoštarko. Vlasnici su joj bili Franjo Straihenberger i gumbar Petar Valičević (1740.[2] — 1769[3]), a kuća je bila drvena i 1771.[4] godine. Godine 1813. bila je »dijelom zidana, dijelom drvena«, a 1821. zidana. Prizemna je bila još za vrijeme izradbe katastra 1862.[5] Godine 1876.[6] spominje se kao ruševna, a 1887.[6] potpuno opasna za stanovanje i nenastanjena. Godine 1888.[6] već je bila dovršena današnja kuća koja ima oznake historijskih stilova. Projekt, pa ni ime projektanta nisu dosad nađeni.

Izvori: [1] 1696. – Pr. 77, p. 167. – [2] Pr. 80, p. 479. – [3] Pr. 84, p. 144. – [4] Pr. 84, p. 25. – [5] MGZ. – [6] ASGU.

141. MESNIČKA ULICA 29
(Mesnička ul. 29)

Na zemljištu ove kuće bile su u prvoj polovini 18. stoljeća dvije kuće i dva vlasnika. Jedna od njih navedena je 1695.[1] kao »zidana kuća uspo-redo postavljena«, druga je bila »dijelom zidana« (1748[2], 1753[3]). Obje kuće kupio je (1753.[4] i 1755[5]) zagrebački advokat Mihovil Blažeković, vlasnik susjedne kuće u Visokoj ulici, a iza njega također vlasnici kule profesor Mihovil Stivalić i Josip Domjanić. Godine 1809. također se spominju tu dvije kuće: veća i manja, smještene istočno i zapadno, što znači uz ulicu i u dnu dvorišta. Godine 1815. prodana je ovdje zidana kuća. Današnja ulična kuća, zaključujući po oblicima svodova bit će građevina početka 19. stoljeća. Za to vrijeme gradnje govore i željezna podrumska vrata koja imaju na sebi skromnu empirsku rozetu.

Vlasnik ove kuće bio je od 1828. do 1844. geometar Josip Szeman koji je poznat ne samo po zemljopisnim kartama, već naročito po grafičkom prikazu Zagreba iz 1822. u uglu karte zagrebačke biskupije. Poslije njegove smrti prodavali su se u njegovoj kući inženjerski instrumenti iz njegove ostavštine (»stolovi, aparati i dr.«),[6] što znači da je ovdje imao svoj atelje.

Zgrada u dnu dvorišta poleđina je kuće u Visokoj ulici 15.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 95. – [2] Pr. 81, p. 333. – [3] Pr. 81, p. 692. – [4] Pr. 82, p. 118. – [5] A. Z. 1844, Int. 87.

142. MESNIČKA ULICA 31
(Mesnička ul. 31)

Uslijed nepoznatog sticaja okolnosti u 18. stoljeću kuća na ovom mjestu spominje se prvi put od tek 1740. godine.[1] Pripadala je tada postolaru

Ivanu Strniću. U drugoj polovini stoljeća vlasnici su joj bili klesar Matija Sinthuber i Josip Pihler. Kuća je bila drvena i godine 1842[2], kad ju je udovica Barbara Byff prodala Jurju Sojki. Ta kuća je još podulje stajala, jer je još 1862.[3] bila na tom mjestu drvena prizemnica. Današnju jednokatnicu koja ima oznake historijskih stilova gradio je 1889. zagrebački graditelj Kuno Waidman.[4]

Izvori: [1] Pr. 80, p. 505. – [2] Pr. 102, p. 555. – [3] Katastar MGZ. – [4] ASGU.

143. MESNIČKA ULICA 33
(Mesnička ul. 33)

Čitavu prvu polovinu 18. stoljeća (1701.[1]–1748[2]) posjedovala je porodica Čeh ili Babočaj drvenu kuću na tom mjestu. Kuća je bila drvena i 1782.[3] kad ju je kupio »kirurg« (ranarnik) Ignacije Nunković, a iza njega 1800.[4] opet »kirurg« Juraj Ratko. Godine 1833.[5] kuća je već bila zidana jednokatnica, u kojoj se u »gornjem katu« iznajmljivao stan od tri sobe na ulicu, dvije prema dvorištu, kuhinje, smočnice, drvarnice, tavana, podruma, a u dvorištu je bio bunar dobre vode. Prema tome, ova je jednokatnica podignuta krajem 18. ili početkom 19. stoljeća, a to potvrđuju i svodovi u veži (splošteni bačvasti s isječcima trokutasta završetka).

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 425. – [2] Pr. 81, p. 342. – [3] Pr. 87, p. 62. – [4] Pr. 91, p. 176. – [5] A. Z. 1833, Int. 176.

144. MESNIČKA ULICA 35
(Mesnička ul. 35)

Godine 1729.[1] bilo je ovdje zemljište koje je opustjelo u požaru, a pripadalo je crkvi sv. Marka. Kupio ga je tesarski majstor Primo Cenci. Godine 1763.[2] stajala je »kuća drvene građe sa zidanim podrumom«, kad ju je prodala Cencijeva udovica, a kupila udovica ranarnika Ivana Herbera. »Kirurg« Aleksije Bizjak (Vizjak) bio joj je vlasnikom od 1767.[3] do 1794.[4] Godine 1833.[5] stajala je ovdje jednokatnica, ova današnja, a tad je imala četiri sobe u »gornjem katu«, dvije sobe i kuhinju u prizemlju, podrum, podrum za spremanje povrća, dvije drvarnice, prostrano dvorište i mali vrt. Vjerojatno je ona građevina kraja 18. stoljeća ili samog početka 19. stoljeća, što se podudara s oblikom svodova (splošteni bačvasti svod s isječcima trokutasta završetka). Pregrađena je bila 1870. godine[6] i to tako da se smatralo da je gotovo novosagrađena.[7]

Izvori i lit.: [1] Pr. 79, p. 502. – [2] Pr. 83, p. 107. – [3] Pr. 83, p. 582. – [4] Pr. 90, p. 37. – [5] A. Z. 1833, Int. 20. – [6] HAZ GS br. 45 od 22. IV 1870. – [7] ASGU.

145. MESNIČKA ULICA 37
(Mesnička ul. 37)

Do godine 1743.[1] kuća je pripadala nadarbeniku gradske ubožnice i u njoj je stanovao njen kapelan. Kuća je tada bila zidana i te je godine prodana privatnicima. Prvi vlasnik među njima bio je Antun Bedeković,[2] bilježnik Sudbenog stola i bilježnik grada Zagreba; zatim od 1749.[3] Felicijan Belić. Najdulje ju je posjedovala porodica Čeh ili Babočaj (1755[4]–1775[5]), a u 19. stoljeću nakon raznih vlasnika advokat Franjo Košutić (1806[6]–1836[7]). Godine 1836.[7] kuća je i opisana: bila je građena od čvrsta materijala, imala je osam soba, dvije kuhinje, dvije smočnice, prostran tavan, zidan podrum, sušu, staju i dvije nusprostorije. Kuća ima u prizemnim prostorijama barokne križne svodove, u prvom katu u kuhinji bačvasti svod s isječcima trokutasta završetka, a u veži pačetvorinaste sferne kape s poprugama. Ti konstruktivni elementi upućuju na svršetak 18. stoljeća. Pročelje je pregrađeno 1891.[8] u oblicima historijskih stilova.

Izvori i lit.: [1] Pr. 81, p. 9. – [2] Krčelić, Annuae, Kazalo. – [3] Pr. 81, p. 431. – 4 Pr. 82, p. 146. – [5] Pr. 85, p. 103. – [6] Pr. 92, p. 53. – [7] A. Z. 1836, Int. 93, p. 494. – [8] Podatak zahvaljujem gđi Pitner.

146. MESNIČKA ULICA 39
(Mesnička ul. 39)

Zemljište na ovom mjestu bilo je prazno 1706. godine,[1] vjerojatno nakon požara. Na njemu je prije 1725.[2] bila podignuta drvena kuća koja je od 1730.[3] do 1765.[4] pripadala prisjedniku (asesoru) Stjepanu Dianiću. Pošto je promijenila više vlasnika, bila je drvena još 1805.[5] kad ju je od Stjepana Babočaja kupio profesor zagrebačke Akademije Antun Šuflay i iste godine prodao Bartolu Matačiću, podžupanu varaždinske županije. On ju je 1814. prodao kao »zidanu kuću«. Godine 1831.[6] bila je ona jednokatna, jer se »na drugom katu« (što znači: u prvom katu) iznajmljivao dvosobni stan s nusprostorijama i upotrebom bunara. Kuća je građena u prvoj trećini 19. stoljeća (valjda krajem prvoga ili u drugom deceniju), što potvrđuje i oblik svodova: u veži pačetvorinaste sferne kape s poprugama, u prizemnim sobama bačvasti svod s isječcima trokutasta završetka.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 670. – [2] Pr. 79, p. 75. – [3] Pr. 79, p. 443. – [4] Pr. 83, p. 356. – [5] Pr. 91, p. 816 i 919. – [6] A. Z. 1831, p. 376.

147. MESNIČKA ULICA 41
(Mesnička ul. 41)

»Kuća drvene građe« spominje se u 18. stoljeću od 1723. godine.[1] Podulje joj je bio vlasnikom Mihovil Perek (od 1732.[2] do poslije 1751), ciglar (zanimanje koje je bilo važno u 18. stoljeću, kad se nastojalo što više kuća zidati, da bi se izbjegli katastrofalni požari). Godine 1760.[3] srebrnar Juraj Igerčić kupio je tu drvenu kuću kojoj je prijetilo da će se srušiti od trošnosti. Pet godina kasnije (1765)[4] on je prodao »novosagrađenu kuću od zida«. Zidana kuća pripadala je u 18. stoljeću »tumaču« Ivanu Nepomuku Ettingeru i zatim Matiji Bajza, a početkom 19. stoljeća zagrebačkom advokatu Tadeju Feriću. Iako je iz spomenutih izvora jasno da je staru drvenu kuću zamijenila zidana između 1760. i 1765. godine, na današnjoj kući nema elemenata tog vremena. Pačetvorinaste sferne kape s poprugama u veži i jednoj prizemnoj prostoriji govore o kasnijem vremenu gradnje, tj. o prvim decenijima 19. stoljeća.

Izvori: [1] Pr. 79, p. 127. – [2] Pr. 79, p. 535. – [3] Pr. 82, p. 503. – [4] Pr. 83, p. 356.

148. MESNIČKA ULICA 43, LISINSKOGA ULICA 1, VISOKA ULICA 7
(Mesnička ul. 43, Lisinskoga 1, Visoka ul. 7)

Na ovom položaju koji je otvoren u tri ulice kupio je 1723.[1] kuću nasljednika Ludovika Bedekovića upravitelj slavonskih dobara grofa Jurja Erdődyja[2] Matija Marković. Godine 1751.[3] izvršena je neka porodična transakcija između Pavla Galjufa i obitelji Marković i Kalloczy. Kuća je bila »zidana na jednom i pol zemljištu (fundus – srednjovjekovna mjera za gradska gradilišta) sa podignutom stajom«. Članovi obitelji Kalloczy bili su vlasnici kuće do 1836. godine, a kuća se i dalje spominje kao zidana. Četiri godine kasnije (1840)[4] opisana je kao »kuća na uglu solidno građena«. Sastojala se od pet soba, velike kuhinje, dviju smočnica, podruma, spremišta za drva i kola, staje za osam konja i prostranog dvorišta s bunarom. Predstavljala je, dakle, čitavo malo gospodarstvo. Prizemna je ostala do 1894. godine.[5] Tada su pregrađeni suteren i prizemlje, produljeno je krilo u Lisinskoga ulici (za jednu prozorsku os) i podignut je prvi kat. Predgradnju je projektirao i izveo arh. Martin Pilar.

Izvori i lit.: [1] Pr. 79, p. 127. – [2] Krčelić, Annuae, Kazalo. – [3] Pr. 85, p. 540. – [4] A. Z. 1840, Int. 25, p. 100. – [5] ASGU.

149. MESNIČKA ULICA 45, LISINSKOGA ULICA 2
(Lisinskoga 2, Mesnička ul. 45, Visoka ul. 5)

Kuća na sjevernom uglu ulica Lisinskoga i Mesničke pripadala je prebendi sv. Križa. »Prebendar sv. Križa imao je u Mesničkoj ulici zidanu kuću na dosta prostranom dvorištu, koju je poslije velike vatre godine 1674. dao prebendar Petar Stuparić na svoj trošak popraviti«.[1] Toj prebendi pripadala je kuća 18.[2] stoljeće i 19. stoljeće gotovo do njegova kraja.

»Kuća (prebendara sv. Ivana) u Mesničkoj ulici bila je pod istim krovom, pod kojim i kuća prebendara sv. Križa«.[2] Kako je kuća nekadašnjih prebendara sv. Ivana u neposrednu susjedstvu (Mesnička ul. 47) i danas prizemna, dobivamo prema njoj približnu sliku i o ovoj kući u starini. Međutim, svodovi prizemlja pregradnjama su nestali, a svoj današnji oblik (prvi kat i pročelja) dobila je ova kuća u vrijeme kasnih historijskih stilova, godine 1894.[3] Projektant i izvođač gradnje bio je je arhitekt Martin Pilar. U vrijeme te adaptacije kuća više nije pripadala crkvenim osobama, već joj je vlasnikom bio dr Dragutin Kramberger-Gorjanović, znameniti geolog i antropolog koji je proučio i popularizirao ostatke »krapinskog pračovjeka« (homo Krapiniensis).

Izvori i lit.: [1] J. Barle, Povjest župa i crkava zagrebačkih, I. Župa sv. Marka, Zagreb 1896, p. 45. – [2] Popisi kuća 18. stoljeća (1742, 1751, 1769, 1783, 1793). – [3] ASGU.

150. MESNIČKA ULICA 47

(Mesnička ul. 47)

Kuća se od kraja 17. stoljeća[1] spominje kao »kuća prebende sv. Ivana Krstitelja u župnoj crkvi«. Poznata je postala po prebendaru Titušu Brezovačkom. »Nakon svećeničkih služba po raznim mjestima Hrvatske, zagrebački sin, najznačajniji pisac sjeverne Hrvatske pri kraju 18. stoljeća i prvih godina 19. stoljeća, Tituš Brezovački (rođen 1757. u nekadašnjoj kući na uglu Ulice 29. X 1918. i Opatičke ul. 5 – op. aut.) konačno je u prosincu 1799. dobio u župi sv. Marka mjesto stalnog altariste, a početkom 1800. prebendara sv. Ivana i s njime kuću broj 47 u Mesničkoj ulici i mlin te prebende u Ksaverskoj dolini. Postigao je to da kao čovjek slaba zdravlja u Zagrebu bude u blizini liječnika i lijekova i da pruži sinovsku njegu svome vrlo starom ocu Mihalju, bivšem gradskom službeniku.«[2] Iste godine 1800. tražio je od gradskog magistrata zajam za popravak ove kuće, a i mlina, ali ga nije dobio, jer je otprije bio zadužen. Ipak je kuću popravljao i gradio hambar. Vjerojatno su bolest i dugovi uzroci njegove rane smrti 29. listopada 1805.

Sama kuća je prizemnica s duljim krilom u dvorištu. Ona jedva da ima oznaka arhitekture kraja 18. stoljeća. Nadsvedena je jedino kuhinja (bačvasti svod s jednim malim isjekom trokutasta završetka). Sve ostalo pregrađeno je poslije 1872. godine kad je crkvena vlast kuću prodala privatniku Halmu. Od 1954. do svoje smrti 1965. godine u njoj je živjela književnica Sida Košutić koja je sama dala postaviti na pročelju spomen-ploču s tekstom:

OVDJE JE ŽIVIO TITUŠ BREZOVAČKI

Izvori i lit.: [1] 1695, Pr. 77, p. 76. – [2] M. Ratković, Tituš Brezovački, Stari pisci hrvatski, knj. 29, JAZU, 1951.

151. MESNIČKA ULICA 49, VISOKA ULICA 1

(Mesnička ul. 49, Visoka ul. 1)

Krajem 17. stoljeća (1695)[1] i početkom 18. stoljeća (1815)[2] stajale su ovdje na samom vrhu Mesničke ulice dvije kuće; jedna je bila drvena, a druga »dijelom zidana«. Ovu solidniju kupio je 1715. godine Šimun Mesić od Margarete Fabry, udovice Ludovika Bedekovića, a onoj drvenoj bio je vlasnikom »neki tesar«. Od 1721.[3] nadalje spominje se na tom uglu samo jedan vlasnik, i to u prvoj polovini 18. stoljeća poslije Šimuna valjda njegovi sinovi svećenici Matej i Nikola Mesić, zatim poslije sredine pa do kraja 18. stoljeća baronska (kasnije grofovska) porodica Aleksandra Malenića i nasljednika. Godine 1805.[4] potvrđena je darovnica grofice Ane Malenić iz Kurilovca kojom je ona 1790. ovu svoju kuću poklonila udovici Barbari Varlandi, rođenoj Arbanas, a ponovno udatoj za slastičara Kordana.

Što se tiče kuća, koje danas postoje, ovdje još uvijek dvije zgrade tvore jednu cjelinu: sa strane Visoke ulice visoka jednokatnica, a na zaokretu u Mesničku ulicu dvokatnica. Po jednom oglasu iz 1833.[5] doznaje se da je kuća u Visokoj ulici tada bila smatrana »starom«, a ona u Mesničkoj ulici »novom«. I doista, dvokatnica ima atribute klasicističke arhitekture prema kojima bi mogla biti sagrađena oko 1830. godine, a proporcije jednokatnice upućuju na sam kraj 18. stoljeća, a time bi se mogli podudarati i svodovi u prizemlju (prema Visokoj ulici: široke sferne kape s poprugama). Osim podataka o starosti u oglasu se govori o veličini objekata: dvokatnica ima dvadeset soba, pet kuhinja, dva podruma, osam drvarnica i prostrano dvorište zasađeno vinovom lozom u kojem se 1833. nalazila nedovršena cisterna. »Stara kuća« ima devet soba, tri kuhinje i jedan podrum.

Iako ne postoje pisani izvori, može se pretpostaviti, da je kući u Visokoj ulici investitorom bila porodica Malenić, odnosno da je ona građena u posljednjoj trećini 18. stoljeća (kasnije pregrađivana), a da je kući u Mesničkoj ulici investitor bila slastičarska porodica Kordan i da je građena između 1820. i 1830. godine. Kuća u Mesničkoj ulici pripada među skladne primjere zagrebačke bidermajersko-klasicističke arhitekture velikih dimenzija. Ipak ona u vrijeme gradnje nije imala današnji opseg, već je između nje i susjednog dvorišta (Mesnička ul. 47) bilo dvorište. Na tom mjestu 1882.[6] dozidan je dio s tri prozorske osi tako da pročelje zatvara prema ulici nutarnje dvorište. Tu prigradnju je osnovao i izveo graditelj Josip Vajda.[6]

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 76. – [2] Pr. 78, p. 197. – [3] Pr. 78, p. 451. – [4] Pr. 91, p. 871. – [5] A. Z. 1833, Int. 51. – [6] ASGU.

152. VISOKA ULICA 15

(Visoka ul. 15)

Na kraju Visoke ulice, a na njenoj istočnoj strani, stoji poveća jednokatna kuća koja se u izvorima početka 19. stoljeća[1] (1814) označuje kao »stara kuća nazvana crvena kuća«. I pisac prve polovine 19. stoljeća Mihovil Kunić u jednom od svojih brojnih članaka o ljepotama i znamenitostima Zagreba govori o »crvenoj kući«.[2] I doista, na nešto ranijem Bužanovom akvarelu Gornjega grada (1792)[3] zidovi ove kuće obojeni su crveno. Ne će, međutim, biti tačna Kunićeva tvrdnja da je ova kuća starija od susjedne kule (Visoka ul. 22), jer nije vjerojatno da bi stambena kuća na tom mjestu postojala prije gradske obrambene kule. Osim toga na prikazu Zagreba iz prve polovine 17. stoljeća[4] kula je nacrtana potpuno sama bez ikakve kuće u neposrednoj blizini. I sam oblik kuće, a naročito njena krova, kao i bačvasti svodovi s kratkim isječcima trokutasta završetka, govore da je podignuta u 18. stoljeću.

»Crvena kuća« krajem 18. i početkom 19. stoljeća bila je označena istim kućnim popisnim brojem kojim i susjedna kula, tada nazivana »Stivalićevom kulom«, pa je po tradiciji smatrana gospodarskom zgradom te kule. Oko 1820. kućni je broj bio označivan razlomkom, što je po tadašnjem običaju značilo, da je prije imala s kulom istog vlasnika, a kasnije se od njega odvojila.[5] Kula i »Crvena kuća« pripadale su krajem 18. i početkom 19. stoljeća zagrebačkom advokatu i senatoru Mihovilu Blažekoviću i njegovim nasljednicima, a zatim profesoru Akademije Mihovilu Stivaliću. Od 1810. dalje »crvena kuća« odvojena je od susjednog vlasnika, pa je njen vlasnik Alojzije Diković, zatim Diković i Domjanić, pa Nikola Martinković u vrijeme dok je vlasnica kule bila Karolina Stivalić. U godinama 1829–1831. pripadala je »crvena kuća« obitelji Stivalić, ali ne susjedi udovici Karolini, već odvjetniku Mihovilu Stivaliću. To je bilo stanje u času kad je Kunić pisao o položaju i vlasništvu tih objekata pri kraju Visoke ulice. Oko sredine prošlog stoljeća bio je vlasnikom te kuće Josip Mednjanski, a poslije njega njegova udovica i porodica Hržić. Kuća je tridesetih godina 19. stoljeća kako spominje Kunić, a i kasnije u vrijeme Mednjanskih služila kao kasarna vojne glazbe. Sačuvani su tlocrt i nacrt kuće iz 1863. godine,[6] koje je snimio graditelj M. Strohmayer. Kuća je bila znatno oštećena u potresu 1880. godine, pa je bila nakon njega nepodesna za stanovanje. Iduće godine je dograđena i pregrađena. Godine 1934. kupila ju je općina grada Zagreba i pripojila susjednom dvorcu, nekadašnjoj kuli. Lijep kasnobarokni detalj sačuvan je na zapadnom pročelju kuće u obliku kovane rešetke na jednom od prizemnih prozora.

Izvori i lit.: [1] Pr. 94, p. 362. – [2] Allg. deut. Gartenzeitung, 19. IV 1830. – [3] MGZ. – [4] Drž. arhiv u Beču, zbirka Montecuccoli. – [5] L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu. – [6] HAZ, GS, sv 289. – [7] ASGU.

153. VISOKA ULICA 22

(Visoka ul. 22)

Na jugozapadnom brežuljku nekadašnjega Gradeca (Gornjega grada) dizala se jedna od kula gradskih utvrda koja je ucrtana i na najstarijim prikazima Zagreba: na onome iz trećeg decenija 16. stoljeća,[1] dobro se vidi na nacrtu iz prve polovine 17. stoljeća,[2] a naročito na Bužanovu akvarelu iz 1792. godine.[3] Szabo je smatra kulom Mesničkih vrata i veli da je »kasnije pretvorena u privatni posjed, a senator Mihajlo Blažeković uresio ju je napadnim šarama«.[4] Njihove je ostatke Szabo još vidio prije pregradnje tzv. Pongratzevog dvorca u »kraljevski dvor« 1931. godine.

Izvanredan položaj jugozapadne gradske kule u urbanističkom sklopu Gornjega grada uočen je već odavno. O njemu je već 1830.[6] pisao topograf i hortikulturni pisac Mihovil Kunić riječima punim oduševljenja:

> »Već u Lovačkoj ulici (donji dio Mesničke i Streljačka ulica – op. aut.) iznenađuje pogled na Stivalićevu kulu koja je sagrađena visoko, potpuno izolirano na uskom visokom brdskom uglu koji od »mons Graecensis Zagrabiensis« (brijega na kojem je podignut gornji kraljevski slobodni grad Zagreb) smiono skače prema Tuškancu. Isto tako iznenađuje kao što očarava pogled na tu smionu i u svom sadašnjem obliku lijepu građevinu; jedva se čovjek može oteti misli da će se strmoglaviti. Iz unutrašnjosti Gornjega grada dolazi se do te zgrade položito i ravno Visokom ulicom iz Kazališne ulice (danas Demetrova ulica – op. aut.). Ovdje kratko spominjem tu zanimljivu kuću – »Stivalićevu kulu«, nazvanu tako po plemenitoj porodici koja je posjeduje i po njenu obliku – radi pogleda na nju s Promenade (danas Strossmayerovo šetalište – op. aut.).
>
> Ova zgrada što stoji izolirano na najistaknutijem uglu brežuljka između Mesničkih vrata i Streljane (danas kino »Sloboda« – op. aut.) visok je i uzak masivno građen paralelogram, okrenut uskim pročeljem prema jugu, a nameće se svakom pogledu iz blizine i daljine. U njenoj maloj visokoj dvorani nalazio se natpis koji je jednom bio postavljen prilikom posjeta Maksimilijana, izbornog kneza Kölna. Natpis je u posljednje vrijeme izbrisan i više se ne vidi, što mi je vrlo žao, jednako kao što krajnjim negodovanjem primjećujem sve kadgod i gdjegod se sretnem s uništenim povijesnim svjedočanstvima ili spomenicima«.

Objekt što se u Zagrebu, kako se iz gornjeg teksta vidi, tridesetih godina prošlog stoljeća nazivao »Stivalićevom kulom« ima dugu prošlost koja još nije dovoljno istražena ni utvrđena. Bez sumnje je u vezi s problemom Mesničkih vrata i obrane Gradeca s jugozapadne strane.

Mesnička vrata promijenila su sredinom 16. stoljeća položaj:[7] do tada su bila na mjestu današnjih Kapucinskih stuba, a od tada na raskršću Mesničke i Streljačke ulice. Kula na jugozapadnom uglu brežuljka Gradeca, tj. kasnije »Stivalićeva kula«, ucrtana je već u spomenutim najstarijim planovima koji se datiraju u treći decenij 16. stoljeća.[1] Ipak se u vrijeme gradnje novih Mesničkih vrata (oko sredine 16. stoljeća) spominje u pisanim izvorima i gradnja nove kule (tornja) uz Mesnička vrata, i to gradnja od temelja 1558,[8] a i obnova utvrde kod Mesničkih vrata 1559. godine.[9] Odnose li se ti podaci na ovu kulu na brijegu ili na koji drugi obrambeni objekt uz Mesnička vrata kojima se zameo trag jednako kao i vratima samim (srušena 1848–1850), zasad je teško sa sigurnošću tvrditi. »Turen mesnički« javlja se i u izvorima 17. stoljeća kad su na njemu vršeni neki popravci (krova i sl.).[10] U 18. stoljeću ta kuća se spominje češće i što je zanimljivo, u vezi s gradskim krvnikom koji je pokraj kule imao svoju kuću: 1732.[11] (domus justitiae executoris), 1740[12], 1742.[13] (henkar). Još godine 1769.[14] ulica se po njemu nazivala »ulica koja vodi k gradskoj kuli blizu kuće izvršitelja pravde«. Međutim, 1771. godine[15] sama je kula označena kao »uobičajeno boravište izvršitelja pravde«. Isto tako 1775. godine[16], kad je gradski fisk Mihovil Krajačić u ime grada kulu prodao zagrebačkom advokatu i gradskom senatoru Mihovilu Blažekoviću, rečeno je da je u kuli prije bio krvnik.

Svakako je prijelaz kule iz gradskog obrambenog sistema u ruke privatnika bio značajan čas u njenoj povijesti. Prvi njen vlasnik Blažeković već prije kupnje kule pokupovao je zemljišta i kućice, kojih je bilo nekoliko na kraju današnje Visoke ulice, a bio je vlasnikom i susjedne jednokatnice (Visoka ulica 15), pa je time postao gospodarom zapravo čitavog jugozapadnog ugla gornjogradskog brežuljka. Barokne dekoracije i oblik krova kule koji se vide na Bužanovu akvarelu iz 1792. i ornamenti koje je vidio Szabo[4] rezultat su Blažekovićeve adaptacije kule poslije 1775. godine. Između 1793. i 1797. kupio je kuću od Kristofora, nasljednika Mihovila Blažekovića, profesor zagrebačke Akademije Mihovil Stivalić[17]. Nakon Stivalićeve udovice koja je tu umrla 1832.[18] vlasnikom kuće bio je profesor Julije Hergešić. On je zgradu obnovio i iznajmljivao u njoj stanove i sobe. Od tada postoji opis[19] prema kojemu se objekt »na naljepšem položaju« sastojao od pet lijepih nadsvedenih soba u prvom katu, kuhinje, podruma, drvarnice, kolnice i staje za osam konja, sjenika i vrta, a uz kuću je bila naslonjena kula. Prema tome pojavljuje se pitanje: kada je uz staru gradsku kulu sagrađena kuća o kojoj doznajemo iz navedenog oglasa. Ako se dobro promotri Bužanov akvarel, opazit će se između kule i velike jednokatne kuće u njenu susjedstvu (Visoka ulica 15) dijelić zabata neke zgrade. Kako je na starijim slikama kula prikazana osamljeno, može se pretpostaviti da je stambena kuća uz kulu podignuta u 18. stoljeću[20], možda poslije 1775. godine, pošto je kulu kupio privatnik, i da je upravo nju Bužan ucrtao

u svoj slikovni prikaz, jer je jedino moguće da se baš ona nalazi neposredno uz samu kulu, iako joj položaj nije vjerno označen.

Hergešić je vrlo kratko bio vlasnikom »Stivalićeve kule«. On ju je već 1833. i 1834. nudio na prodaju, a 1835–1836. kupio ju je grof Aleksandar Drašković. Međutim, već 1839. novi vlasnik želio ju je prodati ili zamijeniti za koji drugi objekt.[21] Od Draškovića kupio je kuću s kulom sredinom prošlog stoljeća poduzetnik Gvido Pongratz. On je uredio park na obronku strma brežuljka prema Mesničkoj i Streljačkoj ulici i Tuškancu i poslije 1857. podigao u njemu vrtnu kućicu.[22] Godine 1865. dao je sagraditi na svom zemljištu jednokatnicu koja ima pročelje u Mesničkoj ulici 23. (vidi: Mesnička ul. 23). Industrijalska porodica Pongratz pregrađivala je i nadograđivala kuću s kulom na brijegu u više navrata: 1855, 1878, 1891, 1902. i 1911. godine.[22] Značajnije su bile dogradnje 1891. arhitekta Kuna Waidmana, 1902. prema nacrtima ateliera Fellner i Helmer u Beču u izvedbi arhitekta Janka Holjca i 1911. arhitekta Ignaca Fischera. Dogradnjama je objekt potpuno izgubio svoj obrambeni i kasniji barokni karakter, dobio znatno na volumenu i postao gospodski stambeni dvorac. Obitelj Pongratz bila mu je vlasnikom do 1930. godine, kad ga je kupio grad Zagreb i adaptirao 1931–1932.[5] za reprezentativne svrhe.

Izvori i lit.: [1] Stari planovi Zgba, plan 1. – [2] Drž. arhiv u Beču, zbirka Montecuccoli (reprodukcija: Szabo, Stari Zagreb, p. 11). – [3] MGZ. – [4] Đ. Szabo, Stari Zagreb, p. 22, 74. – [5] HAZ GS sv. 298–300. – [6] Allg. deut. Gartenzeitung 19. IV 1830. – [7] N. Klaić, Iz topografije zagrebačkog Gradeca, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu I, 1951, p. 149. – [8] MCZ XIII, p. 312–314, 317. – [9] MCZ XIII, p. 408. – [10] MCZ XIX, p. XXXII. – [11] Pr. 79, p. 540. – [12] Pr. 80, p. 79. – [13] Pr. 80, p. 690; J. Barle, Zagreb i njegovi žitelji g. 1742 i 1743, Vj. zem. arhiva XI, Zagreb 1909. – [14] Pr. 84, p. 108. – [15] Pr. 84, p. 253. – [16] Pr. 85, p. 132. – [17] L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu. – [18] A. Z. 1832, Int. 23. – [19] A. Z. 1834, Int. 84. – [20] A. Z. Ž. Jiroušek, Pregled razvoja lik. umjetnosti u banskoj Hrvatskoj, Naša domovina, p. 690. – [21] A. Z. 1839, Int. 89, p. 444. – [22] ASGU.

VISOKA ULICA 20

(Visoka ul. 20)

Zanimljivo je da je zemljište na kraju Visoke ulice, a na zapadnoj strani, u neposrednom susjedstvu »Stivalićeve kule«, ostalo prazno i onda kad je čitava Visoka ulica već odavno bila izgrađena. Iako se oko polovine 18. stoljeća (1752)[1] ovdje spominju neke kućice, krajem tog stoljeća (1799)[2] bio je tu prazan prostor i pripadao je vlasnicima kule Blažekovićima, a kasnije Stivaliću. Još u vrijeme izrade katastarske mape Zagreba (1862–1864)[3] bio je na tom mjestu samo vrt. Kuću je dao podići književnik dr Napoleon Špun-Strižić 1876. godine, a gradnju je povjerio graditelju Bolti Majcenu.[4] Tada je bila sagrađena dvokatnica s pet prozora prema ulici i pet prozora prema Tuškancu. Godine 1922. arhitekt Rudolf Lubynski[4] izveo je na kući znatne promjene: nadogradio je man-

sardu, prigradio okruglo stubište na uličnoj strani, a na sjevernoj strani kuću produljio čim ju je spojio s nizom kuća na zapadnoj strani Visoke ulice.

Slikara Ferdu Quiquereza, kao značajnog stanara ove kuće, spominje Đ. Szabo.[5]

Izvori: [1] Pr. 81, p. 640. – [2] Pr. 91, p. 167. – [3] MGZ. – [4] ASGU. [5] Đ. Szabo, Ljudi iz Visoke ulice, revija »Zagreb«, 1942, p. 191.

154. VISOKA ULICA 18
(Visoka ul. 18)

Kućom broj 18 zapravo počinje, odnosno završava, stari kontinuirani niz kuća na gradskom bedemu koji se iz Visoke ulice nastavlja u Demetrovu ulicu i dopire do Opatičke ulice 27. Ipak današnja kuća na tom mjestu nije prvobitna, jer je podignuta, pošto je 1893. porušena stara kuća. Njen historijat počinjao je negdje u 18. stoljeću, jer je nakon požara ovdje bilo prazno zemljište 1709. godine.[1] Ta vjerojatno drvena kuća promijenila je nekoliko vlasnika, dok je nije 1779.[2] kupio susjed, vlasnik kule, advokat Mihovil Blažeković i uključio u svoj visokoulički posjed. U 19. stoljeću odijelila se od te cjeline i pripadala raznim vlasnicima, među ostalima oko 1864. Francuzu Gilbertu Pierie-u. O toj staroj kući sačuvan je kratak opis iz 1838.[3] sadržan u oglasu kojim je bila nuđena na prodaju ili u zakup. Sastojala se od šest soba, kuhinje, podruma, staje za šest konja, kolnice i vrta. Bila je, prema tome, tipična kuća na gradskom bedemu odijeljena od ceste dvorištem i gospodarskim zgradama. Godine 1839.[4] opis je nešto potpuniji, jer se osim navedenih sastavnih dijelova navodi da je kuća sagrađena od čvrsta materijala i da se u Tuškancu (za kućom) prostire oko jedno jutro ukrasnog vrta i povrtnjaka, vinograd, oranica iznad vinograda i oko tri jutra šume.

Ovu staru kuću dao je 1893. godine porušiti podmaršal Rastić. Na njenu mjestu gradio mu je graditelj Carnelutti »vilu« koju je još nedovršenu iste godine kupio veleposjednik Dragan Turković.[5] I ta nova kuća naslanja se zapadnom stranom na gradski bedem, a sjevernim i južnim krilom dopire do ulice i zatvara neke vrsti »cour d'honneur-a«. Time se ta zgrada kraja 19. stoljeća odvaja od ostalih kuća Visoke ulice.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 793. – [2] Pr. 85, p. 58. – [3] A. Z. 1838, Int. 83, p. 408. [4] A. Z. 1839, Int. 16, p. 63. – [5] Nar. novine 2. VI 1893.

155. VISOKA ULICA 16
(Visoka ul. 16)

Poslije požara 1706. ovdje je ostalo prazno zemljište.[1] Doskora se tu spominje kuća koja je promijenila mnogo vlasnika; među ostalima bili su 1758–1776. sapunar Ivan Kotig, zatim svećenik Škrlec, pa ljekarnik

(pharmacopearius) Josip Pfoncer. Kad je on 1792.[2] kupio kuću, ona je bila drvena. Za idućeg vlasnika liječnika Antuna Apfentalera kuća je bila nenastanjena i ruševna (1857).[3] Tada ju je Apfentaler prodao, a novi vlasnik Eugen Sablić 1862. pregradio i dogradio. Nacrt je izradio Slavoljub Havlina,[4] inače u Zagrebu nepoznat graditelj. On je djelomično pregradio prizemlje uz gradski bedem i na njemu podigao prvi kat sa zanimljivim pročeljem prema Tuškancu: romantičkom mješavinom romaničko-gotičkih elemenata (kasnije pregrađeno). Prizemno ulično i sjeverno dvorišno krilo ostalo je tada gotovo nepromijenjeno. Poslije Sablića vlasnik je kuće bio kompozitor i prvi ravnatelj zagrebačke opere Ivan Zajc (od 1870) koji je u njoj živio i umro 1914. godine, o čemu govori spomen-ploča. Tekst glasi:

OVDJE JE UMRO 16. XII 1914.
IVAN PL. ZAJC
HRVATSKI SKLADATELJ
OSNIVAČ STALNE HRV. OPERE
O HILJADUGODIŠNJICI HRV. KRALJEVSTVA
PODIGOŠE
BRAĆA HRV. ZMAJA 1925.

Od 1919. do 1928. ovdje je živio i radio kompozitor Antun Dobronić.

Izvori: [1] Pr. 77, p. 793. – [2] U: L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu, p. 53, Josip Pfoncer pogrešno je upisan u Visokoj ul. 18 mjesto u Visokoj ul. 16.; – [3] HAZ GS br. 155 od 30. VIII 1856; Popisnice 1857. – [4] ASGU.

156. VISOKA ULICA 14
(Visoka ul. 14)

Ovdje je zemljište ostalo prazno poslije požara 1706. godine.[1] Razabire se da su to bile dvije parcele (1727),[2] a na njima se 1733.[3] pojavljuje jedna kuća za koju se prilikom kupoprodaje 1771.[4] i 1783.[5] izrijekom veli da je drvena. Od nje je 1769.[6] bila osamostaljena jedna parcela, pa se otada javlja i drugi objekt. Na prijelazu 18. u 19. stoljeće našle su se obje kuće kod jednog vlasnika, kapetana Tome Hocha.[7] Kad je 1805. i 1806. godine[8] dva puta došlo do prodaje, prodana je bila »zidana kuća s brežuljkom« (prema Tuškancu). Prema tome, kuća je sagrađena oko 1800. godine na gradskom bedemu, a uz nju (južno) ostao je do početka 20. stoljeća prazan prostor, bez sumnje teren nekadašnje druge drvene kućice. Početkom 19. stoljeća nekoliko godina vlasnikom je kuće bio grof Ludovik Sermage, pa udovica Horvatić i zatim advokat Antun Horvat. U srpnju 1838.[9] došla je kuća kao njegova ostavština na dražbu. Iz oglasa za dražbu doznaju se neke osobine te

kuće. Bila je solidno građena jednokatnica. Imala je u gornjem katu šest udobnih parketiranih soba, a u prizemlju četiri sobe, kuhinju, smočnicu, podrum, staju i kolnicu; osim toga prostrano dvorište podesno za gradnju posebnih zgrada. Kući su pripadali vrt, vinograd i oranica u Tuškancu. Kuću je na dražbi kupila obitelj Vernić. Promjene na objektu izvršila je istom vlasnica Klotilda Marjanović 1892, kad je dala prigraditi stubište s dvorišne strane, a 1904. sagraditi jednokatnicu (prema Tuškancu dvokatnica) na mjestu stare suše, čime se zatvorio niz kuća na zapadnom rubu Visoke ulice. Zgradu je projektirao arhitekt Martin Pilar (Pilar, Mally i Bauda),[10] a 1928. arhitekt Bruno Bauer izveo je neku neznatniju prigradnju.

O stanovnicima ove kuće s mnogo simpatija piše Đ. Szabo koji je u njoj proveo djetinjstvo.[11]

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 736. – [2] Pr. 79, p. 225. – [3] Pr. 79, p. 577. – [4] Pr. 84, p. 268. – [5] Pr. 88, p. 59. – [6] Pr. 84, p. 89. – [7] U: L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu, p. 55, pogrešno je unesen kod kuće br. 14 nasljednik Mih. Blažekovića namjesto Tome Hocha. – [8] Pr. 91, p. 915; Pr. 92, p. 3. – [9] A. Z. 1838, Int. 60, p. 306. – [10] ASGU. – [11] Đ. Szabo, Ljudi iz Visoke ulice, revija »Zagreb«, 1942, p. 192.

157. VISOKA ULICA 12
(Visoka ul. 12)

Staru kuću na ovom mjestu uništio je požar 1706. godine,[1] ali je nakon nekoliko godina (1715)[2] već bila podignuta drvena kuća. Kad ju je 1733.[3] kupio podžupan varaždinske županije David Dergh, već je bila ruševna. Valjda ju je on nanovo podigao, jer je 1751.[4] prodana kao jednokatna, ali nije zabilježeno od kakve građe. Kupio ju je podžupan zagrebačke županije Sigismund Bušić. Od njega je samo kućno zemljište 1789.[5] kupio advokat Stjepan Brigljević koji je bio vlasnikom do 1824. godine. Te godine kuća se prvi put spominje kao zidana. Kuća se po tipu potpuno uklapala među druge susjedne kuće zapadne strane Visoke ulice: jednokatnica podignuta na gradskom bedemu s dvorištem na istočnoj strani i gospodarskom zgradom uz ulicu. Staja uz ulicu bila je 1876.[6] adaptirana za stan. Pošto je nju srušio, dao je uz ulicu 1906.[7] njen tadašnji vlasnik Fran Kukuljević Sakcinski sagraditi dvokatnicu. Prema projektu arhitekta Janka Holjca imala je ona neobarokne ornamente na uličnom pročelju (danas je ono glatko). Tada su izrađena i kovana željezna vrata na ulazu u dvorište koja u kruništu imaju ukomponirano slovo K prema prezimenu Kukuljević.

U vezi s ovom kućom Đ. Szabo naročito spominje A. G. Matoša koji je ovdje provodio djetinjstvo.[8]

Izvori: [1] Pr. 77, p. 736. – [2] Pr. 78, p. 66. – [3] Pr. 79, p. 577. – [4] Pr. 81, p. 568. – [5] Pr. 89, p. 306. – [6] HAZ GS br. 201 od 5. VI 1876. – [7] ASGU. – [8] Đ. Szabo, Ljudi iz Visoke ulice, revija »Zagreb«, 1942, p. 192, 193.

158. VISOKA ULICA 10
(Visoka ul. 10)

Po svoj prilici stajala je na ovom mjestu 1696. godine[1] »kuća drvene građe na dva kata (jednokatnica op. aut.) koju je gospođa Helena Patačić, udovica Ivana Ručića, poslije tužnog požara ovoga grada (odnosi se, vjerojatno, na požar 1764. – op. aut.) nanovo i iz temelja podigla na jednom čitavom zemljištu«. Drvena kuća spominje se i 1743,[2] kad ju je prodavala obitelj Ščitaroci, koja ju je posjedovala već 1714. godine.[3] Godine 1754.[4] kuća je bila »dijelom zidana, dijelom drvene građe«, ali je valjda pretezao drveni dio, jer je 1769.[5] navedena kao drvena, kad ju je kupio Ladislav Galjuf, plemićki sudac varaždinske županije. On je k njoj prikupio susjedni vrt.[6] Galjuf je 1772.[7] ovdje prodao dvije kuće, za koje nije rečeno kakve su bile. Kupila ih je porodica Plepelić, a otada se spominje samo jedna kuća. Danas se objekt sastoji od jednokatnice na gradskom bedemu i prizemnice uz ulicu. Oblik svodova u prizemlju jednokatne kuće (barokni križni svodovi i sferne kape s pojasnicama) kao i dvostruki krov u duhu su arhitekture posljednje četvrti 18. stoljeća ili samog prijelaza u 19. stoljeće. Tu dataciju potvrđuje podatak iz 1809.[8] kad je kuća označena kao »nova domus«. Godine 1834. i 1836.[9] u kući se iznajmljivao stan od šest soba, kuhinje, smočnice, staje i kolnice. Ta gospodarska zgrada u dvorištu uz ulicu pretvorena je 1858.[10] u prizemnu stambenu kućicu. Među vlasnicima kuće u 19. stoljeću najznačajniji je svakako istaknuti naučni radnik i književnik Ivan Kukuljević Sakcinski; a među stanarima historičar Ferdo Šišić.[11]

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 111. – [2] Pr. 80, p. 773. – [3] Pr. 78, p. 63. – [4] Pr. 82, p. 75. – [5] Pr. 84, p. 94. – [6] Pr. 84, p. 160; 1769. – [7] Pr. 84, p. 328. – [8] Pr. 93, p. 172. – [9] A. Z. 1834, Int. 65; 1836, p. 116. – [10] ASGU. – [11] Đ. Szabo, Ljudi iz Visoke ulice, revija »Zagreb« 1942, p. 193.

159. VISOKA ULICA 8
(Visoka ul. 8)

Kuća u Visokoj ulici broj 8 prvi se put spominje 1809. i tada joj je kućni popisni broj bio označen razlomkom (82 1/2), što znači da je podignuta na novoformiranoj parceli nakon 1797. godine, kada je u popisu kuća još nije bilo. Prema tome sagrađena je na samom početku 19. stoljeća. O ovoj kući nešto je već pisao I. Ulčnik.[1] On je naveo podatak da je 9. IX 1811. kuću kupio od gradskog suca Nikole Babočaja liječnik dr Ivan Daubachy. Međutim, prema kupoprodajnom ugovoru iz 1814.[2] kuću je tada prodao gradski bilježnik Josip Štajdaher, a istim je ugovorom regulirano pitanje bunara koji je polovinom pripadao ovoj kući, a polovinom susjednoj, tada Jelačićevoj (broj 10). Liječnik

Daubachy bio je idući vlasnik. Članovi njegove porodice imali su ovu kuću do šezdesetih godina 19. stoljeća, kad je udajom Ruže Daubachy prešla u posjed porodice Kamauf koja ju je prodala književniku Mirku Bogoviću.

Kuća se od početka 19. stoljeća spominje kao zidana kuća, a podignuta je poput ostalih u Visokoj ulici na zapadnom gradskom bedemu, s dvorišnim krilom na sjevernoj strani i dvorištem prema ulici.[3] Njena današnja vlasnica Anka Gvozdanović 1929–1930. potpuno je promijenila karakter objekta time što je uz ulicu (na mjestu dvorišta) dala sagraditi jednokatnicu, a stariju zgradu temeljito adaptirati (graditelj Stjepan Uršić).[4] Tada su uređene terase i stube u strmom vrtu prema Tuškancu.

U kući se nalazi vrijedna privatna zbirka javnog značaja pokućstva i predmeta primijenjenih umjetnosti 18. i 19. stoljeća (vlasnica A. Gvozdanović).

Izvori i lit.: [1] Revija »Zagreb« 1942, p. 250, 252. – [2] Pr. 94, p. 270. – [3] Akvarel u MGZ. – [4] ASGU.

160. VISOKA ULICA 6
(Visoka ul. 6)

Jasan podatak o situaciji na ovom zemljištu potječe istom iz 1805.[1] kad su tu spomenute »dvije kuće na jednom dvorištu« koje je tada prodala udovica Ferdinanda Selenića, a kupio ih je Matija Rauch, umirovljeni profesor narodnih škola. Dvije godine kasnije (1807)[2] opis je nešto precizniji, pa doznajemo da su tu stajale »zidana kuća podignuta iznad brežuljka Tuškanca s dvorištem i druga stara drvena kuća«. Zidana kuća bez sumnje je ona koja i danas postoji na gradskom bedemu. Drvene kuće već odavno nema i možda je na njenu mjestu sagrađeno sjeverno dvorišno krilo. Današnji objekt u Visokoj ulici 6 sastoji se od dvorišta uz ulicu, jednokatnice u dnu dvorišta (prema Tuškancu), dvorišnog sjevernog krila i vrta iza kuće prema Tuškancu. Vrlo pravilno i lijepo konstruirani barokni križni svodovi u prizemnim sobama (na tuškanačkoj strani) i pačetvorinaste sferne kape s poprugama u hodniku (uz isječke trokutasta završetka) upućuju na posljednju četvrt 18. stoljeća kao vrijeme gradnje. S time bi bili u skladu i rokoko kovani ukrasi na podrumskim željeznim vratima. Nad većim dijelom sjevernog dvorišnog krila koje je prvotno najvjerojatnije služilo kao gospodarska zgrada, nadograđen je 1929. prvi kat. Dvorište je prema Visokoj ulici zatvoreno zidom u kojemu su dvokrilna kolna i mala pješačka vrata s kamenim dovratnicima. Zanimljivo je da je već gotovo stotinu godina (od 1869) kuća vlasništvo iste porodice (Čučković).

Izvori: [1] Pr. 91, p. 886. – [2] Pr. 92, p. 206. – [3] Podatak dr Dane Čučković.

161. VISOKA ULICA 4
(Visoka ul. 4)

Drvena kuća spominje se na ovom mjestu 1739.[1] kad ju je kupio tkalac Franjo Županić. U drugoj polovini 18. stoljeća vlasnici su joj bili Leopold Roić, mesari Lovro Snedec i Josip Leffler i krojač Jakob Pandak. Kuća je bila drvena još 1806. godine.[2] Označena je tada kao »drvena kuća uz sam gradski bedem« Tada ju je od krojača Pandaka kupio »gospodin savjetnik Ivan Čačković«. Prema tome, današnja kuća građena je poslije 1806. a svakako prije 1835.[3] kad se u prvom katu iznajmljivao stan, odnosno 1837.[4] kad je od nasljednika Čačkovićevih »zidanu kuću s pripadajućim brežuljkom« kupila Alojzija Babočaj. Jednokatna kuća diže se na gradskom bedemu u dnu dvorišta, a sjeverno krilo seže do Visoke ulice. Prizemlje kuće na bedemu nadsvedeno je baroknim križnim svodovima i bačvastim svodom s isječcima trokutasta završetka; u podrumu pačetvorinaste sferne kape s poprugama. Iz oglasa od 1835.[3] doznaje se da je kuća imala »četverosoban udoban stan u prvom katu, s kuhinjom, smočnicom, suhim podrumom, kolnicom, drvarnicom, peradnjakom, sobom za poslugu u prizemlju, tavanom, cvijetnjakom, povrtnjakom i voćnjakom«. U podu ulaznog prostora zapadnog krila upisana je (u mozaiku) brojka 1 8 5 2 koja bez sumnje označuje veću adaptaciju.

Izvori i lit.: [1] Pr. 80, p. 404. – [2] Pr. 92, p. 133. – [3] A. Z. 1835, Int. 3 i 44. – [4] Pr. 101, p. 189.

162. DEMETROVA ULICA 1
(Demetrova ul. 1, Visoka ul. 2)

Zgrada na zavoju Demetrove i Visoke ulice velik je kompleks koji zatvara trapezoidno dvorište krilima u Demetrovoj ulici, u Visokoj ulici, prema Tuškancu i sjevernim krilom (uz kuću u Demetrovoj ulici 3). Tuškanačkim krilom, poput ostalih kuća Visoke i Demetrove ulice, oslanja se na gradski bedem. Već gotovo stotinu godina nalaze se u zgradi sva tri zagrebačka prirodoslovna muzeja: Hrvatski narodni zoološki muzej, Mineraloško-petrografski muzej i Geološko-paleontološki muzej, a kroz ovaj kompleks vodi pješački prolaz iz Gornjega grada u Tuškanac.

Zgrada ima prošlost zanimljivu i značajnu za povijest naše kulture. Sredinom 18. stoljeća (1740.[1] 1744)[2] bilo je tu »zemljište prazno i napušteno od tužnog požara 1706. godine«. Kupio ga je Kristofor Bornemissa, prisjednik Sudbenog stola koji je 1769.[3] ovdje imao kuću. Kako za nju nije navedeno od kakvog je bila materijala, može se sa sigurnošću pretpostaviti da je bila drvena. Njena dalja sudbina nije još objašnjena, ali se iz spisa doznaje da na tom mjestu 1796.[4] grof Antun Pejačević

sagradio kuću s »plesnom dvoranom« zbog koje je imao izvjesnih neprilika. Čini se da nije bila solidno građena, jer je tadašnja sanitarna inspekcija dozvolila upotrebu te dvorane istom od 22. siječnja 1797. pošto se u proteklom ljetu isušila vlaga dvorane, koja nije počivala na svodovima, nego na drvenim gredama, i pošto su bili naknadno izvršeni neki drugi potrebni radovi. U toj dvorani kazališne predstave počele su 1. srpnja 1797, kad je iz Mađarske došao s trupom »direktor kazališta« Konstantin de Paraseowitz. Pejačević je 1803. kuću prodao barunu Ivanu Emilijanu Kulmeru, a taj 1807.[5] grofu Antunu Amadéu. Kazališne predstave davale su se u toj zgradi, koja je po vlasniku dobila ime »Amadéov teatar« do 1834. (do otvorenja kazališta na Markovu trgu), dakle punih trideset i sedam godina.[6] O značenju tog kazališta u kulturnom životu Zagreba razmjerno se mnogo pisalo. Po tom kazalištu je današnja Demetrova ulica, dosadašnja »Blatna ulica« dobila ime »Kazališna ulica«, a poslije 1835. »Stara kazališna ulica«. Dvorana za kazališne predstave i plesove nalazila se u krilu prema Demetrovoj ulici u prvom katu (duljina 20 m, širina 10 m). Pozornica u obliku trokuta bila je smještena u uglu prema Visokoj ulici. Kazališne su prostorije bile visoke i sezale su u mansardni prostor, pa je iznad prozora prvoga kata bio niz manjih pačetvorinastih položenih prozora. Ovo stanje zgrade prikazano je na planovima koje je 1849. crtao Adolf Felbinger.[8] Tuškanačko krilo služilo je za stanovanje, a stanovi u njemu češće su se iznajmljivali: 1826.[9] sedmerosobni stan u »kazališnoj zgradi«, 1831. [10] 1834.[11]. U pobočnim krilima nalazile su se u prvom katu kazališne garderobe i druge pomoćne prostorije, a u prizemlju slastičarnica, gostionica i kavana koje su se davale u zakup.[12] Poslije kazališta kuća je promijenila namjenu. Godine 1845.[13] od vlasnika grofa Aleksandra Draškovića kupilo je kuću mađaronsko društvo »Casino« koje je u njoj imalo svoje sjedište. Godine 1849. kupila je ovu palaču državna vlast za urede, a 1853.[14] »zemaljsko građevno ravnateljstvo« izradilo je nacrte za adaptaciju. Tada je uređena veža (pačetvorinaste sferne kape s poprugama), a kazališna dvorana pregrađena je u tri sobe i hodnik. Time je nestalo prvog stalnog zagrebačkog kazališnog prostora. Danas ovdje ima izložene svoje zbirke Mineraloško-petrografski muzej. Tada je na uličnim krilima u Demetrovoj i Visokoj ulici izgrađen drugi kat. Godine 1861.[15] ban Šokčević je predložio da se bivši »Casino« upotrebi u koju kulturnu svrhu i smatrao je da bi trebalo podići drugi kat i na tuškanačkom krilu, ali do realizacije tog prijedloga nije došlo. Istom 1867.[14] izrađeni su nacrti za nadogradnju drugog kata na tuškanačkoj strani i preuređenje zgrade, što je 1868.[16] bilo i izvedeno. Nakon ove adaptacije preseljen je u ovu zgradu iz Narodnog doma (Opatička ulica 18) Prirodoslovni odjel Narodnog muzeja[17] iz kojeg su se razvila tri samostalna prirodoslovna muzeja. (Prema tome ne može biti tačan Szabin navod da se muzej ovamo uselio 1888).[18]

Prilikom ovih nadogradnja uklonjen je stari drveni trijem u prvom katu koji se protezao oko tri strane dvorišta, a izgrađeni su lukovi arkada. Dvorište je ogradom od kovana željeza podijeljeno u sjeverni i južni dio i u prolaz između njih.

Danas tri prirodoslovna muzeja koji se nalaze u zgradi, usprkos skučenosti prostora, svojim vrijednim i bogatim zbirkama (među ostalim: krapinski pračovjek) privlače brojne posjetioce.

Izvori i lit.: [1] Pr. 80, p. 622. – [2] Pr. 81, p. 127. – [3] Pr. 84, p. 105. – [4] HAZ, Acta theatralia, fasc. IV, 17. i 19. I, 9. V 1797. – [5] Pr. 92, p. 367. – [6] B. Batušić, Kronologija zagrebačkih kazališnih događaja, Hrv. narodno kazalište 1860–1960. – [7] E. Laszowski, Prilog k povijesti zagrebačkog kazališta 1786–1803, Obzor, Zagreb 22. IV 1923; A. Kassowitz-Cvijić, Prve javne pozornice u Zagrebu, Hrv. kolo, Zagreb 1933; Đ. Szabo, Gdje se sve u Zagrebu igrao teatar, Kazališni almanah 1937; B. Breyer, Das deutsche Theater in Zagreb, Zagreb 1938; S. Batušić, Komediografija Tituša Brezovačkoga, Stari pisci hrvatski, knj. 29, JAZU 1951. – [8] MGZ. – [9] A. Z. 1826, Int. 28. – [10] A. Z. 1831, p. 328. – [11] A. Z. 1834, Int. 89. – [12] A. Z. 1831, p. 328; 1832, p. 88. – [13] Pr. 103, p. 396. – [14] MGZ. – [15] I. Ulčnik u reviji »Zagreb« 1938, p. 6. – [16] HAZ GS 1869, broj 24. – [17] Elaborat Geološko-paleontološkog muzeja od 28. II 1955. – [18] Stari Zagreb, p. 170.

163. DEMETROVA ULICA 3

(Demetrova ul. 3)

Iako je zgrada u Demetrovoj ulici 3 jedna od istaknutih zagrebačkih gospodskih palača, o njoj – kao i o većini ostalih – dosad se u stručnoj literaturi nije pisalo. Utvrđeni su bili jedino njezini vlasnici:[1] u posljednjem desetljeću 18. stoljeća udovica Appoka, početkom 19. stoljeća Julijana Keglević, udovica grofa Tome Erdödyja, koja je kuću kupila 1806. od grofa Ivana Nepomuka Draškovića, a taj od nasljednika Oreškovića,[2] zatim barun Gabrijel Collenbach (umro 1840)[3], oko sredine 19. stoljeća grofica Emilija Keglević, a od 1860. plemićka porodica Vakanović. Njeni potomci još i danas žive u kući.

O vremenu gradnje ove zgrade koja je danas četverokrilni kompleks oko četverostranog dvorišta nije bilo ništa poznato, iako je živa tradicija da on nije nastao odjednom. Iz arhivske građe o tome se mogu utvrditi ove povijesne činjenice: u prvoj polovini 18. stoljeća ovdje je bilo zemljište, odnosno vrt (1713,[4] 1740,[5] 1742/43[6]) koje je ostalo prazno poslije požara 1706. godine, što je izrijekom navedeno za susjedno zemljište (Demetrova ul. 1). Sredinom 18. stoljeća na tom je zemljištu njegov tadašnji vlasnik Nikola Mesić sagradio neku kuću koja se spominje 1751. godine.[7] Kad je kuću njen idući vlasnik Matija Plivelić 1769.[8] prodao advokatu i upravitelju imanja Erdödyjevih i Draškovićevih Petru Appoka, kuća je već bila zidana. O veličini ili kakvim drugim karakteristikama tadašnje kuće ništa nije poznato, pa je vjerojatnije da je imućni Appoka sebi gradio prostran dom, i to najstarije dijelove

današnjeg kompleksa: zapadno i sjeverno krilo. Tu pretpostavku potvrđuju i oblici svodova: barokni križni svodovi u sobama zapadnog krila na gradskom bedemu, a u hodnicima na dvorišnoj strani kvadratne sferne kape s poprugama, koji upućuju na posljednju trećinu 18. stoljeća kao vrijeme gradnje. Zgrada je imala samo zapadno i sjeverno krilo još do 1840. godine, što je ucrtano na tlocrtu Collenbachova majura na kojem su označene i kuće u Demetrovoj ulici.[9] (Plan nije datiran, ali se po imenima vlasnika kuća može utvrditi da je nacrtan neposredno oko 1840.). Iako su kuće na tom tlocrtu vrlo shematski prikazane kao niz zgrada na gradskom bedemu, ističe se kod Collenbachove kuće sjeverno krilo. To staro sjeverno krilo imalo je na uličnom pročelju samo tri prozora. Ostali dio uličnog (istočnog) krila bila je prema tradiciji staja, dok se kolnica nalazila u prizemlju sjevernog krila. Nadogradnja prvog kata na uličnom krilu, veža i klasicističko stubište po kojemu se ova kuća ističe među gornjogradskima izvedeni su najvjerojatnije skoro poslije 1840. godine. Tada je načinjen drveni trijem na istočnoj i južnoj strani dvorišta, a prizemlje ulične zgrade služilo je i nadalje kao staja. Valjda su tada u zidu među prozorima prizemlja ugrađene četiri niše s profiliranim okvirima u koje se stavljala konjima hrana. O zgradi u ovoj fazi sačuvana su dva tlocrta (nedatirana).[10] Iz dvadesetih godina ovog stoljeća potječu nadogradnja drugog kata na zapadnom (tuškanačkom) krilu, arkade s kamenim stupovima u dvorištu koji su zamijenili drvene stupove što su nosili drveni trijem u prvom katu (ing. arh. Ignac Fišer) i postavljanje bunara u dvorištu. U to vrijeme uzidana je uz stubište nadgrobna ploča iz 1818. koja se nalazila na grobu jednog člana obitelji Vakanović na nekadašnjem jurjevskom groblju.

Ovoj zgradi, odnosno njenom vlasniku generalu Collenbachu pripadao je u prvoj polovini 19. stoljeća ne samo vrt na strmom obronku pod gradskim bedemom, već i susjedni brežuljak (sjeverno od Dubravkina puta) na kojem se uz vrt i park nalazio tzv. majur, tj. gospodarstvo (danas: Dubravkin put 1). Sačuvan je i plan tog posjeda[9] koji je Collenbach davao u zakup.[11] Kasnije se majur odijelio od kuće u Demetrovoj ulici i bio poznat u Zagrebu kao posjed trgovca Mije Krešića.

U kući u Demetrovoj ulici 3 nalazi se značajna privatna zbirka Ivane Fišer koja sadrži dokumente iz povijesti zagrebačke opere i starine iz porodice Vakanović.

Izvori i lit.: [1] L. Dobronić, Stare numeracije kuća u Zagrebu, Zagreb 1959. – [2] Pr. 100, p. 661. – [3] A. Z. 1840, p. 65, Nr. 17. – [4] Pr. 77, p. 914. – [5] Pr. 80, p. 480. – [6] J. Barle, Zagreb i njegovi žitelji g. 1742 i 1743, Vj. zem. arh. XI, Zagreb 1909. – [7] Pr. 81, p. 560. – [8] Pr. 84, p. 105. – [9] A. Schneider, Stari zagrebački vrtovi, parkovi i šetališta, Nar. starina 20, 1930. – [10] MGZ. – [11] L. Dobronić, Tuškanac i Cmrok u prvoj polovini 19. stoljeća, Iz starog i novog Zagreba I, Zagreb 1957.

164. DEMETROVA ULICA 5
(Demetrova ul. 5)

U prvoj polovini 18. stoljeća stajale su ovdje dvije drvene kuće, kojima je sredinom tog stoljeća bio vlasnik šestinski župnik Antun Sušak.[1] Pošto su se izmijenili vlasnici, spominje se ovdje 1776.[2] kuća »dijelom zidana, dijelom drvene građe«. Godine 1800.[3] u vrijeme kad joj je bio vlasnik Aleksandar Makanec, podžupan zagrebačke županije, kuća je već bila zidana. I svodovi prizemlja (barokni križni i bačvasti s trokutastim isječcima) govore o gradnji svršetka 18. stoljeća. Sagrađena je bila, poput drugih kuća ovog niza na zapadnom gradskom bedemu, a prema ulici imala je dvorište.

I danas se ova kuća ističe među kućama Gornjega grada lijepim malim dvorištem uz ulicu, obraslim zelenilom, a zaklonjenim sa zapada i sjevera krilima kuće. Sjeverno krilo, međutim, novijeg je datuma. Gradnju toga dvokatnoga krila, kao i nadogradnju i adaptaciju stare kuće na gradskom bedemu, izvršio je uvaženi zagrebački graditelj druge polovine 19. stoljeća Janko Jambrišak 1880. godine.[4]

Izvori i lit.: [1] Pr. 80, p. 655. – [2] Pr. 85, p. 463. – [3] Pr. 91, p. 331. – [4] L. Dobronić Zagrebački graditelj Janko Jambrišak, Zagreb 1959.

165. DEMETROVA ULICA 7, 9
(Demetrova ul. 7, 9)

Naročito istaknutu cjelinu Gornjega grada sačinjavaju kuće s vrtom u Demetrovoj ulici broj 7 i 9, krasno smještene na raskršću Mletačke i Demetrove ulice. Naročito su efektne, kad im se približuje iz Mletačke ulice. Tada posebno dolazi do izražaja krasan klasicistički ulaz u vrt i stupovi ograde uz ulicu, a u vrtu palača s trijemom i gigantskim polustupovima, motivom sasvim osebujnim za zagrebačku arhitekturu. Međutim, zanimljiva je »prethistorija« ove palače koja pripada među najljepše građevine Gornjega grada.

Ovo zemljište sastojalo se 1711. godine[1] od četiri parcele na kojima su stajale tri kuće (od kojih je jedna imala »dvostruko zemljište«): kuća Adama Oreškog, kuća s dva zemljišta koju je prodao Ivan Hyaczynthy, a kupio grof Franjo Delišimunović, i kuća nekog Cepana. Iza tog vremena spominju se samo dva vlasnika i dvije kuće. Obadvije su bile 1742.[2] »dijelom zidane, a dijelom od drvene građe«. Jednoj je tada bio vlasnik »gospodin Adam Balog«, a drugu je upravo tada kupio »gospodin Baltazar Magdalenić«. Obje kuće naslanjale su se na zapadni gradski bedem.[2,3] Danas može zanimati samo ona koju je kupio Magdalenić, jer je bila povezana s gradskom kulom, za koju je on bio dužan gradu plaćati godišnje jedan zlatnik odštete i nije smio svoju kuću nikome

odstupiti, tko ne bi bio po volji gradskome fisku. Prilikom smrti Baltazara Magdalenića koji je među ostalim službama bio i predsjednik Sudbenog stola, a stekao je i barunat – 11. listopada 1763. suvremeni kroničar Baltazar Adam Krčelić[4] je napisao da je »umro u Zagrebu u kući, koju je sam dao sagraditi«. (Krčelić piše opširno i vrlo zanimljivo o Baltazaru Magdaleniću i njegovu sinu Ignjatu). Prema tome, Magdalenić je između 1742. i 1763, dakle oko sredine 18. stoljeća, sagradio svoju gospodsku kuću na zapadnom gradskom bedemu i ugradio u njenu masu polukružnu kulu koja je i danas sastavni dio te građevine. Južno od nove palače i dalje je stajala na bedemu drvena, odnosno podzidana susjedna kuća, a obadvije (zaključujući nužno po njihovu položaju na gradskom zidu) imale su dvorišta prema ulici. Početkom 19. stoljeća Magdalenići su kupili i tu susjednu kuću, i čitav kompleks prodali između 1821. i 1824. grofu Ivanu Draškoviću. On je investitor velike adaptacije, odnosno prigradnje baroknoj Magdalenićevoj kući, koja je 1831.[6] svakako već bila završena. Đ. Szabo,[6] A. Schneider,[7] i D. Jurman-Karaman[8] smatraju da je prigradnja velebnog portika na južnoj strani stare zgrade djelo zagrebačkog graditelja Bartola Felbingera. Szabo ga smatra »najljepšim djelom zagrebačkog klasicizma« i spominje arhitektonski »plan koji se dijelom sačuvao«,[9] ali danas nažalost nije poznat. Samo dvije godine poslije Szaba (1929) Schneider nije potpuno uvjeren u atribuciju govoreći da je »navodno« Felbinger autor toga trijema. Svakako začuđuje, pa i zbunjuje činjenica da suvremenik i poznavalac Felbingerova rada, umirovljeni profesor Mihovil Kunić, koji navodi neke druge Felbingerove radove, izražava divljenje tom objektu, ali ne spominje autora. On samo kaže (1831)[5]: »Gospodska kuća grofa Ivana Draškovića ističe se svojim uglednim lijepim portikom sa šest jonskih stupova; lijep vrt s portalom od dorskih stupova sadrži lijepe engleske vrtne skupine, i prikazuje ukusne, vrlo čiste nasade«. I tri godine kasnije (1834)[10]: »Grof Ivan Drašković ... pridonio je u najnovije vrijeme mnogo proljepšanju grada. Gospodska kuća u Kazališnoj (prema kazališnoj dvorani u Demetrovoj ulici 1 – op. aut.) ulici s frontom u Mletačkoj ulici s veličanstvenim trijemom na stupovima i velikim vrtom ukrašenim engleskim nasadima ...«. Bez sumnje je u vrijeme te Draškovićeve adaptacije zazidan stari portal na istočnom pročelju palače, koji i danas stoji, a otvoren ulaz u kuću pod novim trijemom. Svakako je tada morala biti porušena susjedna stara poluzidana kuća i oboren dio zapadnog gradskog bedema da se dobije prostor za vrt. Time je na ovom mjestu prekinut kontinuitet zapadnog gradskog bedema koji teče od južne tačke Visoke ulice do sjeverne tačke Demetrove ulice.

U isto vrijeme s tom adaptacijom, oko 1830. godine, sagrađena je i ulična jednokatnica jednostavnih i otmjenih klasicističkih oblika. Ona se 1832.[11] spominje kao »novosagrađena«, kad je u njoj bila otvorena točionica vina. I o njoj govori Kunić[12] kao o »novoj pristaloj zgradi u uličnoj fronti ... uz gospodsku kuću gospodina grofa Ivana Draškovića«. Ni ovdje ne navodi graditelja, iako je vrlo vjerojatno da je istovremeno isti graditelj radio na staroj palači i na uličnoj novogradnji.

Nakon Draškovića četrdesetih godina prošlog stoljeća čitav kompleks preuzela je samoborska porodica Kiepach i 1848.[13] ga iznajmljivala, pa je tada ovako opisana: »stan: jedan vrtni salon i dvorana za biljar s biljarom, jedna blagovaonica, osam soba, sve parketirano, sa staklenim vratima, i bojadisano, jedna kuhinja sa štednjakom, jedna smočnica, tri sobe za služinčad, podrum, drvarnica, staja za šest konja, kolnica, engleski vrt; romantični pogled na Tuškanac«. Niz aristokratskih vlasnika ove palače završava grofom Đurom Jelačićem, bratom bana Josipa Jelačića, i njegovim potomcima.

Tzv. Jelačićeva palača izvanredno je zanimljiva mješavina raznih epoha. Dio gradskog bedema i polukružna kula ostatak su srednjovjekovnih utvrda Gradeca. Polukružna kula ujedno je jedina kula tog tlocrta koja se do danas održala u gornjogradskim bedemima. Glavni dio zgrade, kako je upravo utvrđeno, sagrađen je oko polovine 18. stoljeća. Naročito obilježje i kvalitetu dobila je palača prigradnjom južnog dijela s trijemom u prizemlju i zatvorenim prostorijama u prvom katu oko 1830. godine. Tada je sagrađena u njenoj blizini klasicistička ulična kuća i sjevernim krilom povezana s palačom u jednu cjelinu.

Treba napomenuti da se u toj lijepoj i vrijednoj palači osim dječjeg vrtića nalazi rijetka zbirka automatskih muzičkih instrumenata Ivana Gerersdorfera.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 887. – [2] Pr. 80, p. 694. – [3] 1773, Pr. 84, p. 434. – [4] Annuae, p. 461, 428i dr. – [5] M. Kunić, Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung, 1831, p. 275. – [6] Lice Zagreba u 19. st. Hrv. kolo, Zagreb 1927. – [7] Bartolomej Flebinger, Hrv. revija, Zagreb 1929, br. 9. – [8] Zagrebački arhitekt Bartol Felbinger, Zagrebačka panorama, Zagreb 1961, br. 3. – [9] Hrv. kolo 1927, p. 185. – [10] Rapsodie, Allg. deut. Gartenzeitung, 1834, p. 228. – [11] A. Z. 1832, Int. 97. – [12] Rapsodien, Allg. deut. Gartenzeitung, 1834, p. 306. – [13] A. Z. 1848, p. 618.

166. DEMETROVA ULICA 11
(Demetrova ul. 11)

Kuća u Demetrovoj ulici 11 jedna je od najpopularnijih u Gornjemu gradu. Poznata je naročito po svome dvorištu u kojem postoji jedan od rijetkih starih zagrebačkih bunara. Natkrit je krovom od šindre, a voda se vuče pomoću velikog kotača. Kolni ulaz u dvorište ima lijepi kameni dovratnik s rokoko ornamentima.

Bez obzira na ove pojedinosti i sama je kuća lijepa i zanimljiva. Poput ostalih starih objekata u ovoj ulici i ona je podignuta na zapadnom gradskom bedemu, a dvorište joj se proteže prema ulici. Nekadašnja gospodarska zgrada (kasnije pretvorena u stanove) također leži uz

ulicu. Po tim svojim osobinama ova je kuća više od svih ostalih u Demetrovoj ulici sačuvala svoj prvotni karakter.

Đ. Szabo datira ovu zgradu na prijelaz 17. u 18. stoljeće,[1] odnosno smatra da potječe »dobrim dijelom iz 17. stoljeća«.[2] Međutim, iz povijesnih izvora doznaju se neke druge činjenice. Tu su 1715. godine[3] bile »četiri parcele s kućama podignutima uz gradski zid i još ne dovršenima«. Tada ih je prodao podžupan Ivan Hyaczynthy, a kupio Žigmund Škrlec, »svjetovni vikar i dvorski župan« zagrebačkog biskupa Branjuga (kasnije predsjednik Sudbenog stola). Činjenica da je Škrlec bio u službi biskupa Branjuga u ovom je slučaju vrlo značajna. Svodovi, naime, u hodniku prizemlja i prvoga kata ove kuće identični su po konstrukciji sa svodovima nadbiskupskog dvora u Zagrebu koji je dao sagraditi biskup Branjug oko 1730. godine.[4] To su splošteni križni svodovi podijeljeni u traveje sploštenim poprugama; takvi se ne susreću u drugim kućama Gornjega grada. Prema tome moglo bi se zaključiti da je otprilike u vrijeme gradnje nadbiskupskog dvora (oko 1730) isti graditelj gradio i Škrlčev dom u Gornjemu gradu. On je svakako bio znatno manji nego današnji, što među ostalim dokazuje podatak da je 1769.[5] tu bilo još neko prazno zemljište Nikole Grličića. Barbara Grličić, udovica Petra Škrleca, protonotara Kraljevine i kraljevskog savjetnika, spominje se kao vlasnica ove kuće 1775. godine.[6] Kad je ona 1806. godine[7] prodala kuću, istaknuto je što je ona učinila: ». . u vrijeme svoga udovištva ovu kuću, prije ruševnu, koja nije imala ni staju, ni spremište za kola, ni kanale, ni toliko soba, vlastitim naporima, troškovima i marljivošću gotovo u cjelosti je obnovila, povećala s više soba, i opskrbila stajom i drugim potrebnim udobnostima«. Udovica Petra Škrlca produljila je po svoj prilici kuću prema zapadu i sagradila kratko dvorišno krilo koje je nadsvedeno u prizemlju baroknim križnim svodovima, tako karakterističnim za zagrebačku arhitekturu posljednje trećine 18. stoljeća. Što je sve kuća sadržavala 1830. godine,[8] doznaje se iz novinskog oglasa. U prvom katu bilo je devet prostranih soba, kuhinja i smočnica, a u prizemlju pet soba, jedna velika i jedna manja kuhinja, dvije komore, zatim veliki podrum za drva, velika pivnica, podrum za povrće, vrlo prikladna jama za led; u velikom dvorištu bunar, staja za deset konja i kolnica; na tuškanačkoj strani velik voćnjak i povrtnjak.

Kuća je bila u vlasništvu članova porodice Škrlec od 1715. do 1806, kad ju je kupio grof Petar Drašković. I poslije Draškovića vlasnici kuće bile su aristokratske porodice: grofovi Ožegovići, Fodroci i barunice Balbi. O gestu tih posljednjih vlasnica ove kuće govori spomen-ploča postavljena u dvorištu na kratkom krilu zgrade. Tekst glasi:

DOBROTVORNA ZAKLADA
BARUNICE
LUJZE BALBI
RODJ. PL. LOVINCHICH
OD LOVINCA
I NJENE KĆERI
BARUNICE
KORNELIJE BALBI
MCMXXIV

Danas se (uz više stanara) u ovoj kući nalaze Staroslavenski institut i Centar za dječje igračke.

Izvori i lit.: [1] Lice Zagreba u 19. st, Hrv. kolo 1927, p. 169. – [2] Stari Zagreb, p. 72, – [3] Pr. 78, p. 86. – [4] ELU, Barok, Hrvatska, Arhitektura. – [5] Pr. 84, p. 150. – [6] Pr. 85, p. 87. – [7] Pr. 92, p. 164. – [8] A. Z. 1830, Int. 14.

167. DEMETROVA ULICA 13
(Demetrova ul. 13)

Početkom 18. stoljeća (1707)[1] kupila je ovdje zemljište opustošeno požarom 1706. godine udovica Ladislava Patačića »s namjerom da ponovno sagradi kuću«, pa je 1715.[2] tu već stajala kuća, a Patačići su joj bili vlasnici do 1750. godine. Kakva je bila njihova kuća, nije poznato. Od 1750. do 1806. vlasnici su joj bili general Gabrijel Škrlec, kapetan Ignacije Juršić i Barbara Balog, udovica Petra Bedekovića. Svakako je kuća 1806.[3] bila zidana. Ona je podignuta na gradskom bedemu, prema ulici ima dvorište, a prema Tuškacu na obronku brijega imala je vrt. Barokni križni svodovi u prizemlju pokazuju da je građena u posljednjim decenijima 18. stoljeća. Dvorišno krilo dopire do ulice, a služilo je nekad kao gospodarska zgrada.

Izvori: [1] Pr. 77, p. 722. – [2] Pr. 78, p. 86. – [3] Pr. 92, p. 147.

168. DEMETROVA ULICA 15
(Demetrova ul. 15)

Zanimljivija od današnje dvokatne zgrade je starija povijest kuća na tom zemljištu. Tu su već na samom početku 18. stoljeća (1702)[1] bile dvije drvene kuće. Jedna od njih pripadala je obitelji Porendić, Pumenić, Rumenić ili Panednić (različito pisano prezime!), i nju je 1745.[2] kupio kipar i zagrebački građanin Antun Reiner. Druga kuća promijenila je nekoliko vlasnika, dok je nije 1742.[3] kupio zagrebački kanonik

Nikola Terihaj i poklonio je svojoj nećakinji Reinerovoj ženi. Time je kipar, koji je ujedno bio i štampar,[4] postao vlasnikom dviju kuća na gradskom bedemu, u kojima je bez sumnje imao i svoju radionicu; da li kiparsku ili tipografsku, nemoguće je utvrditi. Godine 1752. još je tu živio Reiner, a 1769. kuća je pripadala podbanu Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Antunu Bedekoviću. Godine 1806.[5] u vrijeme udovice Petra Bedekovića kuća je bila zidana i smatrana velikom. Po tome je dio današnjeg objekta koji je podignut na gradskom bedemu, građevina treće trećine 18. stoljeća kojoj je investitor bio bez sumnje podban Bedeković. Ta kuća na bedemu stajala je još u vrijeme izradbe katastra (1862–1864).[6] Tada je bila jednokatna, pred njom je bilo dvorište, a uz ulicu gospodarska zgrada. Stara kuća imala je šest soba, kuhinju s ognjištem, smočnicu, podrum, tavan, drvarnicu, sjenik, staju za pet konja, kolnicu, dvorište i vrt prema Tuškancu.[7] Nakon obitelji Pucz koja joj je bila vlasnikom gotovo pedeset godina i često je iznajmljivala, preuzela je kuću osamdesetih godina 19. stoljeća tadašnja zemaljska vlada za financijsko ravnateljstvo, pa otada[8] potječe dvokatnica uz ulicu i nadogradnja dvorišnih krila, čime je objekt potpuno promijenio karakter.

Od 1947. kuća služi za spremišta Historijskog arhiva u Zagrebu.

Izvori i lit.: [1] Pr. 77, p. 472. – [2] Pr. 81, p. 206. – [3] Pr. 80, p. 720. – [4] Vj. Klaić, Knjižarstvo u Hrvata, Zagreb 1922. – [5] Pr. 92, p. 147. – [6] MGZ. – [7] A. Z. 1829, p. 38; 1830, Int. 17; 1838, Int. 54, p. 276.

169, 170 OPATIČKA ULICA 29
(Opatička ul. 29, Demetrova ul. 17)

Dva popisna kućna broja ovog velikog ugaonog kompleksa koja su se održala do 1878. godine govore o činjenici da on zaprema dvije stare parcele. U prvoj polovini 18. stoljeća, odnosno nakon 1731. (požar),[1] jedna od njih bila je prazno zemljište uz Opatička vrata i na njemu samo neka gospodarska zgrada. Pripadalo je plemićima Domjanićima. Na drugom zemljištu stajala je drvena kuća koja je promijenila više vlasnika. Godine 1740.[2] nju je kupio od Kristofora Galjufa gradski sudac Ladislav Szalle, a 1742.[3] kupio je i susjedno zemljište s ruševinama nekog svoda iznad podruma. Od njegove udovice 1769. godine kupio je taj kompleks podžupan Zagrebačke županije Petar Spišić. Njegovo djelovanje i značaj opširno opisuje Krčelić.[4] Spišićeva udovica prodala je grofu Aleksandru Erdödyju 1798.[5] na ovom mjestu »zidanu kuću s brežuljkom«. Teško je tvrditi da li je Erdödy tada kupio već gotovu današnju dvokatnicu na zapadnom gradskom bedemu ili ju je sam dao graditi, što se čini vjerojatnijim. To zapadno krilo trokutaste arhitektonske ugaone cjeline samo kraćim pročeljem dopire do Opatičke

ulice, a glavnim je pročeljem okrenuto prema Tuškancu. Iako su u to krilo uneseni klasicistički elementi, naročito u detaljima, ono je sačuvalo neke kasnobarokne osobine: ornamente na pročelju, a svodove u prizemnim prostorijama (barokne križne svodove i kvadratne sferne kape).

Godine 1834.[6] kupio je grof Franjo Drašković od nasljednika grofa Aleksandra Erdödyja zidanu kuću, čitav prostor na uglu Opatičke i Demetrove ulice i brežuljak prema Tuškancu, što je sve već 1826. bilo pod sekvestrom. Prema tom lošem materijalnom stanju Erdödyja može se sa sigurnošću zaključiti da oni nisu gradili ugaonu jednokatnicu koja zatvara ovu cjelinu prema spomenutim ulicama. Njen investitor bio je bez sumnje tada novi vlasnik Franjo Drašković. Ovu ugaonu jednokatnicu tri naša pisca koja su obrađivala djelovanje Felbingerovo (Szabo,[7] Schneider,[8] Jurman-Karaman[9]) smatraju njegovim djelom izvanredno usklađenim sa zatečenom dvokatnicom u dnu dvorišta i sa samim raskršćem prema kojem uglovnica ima tupi ugao. Osim skromnog i skladnog bidermajerskog pročelja kuća ima naročito lijepo oblikovane dvije veže nadsvedene pačetvorinastim sfernim kapama s poprugama, gdjegdje i dvostrukima. Zbog zakrivljenosti jedne veže one se lepezasto šire, pa su jedini primjer ovakve nepravilne svodne konstrukcije u Gornjem gradu. Prizemne prostorije također su nadsvedene pačetvorinastim sfernim kapama s poprugama. U vrijeme ove klasicističke gradnje bila je i stara zgrada na gradskom bedemu pregrađena i tada je dobila neke krasne klasicističke detalje: drvena vrata s motivom kopalja, nadvratnike, kovanu balkonsku ogradu prema Tuškancu (u prizemlju). Tačan datum ove vjerojatno Felbingerove jednokatnice i adaptacije dvokatnice nije još utvrđen. Po svoj prilici bilo je to oko 1835. godine. Poslije Draškovića kratko je bio vlasnikom veleposjednik Ivan Kuković, a 1850. kupio je kuću državni erar za potrebe financija.

U ovoj lijepoj ugaonoj cjelini, koja zatvara nepravilno trapezoidno dvorište, a svoja pročelja otvara na tri strane, smješten je od 1947. godine Historijski arhiv u Zagrebu.

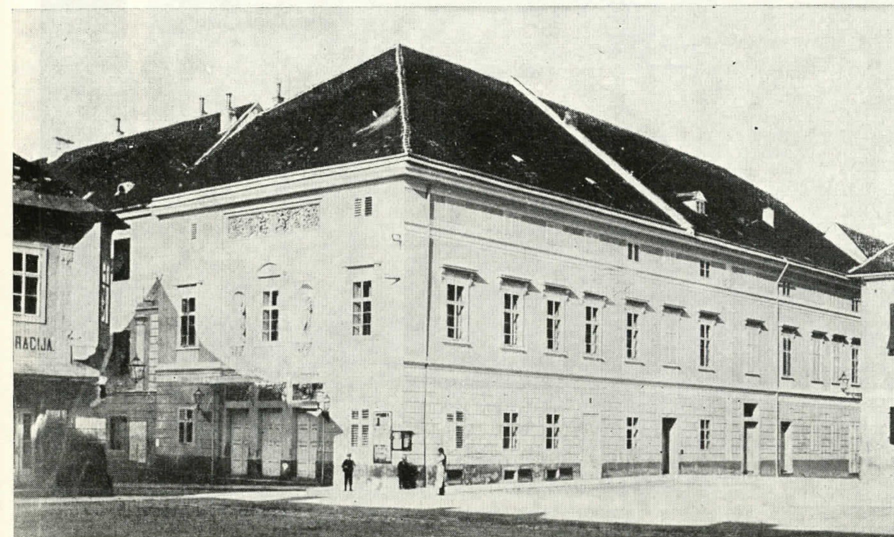
Izvori i lit.: [1] Pr. 80, p. 367. – [2] Pr. 80, p. 508. – [3] Pr. 80, p. 670. – [4] Annuae, p. 425 i d. – [5] Pr 91, p. 75. – [6] Pr. 100, p. 263. – [7] Lice Zagreba u 19. st. Hrv. kolo 1927, p. 186. – [8] B. Felbinger, Hrv. revija 1929, broj 7. – [9] Zagrebački arhitekt B. Felbinger. Zagrebačka panorama, 1961, br. 3.

BROJKE UZ ILUSTRACIJE OZNAČUJU REDNE BROJEVE PO KOJEM SU KUĆE SVRSTANE U TEKSTU KNJIGE

1.
ĆIRILOMETODSKA ULICA 5 –
jugoistočni dio kompleksa

1.
ĆIRILOMETODSKA ULICA 5 –
sjeveroistočni dio kompleksa – staro kazalište na Markovu trgu (stanie prije 1895. godine)

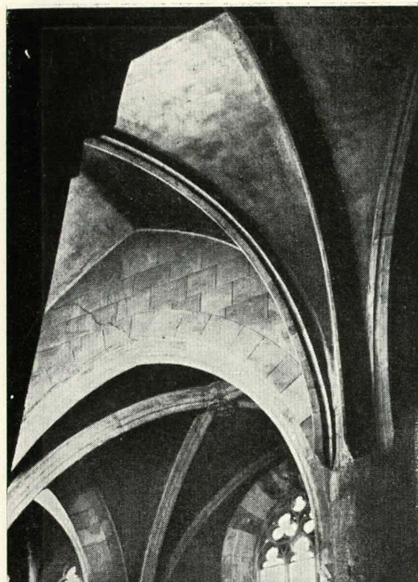

CRKVA SV. MARKA NA RADIĆEVU (MARKOVU) TRGU – *južna strana crkve – pogled iz Ćirilometodske ulice*

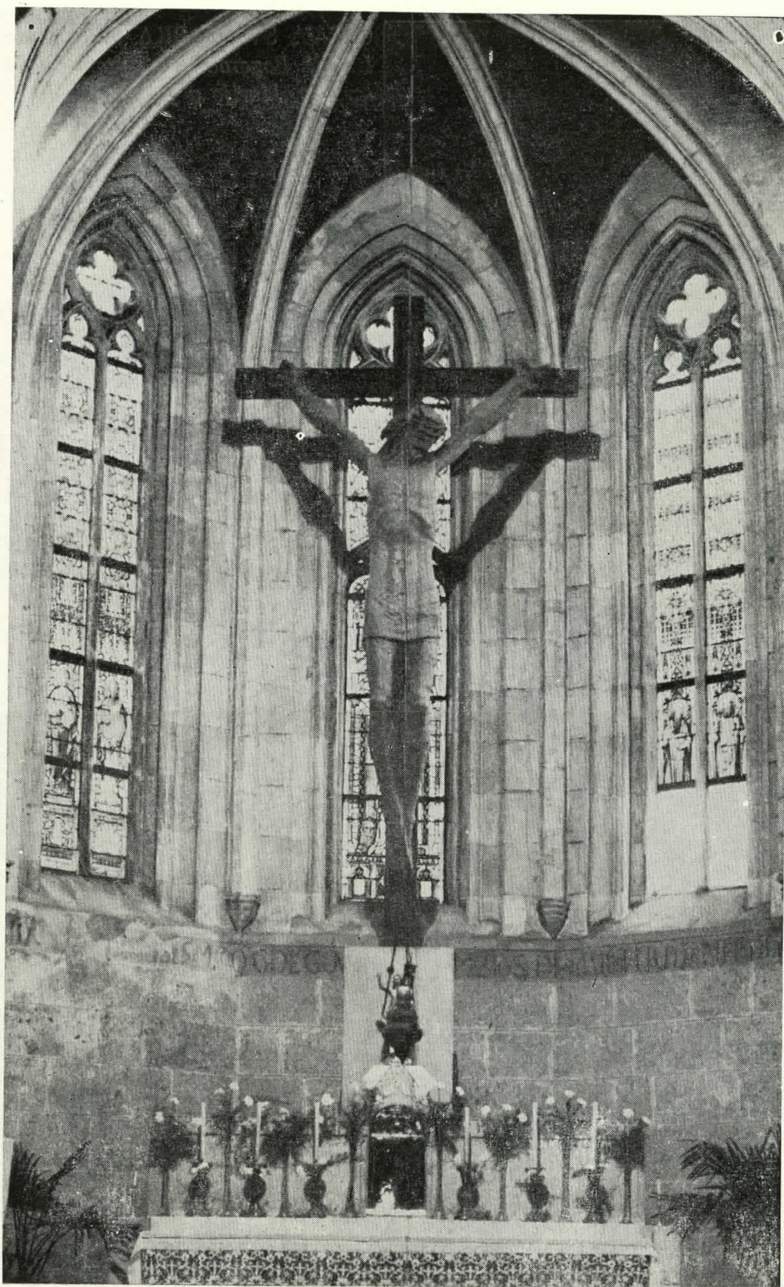
CRKVA SV. MARKA – *gotički južni portal*

CRKVA SV. MARKA – *detalj gotičkih svodova*

CRKVA SV. MARKA – *zvonik – pogled sa sjeverozapadne strane (iz Ulice Brezovačkoga)*

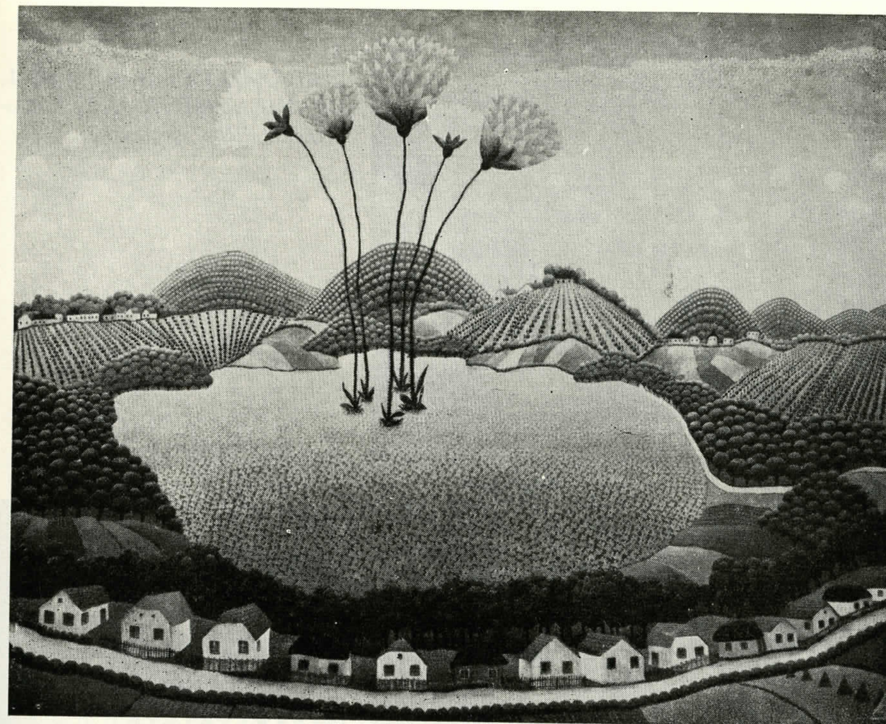
CRKVA SV. MARKA – *Ivan Meštrović, Raspeće (nad glavnim oltarom)*

CRKVA SV. MARKA – *Ivan Meštrović, Bogorodica s Isusom (na oltaru sv. Marije u južnoj apsidi)*

CRKVA SV. MARKA – *Jozo Kljaković, detalj freske »Propovijed na gori«*

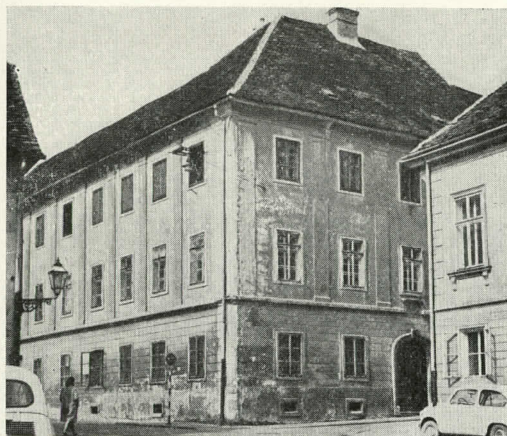

2.
ĆIRILOMETODSKA ULICA 3 – *Galerija primitivne umjetnosti: Ivan Rabuzin, Moj zavičaj (ulje na platnu)*

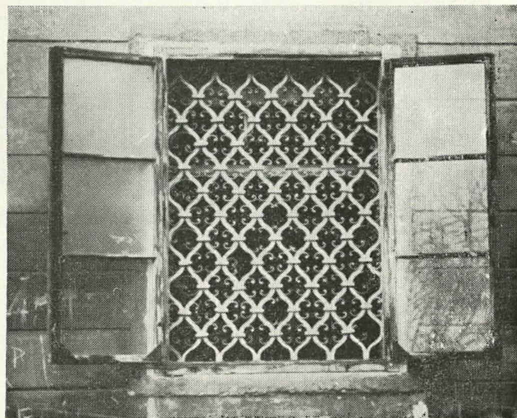

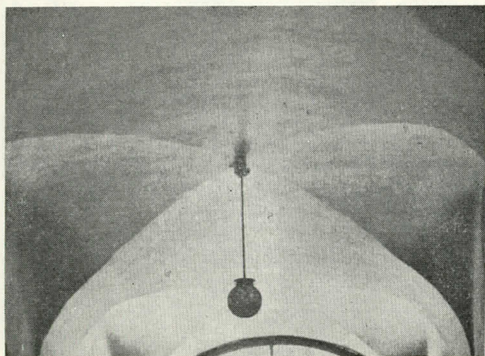
2.
ĆIRILOMETODSKA ULICA 3 *i* CRKVA SV ĆIRILA I METODA – *u pozadini kula Lotrščak*

3.
ĆIRILOMETODSKA ULICA 1,
VRANICANIJEVA ULICA 2 –
Grkokatoličko sjemenište

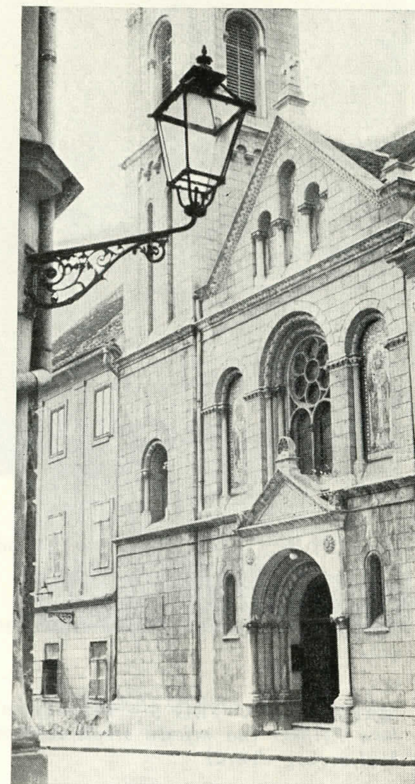
3.
ĆIRILOMETODSKA ULICA 1,
VRANICANIJEVA ULICA 2 –
barokna kovana prozorska rešetka

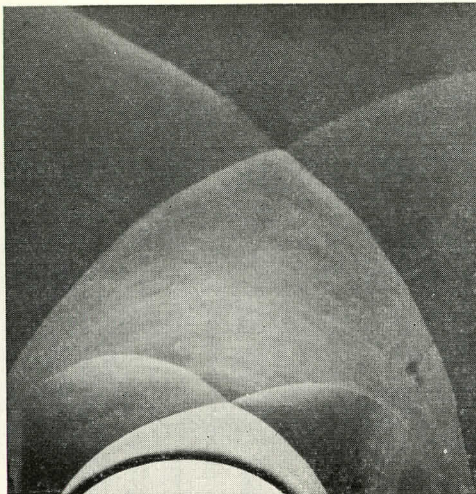
3.
ĆIRILOMETODSKA ULICA 1,
VRANICANIJEVA ULICA 2 –
detalj svoda u veži

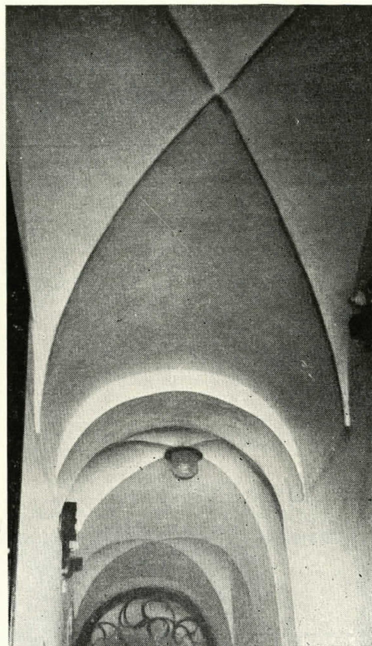
3.
ĆIRILOMETODSKA ULICA 1 – *pročelje crkve sv. Ćirila i Metoda*

4, 5.
VRANICANIJEVA ULICA – *kuće na sjevernoj strani ulice: broj 6, 4 i 2*

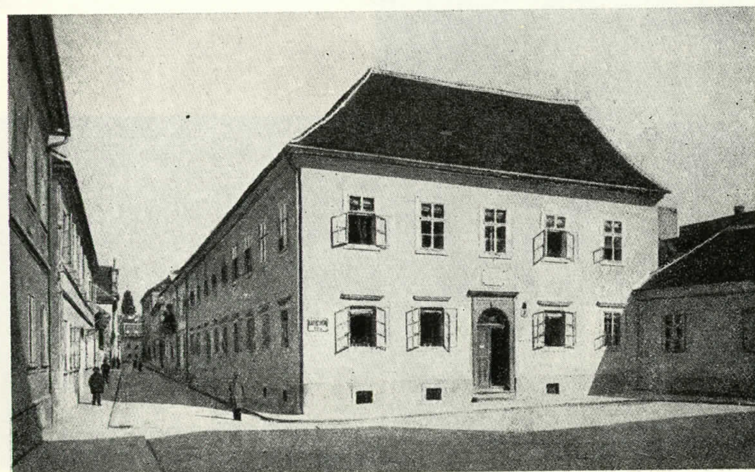

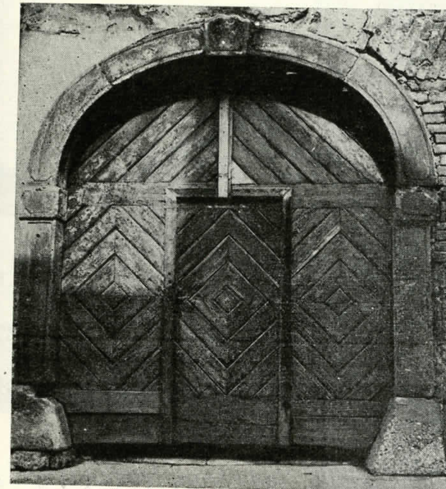
6.
MARKOVIĆEV TRG 3 – *detalj svoda u prvom katu*

6.
MARKOVIĆEV TRG 3 – *detalj svoda u veži*

6.
MARKOVIĆEV TRG 3 – *nekadašnja palača Zrinski (na mjestu srednjovjekovnog kraljevskog dvora)*

11, 12.
KUŠEVIĆEVA ULICA 6, MATOŠEVA ULICA 6 – *na zaglavnom kamenu nad ulaznim vratima uklesana brojka 1 7 7 8*

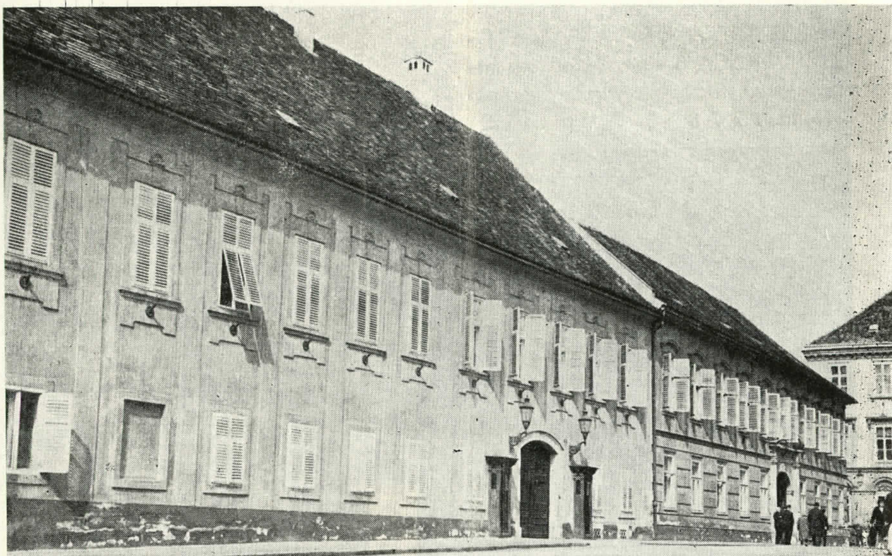

7.
MATOŠEVA ULICA 4 – *zapadno pročelje*

13.
FREUDENREICHOVA ULICA 3 MATOŠEVA ULICA 8 – *na zaglavnom kamenu nad ulaznim vratima uklesana brojka 1 7 8 6*

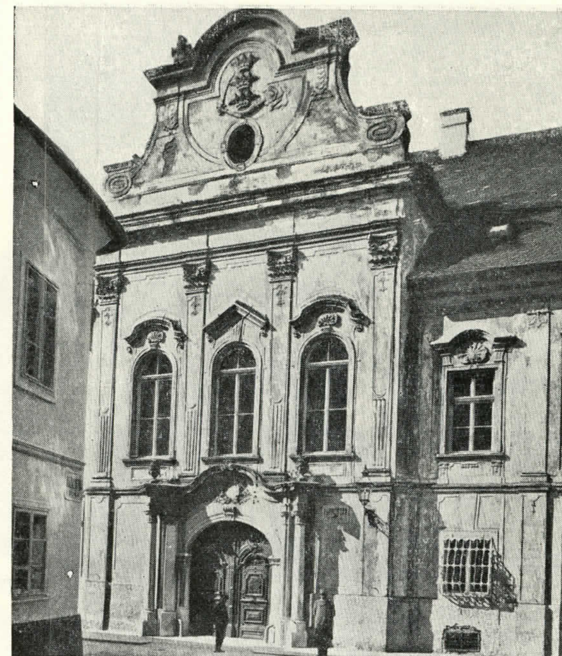

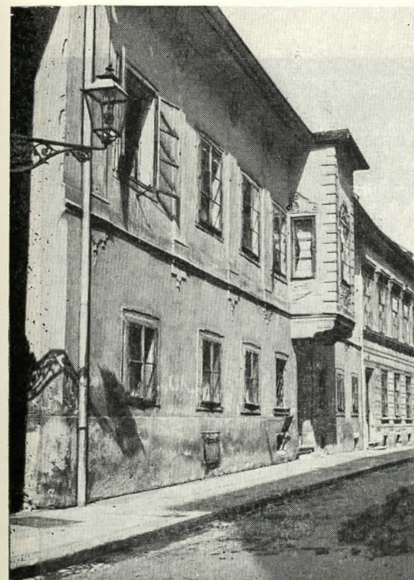
16.
RADIĆEV TRG 1 *i* 2 – *nekadašnja »kraljevinska kuća«, zatim »banski dvori«, danas Izvršno vijeće Sabora SR Hrvatske*

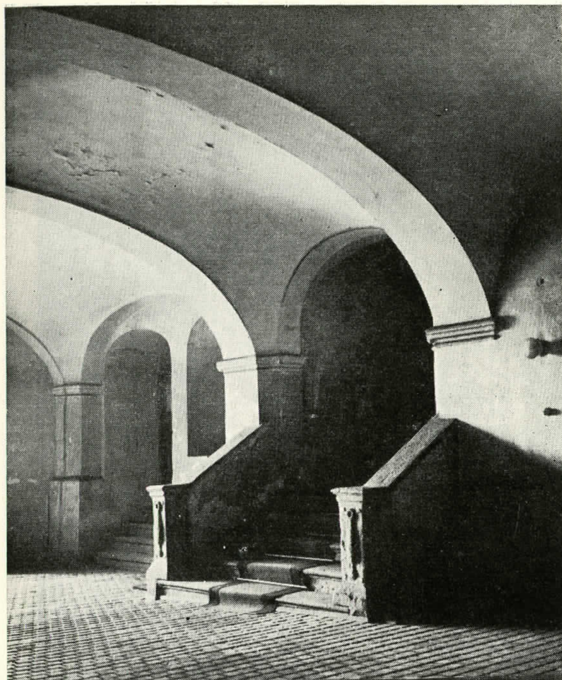
17.
BREZOVAČKOGA ULICA 3 – *sjeverno i istočno pročelje*

21.
MATOŠEVA ULICA 9 – *palača Vojković – Oršić – Rauch, danas Povijesni muzej Hrvatske*

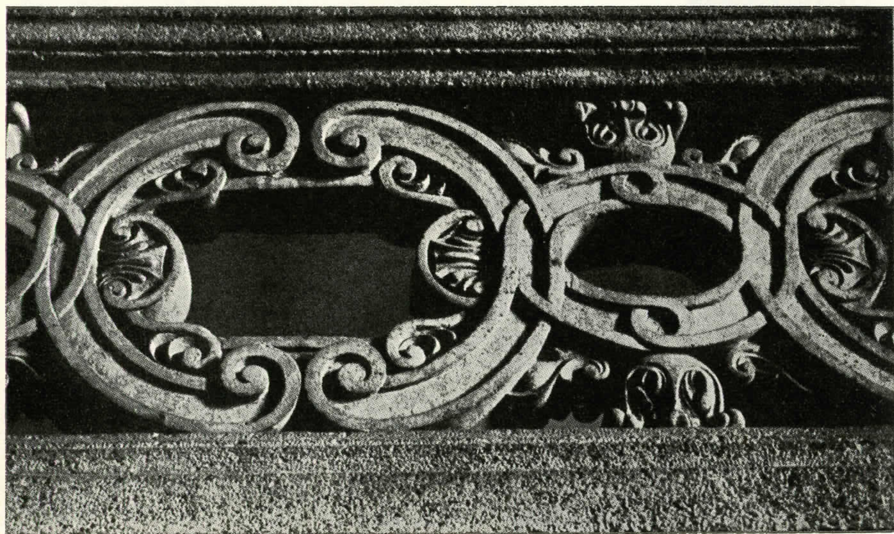

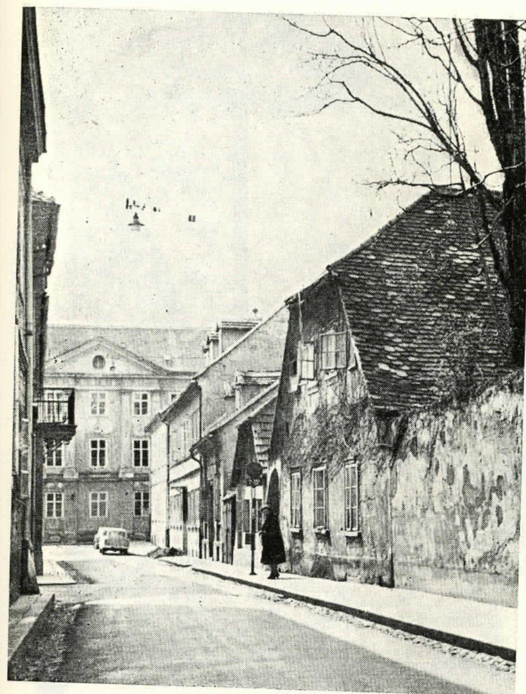
20.
MATOŠEVA ULICA 11 – *ulično pročelje s »erkerom«*

21.
MATOŠEVA ULICA 9 – *Povijesni muzej Hrvatske – detalj veže sa sjevernim stubištem*

21.
MATOŠEVA ULICA 9 – *Povijesni muzej Hrvatske – detalj kamene balustrade nad južnim stubištem*

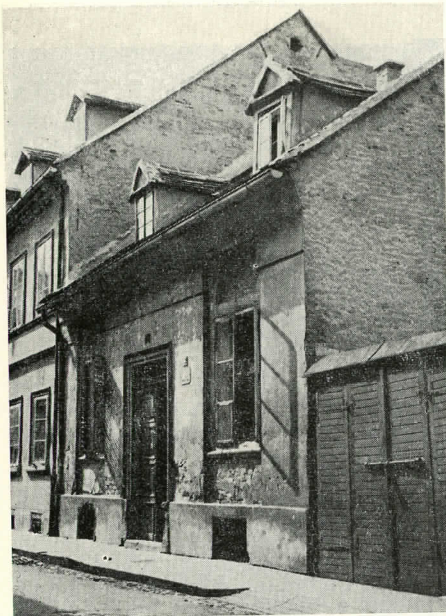

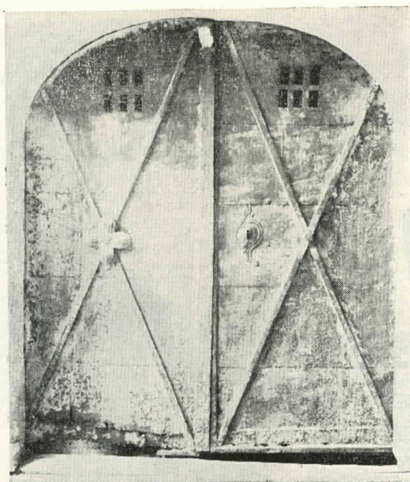

22, 23, 24, 25
MATOŠEVA ULICA 7, 5, 3, 1 – *u pozadini palača na Markovićevom trgu 1*

21.
MATOŠEVA ULICA 9 – *Povijesni muzej Hrvatske – južna strana s vrtom*

25.
MATOŠEVA ULICA 1 – *Željezna vrata na ulazu u podrum*

24.
MATOŠEVA ULICA 3 – *ulično pročelje*

25.
MATOŠEVA ULICA 1 – *ulično pročelje*

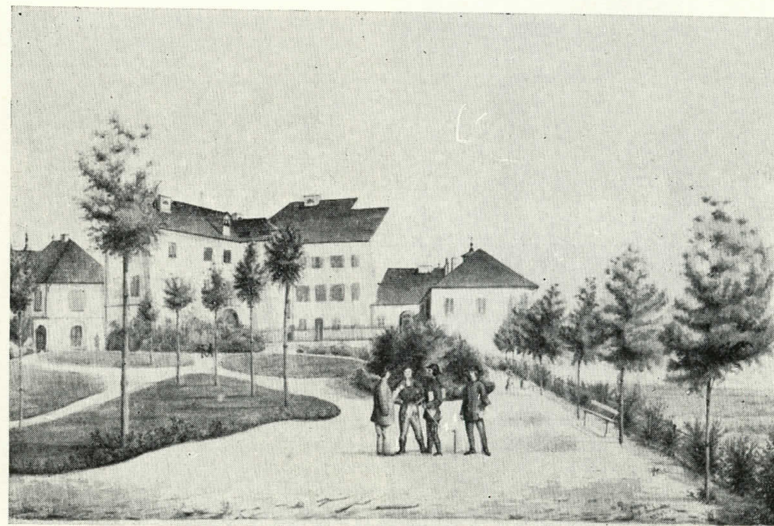
26.
MARKOVIĆEV TRG 2, GRIČ 2 – *detalj svoda u prizemnoj uličnoj prostoriji*

26.
MARKOVIĆEV TRG 2, GRIČ 2 – *pročelje prema trgu*

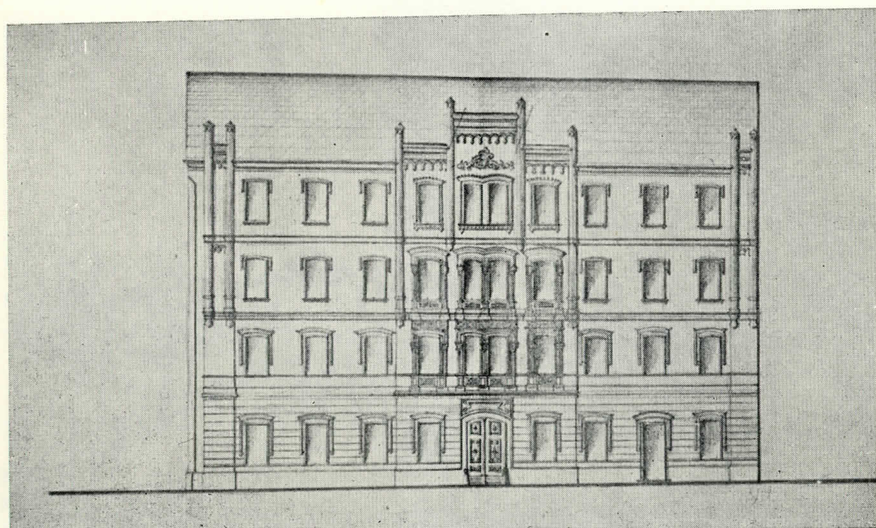
28, 29.
GRIČ 3, MARKOVIĆEV TRG 1, STROSSMAYEROVO ŠETALIŠTE 16 – *akvarel Josipa Svobode iz 1862. godine*

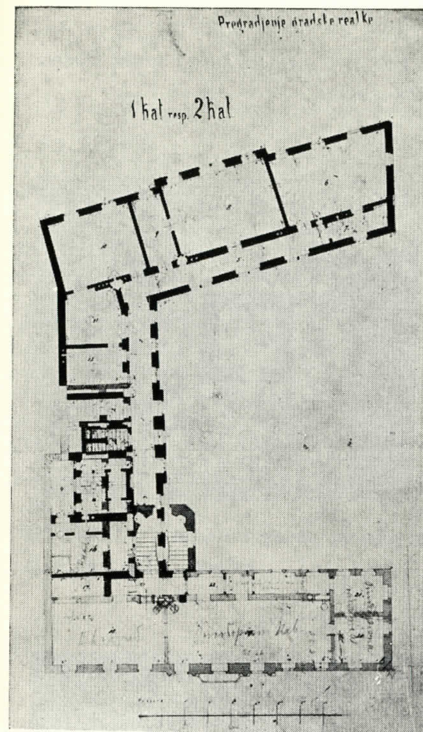

28, 29.
GRIČ 3, MARKOVIĆEV TRG 1 STROSSMAYEROVO ŠETALIŠTE 16 – *sjeverno pročelje (na trgu)*

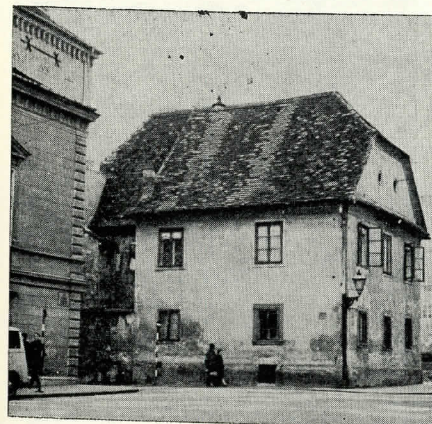
28, 29.
GRIČ 3, MARKOVIĆEV TRG 1, STROSSMAYEROVO ŠETALIŠTE 16 – *nacrt južnog pročelja (na šetalištu) 1864. godine*

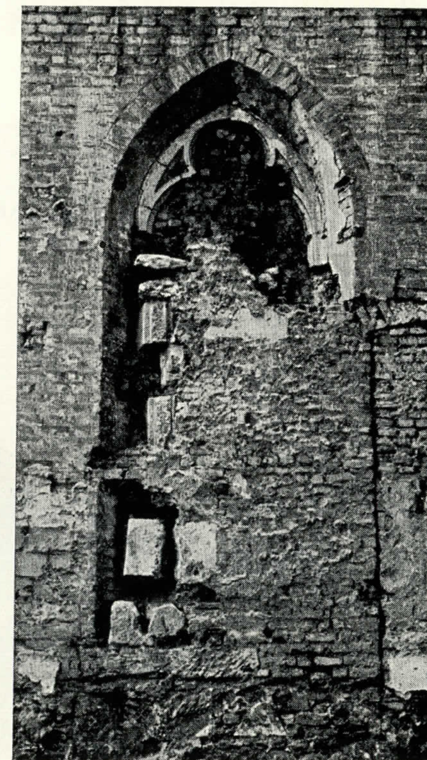

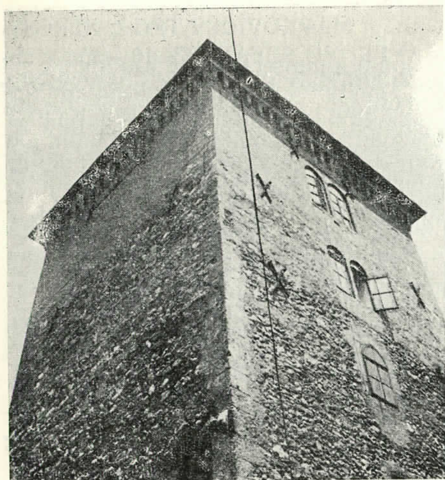
28, 29.
GRIČ 3, MARKOVIĆEV TRG 1, STROSSMAYEROVO ŠETALIŠTE 16 – *tlocrt dogradnje južnog dijela zgrade 1864. godine*

33.
VRANICANIJEVA ULICA 1, KATARININ TRG 1 – *istočno i sjeverno pročelje*

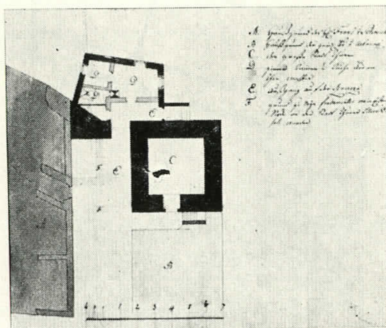
28, 29.
GRIČ 3, MARKOVIĆEV TRG 1, VRANICANIJEVA ULICA – *ostatak gotičkog prozora nekadašnje kapucinske kapele*

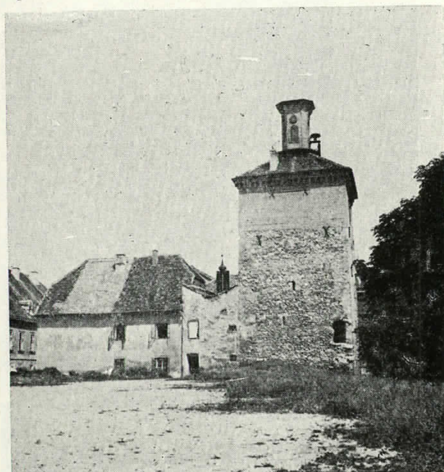

34.
DVERCE 1 – *gornji dio kule Lotrščak*

34.
DVERCE 1 – *tlocrt kule i vrata Dverce 1793. godine*

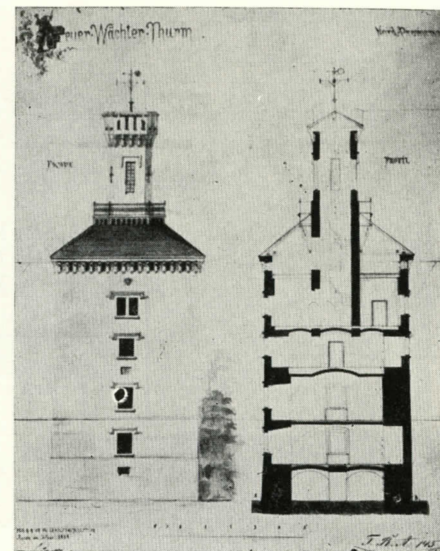

33, 34.
VRANICANIJEVA ULICA 1, KATARININ TRG 2, DVERCE 1 – *pogled sa zapada*

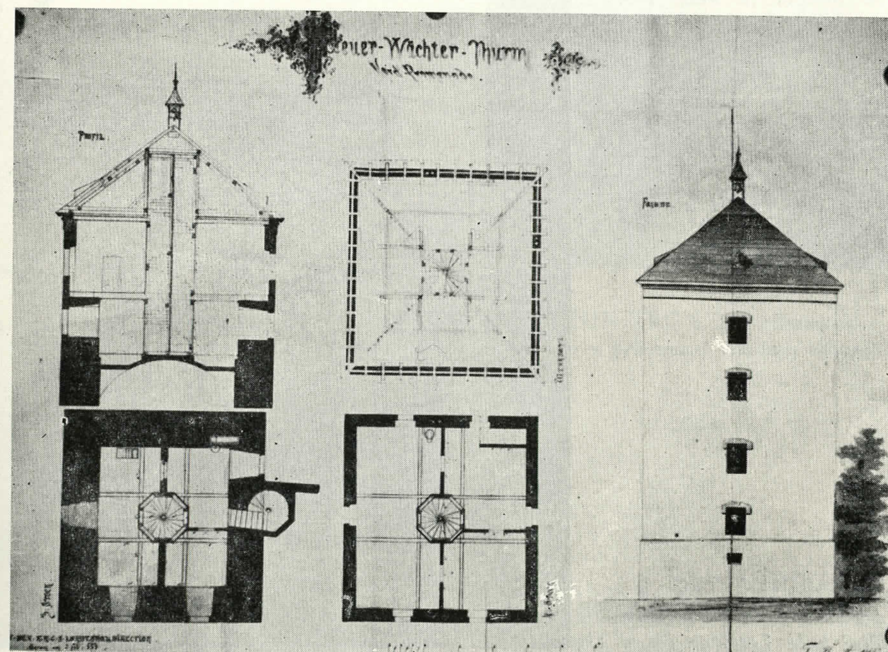

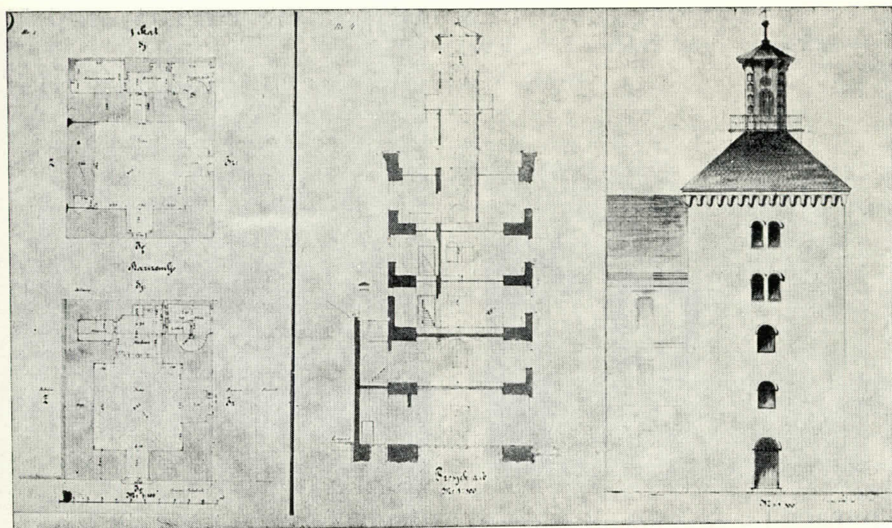
34.
DVERCE 1 – *kula Lotrščak – struktura zida*

34.
DVERCE 1 – *nacrti i tlocrti za adaptaciju kule 1857. godine*

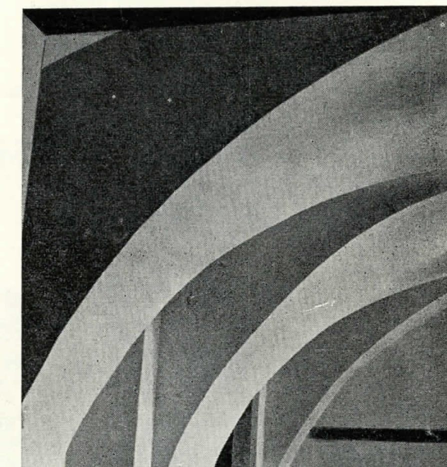
34.
DVERCE 1 – *tlocrt i nacrt za adaptaciju kule 1857. godine*

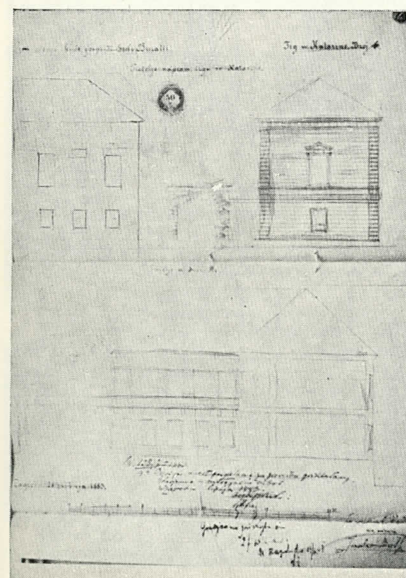
35.
KATARININ TRG 6 – *palača »Dverce«, u pozadini kula Lotrščak*

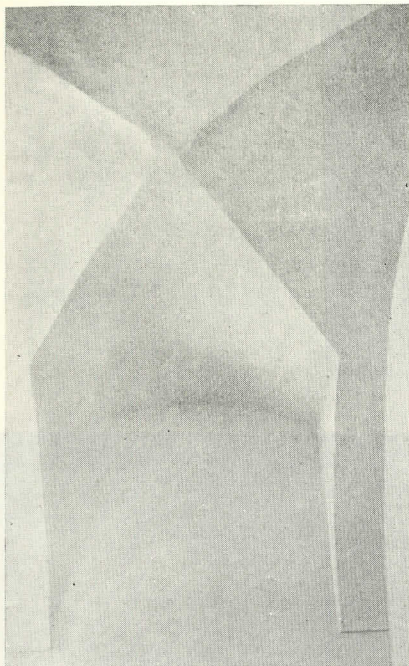
36.
KATARININ TRG 4, 5 – *zgrada najstarije zagrebačke gimnazije (osnovane 1607. godine) – sjeverno pročelje (na trgu)*

36.
KATARININ TRG 4, 5 – *gimnazija – detalj svoda u prizemnoj istočnoj učionici*

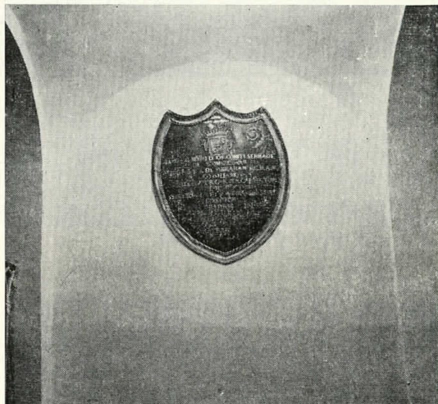

35.
KATARININ TRG 6 – *nacrt za adaptaciju 1883. godine*

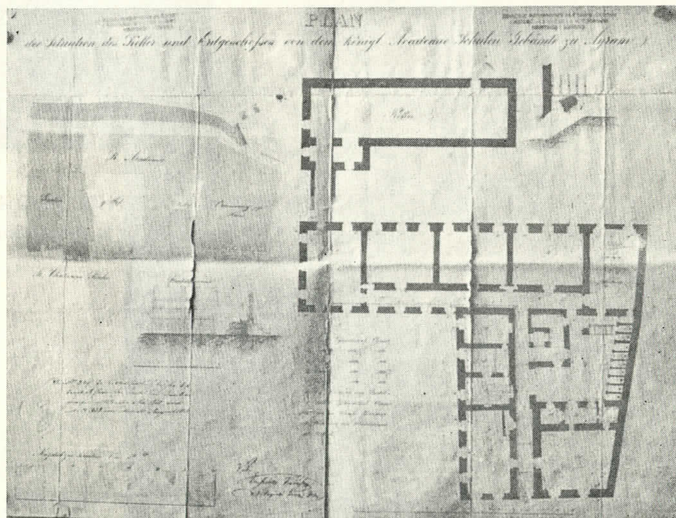

36.
KATARININ TRG 4. 5 – *gimnazija – detalj svoda u prizemnoj zapadnoj učionici*

36.
KATARININ TRG 4, 5 – *gimnazija – spomen-ploča iz 1829. godine na stubištu*

36.
KATARININ TRG 4, 5 – *gimnazija – tlocrt podruma i prizemlja 1850. godine*

CRKVA SV. KATARINE NA KATARININOM TRGU – *pročelje*

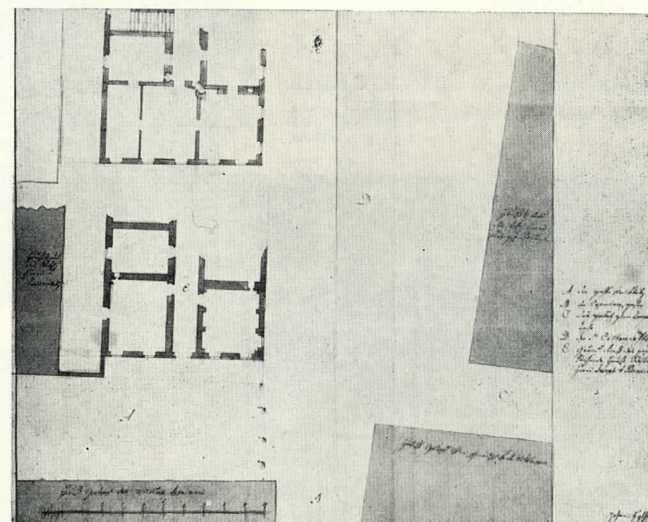

CRKVA SV. KATARINE – *detalj stucco-dekoracija*

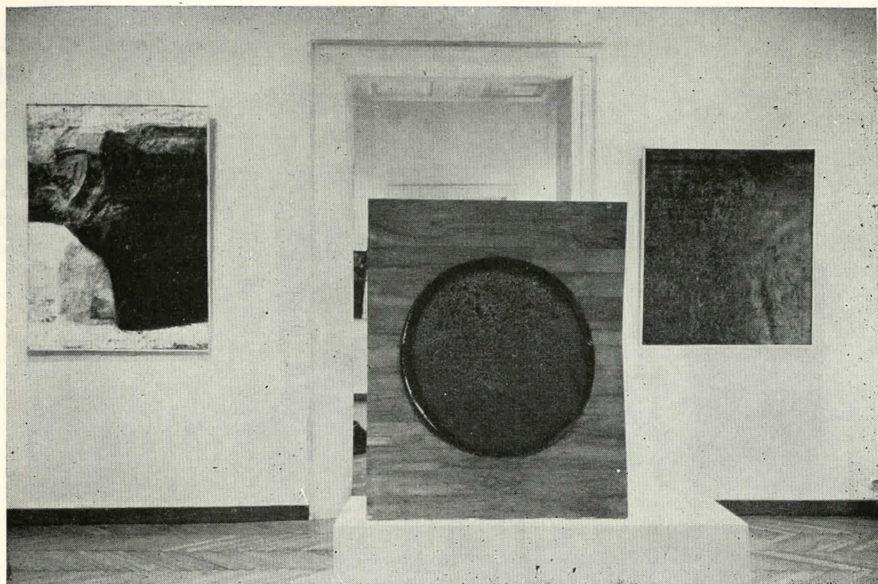
CRKVA SV. KATARINE –*Stucco-dekoracije i freske u glavnoj lađi i kapelama*

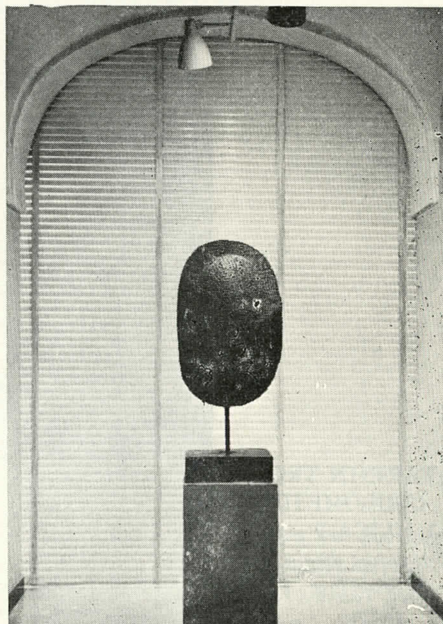
37.
KATARININ TRG 2, 3, ĆIRILOMETODSKA ULICA 2 – *nekad palača Kulmer, danas Galerije grada Zagreba (Galerija suvremene umjetnosti i Galerija »Benko Horvat«)*

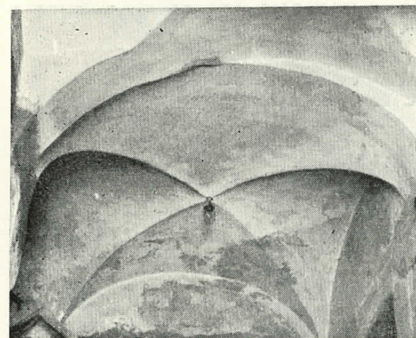
37.
KATARININ TRG 2, 3, ĆIRILOMETODSKA ULICA 2 – *tlocrt ugaonog dijela kuće i situacioni plan 1797. godine*

37.
KATARININ TRG 2, 3, ĆIRILOMETODSKA ULICA 2 – *Galerija suvremene umjetnosti*

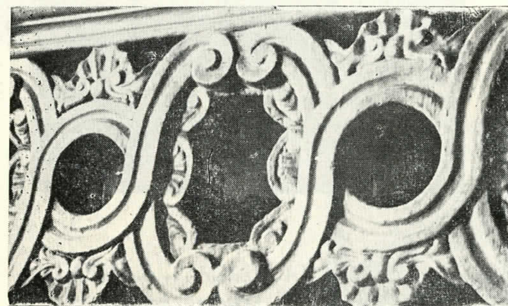

37.
KATARININ TRG 2, 3, ĆIRILOMETODSKA ULICA 2 – *Galerija suvremene umjetnosti*

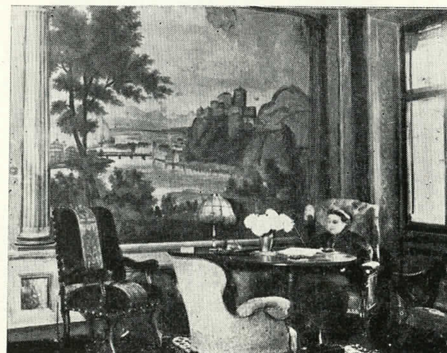

41.
ĆIRILOMETODSKA ULICA 8, RADIĆEV TRG 10 – *detalj svoda u veži*

41.
ĆIRILOMETODSKA ULICA 8, RADIĆEV TRG 10 – *pogled s trga – ispod »erkera« kamena glava, prema tradiciji Matije Gupca*

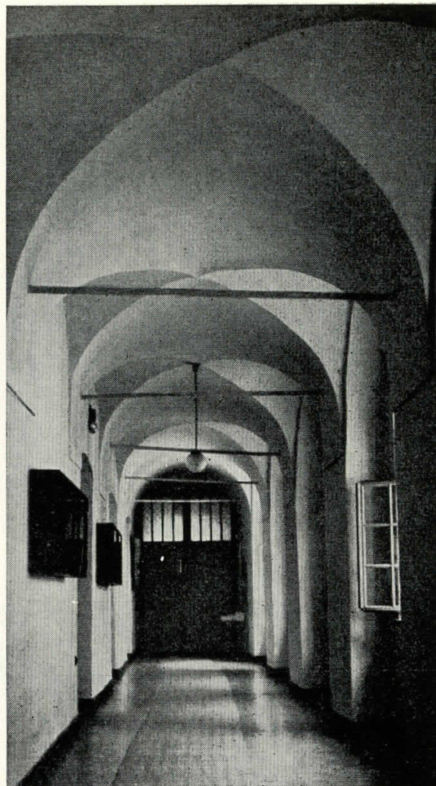
42.
RADIĆEV TRG 9 – *detalj kamene balustrade u prvom katu nad stubištem*

42.
RADIĆEV TRG 9 – *jedna od zidnih slikarija u središnjoj sobi prvoga kata*

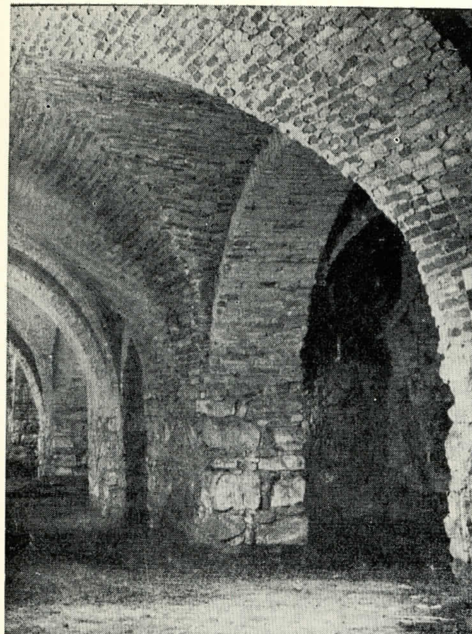
42.
RADIĆEV TRG 9 – *dvorišna zgrada u kojoj je osnovana prva radiostanica u našoj zemlji*

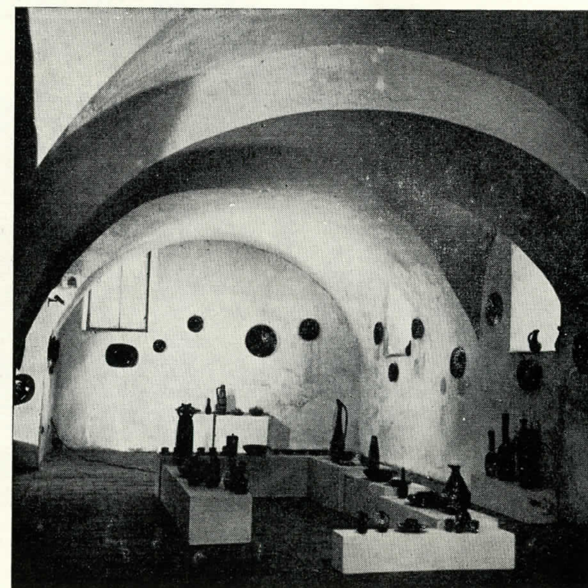
45.
HABDELIĆEVA ULICA 1, KAMENITA ULICA 11 – *svodovi hodnika*

43, 44, 45.
KAMENITA ULICA 15, 13, 11 – *pročelja s arkadama*

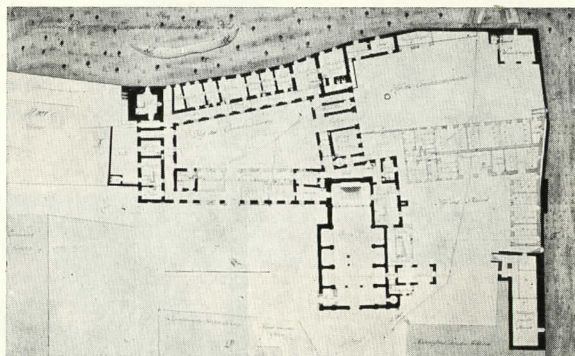
45.
HABDELIĆEVA ULICA 1, KAMENITA ULICA 11 – *»Lapidarij« Turističkog društva Gornji grad – podrum sjevernog krila zgrade (u Kamenitoj ulici)*

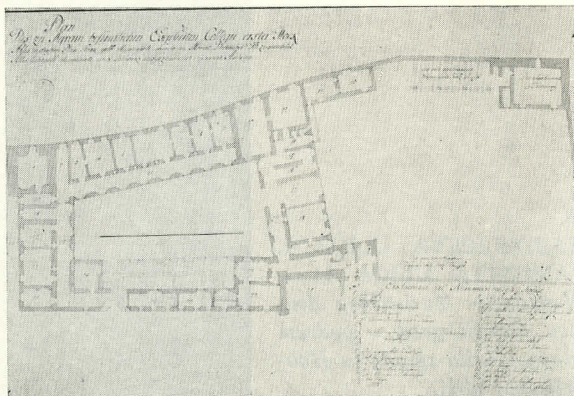
45.
HABDELIĆEVA ULICA 1, KAMENITA ULICA 11 – *»Lapidarij« Turističkog društva Gornji grad – podrum istočnog krila zgrade (u Habdelićevoj ulici)*

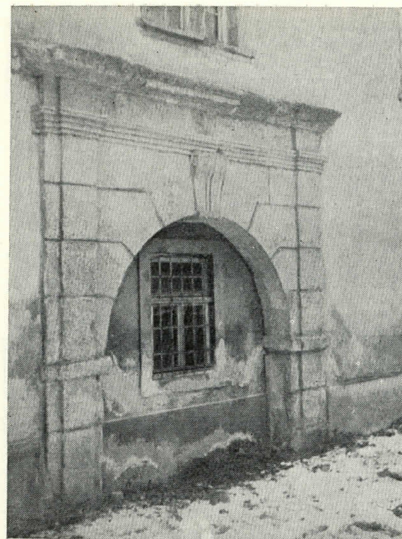
46.
JEZUITSKI TRG 4 – *bivši isusovački samostan – u prvom planu »Ribar sa zmijom«, skulptura (fontana) Tome Roksandića*

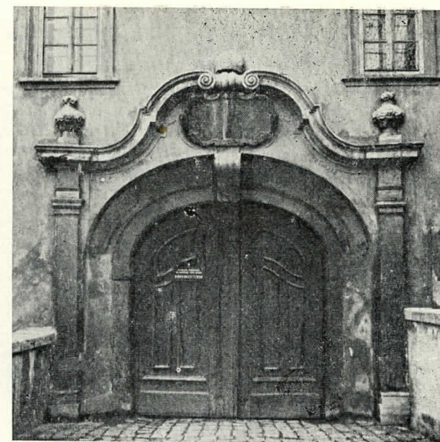

46.
JEZUITSKI TRG 4 – *tlocrt nakon ukinuća isusovačkog reda (1783); Beč, Albertina, inv. broj 7219*

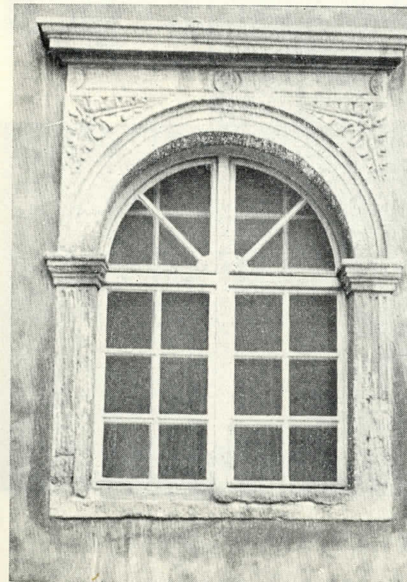

46.
JEZUITSKI TRG 4 – *tlocrt 1786. godine; Beč, Albertina, inv. broj 7213*

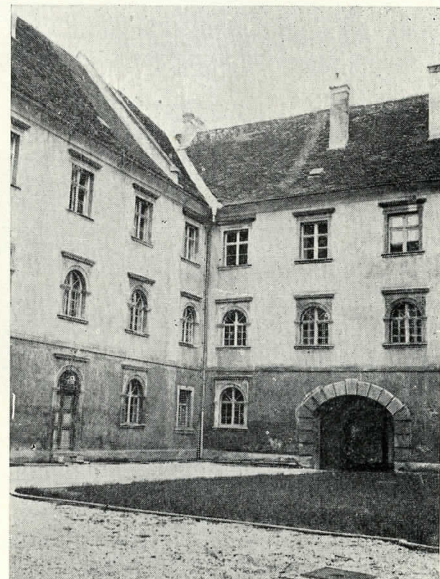

46.
JEZUITSKI TRG 4 – *»Stari« portal (sredina 17. stoljeća) i »novi« portal (oko 1780. godine)*

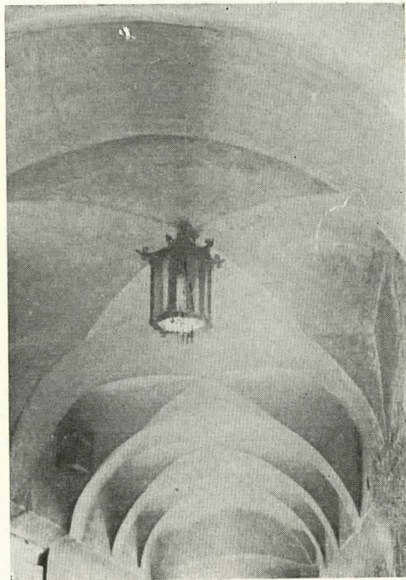
46.
JEZUITSKI TRG 4 – *prozor*

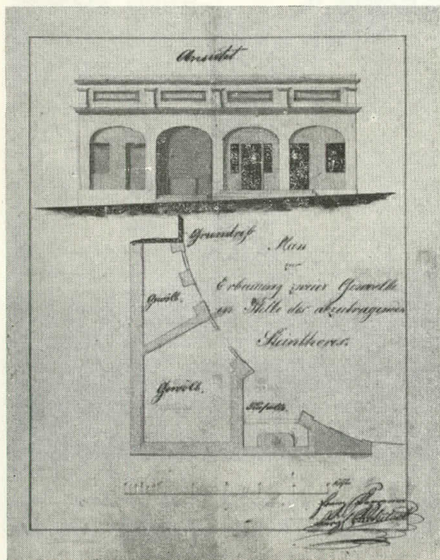
46.
JEZUITSKI TRG 4 – *dvorište*

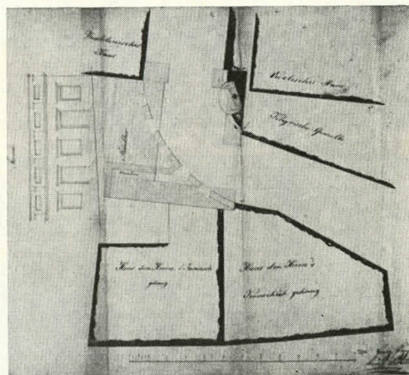

48.
KAMENITA ULICA 9, HABDELIĆEVA ULICA 4 – *sjeverno i zapadno pročelje*

49.
KAMENITA ULICA 7 – *svodovi u veži*

51.
KAMENITA ULICA 3 - KAMENITA VRATA – *dvije varijante nacrta F. Kappnera iz 1841. god.*

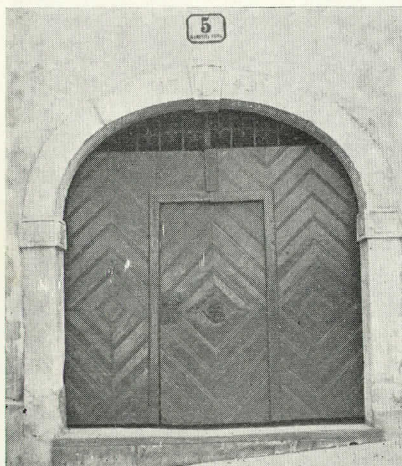
51. KAMENITA ULICA 3 – KAMENITA VRATA – *zapadno pročelje*

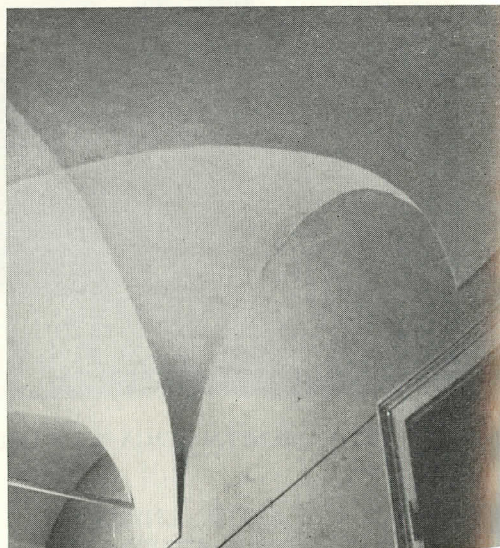

52
OPATIČKA ULICA 2 – *južno pročelje s kulom Kamenitih vrata*

52.
OPATIČKA ULICA 2 – *detalj svoda u hodniku prvoga kata istočnog krila*

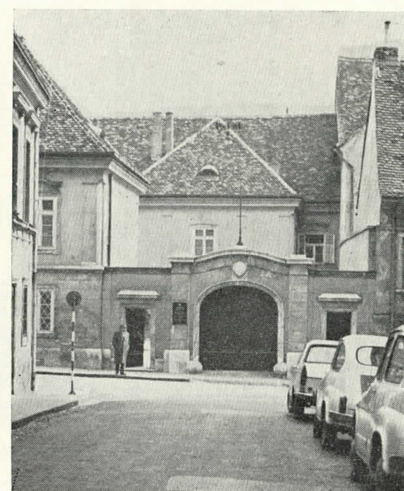
50.
KAMENITA ULICA 5 - *na kamenom luku godina 1 7 4 9*

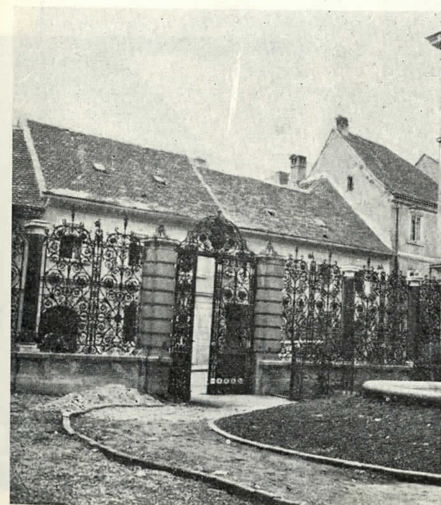

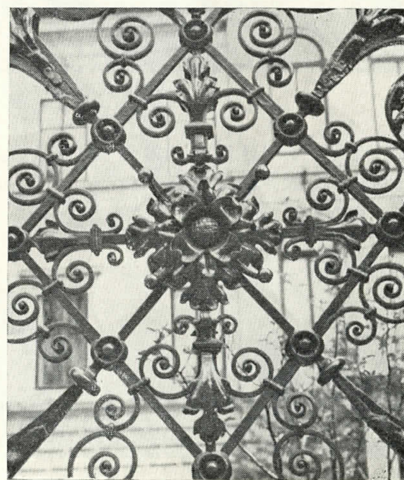
54.
OPATIČKA ULICA 6 – *zapadno pročelje*

55.
OPATIČKA ULICA 8 – *pogled iz Ulice 29. listopada 1918.*

56.
OPATIČKA ULICA 10 – *dvorišna kovana ograda s ulaznim vratima*

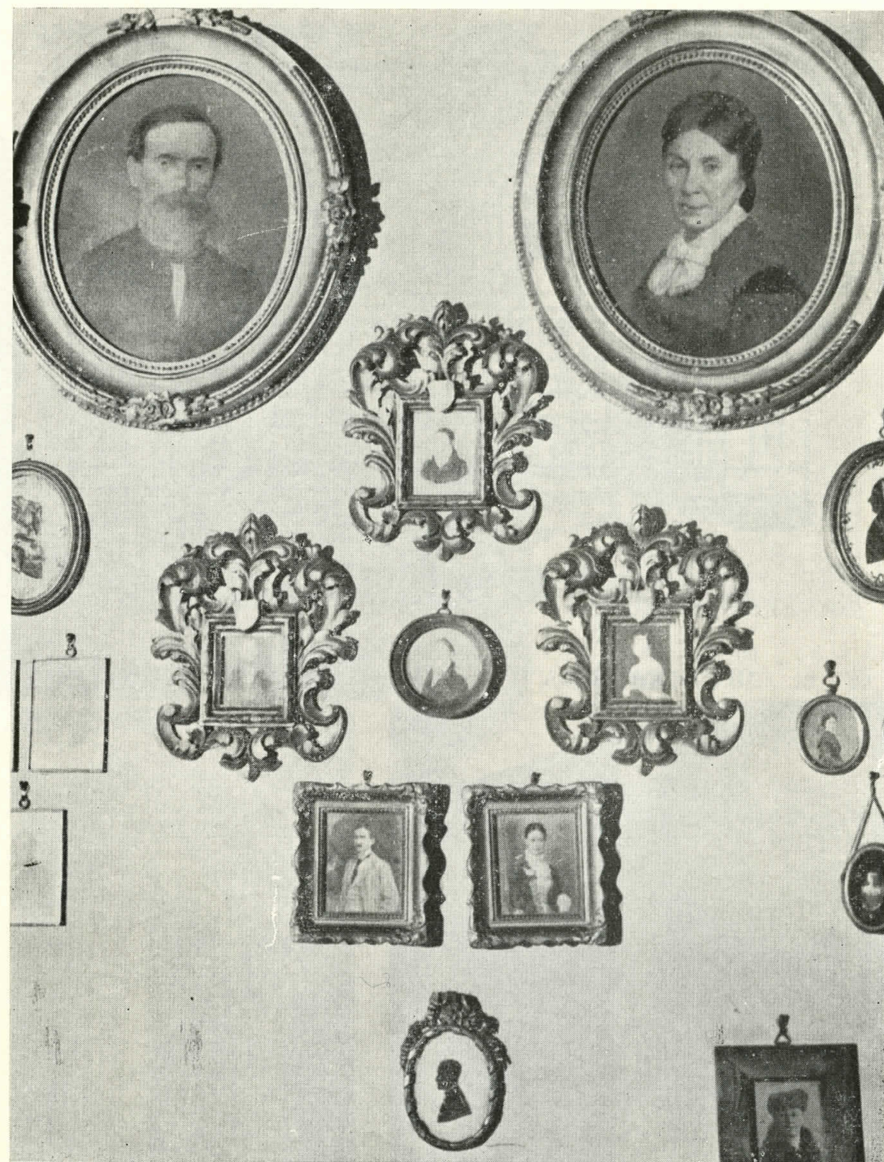
56.
OPATIČKA ULICA 10 – *detalj dvorišne kovane ograde*

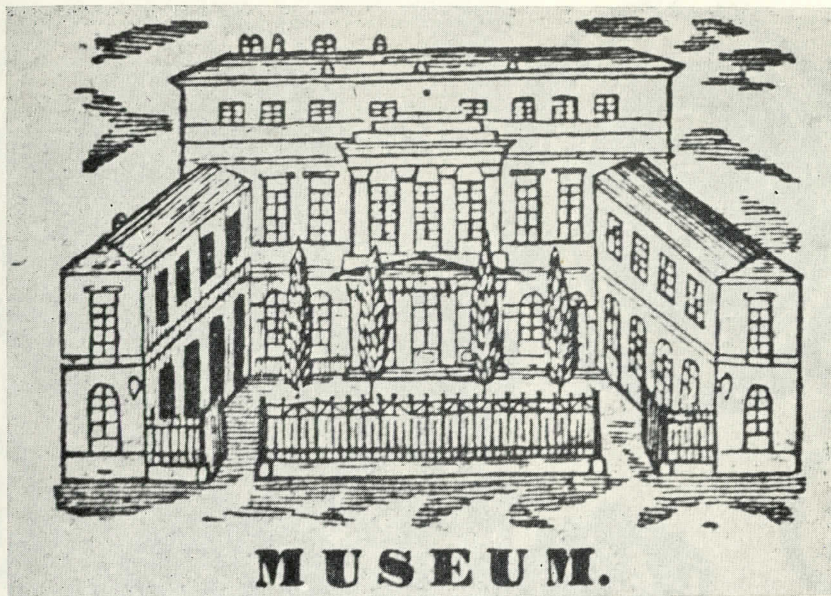
56.
OPATIČKA ULICA 10 – *Vlaho Bukovac. kompozicija »Živio kralj!« u tzv. »zlatnoj dvorani«*

59.
OPATIČKA ULICA 16 – *zapadno pročelje*

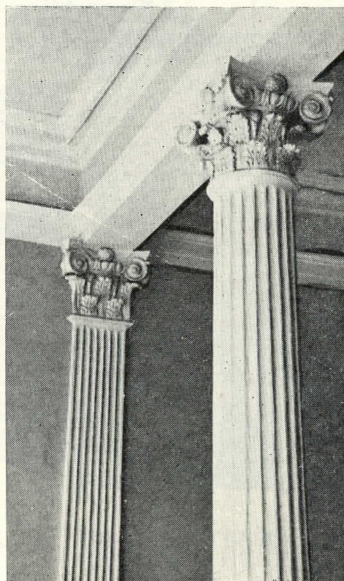

57.
OPATIČKA ULICA 12 – *Zbirka Shauff (detalj) – portreti i minijature*

60.
OPATIČKA ULICA 18 – *grafički prikaz iz 1848. godine*

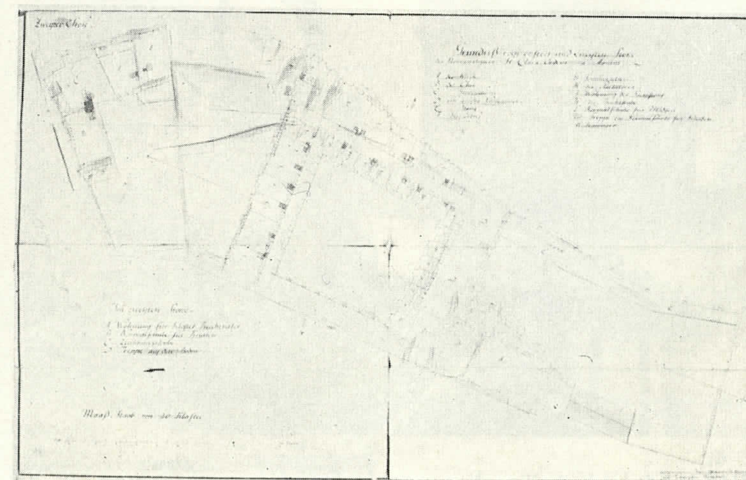

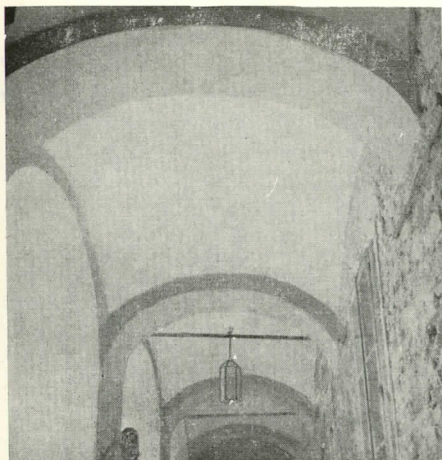
60.
OPATIČKA ULICA 18 – *stubište i detalj predvorja prvoga kata*

61, 62, 63.
OPATIČKA ULICA 20 *i* 22 – *zapadna pročelja zgrade Muzeja grada Zagreba i osnovne škole*

61, 62, 63.
OPATIČKA ULICA 20 *i* 22 – *tlocrt kompleksa bivšeg samostana klarisa iz 1787. godine*

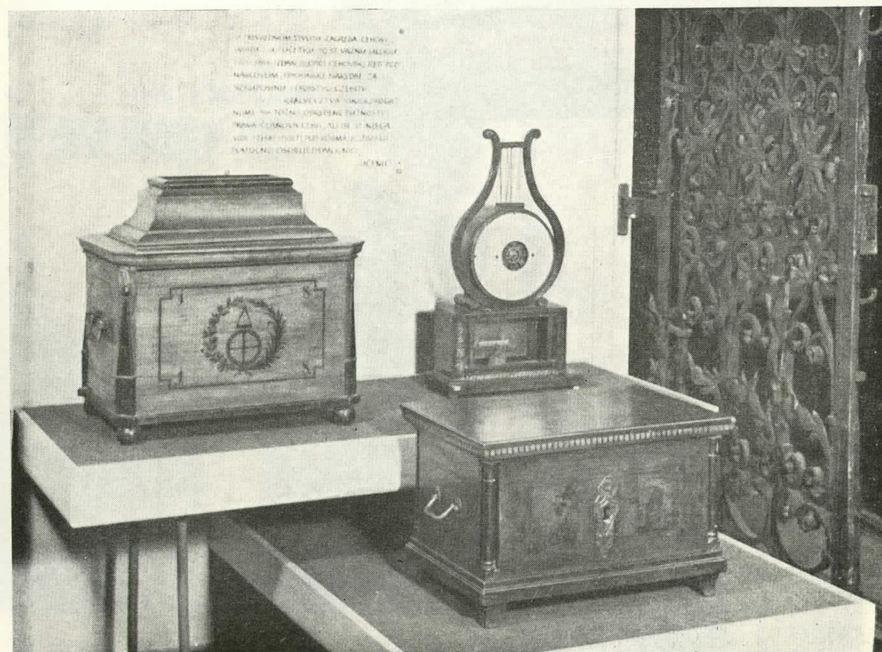

61, 62.
OPATIČKA ULICA 20 – *svodovi pod dvorišnim arkadama*

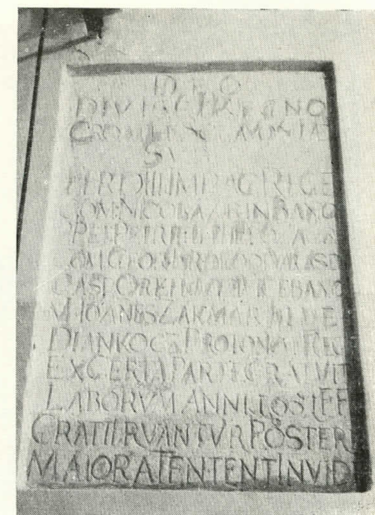
61, 62.
OPATIČKA ULICA 20 – *svodovi dvo rane u prizemlju južnog krila*

61, 62.
OPATIČKA ULICA 20 – *Muzej grada Zagreba – detalj postava 19. stoljeća*

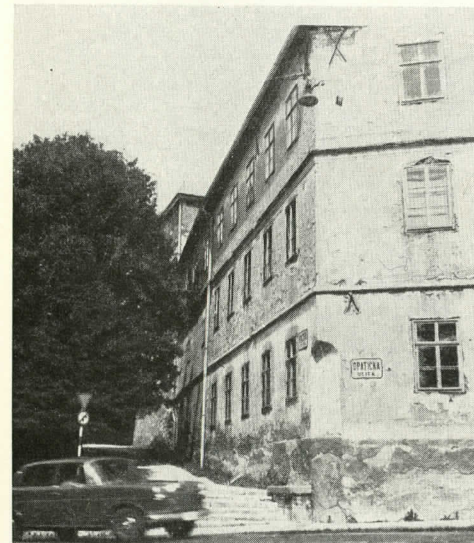

63.
OPATIČKA ULICA 22 –*zapadno pročelje*

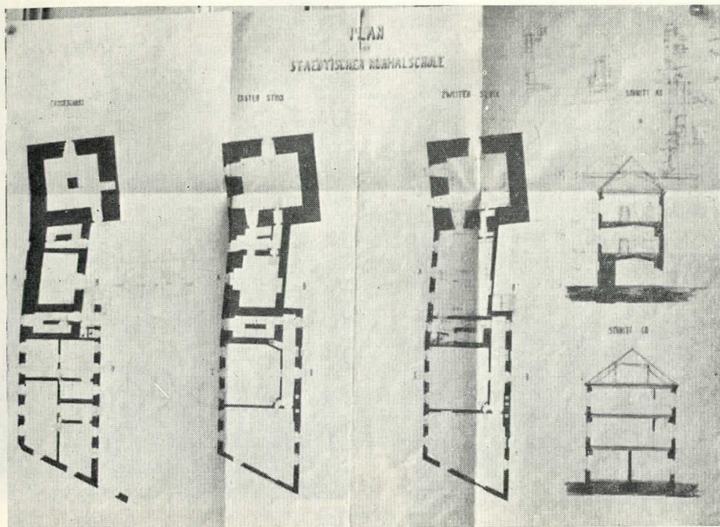
63.
OPATIČKA ULICA 22 – *spomen-ploča iz 1657. godine*

OPATIČKA ULICA 22 – *sjeverno pročelje*
63.

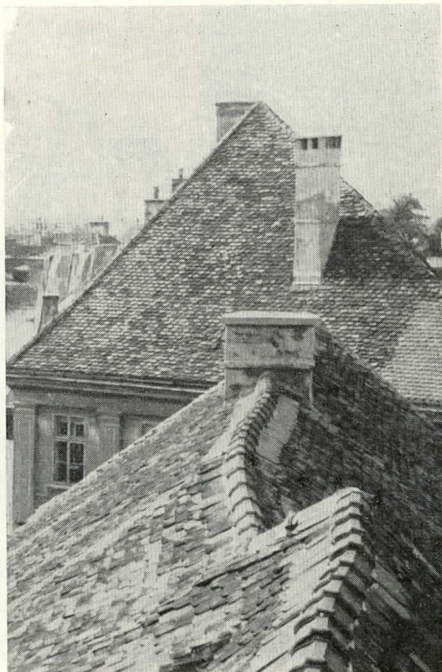

63.
OPATIČKA ULICA 22 – *dvorana u prvom katu*

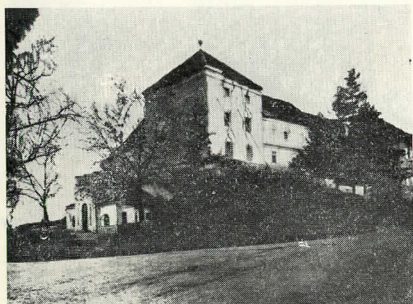

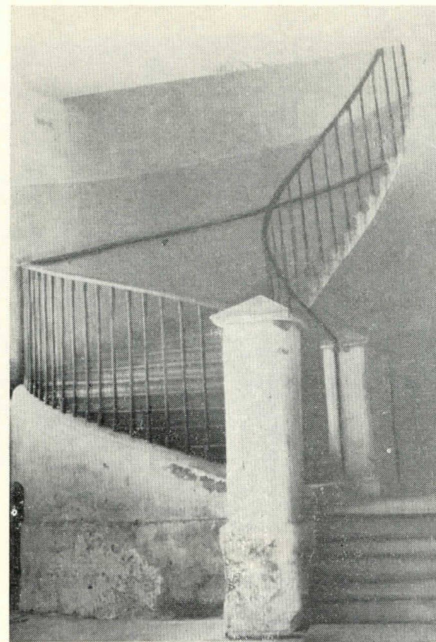
63.
OPATIČKA ULICA 22 – *plan školske zgrade i kule Popovog tornja iz 1859. godine*

63.
OPATIČKA ULICA 22 – *pogled s Popovog tornja na krov školske zgrade i kuće u Opatičkoj ulici 29*

63.
OPATIČKA ULICA 22 – *Popov toranj 1880. godine*

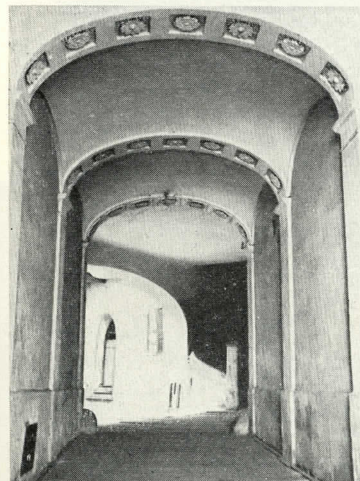

64.
OPATIČKA ULICA 27 – *stubište*

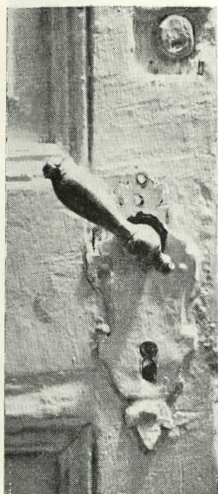

66, 67.
OPATIČKA ULICA 23 i 21
istočna pročelja

64.
OPATIČKA ULICA 27 – *veža i dio pročelja na raskršću Demetrove i Opatičke ulice*

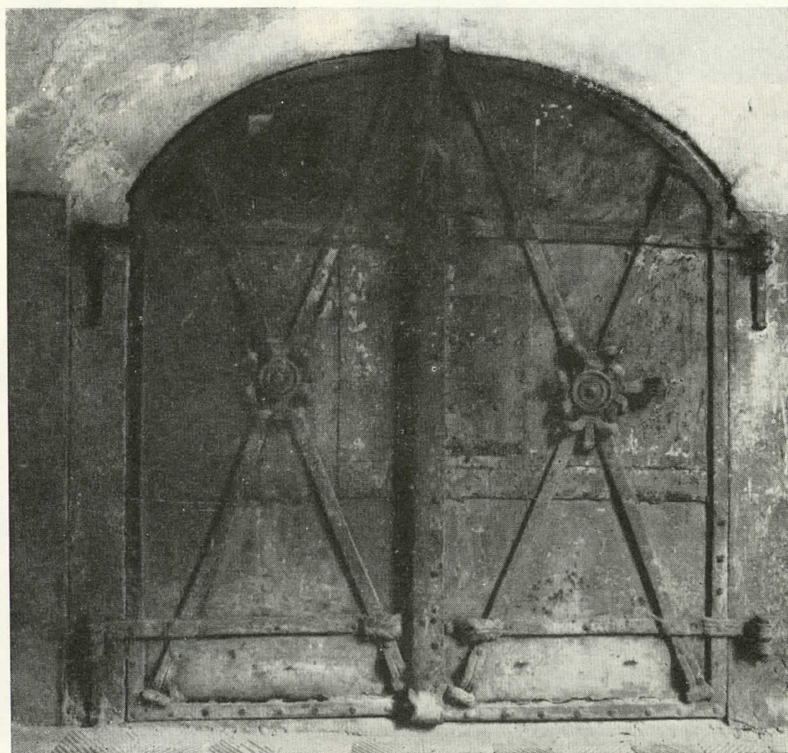

72.
OPATIČKA ULICA
11 – *okov brave*

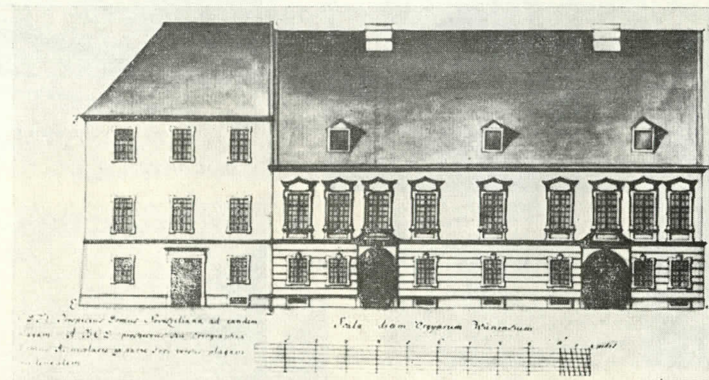
70.
OPATIČKA ULICA
15 – *istočno pročelje*

74.
OPATIČKA ULICA 7 – *podrumska željezna vrata*

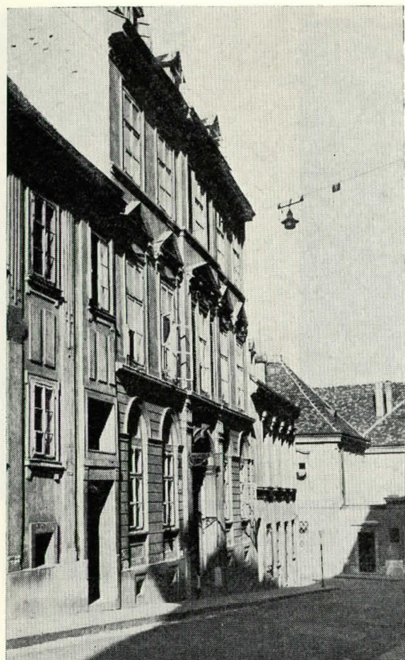
76–81.
RADIĆEV TRG 6–8 –
SABORNICA – *zapadno pročelje na trgu*

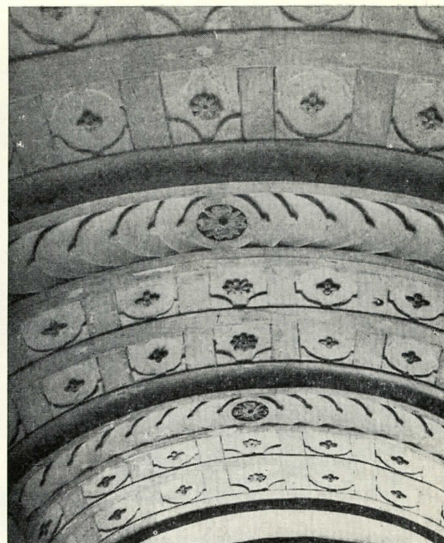
76–81.
RADIĆEV TRG 6–8 –
nacrt iz 1772. godine

76–81.
RADIĆEV TRG 6–8 –
županijska zgrada od 1846 do 1909. godine i susjedne privatne kuće

82.
ULICA 29. LISTOPADA 1918. broj 4 - *južno pročelje*

82.
ULICA 29. LISTOPADA 1918. broj 4 - *svod u veži*

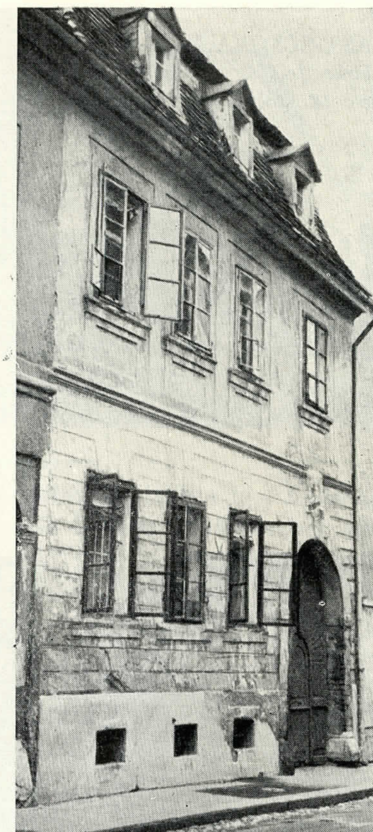
84.
ULICA 29. LISTOPADA 1918. broj 8, BASARIČKOVA ULICA 2 - *pogled s Radićeva trga*

85, 86, 87, 88.
BASARIČKOVA ULICA 4, 6, 8, 10 - *zapadna pročelja*

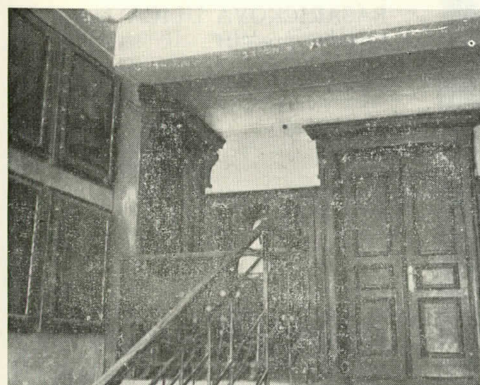
94.
BASARIČKOVA ULICA 22 - *zapadno pročelje*

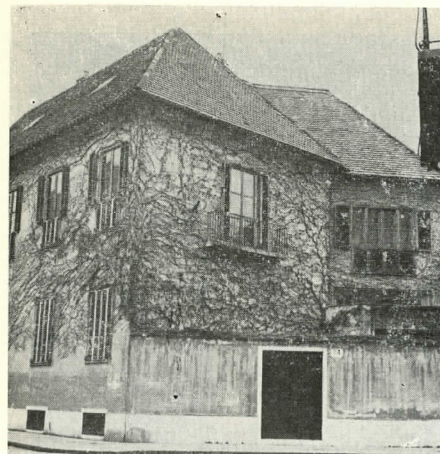
90.
BASARIČKOVA ULICA 14 - *zapadno pročelje*

94.
BASARIČKOVA ULICA 22 – *Zbirka Jelačić – pokućtvo i gravure 18. stoljeća*

94.
BASARIČKOVA ULICA 22 – *zbirka Jelačić – galerija portreta*

95.
BASARIČKOVA ULICA 24 – *dvorište sa zapadnim i sjevernim pročeljem*

96.
DEMETROVA ULICA 18 – *dvokatnica na uglu Demetrove i Basaričkove ulice*

97. 98. 99. 100. BASARIČKOVA ULICA – *istočna pročelja*

97.
BASARIČKOVA ULICA 11 -
veža

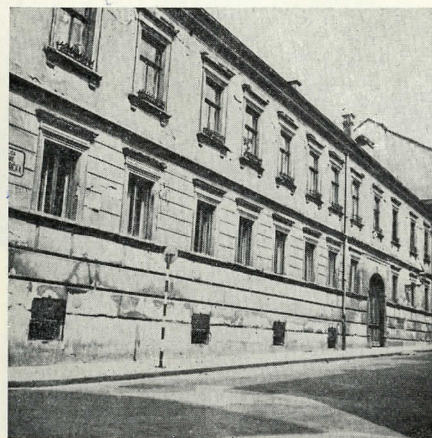
98.
BASARIČKOVA ULICA 9 -
istočno pročelje

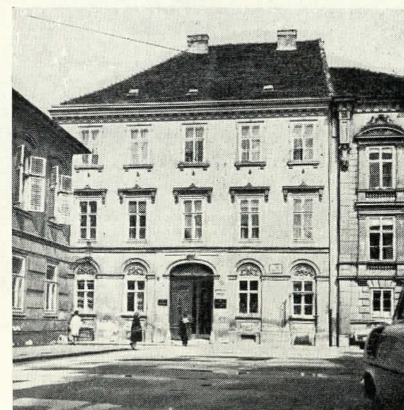

99, 100.
BASARIČKOVA ULICA 5, 7 -
istočna pročelja

102.
RADIĆEV TRG 5, BASARIČKOVA ULICA 1 - *krilo u Basaričkovoj ulici*

103, 104.
RADIĆEV TRG 3, 4 - *južna pročelja na trgu*

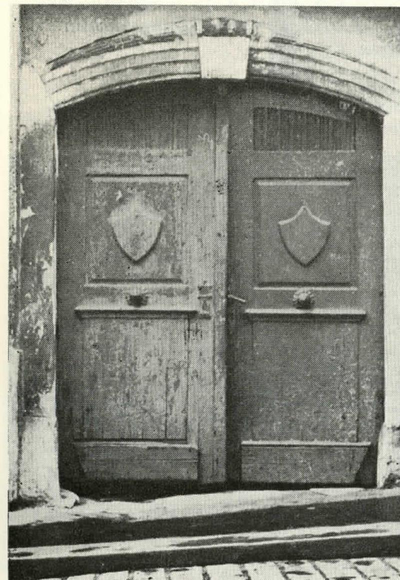

108. MLETAČKA ULICA 8 – *Atelje Meštrović*

112, 113.
MLETAČKA ULICA 7, 9 – *istočna pročelja*

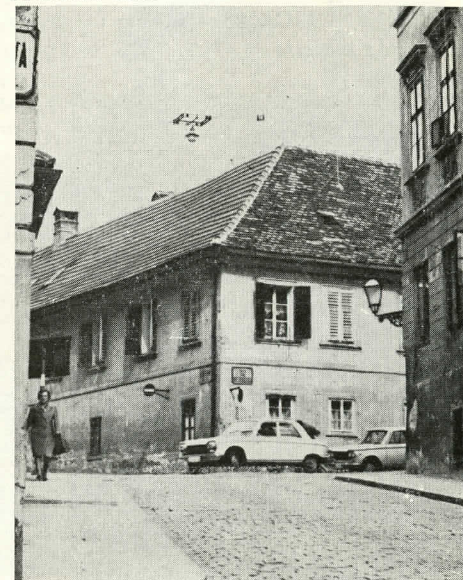
120.
BREZOVAČKOGA ULICA 10 – *ulazna vrata*

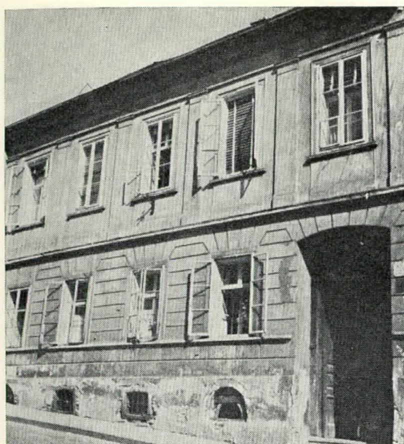

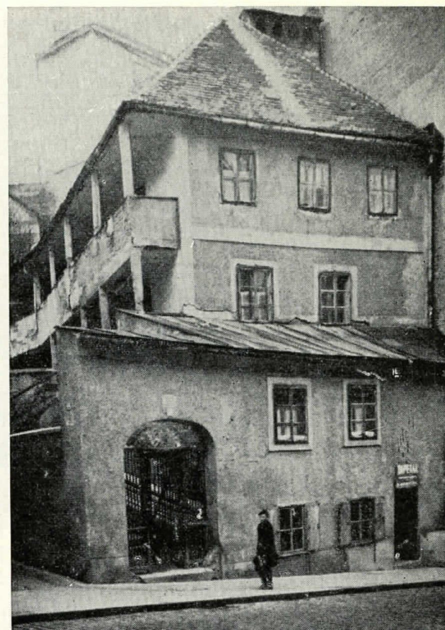
117.
BREZOVAČKOGA ULICA 4 – *južno pročelje*

121.
BREZOVAČKOGA ULICA 12, DEMETROVA ULICA 2 – *pogled iz Mesničke ulice*

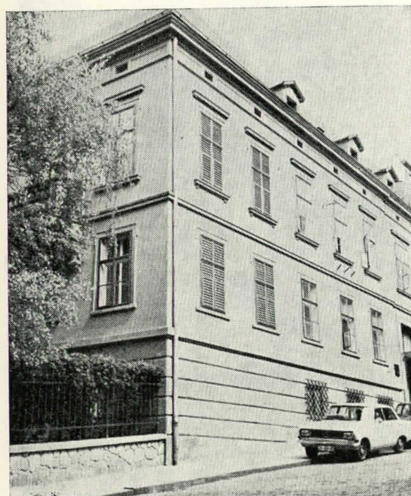

129.
MESNIČKA ULICA 24 – *zapadno pročelje*

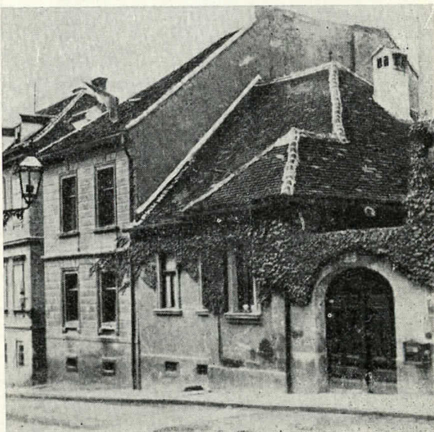

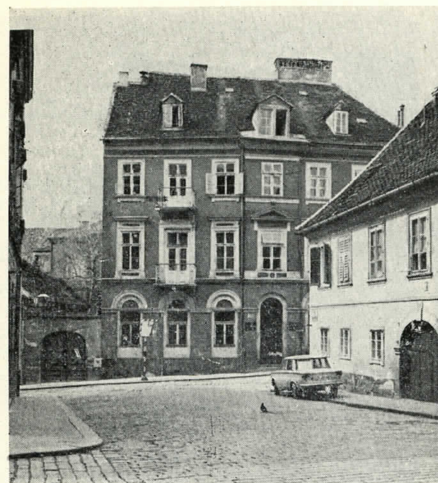
133.
MESNIČKA ULICA 16 – *zapadno pročelje s dvorištem prema Kapucinskim stubama*

137, 138
MESNIČKA ULICA 23 – *istočno i dio južnog pročelja*

149, 150.
MESNIČKA ULICA 45, 47 – *istočna pročelja*

151.
MESNIČKA ULICA 49
VISOKA ULICA 1 – *istočno pročelje*

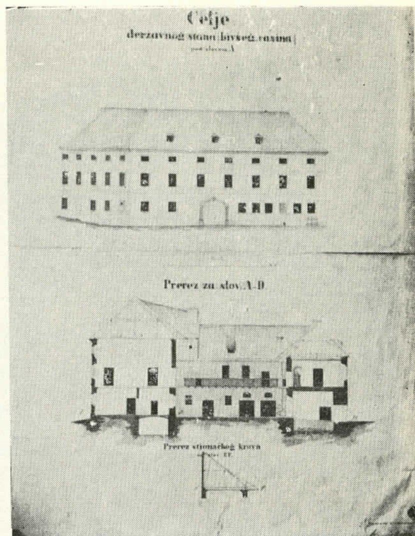
151.
MESNIČKA ULICA 49, VISOKA ULICA 1 – *sjeverno pročelje*

160, 161.
VISOKA ULICA 4, 6 – *istočna pročelja s dvorištima*

162.
DEMETROVA ULICA 1 – *zgrada Prirodoslovnih muzeja*

162.
DEMETROVA ULICA 1 – *nacrt Adolfa Felbingera 1849. godine*

153.
VISOKA ULICA 22 – *pogled na bivšu kulu i dvorac s istočne strane*

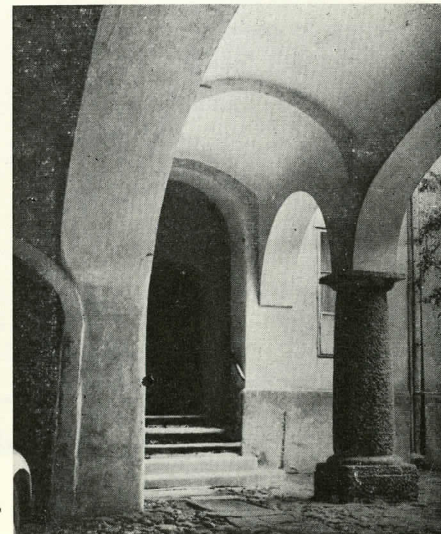

162.
DEMETROVA ULICA 1 – *glavni ulaz*

163.
DEMETROVA ULICA 3 – *istočno pročelje*

163.
DEMETROVA ULICA 3 – *arkade u dvorištu*

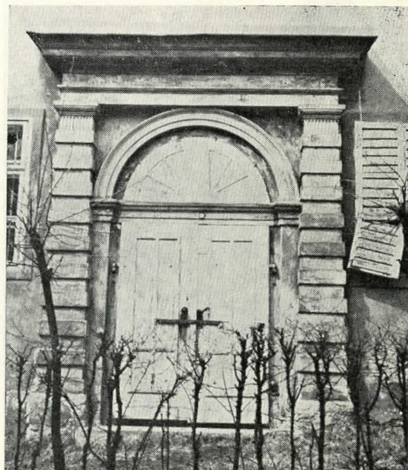

165.
DEMETROVA ULICA 7, 9 - *bivša Jelačićeva palača - južno vrtno pročelje s gradskom kulom*

165.
DEMETROVA ULICA 7, 9 - *ulaz u vrt*

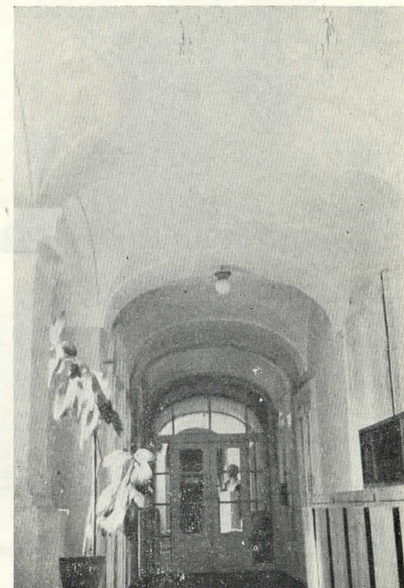
165.
DEMETROVA ULICA 7, 9 - *portal na istočnom pročelju*

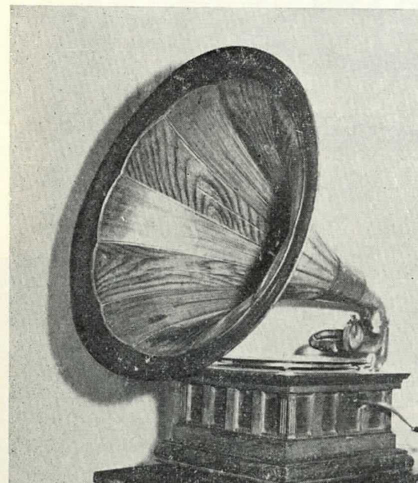

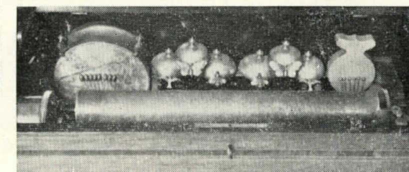
165.
DEMETROVA ULICA 7, 9 - *ulična zgrada*

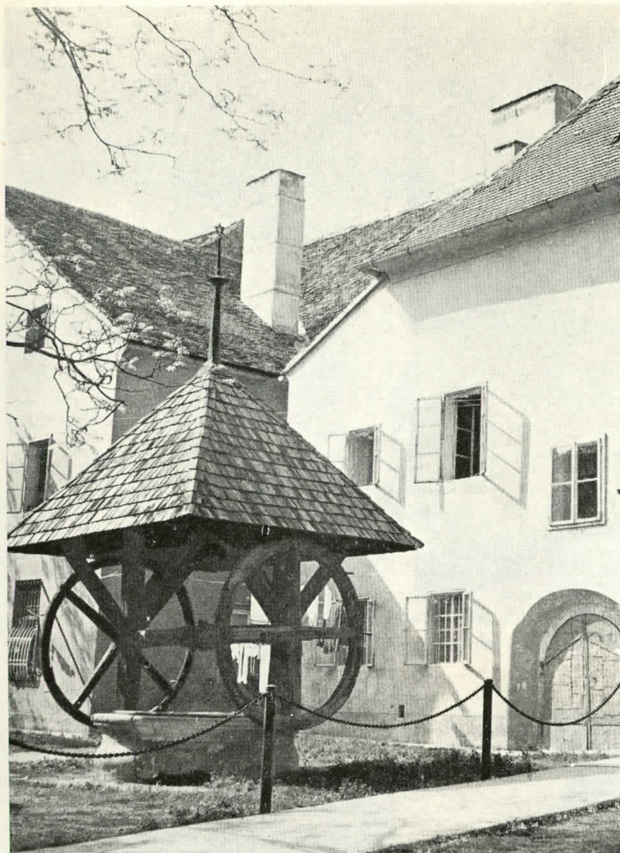
166.
DEMETROVA ULICA 11 - *hodnik u prvom katu*

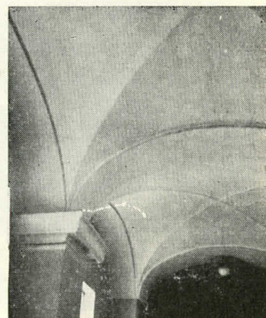

165.
DEMETROVA ULICA 7, 9 - *Iz zbirke automatskih muzičkih instrumenata Ivana Gerersdorfera*

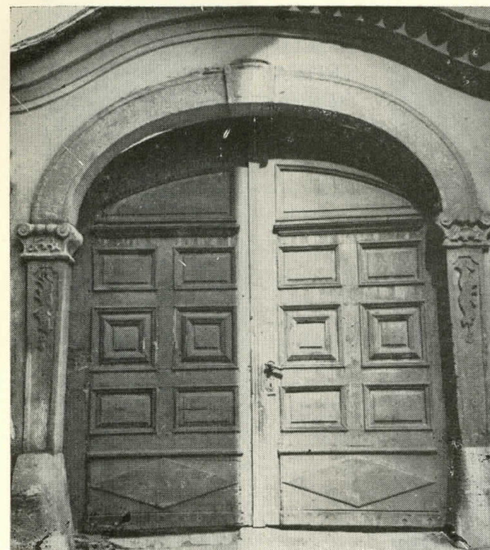

166.
DEMETROVA ULICA 11 – *bunar u dvorištu*

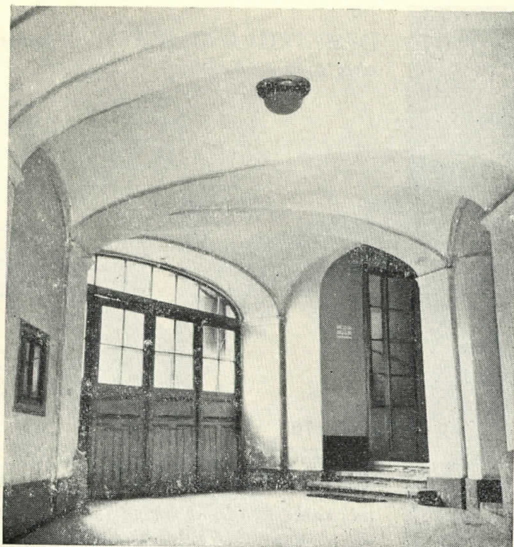
166.
DEMETROVA ULICA 11 – *detalj svoda u hodniku prvoga kata*

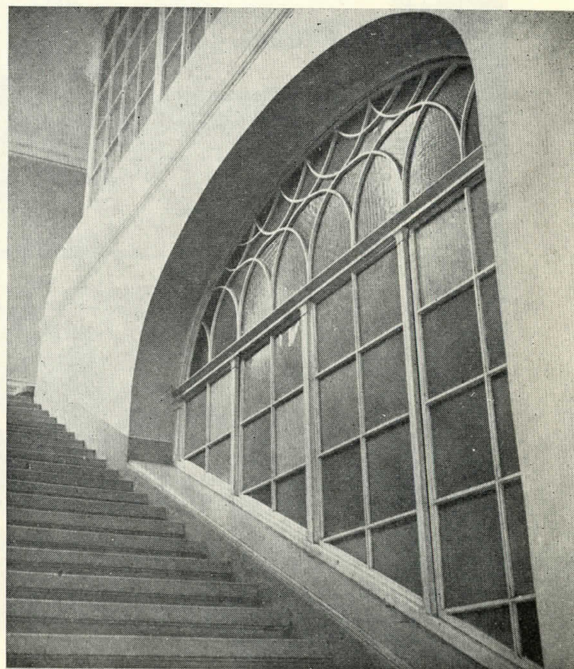
166.
DEMETROVA ULICA 11 – *kolni ulaz u dvorište*

169, 170.
OPATIČKA ULICA 29, DEMETROVA ULICA 17 – *jednokatnica na raskršću Demetrove i Opatičke ulice*

169, 170.
OPATIČKA ULICA 29, DEMETROVA ULICA 17 – *veža (u Opatičkoj ulici)*

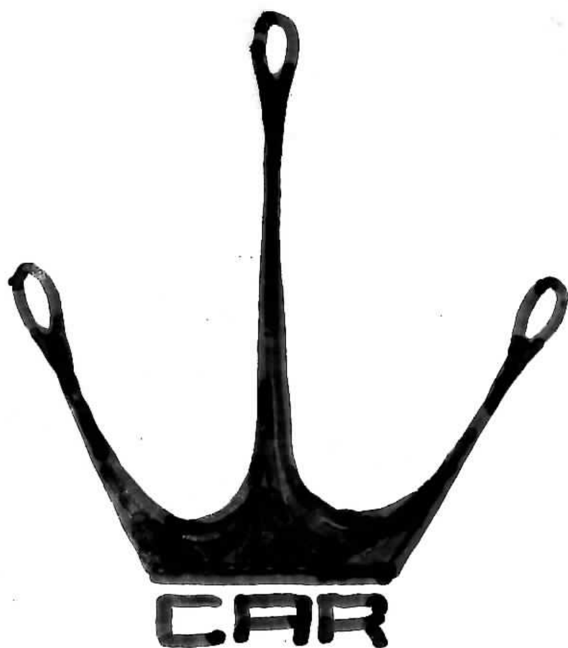

169, 170.
OPATIČKA ULICA 29, DEMETROVA ULICA 17 – *prozor na stubištu dvorišne dvokatnice*

Plan Gornjega grada i okolnih djelova Zagreba iz katastarske mape (1862–1864)

CAR